Ion Luca Caragiale

Ion Luca Caragiale

NUVELE ŞI SCHIŢE

DIN CARNETUL UNUI VECHI SUFLEUR
NENOROCIREA UNEI REGINE

Seara când are să joace, îşi aduce fiecare actriţă slujnica, s-o aibă de ajutor la costumat – mai coase ici, mai prinde-mă dincoace, ori du-te de-mi adu un ceai, sau cere de a cineva o ţigară şcl.

Raluca Stavreasca luase de câteva zile o slujnicuţă aşa de nostimă încât ardeau în foc toţi actorii, toţi maşiniştii, lampiştii, dulgherii şi pompierii; căci este pesemne şi aici ca-n toate ale lumii un fel de ironie a soartii: nimini nu s-aprinde mai grozav ca un pompier. Când îi trebuia Stavreaschii „madmazela”, madmazela şedea la taifas ori se zbenguia pântre culise. Într-o seară multregretata artistă juca pe regina într-o melodramă înfricoşată. În actul al patrulea se făcea o revoluţie la poarta palatului. Regina, blocată în palat de valurile populare, intra în scenă, care reprezenta o mare sală de recepţie, zicea câteva cuvinte pripite, ieşea apoi în balcon ca să vază ce e jos, unde urla mulţimea turbată, şi trebuia să se întoarcă în scenă repede, palidă şi desfigurată de groază: văzuse cum pe fiul ei iubit îl sfâşiau fiarele scăpate din lanţurile robiei. Pentru ca efectul să fie mai puternic, talentata tragediană îşi pregătise pudră fără roşu ca să-şi dea pe braz când o ieşi în balcon. Vine actul al patrulea; replica se apropie. Raluca dă cutia cu pudră şi oglinjoara în mâna madmazelei şi-i zice foarte severă:

— Madmazelo, să faci bunătate să vii după mine: să nu te dezlipeşti de-aci, ai înţeles? daca nu vrei să te scarmăn!

Replica a sosit. Strigăte fioroase se aud sub balconul palatului regal. Regina se arată încruntată de spaimă în scenă. Cum intră ea, pocneşte în tot teatrul un râs ca de cine ştie ce comèdie. Ea pune mâinile la piept, ridică ochii la cer, păşeşte spre rampă şi declamă cu toată căldura: „Fiul meu! prinţul!… unde e prinţul? Dumnezeul meu! presimţ o mare nenorocire!”

Aş! publicul râde înainte cu un hohot colosal şi se porneşte s-aplaude cu mâinile, cu picioarele, cu bastoanele – se zguduia policandrul. Regina îşi pierde cumpătul. Întîi nu ştie ce să crează, ea, atât de obijnuită să captiveze şi să stăpânească publicul cu glasul ei frumos, cu ţinuta şi gesturile ei nobile. Apoi îi trece prin gând că este o cabală[1], pentru care trebuie să fie recunoscătoare Mariţii „Blondii” (Costandineasca) cu care era certată la cuţite… Dar cheful publicului merge înainte crescând: nu e chip să mai stea în scenă. Tremurând din toate fibrele, cu sufletul în prada unei senzaţii mortale, face la dreapta-mprejur ca să fugă… Când se întoarce să scape de privirile ameţitoare a sutelor de chipuri strâmbe de râs, de cine dă cu ochii?… De madmazela… Madmazela era la spate, cu oglinjoara la subţioară, cu cutia cu pudră într-o mână şi cu puful încărcat în alta, gata să i-l aplice: intrase de la-nceput după urma nefericitei suverane. Închipuie-şi oricine ce furtună de râsete a fost în teatru când a văzut lumea că şi regina a descoperit cauza misterioasă a nenorocirii ei.

— Ce cauţi aici, mizerabilo? răcneşte regina în culmea încordării tragice, şi cu pumnii-ncleştaţi vrea să se repează asupra sclavei importune.

Publicul simte că-i explicaţie la mijloc şi se opreşte ca prin farmec din râs, ca şi cum o singură palmă năbuşise toate gurile-ntr-o clipă.

— Nu mi-ai poruncit să viu după dumneata că mă scarmeni? Alt potop de râsete şi de aplauze. În sfârşit, Gatineau, regizorul, prinde de veste într-un târziu, ca todeauna, şi strigă lui Petrache maşinistul să lase cortina.

Peste zece minute când s-a potolit zgomotul vesel, s-a început iar actul – dar dramă mai era aceea? Trecea cât trecea, se stăpânea lumea câteva secunde şi iar pufnea ori cineva din public, ori chiar un actor, şi să te ţii apoi! toată lumea – adică toată lumea afară de Raluca, fireşte, care era în adevăr cea mai dezolată regină.

După ce a scărmănat-o pe madmazela, i-a dat a doua zi drumul, şi s-a împăcat şi cu Blonda; căci la repetiţia de dimineaţă neapărat s-a vorbit tot de comèdia de cu seara, şi din vorbă-n vorbă, Blonda – ea nu fusese seara la teatru – a zis către Dragulici:

— Biata Raluca! auzi, biata fată! să-i strice proasta tocmai monologul, calul ei de bătaie!

Raluca auzit-o, a uitat că sunt certate şi a luat-o gura pe dinainte:

— Închipuieşte-ţi, dragă, tocmai scena pe care contam!

Astfel s-a rupt gheaţa şi cele două prime subiecte s-au făcut iar prietene bune. Asta era într-o luni dimineaţa: vineri sau sâmbătă s-au certat iar, fiindcă Stavreasca a pretins de la direcţie să-i dea ei într-o repriză un rol pe care-l „crease” Blonda… Asta nu se face: fiecare cu creaţiile lui!

QUIPROQUO[2]

Într-un an cădea Crăciunul sâmbătă – sâmbăta era ziua operii italiane. Se dedea II Trovatore. De pe la cinci ceasuri galeria gemea de mitocănime foarte veselă. Cântau tenorul Patierno, primadona Bianchi şi baritonul, nu mai ţiu minte cum îl chema – un nume italienesc strajnic – Crampampolini[3], cam aşa ceva – însă un excelent bariton.

Teatrul plin şi artiştii foarte bine dispuşi. Signora Bianchi era cam după masă, foarte aprinsă la faţă şi apilpisită[4]; tenorul era în voce, iar signor Crampampolini prânzise în compania della Bianchi, corpo di Dio!

Terzetul final din actul întâi a mers admirabil, un brio rar. Aplauze nebune, galeria fanatizată. „Bis! bis!” A doua oară bucata merge şi mai cald. Cântăreţii sunt chemaţi la rampă

de două, de trei, de patru ori. Câţiva amatori furioşi încearcă să cheme pe artişti a cincea oară; de astă dată nu mai se prinde: se mai aud fară răsunet ici şi colo câteva bătăi în palme umflate şi ostenite, şi-n sfârşit un glas mitocănesc din galerie porneşte risolutto fortissimo[5]:

— Bravo!… Pascali! Matilda! Dimitriade!

EXCES DE ZEL.

La Brăila a deschis întâi café-chantant un grec, într-o grădină unde ţinea şi cafenea şi birt. Grecul adusese, după recomandaţia unui samsar, o cântăreaţă excentrică de renume. La reprezentaţia de deschidere, grădina era plină de lume – tot negustori chiaburi cu nevestele, cu fete mari, cu copii…

Impresariul era în culmea fericirii, se plimba de la masă la masă, zâmbea şi saluta cu respect în dreapta şi-n stânga. „Diva”, care nu cunoştea moravurile caste ale publicului brăilean, apare pe scenă într-un costum abracadabrant; porneşte să cânte, s-aprinde, face gesturi prea-prea şi la refren, Eh! allez-y, mon petit chien…[6] etc., îi trage un chiot apilpisit[7] şi nişte tifle… cu piciorul. Toată lumea scandalizată; grecul se reazimă de un felinar să nu cază. Refrenul se repetă cu mai mult brio: lumea începe să murmure şi să se ridice. Grecul, îngrozit, dă să se repează pe scenă, dar nu-l ajută balamalele. Al treilea cuplet cu vârf şi-ndesat! Lumea se scoală, şi-n mijlocul protestărilor de indignare s-aude un ţipăt sfâşietor – leşinase impresariul…

Fiindcă pusese capital în întreprindere şi avea contract cu „diva” s-o ţie măcar două luni cu câte douăzeci şi cinci de lei pe seară, a trebuit s-o păstreze. În toate serile însă şedea între culise: când venea refrenul, punea mâna în buzunarul jiletcii şi striga:

— Madama! dau ţinţi franţi şuplimentu: mai cu modeştia!

REVANŞĂ.

Direcţia teatrului o ţinea Costache Caragiale în tovărăşie cu Costache Mihaileanu. Iorgu Caragiale ieşise din şcoala de muzică a cadeţilor – adică jumătate ieşise şi trei sferturi

fusese dat afară, pentru că nu-nvăţa nimica şi se ţinea de farse toată vremea. La şcoala de muzică era profesor un popă de regiment muscal, fugit, se zicea, din ţara lui, unde fusese osândit la pierderea darului. Era un popă rău şi ursuz. Odată scoate pe Iorgu la teorie şi-l întreabă în câte feluri se duce o notă ţinută; Iorgu se gândeşte, se scarpină-n cap şi răspunde:

— Crescendo, descrescendo şi ris… şi răs… şi ris…, şi nu mai ştie.

— Şi răs şi ris ce? întreabă popa răstit şi dă să-l apuce de ureche. Iorgu se fereşte-n lături şi răspunde:

— Şi răs-popă!

Apoi i-a tras popa şi crescendo şi descrescendo şi rinforzando, şi l-a dat afară; şi astfel se găsea acuma luat pe procopseală de frate-său şi de tovarăşul acestuia, Costache Mihaileanu. În teatru avea câmp deschis pentru instinctele sale de farsă, la cari n-a aşteptat mult ca să le dea de lucru.

Într-o seară juca directorul Mihaileanu pe un nobil cavaler rătăcitor. După ce-l omoară vrăjmaşii într-o întâlnire, fraţii de arme îl aduc pe năsălii, îl întind pe catafalc, şi amanta vine să-l plângă. Catafalcul era aşezat lângă fundal tocmai unde venea gaura tabloului – toate tablourile au câte o mică spărtură pe unde se vede de-napoi în scenă şi-n public. Ce-l împinge demonul pe Iorgu? Pune un ac în vârful unei nuiele, vâră nuiaua pân spartura perdelii şi-ncepe să-mboldească pe răposatul cavaler, pe când îl jelea atâta lume adunată cu veneraţie împrejurul catafalcului.

„S-a stins sufletul cel mai generos, s-a oprit din bătăile ei inima cea mai fidelă!” se vaită amanta dezolată.

Iorgu îi trage câteva bolduri; răposatul şopteşte:

— Ce-i asta, bre? Cine-i acolo?

„S-a pierdut floarea cavalerismului! s-a frânt spada cea mai nobilă a mândrei Burgundii!” adaogă un frate de arme.

Iorgu repetă cruda jucărie; Mihaileanu, fierbând:

— Eşti nebun?… Cine-i ala?… Vrei să mă scol acuma de-aici?

„Mort! mort el! Dumnezeul meu! mort! „

Iorgu cu nuieluşa iar; Mihaileanu, în culmea scrâşnirii:

— Cine e? să-l ucid când m-oi scula! Ah! m-a omorât mişelul… ticălosul!

Aş! l-a chinuit pe răposatul până s-a lăsat perdeaua… Se scoală-n sfârşit Mihaileanu turbat, aleargă pe scenă, află cine fusese „mişelul” şi-i arde lui Iorgu cu sete câteva perechi de palme de-i strămută căpriorii. După aceea mai vine şi celălalt director, Costache Caragiale, şi-i trage altele, ca să-i puie la loc ce-i scrântise tovarăşul. Iorgu le mănâncă şi tace.

Vine mai târziu vremea să se joace Don Ranudo de Colibrados, o farsă de Kotzebue, foarte comică, deşi prea copilărească. Don Ranudo e un „grande d’Espana” ruinat, lipit pământului, însă tot fudul, tot ţanţoş şi plin de „morgă”. Odată se plimbă cu nobila „dona” de Colibrados, ligniţi amândoi de foame, pân satul vasalilor lui, şi-ntâlneşte pe unul stând pe câmp la gustare. Îl întreabă: „Mă, ţărănoiule, ce faci tu acolo?” Ţăranul se-nchină până la pământ: „Gustam şi eu ceva, stăpâne.” „Ce gustai, mă?” „Nişte brânză, măria-ta.” „Ce fel de brânză? ia să văz şi eu ce fel de brânză… Ştii, nobila mea consoartă, că mâncările bădăranilor ăstora au câteodată gust bun, mai ales după plimbare… Ia să-ţi văz brânza, mocofane!…”

Ţăranul le dă atunci o bucată din desaga lui, iar nobilii trebuiesc să i-o smucească repede şi s-o mănânce cu mare lăcomie.

Costache Mihaileanu (don Ranudo) era foarte greţos: te miri din ce i se apleca; de aceea, când avea să mănînce ceva în scenă, îşi aducea bucăţica lui de-acasă. Iorgu îi zice directorului, care uitase demult istoria cu acul:

— Nene Costache, dă-mi mie să joc pe ţăranul.

— Bine; ia-l.

La reprezentaţie, Mihaileanu îi dă o bucată frumoasă de caş să-l aibă în desagă: Iorgu însă în scenă mănâncă el

caşul şi-i dă în loc un cocoloş de lumânare de seu cu fitil cu tot tăvălit în răzătură de săpun şi acoperit cu praf de tibişir.

Cât era de flămând nobilul hidalgo, de muşcat a muşcat-o, dar n-a putut-o-nghiţi brânza bădăranului.

DIN CARE SE VEDE CĂ METODA CHINOROZULUI NU-I ATÂT DE RECENTĂ PE CÂT S-AR CREDE.

Iorgu se emancipase de frate-său Costache şi locuia singur în casa unde se făceau probele, în dosul teatrului; avea un salonaş şi o odaie de culcare. În casa aceea se aduna regulat un cerc de ştrengari veseli tot unu şi unu, fel de fel de tipuri. Din cercul acela au făcut parte în tinereţea lor o mulţime de oameni, cari mai târziu au jucat un rol însemnat în ţară: este destul să citez pe cel mai mare democrat al istoriei noastre – C. A. Rosetti. În această amestecătură de viitori oameni iluştri şi de nulităţi, de oameni de spirit şi de nerozi, pe cari-i aduna şi-i ţinea la un loc numai dragostea de păcăleli, de râs şi de veselie, se afla şi un oarecare Matache Piţirigă – cântăreţ în dreapta la biserica Slobozia, corist la operă şi actor la teatrul român.

Tot într-o vreme răsărea pe orizontul artei naţionale o nouă stea ursită să eclipseze toată pleiada… Peste scurt timp de la apariţia ei, ajunsese obiectul unui cult public. Tânăra stea monopolizase adoraţia eleganţilor timpului, iar pe de altă parte Iorgu monopolizase atribuţiile de preot al sectei. Unul dintre sectarii noului cult, un tânăr boier pe atât de urât şi de zevzec, pe cât era de fervent, fiind şi el membru în cercul ştrengarilor, vine odată la Iorgu şi i se mărturiseşte:

— Aman, Iorgule dragă! sunt prăpădit, nenorocit, nu mai pot trăi de atâta chin: să nu mă laşi!

Şi-i spune că i-a scris „persoanii” multe răvăşele cu miros de odagaci[8], dar că n-a avut parte de răspuns; că este desperat şi s-a hotărât s-o isprăvească la un fel: ori să capete o întâlnire ca să-şi declare focul, ori să-şi ia adio de la lume; ş-aşa îl roagă pe Iorgu, ca prieten şi băiat de inimă, să nu-l lase şi să-i facă rost de o ocazie, pentru care tânărul

va şti să fie cu prisos recunoscător. La această propunere destul de boierească, Iorgu, care ştia toate biletele şi toate stăruinţele urâtului, îi răspunde:

— Îţi fac rost, dar mai întâi să dai un chef ştrengarilor.

Se-nţelege că a doua seară se şi înfiinţase cheful în salonaşul lui Iorgu. Şampanie din destul, şi toţi ştrengarii în păr.

Ghebosul, căci era şi ghebos înamoratul, gătit, pomăduit şi parfumat, până să nu se puie la masă era şi ameţit de perspectiva fericirii, şi acum trăgea cu coada ochiului la Iorgu, aşteptând semnalul – căci fericirea îi era promisă chiar pentru seara aceea… Ştrengarii erau mai nebuni ca todeauna, iar Matache, în capul mesii, cânta pe nas popeşte: „Adevăr, adevăr grăiesc vouă: puţin şi nu mă veţi vedea şi iarăşi puţin şi mă veţi vedea!”

Şi râsete… şi chef!… Tocmai când se-ncinsese bine toiul petrecerii, lui Matache îi vine rău, se scoală de la masă şi iese afară să ia aer… Era pân ianuarie. Mai trece puţin şi Iorgu ridică un toast „pentru realizarea visurilor tutulor amorezaţilor”… era semnalul. Deodată se şi aude în odăiţa de alături o tuse gingaşe năbuşită: „Ţine-mă, Născătoare! Să nu mă laşi, sfinte Pantazi!”

Iorgu deschide uşa de la mijloc, pune mâna în cocoaşa ipochimenului[9], îi face vânt în odăiţă şi-nchide la loc… Peste câteva minute se aud ţipetele înamoratului înăuntru şi uşa din fund bufnind; apoi se deschide uşa de la mijloc şi s-arată Matache în négligé[10] de junǎ cântând în falset ca o maică stariţă: „. Şi iarăşi puţin şi mă veţi vedea!”

Înamoratul intrase în odăiţă, unde bătea pe fereastră lumina îndoioasă a zăpezii de-afară şi numaidecât începuse să-şi toarne declaraţia. Matache îl mângâiase pe obraz, pe gât, apoi, simţind că urâtul s-apropie să-l pupe, îl umflase de păr şi de urechi şi-i demonstrase că nu era ce-şi închipuia. Nenorocitul a dat năvală la uşa din fund, care răspundea în curte, a luat-o la fugă pân zăpadă, pe din

dosul teatrului, şi s-a oprit tocmai la cafeneaua Fialcowsky numa-n gheroc[11] şi cu capul gol.

P-atunci junimea aleasă se strângea la Fialcowsky. În cafenea era lume multă împrejurul biliardului: se juca o partidă interesantă. Cum a intrat tânărul nostru, toată lumea a părăsit jocul şi a-nceput să bată din palme şi să se strâmbe de râs. Tânărul a rămas încremenit câtva timp – nu-şi putea închipui să fi transpirat aşa de repede ştirea despre trista-i aventură – până i-a spus unul să se uite-n oglindă…

Era peste tot obrazul negru strălucios ca o cizmă de paradă: Matache fusese uns pe mâini cu chinoroz.

Înamoratul nenorocit nu şi-a făcut seama singur de desperare – chinorozul pesemne are efect răcoritor – dimpotrivă a trăit şi încă bine, aşa că mai târziu a ocupat multe funcţiuni şi dignităţi înalte, a trecut de mare om politic, de mare orator şi mare literat… bineînţeles că mai mare decât orice a fost şi a rămas până la moarte aceea ce fusese când cu chinorozul lui Matache.

Când acu câţiva ani adăogam la carnetul meu şirurile de mai sus, tânărul păcălit trăia încă; astăzi el e mort – Dumnezeu să-l ierte de toate versurile şi de toată proza cu care a înavuţit tânăra noastră literatură, de toate discursurile pe cari le-a pronunţat pe rând în cele două Camere şi-n întruniri publice! – şi fiindcă „despre morţi numai bine”, iată-i numele pur şi simplu: Pantazi Ghica.

LOGICĂ STRÂNSĂ.

În vremea războiului din urmă, pe vară, lui Iorgu Caragiale îi venise iar furia să joace – căci era retras din teatru de vreo câţiva ani şi avea funcţia de comisar comunal la hala din Piaţa Amzii. Despre „această ocupaţie burgheză şi prozaică, şi despre căderea lui din gloria artistică trecută” – aşa zicea el – făcuse, într-un moment de inspiraţie, câteva versuri lirice cam aşa: „Dup-atâţia ani de fală, De artă, poezie, Mă văz vătaf la hală Peste măcelărie;

Şi bietele bucheturi, Ce-adese-am secerat, În nişte zarzavaturi Acum s-au preschimbat!”

Acuma, apucat de nostalgia culiselor, întocmise o trupă de nespălaţi şi luase cu chirie locul viran de pe Podul Mogoşoaii în faţa străzii Umbrii, unde s-a clădit mai târziu casele lui Ienciulescu. Pune dulgherii să-i facă o scenă […] şi-ncepe reprezentaţiile.

Într-o sâmbătă seara, era şi sărbătoare, juca Adam şi Eva. Grădina era plină, mai ales de ovrei. Iorgu, directorul, n-avea rol; se plimba de colo până colo pântre public ca să se bucure de succes. Localul, cum era aşezat, nu era prea potrivit pentru teatru: cu zgomotul trăsurilor de pe Podul Mogoşoaii, nu putea auzi publicul nimica de pe scenă.

Era tocmai monologul Satanii. Satana se vedea dând din mâini şi din picioare, se vedea mişcând buzele, dar grai de loc. Un ovrei de la locul din urmă, lângă zidul care da în pod, îl vede trecând pe directorul şi-l cheamă:

— Domnule director! Domnule Iorgu! iu n-avuz nimica; dracul ala vorbeşte prea încet.

— Strigă-i să vorbească mai tare, zice directorul şi pleacă.

— Mai tare! mai tare! strigă ovreiul.

Degeaba… Iar:

— Domnule director!

— Ce pofteşti iar, nene?

— Nu m-avude.

— Apoi dacă nu te-avude dracul pe dumneata, cum vrei să-l avuzi dumneata pe el?

A rămas ovreiul deocamdată ameţit de logica zdrobitoare a directorului, dar pe urmă s-a dezmeticit şi nu s-a lăsat:

— Domnule Iorgu!…

— Iar?

— Apoi nu mi-a plitit el să m-avuză: iu am plitit să-l avuz pe el!

Văzând Iorgu că n-o scoate la căpătâi cu ovreiul, îi zice:

— Lasă, nene; nu vezi ce zgomot e afară? mai aibi şi dumneata răbdare până la Sfântul Dumitru, pân’ ne-om

muta de aici! Era pe la Sântămărie.

MOMENT DE DISTRACŢIE.

Serghe răposatul era de specialitatea lui dramatică intrigant în melodramă şi în comedie moralist muşcător. Odată juca cu trupa lui proprie în provincie o melodramă, în care fabula este cam aşa: un mizerabil persecută de moarte pe o pereche de tineri foarte cumsecade, buni nevinovaţi. Îl juca Serghe pe mizerabilul. Acest intrigant face fel de fel de mişelii şi crime, şi ce e mai scandalos decât orice e că omul acesta pervers are o virtute – conştiinţa ticăloşiei lui, şi spune curat, cu un cinism revoltător, că el e bun de spânzurat. Victimele, pe cari era cât p-aci să le răpună, scapă la un moment dat din mrejele lui. El spumează şi toarnă de ciudă un monolog enorm; după ce se mărturiseşte publicului de toate câte le-a făcut, încheie cu o frază de mare efect: „A! iubiţii mei! A! naivă pereche de turturele! mă credeţi învins?… N-aveţi grije! nu-mi veţi scăpa! Am să vă înfăşur în urzeala mea ca şi un păianjen infam pe două musculiţe amorezate!… Da, da! sunt infam! sunt un păianjen infam!”

Apoi râde sardonic, şi-aruncă mantaua peste umăr şi pleacă cu paşi largi şi apăsaţi.

Serghe ţinea la monologul lui, decât nu ştia boabă din rol, ca de obicei:

— La tine mi-e nădejdea, Caimac băietei făgăduiesc să fac cinste! Caimac era diminutivul de mângâiere al lui Maican sufleorul.

Iaca a sosit în fine şi marele monolog… Păianjenul infam o ia la început cu binişorul, rar şi-ndesat. Şirurile dântîi merg bine… Pe urmă se porneşte mai iute; Maican îl ţine de scurt; Serghe îi dă zor înainte, se-nfierbântă, iar Maican suflă din fundul inimii. La o frază pe care o apucă bine, Serghe se repede-n goana mare, strigă, sforăie şi nu mai aude pe sufleor. Acesta, cum era foarte nervos şi pripit» pierde şi el şirul, şi se-neacă amândoi de tot. Păianjenul

desperat îşi frânge mâinile, bate din picior şi mârâie pântre dinţi:

— M-ai omorât, frate Caimac… mersi!

Dar acum, Maican, tot pierduse şirul, se uita din cuşca lui la Serghe şi-l aştepta să se mai potolească pentru ca să-i poată arunca un început de frază. Cum se uita el aşa, bagă de seamă că i-a plesnit tricoul lui Serghe, şi cu cât se zbuciumă intrigantul mai tare cu atâta se rânjeşte şi plesnitura… în vremea asta Serghe aiurit o ţinea-ntr-una.

„Dar ce e de făcut? Dumnezeul meu! ce e de făcut?”

Deodată se opreşte să facă joc de scenă mut şi să-şi mai tragă răsuflarea. Maican profită de ocazie şi-i şopteşte repede:

— S-a rupt tricoul, nene Serghe, ieşi!

Cum aude Serghe şoapta – o aştepta de mult – o prinde-n zbor şi strigă cu putere: „Dar ce-i de făcut Dumnezeul meu? S-a rupt tricoul, nene Serghe, ieşi!”’

Maican a căzut de pe scaunul lui din cuşcă sub scenă şi din căzătură a dat în friguri.

LUPTĂ DREAPTĂ.

Maican sufleorul era slab şi nervos peste măsură. Pasiunea lui, care lua proporţiile viţiului, era tutunul şi cafelele turceşti potrivite din zahar – de unde i se şi trăgea numele de Caimac, nume pe care un filolog neprevenit l-ar putea lesne bănui că provine dintr-o simplă metateză: Maican… Caimac. Odată pune prinsoare cu Dragulici să bea cinsprezece cafele una după alta: a câştigat. Dragulici le-a plătit; dar ca să nu rămâie în pagubă s-a prins şi el că bea tot atâtea romuri. După ce le-a băut, zice:

— Mai plăteşti un pour la dame[12], Caimac?

— Nu se poate, răspunde Maican; acuma e rândul cafelelor.

RUŞINE.

Într-o duminică, în ziua de Crăciun, mitocănimea era ca de regulă în păr la galerie. Se juca Amicii falşi – Nos Intimes a lui Sardou. Se făcuse pesemne abuz la casă; se vânduseră

probabil mai multe bilete decât prescrie regulamentul: erau peste cinci sute de mitocani sus, înfierbântaţi ca la orice praznic: vorbeau, râdeau, se certau; şedea unul peste altul; ţipa unul strivit, ceilalţi făceau chef – ceva nespus. Când să se ridice perdeaua, unul din loja din dreapta a galeriei începe să strige vesel pe altul din loja opusă:

— Niţă al Zamfirii! Niţă al Zamfirii văduvii!

— Uite, mă! zice Niţă către altul de lângă el; vezi, nene, mitocanii din Tirchileşti şi de pă la Bonaparte a-nceput şi ei să vie la teatru… Oleu!

Apoi se-ntoarce spre cel din faţă care-l chemase:

— Mă, pârlitule, ai luat piatră-n gură când ai intrat înăuntru?

Niţă era umblat pe la teatru; probabil cel din Tirchileşti intra pentru întâia oară în templul Taliei române. Lumea a-nceput să râză; dar a trecut asta şi s-a ridicat perdeaua. Zgomotul din galerie nu înceta însă, aşa că nu s-auzea mai nimic de pe scenă.

Tudoriţa Pătraşcu juca în Amicii falşi pe băiatul lui Marecat – un debutant pe calea viţiilor cu frumoase promisiuni; un ştrengar de vreo şaisprezece ani, care sărută slujnicele şi cade leşinat ţeapăn din cauza remuşcărilor ce i le dă consumarea pripită a unui trabuco furat din tabacherea lui papà. Cu toată lipsa vreunui talent mai deosebit, Tudoriţa, tânără p-atunci, frumuşică şi zveltă, făcea un efect minunat: ştrengarul era foarte nostim în pantalonii lui de dril alb, într-un pet-en-l’air[13] de catifea şi cu o pălărie de paie pusă cochet la o parte à la diable m’emporte.[14] Când să se isprăvească actul întâi, Niţă al Zamfirii, aplecat cu jumătate trupul peste galerie afară, arată pe Tudoriţa şi zice tovarăşului de lângă el:

— Vezi tu, vere? băiatul ăla e fată mare… zău!

Astfel actul întâi s-a sfârşit, în râs şi aplauze, cu mult succes. Am mers să fumez cu actorii între acte.

— Ce zicea mitocanul de Tudoriţa? mă-ntrebă Dragulici.

— Explica altuia că e fată mare.

— Auzi dumneata ce ruşine pe biata Tudoriţa după atâţia ani de carieră!

Adevărul e că biata fată plângea de ruşine.

FERICITĂ IMPROVIZAŢIE.

Solomonescu era şi cântăreţ la Biserica Dintr-o zi şi artist dramatic. Dimineaţa, după liturghie, se punea la zacuscă, se stropea bine şi se scula de la masă tocmai seara ca să meargă la teatru; după reprezentaţie mergea la Vasile Băcanul, la „Garibaldi”, unde cina cu Dragulici până să toace de liturghie. Cu programa aceasta de viaţă, îşi confunda adesea dimineţele cu serile şi viceversa: la biserică îşi dedea în petecul declamaţiei şi la teatru în al isonului. Avea pe lângă asta păcatul că nu putea pronunţa niciodată curat numele proprii şi neologismele.

Odată juca Ştefan Mihăileanu pe Olliwer Cromwell în Muşchetarii lui Dumas, şi Solomonescu pe un ofiţer de gardă în tabără. Ofiţerul intră grăbit în cortul Protectorului şi strigă: „Gen’rale! gen’rale! a sosit bastamentul!”

Publicul pufneşte. Generalul se ridică de pe scaun indignat ca să dea o lecţie incultului: „Mizerabile! vorbeşte frumos! uiţi că te afli în faţa generalului Croncovel!

Aplauze frenetice. Până târziu acu câţiva ani, nenea Ştefan, de câte ori îmi povestea întâmplarea, pe care o ştiam destul de bine, fiindcă fusesem de faţă, îmi zicea:

— Daca nu-mi venea mie inspiraţia să improvizez vorbele alea, îmi strica dobitocul toată scena!

EXTEMPORARE.

În Roza magică (Pied de Mouton), Solomonescu juca pe alguazilul. Într-o scenă alguazilul vine, la ordinele lui don Nigaudinos, să aresteze pe logodnica acestua fugară cu altul. În scenă se află don Nigaudinos (neuitatul Dragulici), Lăzărilă (Caragiale Iorgu), alguazilul (Solomonescu) şi perechea înamoraţilor.

Dragulici zice lui Solomonescu: „Hahà! iată şi porumbiţa! Fă-ţi datoria om al legii!”

Solomonescu începe ca la ohtoic: „Seniorina, te somez să te întorci la casa părintească!” „Din inimă vorbeşte poliţaiul ăsta seniore”, zice Caragiale.

— Da – răspunde afară din text Dragulici foarte serios – din inimă, din inimă, numai cam pe nas ca la Biserica Dintr-o zi!

UN „LA” NATURAL.

Se pregătise Jianul pe vremea direcţiei lui Millo. A doua zi era reprezentaţia, dar încă nu se hotărâse cine să cânte doina haiducească între culise. Ghiţă Alexandrescu cânta minunat, dar nu se putea să se-auză glasul lui, fiindcă el juca pe eroul piesei şi cântecul trebuia să fie al altui haiduc… Cine să cânte?…

Mincu, care pretindea că-şi mancase[15] vocaţia de tenor, se oferă el. Oferta e primită. Face repetiţie, pune pe Flechtenmacher să-i transpuie muzica pentru tenor, nu bea toată ziua nimica, a doua zi înghite la ouă proaspete şi cafele reci, şi seara vine la teatru legat la gât cu o basma mare.

În sfârşit iese între culise la vreme să-şi aştepte replica şi acordul orchestrii. Emoţie n-avea deloc; de ce ar fi avut? el conta sigur pe şi bemol şi aria suia până-n la natural. Replica a sosit. Orchestra dă acordul şi tenorul porneşte. Rulada introductivă merge bine, intră în măsură, o bătaie, două, trei, – la a patra, Dragulici, care-l pândea la spate, îl gâdilă fără veste cu degetul – Ţaţa Miţa, aşa îi ziceam toţi, se-neacă: cuac!

GLUMĂ PROASTĂ.

Şamil sau Vulturul Caucazului e o melodramă plină de sentimente patriotice şi de scene grandioase. La un moment dat, după o încăierare sângeroasă, cerchejii ia la goană pe muscali; scena rămâne goală şi pe un vârf de stâncă se luptă în duel un georgian cu un rus: georgianul biruie, ia steagul, şi rusul, străpuns, cade în prăpastie. Mincu se propune să facă el pe rusul cu steagul:

— Fac eu pe muscalul, să v-arăt eu o căzătură de tragedie cum nu s-a mai văzut în Bucureşti!

Seara şi-aduce o saltea d-acasă, şi o pune între culise la picioarele practicabilului de la poalele muntelui. Vine scena. Mincu, rănit, scapă din mâini stindardul, se loveşte la piept, se-nvârteşte într-un picior şi şovăie. Dragulici şedea pe vine jos între culise cu mâinile gata pe căpătâiele saltelii: când vede că porneşte muscalul de sus, îi trage salteaua!

Erau vreo doi stânjeni de unde pornise Ţaţa Miţa: din norocire, însă, n-a suferit tare decât la părţile moi.

OFERTĂ GRAŢIOASĂ.

În Millo director, Ţaţa Miţa juca pe Nastasache; Ţaţa era afumat rău de tot în seara aceea. Când vine cu fişicul de cofeturi ca să-i ofere directorului, pe care toţi în piesă îl cred director de minister, zice: „Domnule director, mă rog, nu poftiţi un bubon?

„Mulţumesc, amicul meu, răspunde Millo; mănâncă-l dumneata mai bine.”

UN CREDITOR TURBAT.

Millo rămăsese la Brăila dator unui hangiu grec 150 de galbeni, chiria şi întreţinerea trupei două săptămâni şi bani împrumutaţi din mână la plecare. Fusese vorba că imediat ce s-o întoarce în Bucureşti şi va începe teatrul să-i trimiţă înapoi banii. Aşteaptă grecul un an, doi, trei… scrie zece, cinsprezece, o sută de scrisori – nimic. În vremea asta, se ruineaza negustorul, ajunge mufluz[16]şi vine din Brăila cu vreo douăzeci de galbeni, cât îi mai rămăsese totul cu totul din naufragiul lui. Îl întâlnesc într-o dimineaţă; mă ia la o parte încruntat şi mă-ntreabă unde şade Millo:

— Sinti ruinato, domnule; am venit se me da banii domno Millo, or lu-mpusco!

Şi-mi arată un pistol turcesc încărcat… I-am spus, fireşte, că nu ştiu unde şade debitorul şi l-am lăsat. Seara, mergând spre Fialcowsky, mă gândeam de ce n-am mers să previu pe Millo să se păzească, ori să dea de veste la poliţie, când, mă-ntâlnesc iar cu grecul. Era liniştit de tot; zice:

— Stii, am gasito pe domno Millo!

— Ei, zic, ţi-a dat?

— As! frate, saracul, ţe se me da? daca nu împrumutam eu cu ţinţi galbeni, n-avè ţe muncà astazi!

ÎNDOIT LAPSUS.

Millo juca la Bîrlad în tournée de vară, având în trupă şi pe răposatul Mincu – nici nu pleca Millo fără Ţaţa Miţa – era în repertoriu.

La Bîrlad le mergeau afacerile rău de tot: datori la han, la birt, cafenea, chelneri, la toată lumea. Desperaţi, afişează pe Jianul, căpitan de haiduci pentru reprezentaţia „de adio”, cu speranţa să umple sala, să plătească ceva din datorii şi să plece după noroc în altă parte… Seara, teatrul aproape gol…

Millo juca pe Cîrc-Serdar şi Mincu pe Ghincu – ca de obicei. E o scenă unde Jianul, prins odată, scapă, şi Cîrc-Serdar întreabă pe Ghincu: „Ce ne facem, măi Ghincule?” şi Ghincu răspunde: „De! ştiu şi eu, Cîrc-Serdare…!”… Millo se uita la lojile şi scaunele goale trist. Vine scena: „Ce ne facem, măi Mincule?” întreabă Cîrc-Serdar distras.

„De! ştiu şi eu, Musiu Millo!” răspunde Ghincu.

CHESTIE PERSONALĂ.

A fost un scandal nepomenit când trupa franceză de operete mici, de la noua grădină Stavri, a cutezat să facă pe scenă un joc de cuvinte, inocent s-ar părea, dar care era să aibă urmări regretabile.

Era într-o piesă o scenă de improvizaţie, în care actorii – neuitaţii Debeer, Roux şi M-lle Gandon, o femeie aproape genială – făceau pe întrecute jocuri de cuvinte în acţiune. Debeer zice lui Roux: „J’ai un grand oiseau dans ma main!”[17] „Cela n’est pas possible”,[18] răspunde Roux.

„Je t’assure.”[19]

?

Debeer deschide mâna şi arată o nucă: „C’est une noix (une oie), tu vois?”[20] „Ah! oui, răspunde Roux pipăind pe

Debeer şi considerându-l lung din cap până-n picioare; j’e conviens que c’en est une.”[21]

După multe alte grozăvii de aceeaşi speţă, Gandon întreabă pe Debeer: „Vois-tu là tout pres de la coulisse des navires?”[22] „Non pas.”[23] „Mais il doit y en avoir.”[24] „Comment?”[25] „Puisqu-il y a là un port, un grand port de Roumanie.”[26]

Şi Gandon aduce un porc pe scenă… Atunci începe un scandal înfiorător… Toată lumea în picioare: „Francezii vor să-şi râză de români şi de România!… Nu ne putem lăsa insultaţi de străini în ţara noastră!… Afară străinii!… Scuze numaidecât ori o lecţie exemplară şcl. ” Şi huiduieli, înjurături, fluierături şi bastoane ridicate în sus…

Bieţii artişti vor să se explice… Nu se aude nimic… Scandalul creşte. În sfârşit, Debeer reuşeşte să se facă un moment ascultat, în care timp „îşi cere iertare daca a supărat cumva pe onorabilul public, că gluma era inocentă, fără cea mai mică intenţie ofensătoare – un nenorocit joc de cuvinte, pe care artiştii îl regretă din tot sufletul etc.”.

Zgomotul începe să se potolească puţin; când deodată un telegrafist înalt şi chipos, cu nişte barbete colosale, se repede turbat până lângă scenă şi făcând nişte gesturi măreţe strigă pe dasupra întregului zgomot:

— Cer cuvântul! Nu se poate! Eu vreau imediat satisfacţie personală pentru cochon de la Roumanie![27]

A izbucnit un râs general… Daca râzi nu mai eşti necăjit: reacţia s-a făcut ca prin farmec, şi eminenţii artişti au putut urma în linişte spectacolul.

BONBON.

Într-o vară juca pe piaţa Constantin-vodă circul lui Hüttemann. Pe-atunci nu se pomenea încă în capitala Belgiei Orientului de café-chantant: altă petrecere de vară nu era decit circul, grădina Raşca şi panoramele.

Luceafărul circului era domnişoara Henriette, fiica directorului: frumoasă de basmu. Înaltă, subţire şi mlădioasă ca o nuia de richită; talia nu-i trecea printr-un

inel, ce-i drept, dar o puteai cuprinde desigur într-un covrig cu susan; trăsuri fine; pieliţa trandafirie; părul negru şi creţ; ochii verzi deschişi – ce raze umede aruncau acei ochi! – gura ca o cireaşă coaptă; dinţii mărunţi, cei de sus cu strungăreaţă la mijloc… Alte signalmente n-are… ba da: în bărbie o gropiţă şi când râdea alte două în obraji.

Îşi închipuie oricine ce de cofeturi, ce de buchete, şi câte bătăi în fiece seară între adoratori! Dar ceva mai mult… Fata avea un armăsar adevărat arăbesc, favorit al ei, tânăr de trei-patru ani, alb tot ca laptele, părul lucios ca sideful, coama şi coada ca nişte fuioare de borangic în unde, urechile străvezii şi rumene, nările roşii şi ochii aprinşi ca doi cărbuni… Alte signalmente n-are… ba da: era pintenog la trei picioare cu câte o pată neagră. Cum era fata era şi Bonbon – aşa-l chema.

După toate jocurile, gimnastică, sărituri prin cercuri de hârtie şi focuri de artificii, paiaţării, ieşea şi domnişoara Henriette călare pe Bonbon – o apariţie feerică. Era îmbrăcată ca amazoană, un costum de catifea verde ca smarandul, încheiat, dinainte de sus până jos şi la mâneci, cu bumbi auriţi mat; în cap o tocă de aceeaşi stofă cu rochia cu o pană albă mare, cu mănuşi şi biciuşcă tot albe. Bonbon avea coama împletită în codiţe prinse de panglici; căpăstrul şi frâul de şnur de mătase cu un ciucure mare de ibrişim pe frunte, toate astea verzi, cu câte o mărgea de aur mat la fiecare înnodătură.

Mişcări de şcoală înaltă, pasuri în ritmul muzicii, salturi şi complimente… şi grindină de bucheturi… în sfârşit, domnişoara descăleca în mijlocul arenii, atârna frâul de oblânc, scotea din aumônière[28] cofeturi şi le dedea lui Bonbon; apoi făcea gropiţele-n obraji şi striga cu glasul ei de şaisprezece ani: „Bonbon, embrasse-moi!”[29]

Ştrengarul sforăia şi fugea făcând o sumă de cochetării. Domnişoara se supăra: „Qu’est-ce que c’est que cette manière?… embrasse-moi tout-de-suite!”[30]

El iar făcea nebunii şi nu vrea… Domnişoara scotea batista, o punea la ochi, începea să ofteze şi să plângă… Atunci Bonbon se oprea din sărituri, se uita lung la ea, se apropia încet-încet şi-ncepea s-o mângâie cu fruntea pe umăr. Ea se-ntorcea binişor zâmbind şi el îi dedea numaidecât o guriţă: „Ah! merci!”

Şi Bonbon pierea din arenă ca praştia.

De prisos, crez, să mai spun câte inimi nenorocise domnişoara Henriette. Cum se arăta în arenă, intrau fiorii morţii în sute de suflete, parcă le-ar fi lucrat o baterie electrică – şi se-nţelege că, daca era vorba de baterie electrică, cei mai susceptibili, cei mai buni conductori erau telegrafiştii: strajnic pătimeau toţi, dar dintre toţi cel mai prăpădit era T…, aprins la culme. De aceea ne şi zicea, cum era glumeţ de fel:

— Nu vă daţi cu chibriburi pe lângă mine, că ia foc!

Telegrafistul se afla foarte încărcat de electricitate… se cam trecuse şi din băut de focul pasiunii – nu-i vorbă, şi până nu se pomenea de domnişoara Henriette se cam trecea el, dar acu era cu câteva grade mai sus. Avea un sfanţ: îl păstrase ca să-şi cumpere un bilet de amfiteatru. Ce şi-a făcut el socoteala? să intre în circ pe mofturi şi să rămâie cu sfanţul să ia tutun şi alune prăjite pentru paiaţe – erau două paiaţe mici foarte comice şi drăguţe. Aşa, pleacă de lângă noi fără veste, dă vreo două târcoale baracii şi vede în partea grajdului o spărtură în uluci, de vreun stânjin de la pământ, pe unde aruncau rândaşii gunoiul. Se suie pe grămada de gunoi, se vâră pîn spărtură şi sare înăuntru: caii se sperie, aleargă rândaşii, pun mâna pe el şi trage-i, de-i scăpăra electricitatea. Îi trag cât îi trag şi-l aruncă pân spărtură afară.

Tot într-un timp, noi îl căutam pe după circ – când ce să-l vedem pe telegrafistul nostru? Stetea pe gunoi şi reflecta adânc. Până să-l întrebăm ce este, se scoală în picioare şi dispare iar înăuntru. Am auzit tăvăleală strajnică în grajd şi

apoi ne-am pomenit cu el mototol înapoi… îl ridicăm numaidecât; el începe să-şi scuture hainele şi zice:

— Ce se socotesc adică nemţii? c-o să mă prinză ş-a treia oară? Parcă eu sunt prost!

Şi ne-a povestit toată istoria… Am mers de şi-a cumpărat şi el bilet şi am intrat cu toţii… Om fără parte! Domnişoara Henriette nu juca: Bonbon era indispus – îi dedeseră să bea obosit apă rece – pneumonie dublă. A trecut o săptămână şi Bonbon a murit… Peste vreo câteva zile apoi a plecat şi circul.

Aveam într-o fotografie mare pe domnişoara Henriette şi pe Bonbon sărutându-se: se tot ţinea telegrafistul de mine să i-o dau şi nu vream. Într-o seară, după multă vreme, venind vorba despre circul Hüttemann a început T… să plângă – era iar cam trecut – şi să mă roage să-i dau lui fotografia neuitatei Henriette. N-am avut ce-i face – i-am dat-o…

Când scriu aceste depărtate amintiri, sunt gata să mă culc. Nu mi-ar părea rău să visez pe Bonbon şi pe domnişoara Henriette; asta m-ar întineri cu douăzeci şi cinci de ani… Dar cine poate visa şi când vrea şi ce-i place?… De una, mai bine – e rău să visezi cal alb.

[1] Intrigă [2] Încurcătură (lat. şi fr.).

[3] Poate Sparapani.

[4] Atrăgătoare.

[5] Hotărât (şi) foarte puternic (indicaţie de tempo muzical).

[6] Haide, căţeluşule… (fr.).

[7] Aici: îndrăcit.

[8] Vechi parfum turcesc (ambră).

[9] Persoană, individ (uneori cu sens peiorativ).

[10] Îmbrăcăminte de casă, în halat şi în papuci (fr.).

[11] Haină neagră, veston (germ.).

[12] Sens strict: pentru invitată (fr.); aici: cel din urmă.

[13] Hăinuţă scurtă de casă (fr.).

[14] Şăgalnic, picant (fr.).

[15] Greşise (fr.: manquer).
[16] Falit.
[17] Am o pasăre mare în mâna mea! (fr.) [18] Asta nu se poate (fr.).
[19] Te asigur (fr.).
[20] E o nucă (o gâsca), vezi? (fr.).
[21] A, da… recunosc că e o pasăre (fr.).
[22] Vezi acolo aproape de culise nişte vapoare? (fr.).
[23] Nu (fr.).
[24] Trehuie să fie însă (fr.).
[25] Cum? (fr.) [26] De vreme ce acolo e un port, un port mare al României (fr.). (Port se pronunţă ca şi porc.) [27] Porc al României (fr.).
[28] Chimir, brâu (fr.).
[29] Bonbon, saruta-mă! (fr.).
[30] Ce sunt aceste purtări?… sărută-mă îndată! (fr.)

UN ARTIST.

Mai mult decât oricare alta, breasla bărbierească mi-este foarte simpatică… Briciul e rudă cu dalta, cu penelul, cu coturnul, arcuşul, condeiul – mai ştiu eu cu ce! De aci, neînvinsa pornire către artele frumoase caracteristică la toţi bărbierii. O sumă dintre dânşii, împinşi de patima lor pentru teatru, s-au făcut artişti dramatici; mulţi alţii scriu poezii, de obişnuit lirice, mai adesea galante; mai toţi trebuie să ştie cânta cu un instrument, prin ajutorul căruia, în momentele pierdute, îşi traduc în melodii acea încărcare de simţiri ce ne-o dă, unora dintre noi, lumea cu lumina ei, cu formele, mişcările şi zgomotul ei… Da, cum se rupe la vreme copilul din mamă, acea încărcare de simţiri caută să se rupă din sufletul nostru: trebuie înapoiată cui ne-a dat-o. Ascunsă-n noi, ne munceşte, ne chinuie, nu ne dă pace pân’ ce n-o întoarcem în dar lumii, care n-o recunoaşte şi n-o primeşte decât învăluită în fâşii smulse din sufletul nostru – pecetia sincerităţii darului.

Dar e oare un mijloc mai puternic ca să ne scăpăm de toată haotica năvălire a lumii întregi în bietul nostru suflet,

decât divina muzică? – vagă şi vastă ca şi lumea, ca şi aceasta nepătrunsă şi fără alt înţeles decât înţelesul cel mare şi singularmonia… De aceea, bărbierii, ca toţi artiştii, iubesc aşa de mult pasările cântăreţe. Sub puful aripelor palpită un sânge atât de cald! Sufletele acelea mici ştiu să arunce lumii aşa de bine aceea ce primesc de la dânsa! Noaptea de iulie, şi pădurea cu mirosul ei înviorător, cu atâtele-i umbre de frunziş, cu atâtele-i lumini, de sus de la razele răcoroase ale lunii, de jos de la licuricii neastâmpăraţi, şi mişuiala discretă a insectelor prin păiş, şi răsuflarea femeii care se lasă s-o plimbi alene pe poteca umedă de rouă… toate-toate sunt în romanţa mistică a privighetorii… şi psalmul triumfal al ciocârlanului este sublimul răsărit de soare pe şesul neundoiat al Bărăganului!

Să lăsăm însă astea şi să venim la artistul meu – bărbierul care mi-a ras întâi barba şi care mi-o rade şi acuma… întâi o rădeam că n-o aveam, azi o raz că o am – albă… Bărbierul meu a fost în tinereţe corist la teatru. Ştie să cânte cu ghitara, cu flautul şi cu ţimbalul – le-a învăţat fără profesor. Are două pisici foarte bine educate: una învârteşte o minavetă mică ce cântă mazurca şi cealaltă joacă. Toţi pereţii prăvăliei lui sunt acoperiţi cu o mulţime de colivii, în care ciripesc fel de fel de păsărele. Pe subt colivii sunt atârnate pretutindeni cadre: planul Sevastopolului cu luarea turnului Malacof, execuţia lui Maximilian, capitularea Sedanului, portretul răposatului Abdul-Medgid şi altele.

În această mică galerie, se află şi o operă originală a artistului meu. Nu este lucrată cu penelul, e ţesută în fire de păr de toate nuanţele posibile: ea înfăţişează un munte depărtat în fund; pe vârful lui stă un călător, iar la poale i curge o apă mare; dincoace de apă e un cioban, care păşunează o turmă de o speţă destul de problematică; în sfârşit, călătorul din vârful muntelui îşi aprinde ţigara la luleaua ciobanului din vale… Ce perspectivă! De câte ori mă

rade, o admir, căci într-adins m-aşează cu faţa spre opera lui – ştie bine cât îmi place.

Artistul meu avea odată doi cocoşi, pe cari-i deprinsese la beţie, şi încă beţie de alcool, fiindcă le dedea boabe şi grăunţe zăcute-n rom. Am văzut într-o dup-amiaz de vară, în faţa prăvăliei, pe desfrânaţii aceia beţi turtă, făcând mustră şi defilând soldăţeşte, ca doi muscali pe două cărări, pe dinaintea unui căţel, alb şi creţ, muiat în boia de băcan pentru roşit ouă. Samurache stetea sluj, cu o chivără de hârtie în cap, încins cu o sabie enormă şi având, se-nţelege, tot aerul sever necesar situaţiei… Artistul meu şedea picior peste picior pe laviţă şi le comanda, cântându-le din ghitară marşul de la 48… Era atâta nerv în ritm, atâta suflare marţială în executarea bătrânului cântec popular, că m-aşezai pe laviţă alături cu comandantul şi-ncepui să-l acompaniez bătând toba cu deştele pe fundul pălăriei – fără asta nu mergea: toba, cu grupetele ei în contratimp, asta e piperul marşului;

— iar droaia de copii din mahala, adunaţi să admire cocoşii, se puseră deodată la rând smirna şi, apucaţi de mişcarea covârşitoare a sunetelor, porniră să defileze în urma cocoşilor de colo până colo şi înapoi şi iar, tropăind voiniceşte cu picioruşele lor goale pe paveaua încinsă de soarele de vară… Şi pentru ca parada să fie deplină, o adiere de seară – ce binecuvântare după o zi de arşiţă! – făcu să fâlfâie mândru dasupra tutulor acestor bravi prosopul alb curat aninat sus la uşa bărbieriei.

Până târziu seara a urmat parada în faţa unei asistenţe foarte numeroase. Când s-a înnoptat bine, s-a dat comanda ruperii rândurilor, şi artistul meu, ridicându-se-n picioare şi scoţându-şi ghitara de pe gât, a anunţat publicului:

— Mâine seară mai frumos!

Mai frumos… nu se putea.

Însă nu e numai artist, este şi un om de spirit. Pe vremea războiului din 78 avea un mierloi care fluiera căzăceasca şi o gaiţă diplomată care vorbea ruseşte. Cum intra unul

dintre aliaţi în prăvălie, gaiţa îl întâmpina cu: „Zdraste! Zdarov?” [i]

După ce amicul meu trăgea perdaful din urmă şi-i da voie muşteriului să se scoale, gaiţa, schimbând tonul, striga: „No haraşò! Davai paruski!” [ii]

Şi până dispărea, dincolo de răspântie, cazacul încântat de aşa cordială primire, mierloiul îl petrecea fluierându-i cântecul fierbinte al patriei depărtate.

[i] Noroc! Sănătos? (rus.).

[ii] Bine! Hai să vorbim ruseşte! (rus.).

O FĂCLIE DE PAŞTE.

Leiba Zibal, hangiul de la Podeni, stă pe gânduri la o masă subt umbrarul de dinaintea dughenii, aşteptând dilijenţa, care trebuia să fi sosit de mult; e o întârziere de aproape un ceas.

Este lungă şi nu prea veselă istoria vieţii lui Zibal; dar aşa cum e prins de friguri, tot e o petrecere pentru el să ia pe rând una câte una fazele ei mai însemnate…

Precupeţ, vânzător de mărunţişuri, samsar, câteodată şi mai rău poate, telal de straie vechi, apoi croitor şi ştergător de pete într-o ulicioară tristă din Ieşi – toate le încercase după accidentul care-l făcuse să-şi piarză locul de băiat într-o mare dughiană de vinaţuri. Doi hamali coborâseră în beci un boloboc sub privigherea băiatului Zibal. O neînţelegere se ivi între dânşii la împărţeala câştigului. Unul din ei luă un crâmpei de lemn ce-l găsi la-ndemână şi lovi în frunte pe tovarăşul său, care căzu ameţit şi plin de sânge la pământ.

Băiatul, văzând sălbătăcia, dete un ţipăt de alarmă, dar mizerabilul se repezi să iasă din ogradă şi, trecând pe lângă baiat, ridică mâna asupră-i… Zibal pică Ieşinat de spaimă. După o zăcere de câteva luni când se întoarse la stăpân, locul lui era ocupat.

Atunci începu lupta grea pentru viaţă, care se îngreună şi mai tare prin căsătoria cu Sura… Răbdarea însă osteneşte soarta rea. Fratele Surei, hangiu la Podeni, muri, şi hanul rămase lui Zibal, care urmă negoţul pe seama lui.

Aci se află el acuma de cinci ani.

Are strânsă o avere bunicică în bani şi vinaţuri bune, îngrijite, o marfă care totdeauna face parale. De sărăcie a scăpat Leiba, dar sunt toţi bolnavi, şi el şi femeia şi copilul – friguri de baltă.

Şi oamenii sunt răi şi pricinaşi în Podeni!… Ocări… batjocuri… suduituri… acuzări de otrăvire prin vitriol… Dar ameninţările!

Ameninţarea este mai grea pentru un suflet ce se clatină uşor decât chiar lovitura. Ceea ce munceşte acum pe Leiba mai mult decât tremurătura frigurilor este o ameninţare.

„A! goi ticălos!” gândeşte el oftând.

Ticălosul este badea Gheorghe – pe unde o fi! – un om cu care Zibal a avut o daraveră foarte neplăcută.

Gheorghe venise într-o dimineaţă de toamnă la han, obosit de drurn; ieşea din spital – zicea – şi căuta de lucru. Hangiul l-a luat în slujbă. Dar Gheorghe s-a arătat a fi om prea brutal şi prea ursuz… suduia mereu şi mormăia singur prin ogradă. Era o slugă rea, leneş şi obraznic… şi fura.

Într-o zi a ameninţat pe balabusta îngreunată, care-l ocărâse cu drept cuvânt, s-o lovească în pântece… altadată a asmuţit un câine asupra lui Ştrul cel mic.

Leiba i-a făcut numaidecât socoteala şi l-a trimis. Dar Gheorghe nu voia să se ducă; el pretindea cu violenţă că s-a fost tocmit pe un an. Atunci hangiul a spus că merge în deal la primărie să ceară vătăşei ca să-l alunge.

Gheorghe a vârât repede mâna în sân strigând: „Iudă!” şi a voit să se năpustească asupra stapânului.

Din nenorocire, sosea atunci o haraba încărcată cu muşterii. Gheorghe a început să rânjească zicând: „Ce te-ai spăriet, coane Leiba?… Iacă mă duc”.

Şi apropiindu-se crunt, peste tarabă, de Leiba, care se dete cât putu înapoi, îi şopti: „Să mă aştepţi în noaptea Paştelui, să ciocnim ouă roşii, jupâne… Să ştii că ţi-am făcut şi eu socoteala!”

Atunci intrară muşterii în dughiană.

„Să ne vedem sănătoşi la înviere, coane Leiba!” adăogă Gheorghe depărtându-se.

Leiba a mers la primărie, apoi la subprefectură, să denunţe pe ameninţător, cerând să fie păzit. Subprefectul, un tânăr foarte vesel, a primit întâi peşcheşul „modest” adus de Leiba, pe urmă a început să râză de jidanul fricos şi să-l batjocorească. Leiba a stăruit călduros să-l facă a înţelege gravitatea lucrului, cum era hanul izolat departe de sat şi chiar de şosea. Dar subprefectul, cu un aer mai serios, l-a povăţuit să fie cuminte; nici să nu mai pomenească de aşa ceva, ca să nu deştepte în adevăr, într-un sat unde oamenii sunt răi şi săraci, pofte de călcare.

Mai târziu, peste câteva zile, îl căutară pe badea Gheorghe un pomojnic[1] şi doi călăraşi: era bănuit pentru o pricină.

Ce bine era să-l fi mai răbdat Leiba măcar până la sosirea acestor oameni!… Dar Gheorghe era acum cine ştie unde…

Deşi asta se petrecuse de mult, totuşi, în mintea omului prins de friguri, se repeta bine impresia figurii lui Gheorghe, a mişcării lui vrând să scoată ceva din sân şi a cuvintelor lui ameninţătoare. Cum se deştepta aşa de limpede acea amintire?

Era Sâmbăta Paştelui.

Sus pe deal, în satul depărtat ca la doi chilometri printre bălţi, se auzeau clopotele bisericii… Şi se aude aşa de ciudat când ai friguri: aci foarte tare, aci aproape deloc… Noaptea care venea era noaptea Paştelui; scadenţa făgăduielii lui Gheorghe… „Dar poate că l-au prins până acuma!”

Oricum, Zibal mai stă la Podeni doar până la câştiu[2] viitor. Cu capitalul lui se poate deschide un negoţ frumos în Ieşi… În târg, Leiba să fie sănătos, o să şază aproape de comisie… O să cinstească pe comisar, pe ipistat, pe sergent… Cine plăteşte bine este bine păzit.

Într-un târg aşa mare, noaptea e zgomot şi lumină, nu întuneric şi tăcere ca în valea singuratică a Podenilor. E un han în Ieşi, – acolo în colţ, ce loc bun pentru o dughiană –

un han unde toată noaptea cântă fetele la Café Chantan. Ce viaţă zgomotoasă şi veselă! Acolo găseşti la orice ceas, zi şi noapte, pe domnul comisar cu fetele şi cu alţi poreţi[3].

Ce mai trebuie multă bătaie de cap aici, unde, mai ales de când cu drumul-de-fier, care ocoleşte foarte pe departe mlaştinele, gheşeftul scade mereu?… „Leibă, strigă Sura din-năuntru, soseşte dilijenţa, s-aud zurgălăii.”

Valea Podenilor este o văgăună închisă din patru părţi de dealuri păduroase. În partea despre miazăzi mai cufundat, se adună, din şipotele ce izvorăsc de sub dealuri, nişte băltaie adânci, deasupra cărora se ridică ca nişte perii stufişuri de rogoz. Între partea băltoasă şi partea mai ridicată despre miază-noapte, în mijlocul văii, stă hanul lui Leiba: e o clădire veche de piatră, sănătoasă ca o mică cetăţuie; deşi terenul e mlăştinos, hanul are zidurile şi beciurile bine uscate.

La glasul Surei, Leiba se ridică greoi de pe scaun, întinzându-şi membrele obosite; el cată lung în zare către răsărit; nici pomeneală de dilijenţa.

„Nu vine; ţi s-o fi părut…” răspunde el balabustei, şi se lasă iarăşi jos.

Foarte trudit, omul îşi încolăceşte braţele pe masă şi-şi aşează pe dânsele capul, care-i arde tare.

La căldura soarelui de primavară, care începuse să încingă faţa mlaştinelor, o moliciune plăcută coprinse nervii omului, şi gândul începu să depene pe fusul conştiinţei bolnave mai rar, tot mai rar şi înmuind treptat formele şi colorile închipuirilor…

Gheorghe… Noaptea Paştelui… Tâlhari… Ieşii… O crâşmă în miezul târgului… O dughiană veselă, care merge bine… Sănătatea.

Şi aţipi…

Sura lipseşte cu copilul de mult d-acasă.

Leiba iese în uşa dughienii să se uite în calea ei.

Pe uliţa mare e o circulaţie vie, o neîntreruptă fâşiitură de roate pe răzoare[4], acompaniată de ciocăniturile ritmate

ale trapătului de potcoave pe luciul asfatului.

Deodată însă circulaţia se opreşte, şi dinspre Copou se văd venind o grămadă de oameni, gesticulând şi strigând foarte mişcaţi.

Mulţimea pare că escortează pe cineva: militari, o streajă şi fel de fel de public. La toate uşile dughienelor se înghesuiesc privitorii curioşi.

„Aha! gândeşte Leiba, a pus mâna pe un tâlhar!”

Cortejul se apropie. Sura se dezlipeşte din mulţime şi urcă lângă Leiba pe treptele crâşmii.

„Ce e, Sură? întrebă el.

— E un nebun scăpat de la Golia.

— Să închidem dughiana, să nu dee peste hoi.

— E legat acuma; dar adineaori scăpase. S-a bătut cu toţi soldaţii.» Pe un jidan, pe care un goi răutăcios din mulţime l-a îmbrâncit peste nebun, nebunul l-a muşcat de obraz.”

Leiba de pe trepte vede bine; cu o treapta mai jos priveşte Sura cu copilul în braţe.

Este în adevar un nebun furios pe care-l ţin câte doi oameni de fiecare parte; pumnii sunt strâns legaţi unul peste altul cu o curea tare. E un om cu o cherestea uriaşă: un cap ca de laur, părul negru, des, barba şi mustăţile aspre şi împâslite. Prin cămaşa-i, sfâşiată de luptă, se vede pieptul lat, acoperit ca şi capul de un stuf de păr. E cu picioarele goale; gura i-e plină de sânge şi stupeşte mereu firele pe care le-a smuls cu dinţii din barba jidanului.

Toata lumea s-a oprit… De ce?

Jandarmii dezleagă mâinile nebunului.

Mulţimea se dă într-o parte făcând un loc larg împrejurul lui. Nebunul dă un ocol cu ochii şi-şi opreşte privirile care ard spre uşa lui Zibal; scrâşneşte din dinţi, se repede ţintă pe cele trei trepte, şi într-o clipă, apucând în palma dreaptă capul copilului, în cea stânga pe al Surei, le izbeşte pe unul de altul cu atâta putere că le confundă ca pe nişte ouă moi…

Un zgomot s-auzi, o trosnitură care cu nimic nu se poate compara, la întâlnirea celor două titve smăcinate una pe alta.

Leiba, cu inima înnodată, ca un om ce cade dintr-o nemăsurată înălţime, dete să ţipe: „O lume întreagă mă lasă cu dinadinsul pradă unui nebun!”

Dar glasul mut nu se supuse voinţii.

„Scoală, jidane!” strigă cineva trosnind tare cu o nuia pe masă.

— Proastă glumă! zice Sura din pragul crâşmei; să sparii omul din somn, ţărănoi mijic!”

Leiba sări drept în picioare.

„Te-ai spăriet, jidane? întrebă râzând glumeţul. Dormi la nămiez, ai?… Scoală că-ţi vin muşterii… soseşte harabaoa poştei”.

Şi, după prostul său obicei, care irita rău pe jidan, voi să apuce pe Zibal în braţe să-l gâdile.

„Lasă-mă în pace! strigă hangiul smucindu-se şi îmbrâncindu-l cu toată puterea. Nu vezi că sunt bolnav? Lasă-mă-n pace!”

Dilijenţa soseşte în sfârşit cu aproape trei ceasuri de întârziere. Sunt doi călători, care se aşează împreună cu conductorul, poftit de ei, la aceeaşi masă.

Din convorbirea călătorilor se lămurea bine împrejurarea. La tactul de mai sus al poştii, se întâmplase peste noapte o călcare cu omor în hanul unui jidov. Hangiul omorât ţinea şi schimbul cailor. Tâlharii îi furaseră, şi până să se găsească alţii în sat, călătorii curioşi putuseră cerceta în voie teatrul crimei.

Cinci victime. Dar amănuntele! Dacă nu s-ar fi găsit prădată, s-ar fi crezut că a fost o cruntă răzbunare, sau fapta nebuniei religioase. În anecdotele despre sectarii iluminaţi, se povestesc câteodată executări de aşa absurdă sălbaticie.

Leiba tremura scuturat de un puternic acces de friguri şi asculta aiurit.

Apoi urmă ceva, care trebuia neapărat să umple de respect pe conductor. Tinerii pasageri erau doi studenţi, unul în filosofie, altul în medicină; mergeau să petreacă în orăşelul lor natal. Între ei se încinse o înaltă dezbatere academică despre crimă şi cauzele ei, şi dacă trebuie să fim drepţi, medicinistul era mai bine preparat decât filosoful.

Atavismul… Alcoolismul cu urmările-i patologice… Viţiul de concepţie… Deformarea… Paludismul… Apoi nevroza!

— Atâtea şi atâtea cuceriri ale ştiinţei moderne… Dar cazul de reversie!

Darwin… Haeckel… Lombroso…

La cazul de reversie conductorul face nişte ochi mari, în cari străluceşte o profundă admiraţie pentru cuceririle ştiinţei moderne.

„Este evident, adaogă medicinistul. De aceea, criminalul propriu-zis, luat ca tip, are braţele peste măsură lungi şi picioarele prea scurte, fruntea îngustă şi turtită, occiputul tare dezvoltat; chipul lui de o caracteristică asprime şi bestialitate, bătătoare la ochii deprinşi; e un rudiment de om: e, cum am zice, fiara, care de-abia de curând a reuşit să stea numai pe labele dinapoi şi să-şi ridice capul în sus, spre cer, către lumină!”.

La vârsta de douăzeci de ani, după atâta emoţie, după o bună ospătare cu un vin aşa de bine născut şi aşa de bine crescut ca vinul lui Zibal, o frază de o nuanţă lirică, fie chiar din partea unui medicinist, şade bine.

Entuziastul tânăr, între Darwin şi Lombroso, găsise vreme să miroasă şi puţin Schopenhauer – „spre cer, către lumină!”

Zibal era departe de a fi priceput „luminoasa” teorie. Pentru întâia oară poate, în aerul umed al Podenilor, se rostogoleau aşa de înalte vorbe, aşa de nobile subtilităţi de gândire.

Ceea ce pricepuse însă Leiba mai bine decât oricine, mai bine decât chiar conferenţiarul, era ilustraţia izbitoare a teoriei; cazul de reversie el îl cunoştea în carne şi oase; era

portretul lui Gheorghe. Acest portret, din care până mai adineori păstra numai trăsăturile fundamentale, i se redeştepta acum în spirit cu o perfectă palpabilitate până în cele mai neînsemnate amănunte.

Dilijenţa era departe. Leiba o urmărise cu privirile până ce, cotind la stânga, ea se pierduse pe după deal. Soarele scăpătase şi el după coasta de la apus, şi seara începea să-mpăinjinească dulce formele din valea Podenilor.

Hangiul, posomorât, se puse să rumege în minte tot ce auzise… În tăcerea nopţii, pierduţi în întuneric, un bărbat, două femei şi doi copii fragezi, smulşi fără veste din braţele binefăcătorului somn de mâna fiarei cu chipul omenesc şi jertfiţi unul câte unul… Ţipetele nebune ale copilului retezate de junghiul care-i despică pântecele… Gâtul spart de secure, prin deschizătura căruia iese, după fiece gâlgâitură de sânge, o horcâială surdă… Şi cea din urmă jertfă, care, năucita într-un colţ, asistă la toate astea aşteptându-şi rândul… Procesul mai grozav decât execuţia, jidanul fără apărare în mâna goilor… ţestele prea slabe pentru mânile năprasnice ale nebunului de adineaori.

Buzele lui Leiba, fripte de friguri, urmau machinal gândul tremurând repede. O scuturătură puternică îl apuca dintre spete; el intră cu pasul împleticit în gangul hanului.

Fără îndoială – gândeşte Sura – Leiba nu e bine deloc, e tare bolnav; Leiba are „idei la cap”… căci ce înţeles poate avea tot ce face el de câteva zile şi mai ales ce a făcut astăzi?

Crâşma a închis-o înainte de aprinsul lumânărilor, tocmai când se isprăvea şabăsul. De trei ori au bătut muşterii în uşa dughenii, strigând cu glasuri cunoscute să le deschiză. La fiece bătaie, el a tresărit şi a oprit-o încet şi cu ochii sperioşi: „Nu te mişca… nu voi să intre goi aici”.

El a trecut apoi sub gang şi s-a pus s-ascută pe treapta de piatră a pragului securea de tăiat lemne. Tremură de nu se poate ţine pe picioare, şi nu vrea să se odihnească. Ce e mai îngrijitor decât toate, el, Leiba, la întrebările ei stăruitoare,

a răspuns aspru şi a trimis-o să se culce poruncindu-i să stingă numaidecât lumina. Deocamdată, ea s-a împotrivit; dar aşa de scurt i-a repetat omul porunca, încât dânsa, cu toată obida, a trebuit să se supună, resemnându-se să amâne pentru mai târziu lămurirea acestor împrejurări.

Sura a stins lampa, s-a culcat şi acuma doarme alături de Strul.

Femeia avea dreptate… Leiba e în adevăr bolnav.

E noapte deplină. Zibal şade de mult pe pragul ce dă în gang şi ascultă…

Ce?

Zgomote nehotărâte vin din depărtare… Parcă sunt tropote de cai, bubuituri de mai înfundate, convorbiri misterioase şi agitate. O încordare înaltă a atenţiei ascute simţirea auzului în singurătatea nopţii; când ochiul e dezarmat şi neputincios, auzul pare că luptă să şi vază.

Dar nu e o părere… Pe drumul care abate din şosea încoace se aud venind paşi de cai. Zibal se scoală şi vrea să se apropie de poarta mare a gangului. Poarta este bine închisă cu o bârnă grea d-a curmezişul, ale cărei căpătâie stau în câte-o bortă în ziduri. La întâiul pas, nisipul strivit sub papucul lui face o scârţâitură prea indiscretă. Zibal scoate picioarele din papuci şi râmâne în colţuni. Aşa, fără vreun zgomot apreţiabil de o ureche neprevenita, el merge la poarta gangului tocmai când călăreţii trec prin dreptul ei în pasul cailor. Dânşii vorbesc încet de tot, însă nu atâta încât Leiba să n-apuce foarte bine aceste câteva vorbe:

— S-a culcat devreme…

— Dar dacă o fi plecat?

— I-o veni rândul aldată… Da’ eu aş fi vrut”…

Nu se mai poate înţelege nimica; oamenii aceia s-au prea depărtat.

De cine era vorba?… Cine să se fi culcat sau să fi plecat?… Cui o să-i vie rândul aldată?… Cine e acela care ar fi vrut altceva?… Şi ce altceva vrea acela?… Şi ce căutau pe

drumul de lături – un drum pe care nu intră cineva decât anume ca să se abată la han?…

O osteneală zdrobitoare se lăsă pe cerbicea lui Zibal… „Să fie Gheorghe?”

Leiba simţi că i se sting puterile şi se aşează la loc pe prag. Între frânturile de gânduri ce se rostogoleau în capul său, el nu putu prinde un gând întreg, o hotărâre… Aiurit, intră în dughiană, trase un chibrit, şi aprinse o lampă mică cu petrol.

E o idee de lumină; fitilul e aşa de jos lăsat încât flacăra stă ascunsă în interiorul capsulei de alamă; numai prin graţia maşinii apar de jur-împrejur nişte bendiţe verticale foarte subţiri de-o lumină aproape cu totul moartă… Dar este destul pentru ca să vază bine în ungherele cunoscute ale dughienii… A! e cu mult mai mică deosebirea între soare şi cea mai de nimic scânteie, decât între aceasta şi întunericul orb!

Ceasornicul ţăcănea în perete. Zgomotul acesta monoton supără pe Zibal. Omul nostru puse mâna pe limba ce se legana şi-i stinse mişcarea.

Gura lui era uscată. Îi era sete. Spăla un pahăruţ în cada cu trei picioare de lângă tărabă şi voi să-şi toarne rachiu bun dintr-un şip; dar gâtul şipului începu să clănţănească tare pe buzele paharului… Aceste sunete erau şi mai supărătoare. A doua încercare, cu toată voinţa lui de a-şi birui slăbiciunea nu avu mai mult succes.

Atunci, renunţă la pahar, lăsându-l să cază domol în apă, şi înghiţi de câteva ori din şip. Puse după aceasta la loc şipul, care atingând scândura produse o ciocnitură de speriat. Un moment, se opri înecat de această impresie. Apoi luă lampa şi o puse pe firida ferestrii, care da în gang; pe poartă, pe paveaoa şi pe zidul din potrivă al gangului se zugrăviră nişte bande late de-o lumină cu prea puţin mai deasă decât o închipuire.

Zibal se aşează iar pe prag întinzându-şi urechea la pândă…

Clopote în deal… Toacă pentru înviere… Care va să zică a trecut de miezul nopţii; ne apropiem de ziuă… A! dacă ar trece şi restul acestei lungi nopţi ca jumătatea întâia!

O trosnitură de nisip strivit sub talpă! Dar el e în colţuni şi nici n-a mişcat măcar piciorul… A doua trosnitură… Mai multe… E desigur cineva afară, aci, foarte aproape. Leiba se scoală apăsându-şi pieptul cu mâna şi căutând să întoarcă înapoi un nod rebel ce i se ridică în gât.

Sunt mai mulţi oameni afară… şi Gheorghe!…

Da, el e; da, a bătut în deal ceasul Învierii.

Vorbesc încet:

— Dacă-ţi spun eu că doarme. Am văzut când a stins lumina.

— Mai bine; prindem cuibul întreg.

— Poarta o deschiz eu; îi ştiu meşteşugul? Să-i croim ferestruica… Bârna trece pe aici…”

Şi se simţiră pipăiturile cu care omul de afară măsura distanţa pe lemn…

Un sfredel mare se aude rozând ţesăturile uscate ale blănii bătrâne de stejar… Zibal are nevoie să se rezeme: el se sprijineşte în palma stângă pe poartă şi cu dreapta îşi acopere ochii.

Atunci, printr-un capriţiu neexplicabil al intimelor jocuri, se produse în urechea omului din-năuntru foarte tare şi lămurit: „Leiba! soseşte dilijenţa!”

Era neîndoios glasul Surei… O caldă rază de speranţă… un moment de fericire… este iar un vis!… Dar Leiba îşi trage repede mâna stângă: vârful instrumentului, pătrunzând de partea asta, l-a înţepat în palmă.

A mai gândi la scăpare?… Absurd!

În creierul care ardea, imaginea sfredelului lua nişte dimensii ne-mai-închipuite. Unealta, învârtindu-se mereu, creştea la infinit, şi borta devenea tot mai mare şi mai mare, aşa de mare în sfârşit, încât în cadrul ei rotund, monstrul putea s-apară în picioare fără să se aplece. Ceea ce se petrecea în acel creier ieşea din sfera gândirii umane: viaţa

se ridicase la o treaptă de exaltare din care toate se vedeau, se auzeau, se pipăiau enorme, de proporţii haotice.

Lucrarea din afară urmează cu metoda şi stăruinţă. Leiba a văzut acuma de patru ori la rând dintele răsucit de oţel pătrunzând în partea lui şi trăgându-se înapoi afară.

„Amu, adu herestreul…” zise Gheorghe.

O limbă îngustă de herastrău trece prin borta întâia şi începe să ronţâie în mişcări dese şi regulate… Planul era uşor de înţeles: patru borte în patru unghiuri ale unui pătrat; între ele herăstrăul trage liniile; în centrul pătratului s-a înfipt sfredelul mai dinainte; când bucata va fi cu totul dezlipită de trupul întreg al lemnului, se trage-afară; prin golul rămas, o mână puternică se introduce, apucă bârna, o dă într-o parte şi… goii sunt la Leiba în casă.

Şi acelaşi sfredel, peste câteva minute, are să fie instrumentul casnei lui Zibal şi a tutulor ai lui… Doi gâzi or să ţină victima răstignită jos, şi Gheorghe, cu călcâiul pe pântecele ei, o să vâre încet, ca în blana de lemn moartă, sfredelul în osul viu al pieptului, adânc, mai adânc, până să atingă inima, pe care s-o oprească din zvâcniturile-i nebune şi s-o ţintuiască pe loc!

O sudoare de moarte scăldă tot trupul lui Zibal; omul se-nmuie din încheieturi şi încet se lăsă să cază în genunchi, ca o vită ce-şi pleacă sub lovitura din urmă grumazul, pătrunsă ca de acuma ea însăşi trebuie să se părăsească pe ea însăşi.

„Da! s-o ţintuiască pe loc!… gândi el pierdut… da! s-o ţintuiască pe loc!”

Şi rămase tâmp cu ochii holbaţi pe lumina de la fereastră… Câteva momente el stete astfel încremenit pe altă lume, dar deodată: „Da, repetă el surâzând cu o clipire fioroasă; da! s-o ţintuiască pe loc!”

Se petrecu atunci în această fiinţă un fenomen ciudat, o complectă răsturnare; tremurătura lui se opri, abaterea dispăru şi figura-i descompusă de-o atât de îndelungata criză, luă o bizară seninătate. El se ridică drept, cu

siguranţa unui om sănătos şi puternic, care merge la o ţintă lesne de ajuns.

O linie între cele două puncte superioare ale pătratului era pe sfârşite. Leiba se apropie curios să vază jocul uneltei. Surâsul său se caracteriza acum şi mai tare. Mişcă din cap, ca şi cum ar fi zis: „Mai am încă vreme”.

Herăstrăul roase cele din urmă fibre de lângă borta către care tinsese, şi începu lucrul între bortele inferioare.

„Mai sunt trei”, gândi Leiba, şi cu precauţia celui mai încercat vânător intră binişor în dughianã. Căută sub tarabă, luă ceva, ieşi înapoi cu acelaşi tact; ascunzând obiectul ce-l ţinea în mână, ca şi cum se temea de indiscreţia zidurilor, şi se duse în vârful deştelor la poartă.

Dar ceva grozav: lucrarea de afară s-a oprit cu desăvârşire… nu se mai simte nimic.

„Ce-i asta?… Să fi plecat?… S-a dus?” fulgera prin mintea omului dinăuntru. Şi la această închipuire, el îşi muşcă buza de jos, cuprins de-o nepomenită dezolare… „Haha!” fusese o urâtă amăgire: lucrarea începe din nou, şi el se pune a o urmări cu bătăile de inimă a celui mai cald interes. Hotărât, omul nostru era muncit de-o neînţeleasă dorinţă de a vedea lucrul cât mai degrabă sfârşit.

„Mai iute! gândi Leiba cu nerăbdare… mai iute!”

Acum se auzeau iar clopotele în deal.

„Mai iute, bre, ne-apucă ziua!” zise un glas de afară îmboldit parcă de voinţa omului dinăuntru.

Lucrătorul porni cu multă activitate. Încă puţine mişcări, şi toate punctele pătratului sunt unite.

În sfârşit!

Sfredelul trage încetinel în afară bucata în patru colţuri… O mână mare şi vânjoasă intră… Până să n-atingă încă bârna pe care o caută, se aud două răcnete, pe când Zibal înfăşură cu putere căpătâiul liber al laţului de butucul fix de la uşa gârliciului…

Laţul, era ingenios combinat: o frânghie lungă legată cu un căpătâi de butuc: la o lungime potrivită, pe locul unde

era să dispară pătratul scobit, un ochi pe care Leiba îl ţinea deschis cu mâna stângă, în timp ce cu mâna dreaptă ţinea strâns celălalt căpătâi. La momentul cerut, Zibal dete drumul ochiului şi apucând repede cu amândouă mâinile căpătâiul liber cu o smucitură supremă trase înâuntru braţul întreg.

Într-o clipă operaţia fusese gata… Două răcnete o însoţiră, unul de pierzare, altul de triumf: mâna era „ţintuită pe loc”.

Se auziră apoi paşi depărtându-se grabnic. Tovarăşii lui Gheorghe părăseau lui Zibal prada prinsă cu atâta isteţime.

Jidanul se repezi în dughiană, luă lampa şi cu o învârtitură sigură ridică fitilul sus de tot: lumina captivă între gratii ieşi d-asupra veselă şi victorioasă, redând viaţă hotărâtă formelor nebuloase din preajmă-i.

Zibal trecu cu lampa în gang. Tâlharul gemea greu; după încordarea braţului se vedea că renunţase la o inutilă zbuciumare. Mâna era umflată şi degetele încovoiate… părea că vrea s-apuce. Jidanul apropiă de ea lampa… – Un fior: frigurile se întorceau iar.

— Aplecă lumina prea aproape, încât, tremurând, atinse mâna tâlharului cu sticla fierbinte: o crispaţie violentă a degetelor se produse urmată de un vaiet surd…

La vederea acestui fenomen, Zibal tresări… prin ochii lui scăpărase o inspiraţie excentrică. Începu să râză cu un hohot care zgudui bolta gangului şi intră repede în dughiană.

Mijea de ziuă.

Sura se deşteptâ deodată… parcă auzise prin somn nişte răgete îngrozitoare. Leiba nu era în odaie. Toate cele din ajun îi reveniră în minte. Se petrecea ceva rău. Sări jos din pat şi făcu lumină. Patul lui Leiba era nedesfăcut. El nu se culcase deloc.

Unde era?… Femeia îşi aruncă ochii pe fereastră; pe dealul din faţă se plimbă un stol de lumini mici şi vioaie; care se mişcau, săltau, aci ascunzându-se, aci ivindu-se iarăşi… Ieşiau de la înviere. Sura deschise oleacă fereastra;

atunci auzi gemete înfundate la poartă. Înfiorată, coborî iute pe scăricică. Gangul era luminat. Ieşind pe prag, femeia fu izbită de o grozavă privelişte.

Pe un scaun de lemn, cu coatele pe genunchi şi cu barba rezemată în mâini, sta Zibal. Ca un savant care, în amestecul unor elemente, ar căuta să prinză un secret subtil al naturii ce de mult îi scapă şi-l necăjeşte, Zibal ţine ochii aţintiţi asupra unui lucru spânzurat, negru şi inform, sub care, pe un alt scaun, la o potrivită înălţime, arde o făclie mare.

Zibal priveşte fără să clipească procesul de descompunere a mâinii ce desigur nu l-ar fi cruţat pe dânsul.

— El n-auzise urletele de afară ale nenorocitului: era acum prea interesant ce vedea ca să mai auză. Zibal urmărise cu nesaţiu toate contorsiunile, toate crispaţiile stranii ale degetelor, apoi amorţeala cuprinzându-le încet pe unul câte unul – erau parcă labele unui gândac, care se zgârcesc şi se întind, se agită în mişcări extravagante, tare, mai încet, încet de tot şi apoi înţepenesc sub jocul unui copil crud.

Era sfârşit. Mâna cocea şi se umfla încetinel fără mişcare.

Sura dete un ţipăt.

„Leiba!”

Zibal îi făcu semn să nu-l deranjeze… Un miros gras de carne arsă se răspândea în gang; o fâşiitură se auzi şi mici plesnituri.

„Leiba! ce e?” repetă femeia.

Se făcea ziuă bine… Sura se aruncă şi trase bârna. Poarta se deschise de perete târând trupul lui Gheorghe spânzurat de braţul drept. Mulţimea sătenilor, toţi cu făcliuţele de Paşte aprinse, năvăli înăuntru.

„Ce e? ce e?”

Îndată înţeleseră ce fusese.

Zibal, care stătuse până aci nemişcat, se ridică grav în picioare. El îşi făcu loc să treacă, dând cu linişte lumea la o parte.

„Cum a fost pricina, jidane? întreabă unul.

— Leiba Zibal, zise hangiul cu tonul înalt şi cu un gest larg, merge la Ieşi să spună rabinului că Leiba Zibal nu-i jidan… Leiba Zibal este goi… pentru că Leiba Zibal a aprins o făclie lui Christos!”

Şi omul plecă încetinel spre răsărit la deal, ca un călător cuminte, care ştie că la un drum lung nu se porneşte cu pasul pripit.

[1] În trecut, administrator de plasă.

[2] Sumă de bani plătită la date fixe; de obicei, rata din arenda unei moşii.

[3] Oameni importanţi.

[4] Arcuri de trăsură.

GRAND HÔTEL „VICTORIA ROMÂNĂ”

Eram ş-aşa indispus de neodihnă. Toată noaptea trecută moţăisem ghemuit în unghiul unui vagon de clasa a doua, înghesuit de o companie veselă de bucureşteni care se-ntorceau de la expoziţie – un potop de impresii şi amintiri… Mă despărţisem de ei de dimineaţă, ş-acu pe-nserate intram în orăşelul meu natal, unde nu mai fusesem de copil… Trebuie să mărturisesc că n-am simţit „acele palpitări”, care se simt la orice revedere de acest fel; ce-i drept, nici pomii şi altele n-au manifestat faţă cu „vechiul lor prieten” vreo deosebită emoţie. De la gară trec prin nişte uliţi triste: miroase a scăpătare şi părăginire. Asta mă indispune şi mai mult. Să plec cu trăsura ‘nainte, pe-ntuneric şi pe un drum necunoscut? Nu! mai bine să rămân aici o noapte; am nevoie de repaos; să dorm fără clătinătură, fluiere, clopote şi mai ales fără impresii mirifice de la Paris. Tocmesc trăsura pe a doua zi la patru şi trag la „Grand Hôtel Victoria Română” în centrul oraşului.

Otelul meu are două caturi. Jos e la mijloc gangul, de o parte „Restaurant et Berărie”, de alta „Cafenea et Confiserie”. Dinaintea „confiseriei” sunt aşezate mese şi scaune până în mijlocul stradei: aci se strânge seara societatea aleasă. Acum e plin de lume. Sosirea mea produce senzaţie… Toţi ochii se pironesc asupră-mi. Opresc

o cameră şi stau la o masă în partea restaurantului să beau o bere… Privirile mă săgetează; pe lângă cei de la mese, ies acuma să se uite la mine şi cei din cafenea… Un băieţel ca de vreo cinci ani se scoală de la locul lui, vine binişor la masa mea şi se pune, mâncând dintr-o prajitură, să mă studieze de aproape. „Nicule! vin la mama, strigă o damă. În zadar; copilul, numai ochi, n-aude. Am rezistat până aci, înfruntând ploaia de săgeţi; privirile copilului mă biruiesc. Mă gândesc la bestiile din menajerii; ele afară de chinul dureros al captivităţii mai sufăr unul, care acuma văd eu cât e de neplăcut – să rabzi, fără să le fi solicitat, privirile persistente ale unei mulţimi curioase. Dar dacă ar fi numai privirile! Exemplarele din menajerie, publicul este rugat să nu le atingă; pe mine, băiatul, cu mâna plină de spumă de zahăr, mă şi pipăie! Imposibil de răbdat… O sforţare… Mă scol în sfârşit, evitând privirile copilului, plătesc şi intru pe gang… Băieţelul se ţine după mine până la scară şi stă locului să se uite cum mă sui, până când, făcând cotul scării, îi ies din bătaia ochilor. Am scăpat, dar m-a apucat capul…

Numărul 9 – Odaia mea… E o căldură năbuşitoare înăuntru şi miroase a vopsea cu terbentină proaspătă… Să deschiz… Ferestrele dau în uliţă. În faţă e o răspântie. În fund se vede foişorul de foc d-asupra casei oraşului. Pe sub ferestre trece strada „Independenţii”, care la dreapta dă în strada „Regală”, strada principală din faţa otelului. Aceste lămuriri topografice le datoresc chelneriţii, care, manifest indispusă c-am deranjat-o, mi le dă scurt, îmi aprinde lumânarea şi pleacă bufnind uşa. De-abia acum încep să recunosc locul. „Grand-Hôtel” stă pe maidanul unde ne jucam în copilărie. Parca văz încă maidanul plin de popor înghesuindu-se la o masă pe care o săptâmână a stat zi şi noapte o condica enormă deschisă. Era după 11 februarie. De câte ori ieşeam de la şcoală, iscăleam toţi da, şi fiecare de mai multe ori… De mici aveam sentimente civice în oraşul meu natal!

Uliţele din dosul „Victoriei Române” au rămas cum le ştiam odinioară. În cele două colţuri ale răspântiei din faţă, este de-o parte un birt şi de alta o cafenea mică. De la fereastra mea văd bine ce se petrece peste drum. În catenea, un individ, aplecat cu pieptul pe biliard, citeşte o gazetă deschisă mare pe postavul verde; într-un colţ, doarme altul cu capul pe masă. Dincolo, în birt, sunt două femei şi doi tineri; beau şi râd; lângă ei pe o laviţa, cântă doi lăutari. După gesturile şi grimasele cobzarului, după mişcările ce le face cu pântecele pare a fi un cântec obscen. Dacă n-ar fi trăsurile, care se-nvârtesc mereu pe dinaintea otelului, aş auzi tot...

Zece ceasuri... Să mă culc... Las ferestrele deschise şi lumânarea aprinsa şi mă aşez în pat... Mă doare capul... Băiatul cu prăjitura... Ce ochi!... Oare să fi existând deochiul?... Un neastâmpăr nesuferit îmi furnică din talpă până-n creştet... Insecte!... Iute jos din pat!... Iau lumânarea să văd de aproape... E grozav!... Un popor întreg, ca la un plebiscit... şi umblă şi aleargă pe cearşaful alb încoace şi încolo uimite de lumină! Ce să fac?... Trebuie să dorm!... În pat imposibil... Trag cearşaful, îl scutur bine pe fereastră şi-l întind pe covor în mijlocul odăii; desfac un pachet de tutun, presăr pe cearceaf şi mă culc pe jos... Îmi arde toată pielea; nu pot adormi; sunt ameţit, nervii iritaţi – simt enorm şi văz monstruos. Lumânarea îmi dă drept în ochi... Mă scol s-o mut şi apoi m-aşez la loc.

Deodată sar în picioare... Zgomot mare în uliţă! Merg degrab la fereastră... Cadranul transparent de pe foişorul de foc aţată unul ş-un sfert... Când au trecut trei ceasuri?... Am aţipit, prin urmare?... Ce e în stradă?... Măturătorii oraşului... Au prins un câine la mijloc. Ştiu... Asta e o petrecere populară, la noi; am văzut-o de atâtea ori...

Câţiva inşi se pun la pândă de-o parte şi de alta a uliţei. Un câine flămând rătăceşte căutând dosurile bucătăriilor şi unghiurile unde se aruncă gunoaiele. La un semnal, toţi se ridică şi-l împresoară din toate părţile. O clipă animalul se

opreşte îngheţat; sângele-i dă năvală la inimă, care începe să zvâcnească de coaste… E pierdut!… Părul i se zbârleşte pe coamă. Un fior îi fulgeră d-a-lungul prin şira spinării şi-i încovrigă coada d-a-ndăratele, până-i înfige vârful în pântece. Ochii turburi caută încotrova un punct de scăpare; dar abia se pune problema în mintea aiurită, şi o piatră l-a izbit peste bot, alta la o încheietură, un lemn peste şale şi altele plouă… El îşi iese acum din sine: maşina cea vie dă drumul rezervei de energie – pentru aşa moment o păstra – nici un gând de economie… trebuie cheltuită toată! Opintindu-se din fundul rărunchilor, animalul s-avântă orbeşte în faţa loviturilor… Un răcnet suprem! sparge rândurile vrăjmaşilor, le scapă printre picioare şi fuge uitându-se drept şi numa-nainte, fuge mereu până dă de un loc singuratic. Aci s-aşează stins de oboseală, să-şi lingă rănile şi să se vaiete discret de durere. Somnul se capătă mai ieftin decât hrana şi deocamdată i-e mai trebuincios: truditul trup se încolăceşte binişor, închide ochii trişti şi adoarme oftând greu din afund.

— Toată intervenirea mea acum în favoarea animalului este zadarnică. Degeaba raţionez eu de sus de la fereastră, că nu le e permis unor oameni ai autorităţii să turbere liniştea nopţii şi somnul contribuabililor. Pot eu striga mult şi bine: cine m-aude? Huiduiturile şi râsetele acopăr chiar glasul celui mai interesat, chelălăiturile animalului. II mai văd doar cum se zbate sub loviturile măturoaielor, ridicând cu contorsiunile lui un nor gros de praf… Sunt nervos; nu mai pot privi; dar tot ascult… De mirare… câinele nu mai ţipă deloc. A fugit!… Urmează râsete… Mă uit iar. Măturătorii stau tolăniţi pe trotuar; iar la lumina felinarelor din colţuri se vede în mijlocul stradei victima lungită – e un căţel mic, alb şi lăţos… Mă culc supărat la loc. Mai am două ceasuri şi scap… Bietul dobitoc!… Acu încep vâjiiturile măturoaielor… Dacă ar fi căţelul favorit al vreunei dame, – parcă-am văzut una adineaori la „confiserie” cu un căţel în

braţe – şi ea ar fi amica vreunui om influent din localitate, atunci măturătorii…

Ceartă jos în cafenea… S-a spart ceva… parcă o uşă cu geamuri trântită cu violenţa… Ţipete de femei, strigăte de bărbaţi, fluierături febrile de gardişti… Aha! a venit stăpâna caţelului. Alerg la fereastră. Nu se mai văd ceasurile la foişorul de foc; lumina de-n-dărătul cadranului s-a stins; dar mai sus de foişor, arde clipind în cadenţă steaua dimineţei – se face ziuă… E o grămădire dinaintea birtului din colţ… Precupeţi, care merg cu coşurile încărcate la piaţă… Ce să fie?… O femeie numa-n cămaşă, cu picioarele goale, cu părul desprins, ţine strâns de piept pe un om îmbrăcat în uniformă de poliţie. El luptă să scape – ea nu-l lasă. Femeia începe să zbiere răguşit făcând gesturi extravagante:

— Ce, domnule! care va să zică, dacă sunt o nenorocită, să-şi bată joc de niine dumnealui, pentru că e de la poliţie?… Şi mai întâi, cine ce treabă are? dumnealui a fost amantul meu?

Comisarul, îndreptându-şi mondirul boţit la piept:

— Sergent! E beată…la arest!

Doi inşi o înhaţă; ea se smuceşte şi dă să se repează iar; dar un sergent voinic o apucă de braţ şi o-nvârteşte-n loc:

— Nu zbiera şi mergi! strigă el scrâşnind şi lovind-o greu cu palma peste gură.

Aud atunci o horcăială-necată şi, în cadrul luminat al birtului, văd silueta albă a femeii ridicând în sus braţele goale cu pumnii încleştaţi şi dând capul cu părul despletit pe spate ca şi cum i s-ar fi frânt gâtul. Un moment se răsuceşte de mijloc, apoi cade ţeapănă pe spate în prag… Pun mânile la ochi şi mă dau înapoi…

Lumânarea arde-n fundul sfeşnicului cu flacăra din urmă. Cobor iute, scol pe portar şi plătesc. Patru ceasuri… Luceafărul se stinge şi el încet-încet: vine soarele… Trăsura m-aşteaptă. În câteva minute sunt afară la câmp. Ce dimineaţă! ce răcoare! şi ce singurătate!

Uf! Niciodată n-am să uit ce bine m-am odihnit o noapte în oraşul meu natal, la nr. 9, „Grand-Hôtel Victoria Română”!

OM CU NOROC!

Amicul meu, domnul Manolache Guvidi, este o persoană cunoscută în societatea noastră; e un om cu avere însemnată câştigată printr-o muncă onorabilă; e un om inteligent şi serios, un bun soţ şi un bun tată de familie. Cu atâtea calităţi trebuia să reuşească în lupta pentru viaţă: invidioşii, cu toate clevetirile lor, n-au putut nimic în contră-i.

Odată, în vremea primei sale căsnicii, el avea o mare întreprindere publică, – aceea a fost începutul prosperităţii lui, deoarece din câştigul acelei afaceri a ieşit cheagul averei frumoase de care se bucură astăzi. Invidioşii intriganţi căutară să-l sape şi după o campanie înverşunată prin grai şi prin presă, reuşira să producă în cercurile înalte un curent defavorabil amicului Manolache.

Alergături, protestări, plângeri fură zadarnice din parte-i. Atunci, ca să nu se dea bătut şi totuşi să nu mai meargă fără folos la locurile oficiale, unde fusese bruscat şi ameninţat cu rezilierea contractului şi cu un proces răsunător, el trimise pe nevastă-sa să parlamenteze cu un personaj de mare influenţă, care oricând îl ajutase la nevoie arătându-i multă bunăvoinţă.

Domnul Guvidi se cunoştea pe sine; el ştia că, cu caracterul său „neîncovoiat şi mândru”, n-ar fi putut conduce aşa de bine ca soţia sa aceasta daraveră delicată. Doamna Guvidi, deşi foarte tânără, sub întâţişarea şi manierele ei copilăroase, ascundea mai mult tact diplomatic. În adevăr, bărbatul socotise cuminte: ceea ce omul „tare şi aspru”, cum se ştia el, ar fi putut compromite, femeia a scos-o cu blândeţe la un fericit capăt.

Gurile răuvoitoare au trebuit în sfârşit să tacă ostenite; iar amicul nostru luat îndeaproape de tot sub puternica protecţie a înaltului personaj de care am vorbit, şi-a putut

urma înainte treburile şi realiza câştigul însemnat pe care-l merita munca lui inteligentă şi neobosită.

Şi nu numai atâta: de la această împrejurare s-a stabilit între familia Guvidi şi protectorul său o prietenie din cele mai călduroase, care a plutit într-un senin neîntrerupt atâţia ani – până când moartea crudă a răpit în floarea vârstei pe doamna Guvidi.

Sărmana femeie! aşa de tânără, aşa de frumoasă şi atât de iubită! Cine-şi putea închipui! Şi ce gol a lăsat ea în urmă!

„IREPARABILĂ PIERDERE PENTRU CEI CE RĂMÂN NECONSOLAŢI.”

Acestea sunt cuvintele negre şi pline de durere ce le-am citit cu toţii pe panglica lată a celei mai frumoase cunune cu violete de Parma, când au urmat tristul convoi. Iar pe cununa depusă de jalnicul soţ era o vorbă şi mai scurtă, şi mai sfâşietoare: „MEMORIE ETERNĂ: GUVIDI DEZOLAT!”

Mult a trecut de atunci şi timpul, ca mai totdeauna, a alinat „eterna” durere, umplând încet-încet cu uitare golul ce-l lăsase în urmă-i încântătoarea pierdută.

Când golul a fost cu desăvârşire umplut, amicul nostru Manolache s-a însurat a doua oară.

Omul cu noroc!

Aceasta, soţia a doua, este tot aşa de tânără şi de frumoasă cum era odinioară răposata: iar cât despre tactul diplomatic, atât de necesar când are cineva daraveri mari şi multiple, putem spune că o întrece.

Şi de aceea afacerile casei Guvidi & Co. sporesc mereu şi merg din ce în ce mai bine: succesul este robul amicului nostru; norocul umblă după omul acesta ca un câine ascultător şi credincios.

Mă gândeam tocmai ce roman bogat şi senin s-ar putea face din studiul vieţii acestui tip de om fericit, pe care-l cunoaştem toţi aşa de bine în societatea noastră, când iată că primesc prin poştă următoarele: „Domnul şi Doamna M. Guvidi au onoarea a vă ruga să petreceţi ziua de duminică la moşia lor Moara-de-Piatră.

Adunarea restrânsă de intimi.

Ţinuta absolut fără pretenţie: où il y a de la gène, il n’y a pas de plaisir.

Nota. La gară v-aşteaptă trăsura”.

Stilul e femeia… Graţioasa doamna Guvidi! îi cunosc scriptura şi dictonul favorit, pe care-l spune aşa de des şi cu o atât de fermecătoare clipire de ochi!

Moara-de-Piatră ca moşie e o moşie mică, da, dar ce rai mic!

E aşezat la distanţă de douăzeci de minute de la gară… Un parc mărţ şi un cottage englezesc cum se găsesc rar la noi.

Cu cât socotiţi că a cumpărat moşia asta?

— N-o să credeţi, căci în adevăr eu însumi n-aş crede, dacă n-aş şti pozitiv. Cu cât?… Cu o pereche de cai roibi… atât! Frumoşi cai, ce e drept: dar, oricum, să capeţi o moşie, care face două sute cincizeci de mii de lei ca o para, pe o pereche de cai, care mult-mult să facă cinci mii, cinci mii cinci sute! Aci însă a lucrat un alt factor mult mai puternic decât interesul – patima.

Fostul proprietar al Morii-de-Piatră era mult cunoscutul N… distinsul sportman, un flăcău destul de copt, putred de bogat, şi care, cum îl ştim toţi, are o pasiune neînfrânată pentru cai. A văzut odată la şosea pe doamna Guvidi cu roibii, – îi mâna singură – în cine ştie ce dispoziţie de spirit se afla omul – se zice că jucase toată noaptea trecută la „Jockey” şi pierduse mult – şi de atunci n-a mai avut pace nici somn.

Astea le povesteşte însuşi amicul nostru comun, Guvidi.

Caii aceia au devenit pentru N… o marotă, o idee lixă, o boală, cum vreţi s-o numiţi. Ce n-a făcut ca să-i capete? I-a urmărit pretutindeni; a legat cea mai strânsă prietenie cu Guvidi, a stăruit, s-a rugat, s-a umilit… în zadar toate. Deşi bărbatul stăruise să-i facă hatârul noului prieten, nevasta nu voia cu nici un preţ.

„Nu fac târgu pe bani! a zis ea odată cu hotărâre.

— Atunci, pe ce? a întrebat N… cu tonul omului gata la toate.

— Pe… N-o să vrei…

— Orice!

— Pe Moara-de-Piatră a răspuns scurt! femeia, care era acuma parcă mai frumoasă ca totdeauna.

— Ei! prea exagerat! a întrerupt Manolache, amestecându-se şi el în vorbă din fundul salonului unde-şi citea gazeta.

— Ce te-amesteci dumneata în tocmeala noastră?… nu te priveşte!” i-a obiectat doamna încruntându-se ca un copil răsfăţat. Domnul Guvidi dete din umeri şi-şi urmă înainte citirea.

„Îţi place mult?… mult? a întrebat N…

— Mai mult desigur, decât îţi plac dumitale… caii mei, a zis ea zâmbind cu un fel de răutate sceptică.

— Asta este peste putinţă! a răspuns N… încet şi înecat, şi ochii lui, care văzuseră multe, aţintiţi în ochii femeii tinere, sclipiră într-un chip foarte ciudat.

— Nu crez până nu mi-oi dovedi-o!” zise ea şi mai încet accentuându-şi bine zâmbetul răutăcios.

Târgul s-a făcut… Nici nu se putea altfel – altfel nu căpăta N… ceea ce dorea cu o atât de adâncă pornire… Roibii au fost ai lui.

Şi astfel, de vreo şase ani acuma Moară-de-Piatră este proprietatea Guvizilor.

Am ascultat de gentila invitaţie şi nu mi-a părut rău. E în adevăr un loc încântător, şi am petrecut în sânul acestei familii model cum nu se poate mai bine.

Dar nu era o petrecere ordinară: se rupea turta Nicuţii – copila unică împlinea cinci ani.

Câte şi ce daruri – o avere!… între altele o fotografie recentă, – încadrată în patru vergele de aur masiv, prinse la încheieturi cu ţinte de diamant ca boabele de năut, – naşul ţinând în braţe cu dragoste pe mica fină, care-i râde cu nevinovăţie.

Naşul a făcut o frumoasă surpriză oaspeţilor: a adus din Bucureşti muzica roşiorilor.

Ospăţul a fost strălucit şi balul pe iarbă verde foarte animat şi vesel.

A doua zi, luni, având fiecare dintre invitaţi afaceri de dimineaţă, am trebuit toţi să luăm trenul care trecea la unu noaptea.

O noapte de septemvrie limpede ca sticla curată… vreme dulce şi lună plină… zece trăsuri mergând la pas şi banda roşiorilor cântând un marş triumfal în frunte – de neuitat.

Familia Guvidi cu naşul ne-a condus la gară.

Ne-am suit în vagon cu toţii, după ce am mulţumit gazdelor şi îndeosebi doamnei, care făcuse onorurile cu graţia ei obişnuită etc.

N… care n-avea ca noi treaă, a rămas pentru o noapte la Moara-de-Piatră. Guvidi, aşteptat a doua zi negreşit în oraşul P… unde-l chemau nişte afaceri urgente, a rămas în gară să apuce trenul ce venea din Bucureşti şi cu care noi ne încrucişam la întâia staţie.

Se înţelege că în tren am vorbit toată vremea numai de petrecerea minunată de cu ziuă, şi am fost unanimi în a ferici, cu mai multă sau mai puţină invidie, pe amicul Manolache de cât noroc a avut şi are.

Doamna Z… una dintre invitate, o văduvă respectabilă, care ştie toate câte se petrec în societatea noastră şi chiar mai multe; ne-a afirmat pe drum – „contând, se înţelege, pe discreţia noastră” – că N…, cum e cam bolnăvicios, şi-a făcut testamentul şi lasă aproape toată averea sa copilei lui Manolache, pe care o iubeşte la nebunie.

Şi toţi, fireşte, am trebuit să zicem iarăşi: „Mare noroc pe Guvidi!”

PĂCAT…

I.

Un băietan voinic – barba de-abia-i mijeşte, şi sub căciulă de oaie părul creţ şi des… şi nişte ochi blânzi – şi mintos tânăr. Când a plecat de acasă să meargă la Bucureşti p-

atâţia ani în şcoli, mama lui – de treabă femeie! – l-a sărutat de-atâtea ori, i-a potrivit părul, i-a netezit căciula şi iar l-a sărutat, şi i-a zis:

— Niţă, mamă, te duci frumos şi sănătos: să-ţi ajute Dumnezeu şi Maica Domnului să-mi vii înapoi tot aşa!

Şi cât era de cuminte bătrânica nu s-a mai putut stăpâni… a biruit-o plânsul. De multe ori a dat el să plece; şi ea l-a ţinut să-l mai mângâie încă. Lui îi ardea să se ducă, şi măcar că-i era dragă mama parcă avea acum necaz pe ea că-i prea întârziază plecarea. A plâns şi el, ce-i drept, de plânsul ei dar, pe când ochii-i erau trişti, închipuirea zbura cu bucurie pe drumul ce i se deschidea lung şi necunoscut înainte.

Trei ani de-o neclintită monotonie… Aceleaşi ceasuri… aceiaşi paşi… trei ani întregi! Al patrulea, deşi se anunţase de la început a urma aceeaşi neabătută cale, păstra pentru mai târziu o noutate, o ciudată surprindere.

Alături cu seminarul, o casă veche boierească… De la ferestrele şi de pe pridvorul din spatele ei, se vedea peste zid în curtea de recreaţie a şcolii. Odată, într-o zi de sărbătoare, Niţă se plimba singur prin curte cu o carte în mână: rămăsese în şcoală să se prepare de examenele apropiate. Era o dogmă încâlcită: el ocoea curtea repeţind pe de rost cu cartea-nchisă-n mână. Anevoie se putea ţine minte aşa fraze torturate… Deschise iar cartea…

Trecând prin dreptul zidului, seminaristul tresări; un ghemotoc de hârtie îl lovi pe mână şi alunecând peste cartea deschisă sări cât colo înaintea lui. Niţă se opri pe loc… Neapărat iar o glumă a vreunui camarad… un miez de pâine muiat în cerneală… sau cine ştie ce.

Se uită-mprejur… în curtea şcolii nimeni… Lovitura venise dinspre casele de-alături… Ridică ochii în sus şi văzu la cea mai apropiată fereastră vecină, care era deschisă, perdelele mişcându-se ca şi cum ar fi fost cineva ascuns îndărăt… Ce-o fi?

Să vedem… Seminaristul s-aplecă şi luă ghemotocul: era ceva înfăşurat înăuntru… Voi să-l desfacă. O înţepătură…

Un ac cu gămălie! Ce păcăleală proastă! Supărat trânti ghemotocul şi începu să şteargă degetul împuns în vârful căruia, după fiece storsătură, creştea repede la loc o mărgea mare roşie.

Ghemotocul izbit cu necaz în pământ se desfăcu… Între cutele lui o floare!… Cu mirare şi cu mai multă luare aminte ca-ntâia oară, el ridică binişor hârtia… în adevăr era o garoafă – ca sângele ce-i curgea din deget – ruptă de curând…

Desfăcu atunci mai bine… Ceva scris…

Trupul tânăr se simţi furnicat din creştet până-n tălpi de un fior fierbinte… Căldura toată i se urcă la frunte… Ascunse în sân hârtia şi floarea, cercetă de jur împrejur cu ochii să nu fi văzut cineva din şcoală cele petrecute, şi fugi înăuntru fără a mai cuteza să ridice ochii la fereastra unde se mişcau perdelele.

Bolnav… Friguri şi bătaie de inimă, încât nu se putea ţine pe picioare. Părintele-director s-a convins că e rău băiatului şi l-a trimis să se odihnească. Niţă s-a suit în dormitor, s-a aruncat în pat, a scos din sân floarea şi biletul ş-a citit încă odata, iar, şi mereu: „Eşti frumos… Dacă ai vrea, te-aş iubi mult”.

Dacă ar vrea!…

Cine să fie? El nu e copil, e flăcău, de douăzeci şi trei de ani… Cine?… 0 femeie!

Bolnavul sare din pat, iese din dormitor şi fără să mai anunţe pe cineva, după cum cere regulamentul, iese pe poartă. Pe dinaintea caselor vecine, el îşi pololeşte pasul şi trece peste drum ca să poată apuca toată faţada dintr-o singură căutătură. Ferestrele de la pod toate închise şi perdelele lăsate.

El ştie că e frumos… Mama i-a spus-o adesea, poate mai adesea fetele din sat, dar desigur mai mult decât toate sora lui Cuţiteiu, Sultana, care nu i-a spus-o niciodată… Cu dragoste amestecată şi cu puţină mândrie zâmbeşte el când îi vine acum în minte mama lui.

S-a înserat bine şi seminaristul tot se plimbă de colo până colo pe dinaintea casei unde se află acea femeie care l-ar iubi mult „dacă ar vrea el”… Clopotul pentru cină sună la şcoală. Asta-l deşteptă; el grăbeşte şi intră.

Sunt toţi la masă; lui nu-i e foame… Merge şi se culcă aşezând sub pernă biletul şi garoafa, după ce iarăşi priveşte îndelung icoana acelor vorbe, pe care de-acu nu le mai poate uita vreodată.

Zgomotul celorlalţi băieţi venind în dormitor îl supără foarte. La intrarea lor, el vâră iute mâna sub căpătâi, apucă bogăţia ascunsă şi stă nemişcat… Unii îl întreabă câte ceva… nu înţeleg bine ce… el nu suflă, prefăcându-se adormit.

Aproape de miezul nopţii. Dorm în sfârşit toţi. Niţă se scoală încetinel şi cu cea mai mare precauţie iese; găseşte uşa sălii pe pipăite şi coboară în curte… La fereastră lumină… geamurile deschise şi perdelele lăsate. El rămâne cu ochii pironiţi acolo, rătăcind în altă lume, pe care o visase parcă adesea, dar nu spera s-o vază vreodată.

Flăcăul îşi umflă pieptul, întinzându-şi braţele amorţite de friguri, până-i trosnesc încheieturile, când perdelele se dau într-o parte şi o femeie pune mâna pe geamuri să le închiză. Seminaristul îngheţă; vrea să strige; dar nu poate, şi până să treacă efectul loviturii, fereastra e închisă, perdelele lăsate la loc şi lumina stinsă.

Se apropie de ziuă când tânărul se hotărăşte să se-ntoarcă-n dormitor… Se trânteşte pe brânci în pat, îşi reazimă inima, în care simte o strânsoare nedefinită, pe mâna dreaptă, şi pe cea stângă fruntea caldă – adoarme şi doarme dus până la clopotul de gustare.

Trei nopţi de pândă… patru… cinci… şi tot atâtea zile mai grele ca nopţile: ceasuri de cursuri şi de meditaţii… zgomotul camarazilor, neputinţa de a sta singur cu închipuirea lui… şi frigurile… şi ferestrele tot închise… şi perdelele veşnic lăsate.

Doctorul, un om de spirit, când părintele-directorul i-a prezentat pe Niţă, l-a mângâiat pe tânăr, apucându-l în glumă de tuleele din barbă şi-a zis:

— N-are nimic, părinte; să se plimbe mai des… şi-i trece.

Duminica… în sfârşit!

Niţă a fost îndemnat de camarazi şi de părintele-directorul să iasă la plimbare; el a preferit să stea la şcoală ca să se poată ajunge cu lecţiile, rămase-n urmă din pricina frigurilor… Fireşte că superiorul a fost încântat de atâta sârguinţă.

Dejunul s-a isprăvit… Acum şcoala este iar deşartă. Silitorul seminarist trece către curtea din fund… Dar dacă ferestrele or fi tot închise?… Nu – şi n-apucă să ridice ochii doritori şi vede venindu-i prin aer un nou ghem care-ntr-o clipă îi cade la picioare… Asta nu mai e prins cu un ac – e legat cu o cordeluţă roşie: „Treci la miezul nopţii… Te aştept… 0 să vezi cât te iubesc”.

Şi nici o mişcare la perdele… nici o arătare!… Ziua trece încet… e însă uneori atâta dulceaţă şi-n chinul aşteptării! Dar noaptea! niciodată n-au adormit seminariştii aşa de târziu!… Din norocire, mai pe urmă nici o piedică.

Sare peste poartă fără zgomot şi se-ndreptă sigur spre ţinta ştiută. O femeie în umbra gangului!… El se opreşte înecat. Ea îi şopteşte: „Vino, te aşteaptă!…” Atunci… nu e chiar asta!

El se lasă să-l ia de mână şi să-l ducă prin întuneric încetişor. O scară strâmtă… încăperi întunecoase… iar câteva trepte. Voinicul merge machinal, lăsându-se târât ca un copil somnoros de mâna femeii. La fiece pas nesigur, la fiece şovăire, o oprire de un moment, o povăţuire discretă, o şoaptă de încurajare şi înainte!

Se opresc… Femeia îl lasă de mână… O clipă, părăsit în locul orb şi necunoscut, el e-n pierzare – o coloană aplecată careia i s-ar smulge propteaua de siguranţă – aude urechile cum îi ţiuiesc de tare şi simte genunchii părăsindu-l.

Acum femeia loveşte surd cu vârful unghiilor pe o uşă – sunt lângă o uşă – care îndată se deschide.

E lumină înăuntru – lumină albastră… un albastru molcom şi leneş… Femeia care l-a condus prin întuneric îl împinge binişor în lumină. Coloana cedând se apleacă, cu toată greutatea trupului puternic de douăzeci şi trei de ani, în albastru… şi uşa se-nchide pe dinafară.

Vorbe?… încap vorbe?

Cum o femeie ştie alinta – cum degetele ei delicate se înfig în muşchii încordaţi – şi gura ei rece ca gheaţa şi ochii ei beţi – şi puful mărunt de pe obrajii aprinşi zbârlit de fiori – încovoiala lângedă a trupului – izbiturile inimei ei de pereţii sânului – şi mirosul fără nume ce-i radiază din rădăcinile părului – şi cât e de bine să te părăseşti în stăpânirea acestor atâtea simţiri ce te-nvăluiesc din toate părţile ca nişte vârteje de aburi calzi saturaţi de esenţa adormitoare…

Cu vorbe să le spun?… Astea se simt şi se gândesc, de spus nu se pot spune… A fost o smăcinare a sufletului dulce şi dureroasă, o exaltare a simţirii, îngrozitoare şi delicioasă.

Multe nopţi asemenea şi fiecare neasemănate… Libaţiuni sub razele lămpii albastre; toate nebuniile închipuite şi neînchipuite; anecdote picante de care el avea un repertoriu popular aşa de bogat; scene de gelozie fără cuvânt şi din chiar senin; şi jocuri, şi muşcături; şi lupte atât de inegale, pentru ea ca putere, pentru el ca farmec… ş-apoi, după atâta oboseală, povestirea reciprocă a celor întâmplate mai înainte de a se cunoaşte.

El avea puţin de povestit… Aşa era de strâmt satul în care trăise şi aşa de puţin însemnată viaţa lui până când „l-a înţepat un ac cu gămălie!…” Şiret ţăranul – ţine mult la aceasta cădere de frază; ştia el bine că, însoţită de sugerea degetului înţepat şi de o privire pe sub sprâncenele posomorâte cu bunătate, are să fie cu prisos răsplătită.

Ea însă avea mai multe de spus, şi povestea ei era destul de tristă. Cinci ani de viaţă cu un om istovit, apoi nebun şi paralitic; în urmă, văduvă, cu un copil bolnav şi càpiu – o

fetiţă, care roade şi mănâncă lucrurile din casă şi care trebuie păzită foarte de aproape să nu dea foc. Interese mari… o avere colosală… consiliu de familie… soacră şi cumnaţi – nişte creaturi aspre şi brutale, care fac împrejuru-i o poliţie dezgustătoare.

Şi aci, faţă cu fraza lui de predilecţie, venea aşa de potrivit:

— Închipuie-ţi ce sete mi-e de viaţă! ce dor îmi era de tine!

Căldura strânsă atâta vreme în fiinţa aceea frumoasă se revărsa acuma-n afară ca o pornire nebiruită: a fost pentru el scurtă dar plină acea vreme fericită.

S-a sfârşit însă.

El a trebuit să renunţe la ea, când între ei s-a ridicat zidul consiliului de familie. Acesta fireşte nu putea îngădui o aşa rătăcire… Plângeri… revoltă – de prisos. O ultimă sforţare din partea disperatului a fost întâmpinată într-un chip decisiv.

Când seminaristul a îndrăznit să nesocotească recomandaţiile imperioase ce-i fuseseră comunicate şi să calce pragul, pe care altădată păşea la fericirea ce-o socotea un drept câştigat, scump a trebuit să-şi plătească pasul imprudent. A fost o maltratare meritată poate, dar oricum prea sălbatecă. Zbirii însărcinaţi cu corecţiunea cutezătorului au făcut exces de zel: nenorocitul, luat fără veste, a fost strivit de lovituri… capul spart, pieptul călcat cu călcâiele. În stare de completă nesimţire, a fost aruncat în poarta şcoalii, unde l-au găsit, a doua zi dimineaţa, oamenii de serviciu, mai mult mort decât viu.

Toate alergăturile şi stăruinţele părintelui-directorul ca să facă a se descoperi şi pedepsi criminalii, care atentaseră aşa de crunt la viaţa elevului favorit, au trebuit să înceteze. Bătrânul a fost chemat înaintea înaltelor feţe păstoreşti. Acelea i-au adus aspre mustrări că nu-şi vede de datorie, că nu îngrijeşte destul de serios de moralitatea şcolarilor, şi l-au făcut să înţeleagă că dacă voieşte să mai rămână director n-are să se mai amestece în cele ce se întâmplă

afară de poarta seminarului: asta e treaba obrazelor judecătoreşti, nu a celor bisericeşti!

Niţă a stat mult între viaţă şi moarte; luni întregi au trecut până să se poată întrema. El n-a murit din asta; dar poate că nopţile pe care mama, chemată în grabă, le-a petrecut la căpătâiul nenorocitului, să-i fi scurtat zilele bietei bătrâne. De atunci el a rămas cu o boală de inimă, care i-a cauzat până la moarte multe momente neplăcute.

Dar era întremat… El porni să caute norocul pierdut… Prea târziu… Casele se dărâmau şi lucrarea începuse din aripa unde altădată era odaia albastră… Femeia murise. Copila bolnavă era într-un institut de educaţie în străinătate. Consiliul de familie nu stătea cu mâinile în sân.

Mai întâi o resemnare sfântă, apoi puţin câte puţin, dacă nu uitarea, cel puţin potolirea dorului sub grămădirea anilor. Zece ani!… Seminaristul este acuma preot – preotul Niţă din Dobreni – om aşezat şi foarte bine văzut de toată obştea.

De dimineaţă oraşul de reşedinţă al judeţului e foarte animat – târgul anual. Preotul Niţă umblă prin strada mare cum se umblă la târg de colo până colo, ori încotro, fără o ţintă hotărâtă…

Înaintea cafenelii din centru e strânsă lume multă, care priveşte la ceva şi râde în gura mare… Poate un animal savant, care denunţă vârsta şi viţiile spectatorilor: ori vreo paiaţă… ori altceva… Grămada de lume sporeşte necontenit… Popa urmează după mulţime. Pe trotuarul cafenelii pe scaune şi-n picioare stau nobilii oraşului – reprezentanţii judeţului în vacanţă parlamentară, membrii tribunalului, funcţionari de la prefectură, primărie, casierie, ofiţeri; de jur împrejur lumea pestriţă de toate treptele stă în semicerc. În mijloc se petrece comedia. Popa Niţă se vâră şi el.

Ce este? Ce face atâta senzaţie?

Un copil de vreo opt-nouă ani, zdrenţăros şi murdar, cu picioarele goale, îmbrăcat în haine nepotrivite – un gheroc

mare, a cărui talie îi vine până la glezne, în cap cu un cilindru turtit – face caraghiozlâcuri.

Este un mititel măscărici foarte destrabălat – jigărit, şi galben, pulpele-i uscate care se văd prin sfâşietura nădragilor sunt pline de jupuituri. Aşa de prăpădit, este totuşi foarte îndrăzneţ. Fumează o ţigară lungă, se strâmbă într-un chip straniu, păcăleşte şi înjură pe boieri chemându-i după porecla ştiută. Începe să cânte un cântec ruşinos jucând ciamparalele, făcând gesturi şi mişcări neiertate… Lumea face un haz nespus… O ţărancă bătrână, care e-n rândul întâi al spectatorilor, ruşinată de refrenul pe care copilul i-l aruncă ei cu o intenţie diabolică, îşi caută loc să scape de privirile întoarse asupră-i, se-nchină şi zice depărtându-se:

— Cine ştie ce păcate! Să ferească Dumnezeu pe orice copil!

Mititelul, obosit, s-a oprit: merge să salute foarte comic cu cilindrul lui enorm pe boieri, şi s-aşează pe un scaun picior peste picior alături cu domnul senator… Altă ţigară… Domnul senator îl tratează cu cafea şi rom. Alt „amic” îl mai îmbie încă cu un păhărel… şi încă unul…

Copilul se scoală şi-ncepe iar jocul… Acu mişcările şi gesturile sunt şi mai deşucheate… Cu-ncetul însă membrele pierd siguranţa şi simetria mişcărilor; cântecul e surd, articularea inegală… Încă o strofă!… Dar gâfâiala îl îneacă… Cântăreţul se opreşte un moment clătinându-se, moale de mijloc: e galben ca ceara; ochii-i crucesc stinşi în fundul capului… O sforţare, excitat de îndemnul unanim al amatorilor!… Oftează adânc, dă să ridice piciorul, se-nvârteşte-n loc şi trupuşorul zdrobit atâta se prăbuşeşte greu pe marginea trotuarului.

— Beat mort!

Se grămădise lume prea multă… circulaţia din obor în oraş era întreruptă. Poliţaiul chemă pe un vătăşel care ridică de acolo pe micul desfrânat, ca să risipeasca aglomeraţia.

Popa Niţă, cu pumnii încleştaţi se sui pe trotuar şi apostrofa, cu accentul celei mai mari indignări pe cei ce râdeau:

— E păcat, domnilor! gândiţi-vă! Creştini!… Frumos!… Mare păcat!

Se-nţelege că lumea care s-amuzase aşa de bine n-a găsit nicidecum la locul ei apostrofa moralistului şi i-a plătit-o cu sarcasme groase. Popa nu-şi putea găsi liniştea: el bătea nervos cu degetele pe tabla de marmură a mesii, mormăind între dinţi fel de fel de exclamaţii de indignare.

Cafegiul, care ştia multe, fu gata ca să-i dea toate amănuntele asupra acelui copil. De necrezut, dar adevărat… şi popa ascultă încremenit:

E un copil de familie bună.

— O văduva a unui boier nebun. -Înamorată cu un băiat de la ţară, un seminarist.

— Însărcinată.

— Ruşinea lumii.

— Merge să nască la moşie.

— Moartă din facere.

— Copilul e aruncat; creşte la o ţărancă bătrână care moare ş-aceea şi el rămâne pe drumuri.

— Aci în oraş e pripăşit de vreo şase luni: a venit să cerşească şi, fiind drăcos de fel, din jucărie-n jucărie a ajuns în halul ăsta.

— O fată bolnavă, fugită de la şcoală prin străinătăţi, ajunsă rău pe acolo; găsită pe urmă de epitropi şi-ntoarsă în Bucureşti: aci fuge cu un ofiţer, de la ofiţer pleacă cu altul.

— Cu băiatul a vrut să-şi facă pomană un cizmar: l-a luat ucenic: aş! pungaşului nu-i ardea de lucru – soi rău! învăţat să cearã, să fumeze şi să bea. Meşterul l-a bătut odată părinteşte; neprocopsitul a fugit, şi de atunci trăieşte aşa; spune obrăznicii, măscări, caraghiozlâcuri, şi capătă şi el o bucăţică de pâine; se-nţoleşte de la unul ş-altul de pomană, şi doarme Dumnezeu ştie unde-l ajunge oboseala.

— Istoria asta de-altminteri tot oraşul o ştie; de-aia-l şi cheamă „Mitu Boerul”.

Popa cu coatele pe masă, strângându-şi tâmplele în pumni, rămase înecat de sudoare, cu ochii ţintiţi la o muscă ce umbla mărunţel pe tabla de marmură albă: el urmări insecta până la marginea mesii. Ce socoteală s-o fi făcut în capul cel mic cât un bob de mac, nu se poate spune; destul că musca stete pe loc, îşi dezmorţi labele de dinapoi împleticindu-le una de alta, îşi netezi frumos mustăţile cu labele de dinainte, apoi deodată se-nalţă şi pieri. Omul, deşteptat, se ridică de pe scaun şi ieşi.

Cercetări zadarnice… Nu putea găsi copilul. Toate informaţiile vătăşeilor de noapte erau greşite: la cazarma pompierilor, nu era… în gangul poştii, nu… sub şopronul primăriei asemenea: nici aici, nici acolo. Trei, patru ceasuri de goană după o ştire exactă. În piaţă, vătăşelul ştie că Mitu Boerul a intrat adineaori cu mai mulţi ofiţeri şi funcţionari la cafeneaua din colţ, unde „Cântă fetele teatru”.

A făcut o nepomenită senzaţie popa intrând cu figura lui sperioasă în localul muzelor profane.

— Uite şi părintele! a strigat procurorul cu tonul de satisfacţie cu care se întâmpină de regulă un musafir întârziat. Iar una dintre cântăreţe, care şedea pe genunchii casierului la aceeaşi masă cu tânărul magistrat a adăogat:

— Blagosloveşte, taică părinte!

Atunci s-a pornit un hohot, aplauze, tropăituri, şuiere, răcnete: „Bravo, popa! Bis popa!” – Infernal! o menajerie care arde…

Succesul colosal şi spontaneu n-a afectat câtuşi de puţin pe omul nostru: zgomotul din fundul acestui suflet covârşea furtuna veselă de-afară. Popa a-naintat hotărât până în mijlocul sălii, a căutat cu ochii în toate părţile şi a plecat grăbit de sub ploaia de râsete, de glume răutăcioase şi de huiduieli…

Nu e nici aici… Dar nu se poate să se întoarcă la gazdă singur… Peste putinţă… înainte!… încă un vătăşel; poate la

sfântul Ioan în curtea bisericii; doarme băiatul uneori şi acolo, când e vremea bună…

Era în adevăr acolo…

La spatele altarului, unde un felinar din răspântie aruncă razele-i afumate, se odihnea mototolit, cu capul pe un mormânt fără nume nici îngrădeală, un om mic… Tocmai acuma luă seama preotul cât umblet făcuse şi se aşează jos să-şi potolească mişcările inimii. El întinse cu sfială mâna spre capul băiatului: atunci simţi distinct la arătătorul drept o înţepătură de ac… Da – era aci lângă el, pe pământul gol, rodul nopţilor petrecute în lumina albastră. Copil în război cu lumea, aşa de timpuriu, el parcă-ntr-adins poposise lângă altar, doar o putea intra pe furiş sub ochiul lui Dumnezeu, care de când îl împinsese la viaţă, nu se-ndura să-i arunce o dată măcar o căutătură.

„Doamne! şopti popa plin de obidă: uite-te la el Doamne, uite-te şi la el!”

Şi apucând bine în braţe mototolul adormit, se sculă puternic în picioare şi porni. Băiatul, deşteptat de zguduială, mormăi somnoros o înjurătură şi adormi iarăşi în braţele care-l strângeau cu atâta patimă.

Pe stradele întunecate ale oraşului, omul care-şi ducea comoara avu norocul să nu dea de nici o piedică: era ceasul când şi felinarele pot fi stinse, când şi vătăşeii trebuiesc să doarmă. Ajunse la gazdă, deşteptă vizitiul şi pe hangiu, plăti şi plecă. A doua zi, înainte de nămiezi, erau în Dobreni acasă.

Preoteasa nu putea fi tocmai mulţumită de ce-i adusese bărbatul de la târg. Nu-i puţină greutate să aduci la o stare cuviincioasă un aşa gunoi de copil. Tot trupul îi era numai jupuieli şi bube din pricina scărpinăturilor şi necurăţeniei. Câte lăuturi, câte leşii şi alifii au trebuit ca să ridice treptat de pe fiinţa părăsită coaja în care o înveliseră atâţia ani de mizerie!

Copilul s-a lăsat bucuros să facă cu el ce-au vrut. Mai greu de tămăduit decât bubele erau apucăturile şi năravurile.

Până la urmă însă şi acestea au fost să fie învinse; poveţele, blândeţea, o vorbă aspră la soroace, devotamentul oamenilor buni care-l luaseră la sânul lor cald, şi mai ales o boală îndelungată au gonit dacă nu cu desăvârşire, cel puţin în cea mai mare parte şi pornirile şi deprinderile rele. Nu e peste putinţă grădinarului priceput şi răbdător să îndrepteze un copăcel fraged pornit să crească strâmb.

Când, scăpat cu totul de vermină, l-au îmbrăcat într-o duminică în haine nouă – mintean cu şireturi de fir, iţăraşi albi cu şnur negru de mătase şi pălărie cu panglicuţă tricoloră, şi i-a zis părintele: „Să le porţi sănătos, Mitule! să creşti mare, cu minte şi noroc!” copilul a pus mâinile în buzunare, s-a privit serios şi-ndelungat în oglindă şi s-a pornit pe un râs… şi râzi! De râsul lui a-nceput să râză şi femeia şi bărbatul. Dar când s-a întors copilul cu faţa la ei şi li s-au întâlnit privirile, părintele l-a luat în braţe, l-a sărutat de multe ori şi s-a pornit pe un plâns… şi plângi!… ş-a început şi copilul şi femeia.

S-au dus pe urmă la biserică. Mitu în hainele nouă a făcut senzaţie… Mai ales femeile care mai de care l-au alintat, că era şi un copil curăţel.

Atâta numa rău de tot: Mitu era bolnav – tusă seacă, dureri la lingurea, nu mânca nimic şi câtu-i ziua-l trăgea la somn… Friguri?… Deochi?… Lingoare?…

Era boală câinească… zăcea pe prispă la soare… d-abia se mai târa… Doftorii, descântece, degeaba: se gunoia, se istovea văzând cu ochii! Scurtă căuta să fie bucuria, şi cu cât omul o vedea scurtându-se cu atât îi creştea fioroasa închipuire că azi, mâine o să se sfârşească fericirea găsită pe neaşteptate… Iată acuma se stingea de tot lumina ce-i răsărise în cale fără veste… văpaiţa era pe isprăvite.

Preotul aţipise despre ziuă îmbrăcat… Femeia sta tot deşteaptă lângă bolnav, care dormea de o zi şi mai bine. Ea puse mâna pe obrazul copilului – rece; aplecă urechia la gura lui deschisă – nimic!

— Scoal’, părinte! ţipă ea îngrozită… Nu mai suflă!

Omul sări în picioare, luă băiatul în braţe şi fugi în curte strigând:

— Săriţi, oameni buni! săriţi!

Se arătă peste culmea dealului soarele… O mulţime de bărbaţi şi mai ales de femei se strânse. Preotul pusese copilul ţeapăn pe prispă şi-l bocea în genunchi… O femeie ţinea lumânarea.

Dar nu-i mort încă… Un descântec cu apă neîncepută… Copilul pare că mişcă… îl ridică de mijloc încetinel… El deschide lin ochii, răsuflă şi zice cu glasul stins:

— Mi-e foame!

Bun doftor aerul Dobrenilor! Acea fiinţă curăţită pe dinafară trebuia şi pe dinăuntru primenită: asta era treaba lui şi a luat-o foarte binevoitor asupră-şi. A fost dureroasă şi crudă operaţie; dar era neapărată şi din norocire a izbutit.

Băiatul scăpat cu desăvârşire, sânge proaspăt începu să-i rumenească obrajii, aşa de veştezi mai înainte, şi să umple ochii lui posomorâţi şi-ntunecoşi până aci, de lumină şi veselie. Fusese o luptă extremă, înfricoşată; viaţa păşea acuma-nainte strălucitoare şi mândră de aşa biruinţă.

Pe când preoteasa Sultana atârna în biserica din Dobreni o icoană frumoasă dăruită Maicii Domnului pentru că-i dăruise ce a fost rugat-o ea, în orăşelul de reşedinţă era oarecare mişcare la cafeneaua din centru: se aflase de urma lui Mitu Boerul.

Dispariţia lui nu putuse trece neluată în seamă: era o pagubă reală pentru atâţia amatori de giumbuşuri. Nu se ştia ce să fie: fugise?… murise? În sfârşit se aflase adevărul. O notiţă publicată în gazeta locală arăta că, în vremea bâlciului, un popă de ţară, care umblase noaptea beat pe la café-chantant, întrebase din vătăşel în vătăşel despre băiat… Popa desigur îl luase…

Procurorul luă afacerea în mână şi, „cu o inteligenţă şi un zel care-i fac adevărată onoare” descoperi că „victima raptului” se află la popa Niţă din Dobrenii-de-plai. Atunci

tânărul magistrat, însoţit de forţa publică, a plecat la cuvenita cercetare locală…

Revoltat că vrea să-i ia băiatul, preotul a făcut o elocuentă apărare a cauzei sale.

Un copil bântuit de foame; în prada unor porniri ruşinoase şi omorâtoare chiar pentru un om copt; desfrânat prin îndemnul lumii batjocoritoare, nesăţioase de petreceri… Scăpat de aşa vitregă soartă, întors de la o atât de rătăcită cale – de la moarte la viaţă… Dormea pe pământul gol, bolnav şi abătut, cu trupul fript din creştet până în tălpi de pecingine murdară, cu inima smintită de ticăloşie… Ce-ar fi făcut copilul ăsta fără adăpost nici milă, când ar fi început zloata şi gerul?

— Ar fi murit pe o grămadă de gunoi, ca un câine hărbar fără stăpân. Şi să zici c-ar fi putut înfrunta atâta vijelie înverşunată! ce-ar fi ajuns?… Spitalul de nebuni… Temniţa… Ocna!

Cuvântul oratorului câştigase aproape pe toţi asistenţii… Se vedea pe chipurile tuturor o impresie binevoitoare. Procurorul a răspuns însă scurt şi răspicat:

— Popo, nu poţi secuestra minorul! minorul trebuie restituit cui de drept; legea e cu el, legea protege pe minori!… Dura lex, sed lex![i]

Tonul magistral şi sever, cuvintele înalte şi demne ale procurorului, neapărat că trebuia să răstoarne impresia ce preotul obţinuse cu elocuenţa-i sentimentală. Şi notarul începu să scrie, sub dictatura omului legii, procesul-verbal…

Era hotărât: îi lua copilul! El nu-l putea lăsa însă… Dar… i-l ia!

Popa clipi aiurit şi văzu înainte sânge… Chiar pentru o faptă sau numai pentru o demonstraţie, însă şi n-ar fi putut-o spune – el se repezi în odaie şi luă puşca din cui, când cumnatu-său Cuţiteiu, primarul, om văzut şi umblat prin multe, intră după el şi-l apucă de mână… Şi popa înţelese că niciodată în clipe aşa de înalte, inspiraţia nu trebuie

căutată la un chilometru; ea ne stă sub nas – cine se uită departe, fireşte n-o s-o vază… Popa puse puşca-n cui – descuie lada, scotoci în fund, şi lăsă cu multă discreţie capacul, aşezând la loc velinţa pe deasupra.

Primarul trecu iarăşi unde se scria procesul-verbal… Omul legii dicta: „Dispunem dar…”

Cuţiteiu întrerupse, cerând foarte respectuos iertăciune magistratului să-i spuie ceva… şi ieşiră amândoi în tindă.

— Domnule procuror, şopti primarul cu o anume privire, popa este un om foarte de treabă… Nu-l cunoaşteţi… Poftiţi, poftiţi!

Şi deschizând uşa, introduse foarte politicos pe junele licenţiat în odaie unde-l aştepta nerăbdător părintele… Şi aşa se făcură toate bune… Procesul-verbal nici nu trebuia schimbat: totul stă în încheiere. Procurorul întrebă pe notar:

— Unde am ajuns?

— Dispunem dar…” răspunse notarul cu toată gravitatea.

— Nu aşa, zise procurorul: „dispunem însă”.

Şi spre mulţumirea tuturor, reprezentantul ministerului public dictă: „Dispunem însă – considerând informaţiile cele mai amănunţite, care unanim arată pe sfinţia-sa părintele Niţă din Dobrenii-de-plai ca pe un om cu cele mai frumoase calităţi; considerând că pe de altă parte progresele fizice şi morale realizate, sub îngrijirea sfinţiei sale, de către minorul Mitu, supranumit „Boierul” – dispunem a rămânea sus menţionatul minor, în complectă lipsă de ascendenţi, sub paza şi răspunderea acestui meritos şi caritabil preot”.

Seara a fost masă mare la popa Niţă. Domnul procuror a trebuit să cedeze rugăciunilor tuturor şi să-şi amâne plecarea pe a doua zi. El „s-a crezut dator” să facă la prânz cele mai sincere şi mai călduroase laude sentimentelor umane ale părintelui „al cărui exemplu nu s-ar putea îndeajuns recomanda”. Domnul procuror vorbea mult şi frumos – era foarte vesel; diplomatul Cuţiteiu zâmbea cu mult înţeles făcând preotului cu ochiul, pe când acesta ţinea

între genunchi pe Mitu şi, cu gândul pe altă lume, îl trecea încet cu mâna prin părul bălan şi moale.

Unei femei ca preoteasa Sultana, aşa de bună cu un copil sărman, străin, trebuia să-i dea Dumnezeu o bucurie – şi i-a dat-o: în acelaşi an a avut o fetiţă… Dar ce bucurie! Multă bătaie de cap şi trudă i-a trebuit ca s-o crească – pentru că era şi un copil ciudat! De mirare cum dintr-o mamă atât de blajină şi supusă să nască aşa fire!…

Aveau odată un viţel; îl scoseseră din necaz – se prăpădise vaca şi rămăsese bietul fără ţâţă… Cine-l îngrijea?

— Ileana – să fi fost p-atunci fetică de vreo doisprezece ani. Cine-l hrănea? Cine se rugase cu cerul şi cu pământul de mă-sa s-o lase să culce viţelul plâpând cu ea în casă?

— Ileana. Era o dragoste nemaipomenită. Într-o dimineaţă însă, ea se sculă bufnind: nu vrea să vorbească nici cu mama nici cu tata; ei, ca părinţi, văzând-o iar în toane rele, o ocărâră! ea fugi în grădină. Aici s-apucă să se joace ca de obicei cu Priian ăl mic: îl prinse să-l mângâie şi, încleştându-şi dinţii, îl strânse tare de bot. Ori n-avea nici el chef de joc în dimineaţa aceea, ori îl supărase prea tare semnul ei de dragoste, animalul se smuci şi se depărtă ţâfnind. Era îl chemă – el n-ascultă… Merse după el, el nu vru… Se răsti la el – Priian fugi… Şi tot aşa şi iar aşa… Încăpăţânarea lui creştea potrivit cu stăruinţele ei. Nu vrea şi pace. Obosită, cu tot sângele-n obraji, tremurând de ciudă, ea se duse, luă o bucată de mămăligă şi o bardă şi se-ntoarse iar… Cum o văzu venind, Priian se-nfipse în copite şi bârligă coada… Ea se apropie binişor-binişor… cu mâna stângă întinsă, cu dreapta ascunsă la spate, spunând prietenului ei, care o necăjise, vorbe mângâioase… El ţinti asupră-i ochii mari şi proşti şi cu şi fără încredere aruncându-i din afundul nărilor umede duhoarea dulce de lapte… Stete nemişcat… Fata înaintă lin mâna… Priian întinse botul fraged, dar, până s-apuce bucăţica, Ileana îi trase una cu sete în stuful creţ din frunte; tăişul se-nfipse adânc în osul încă necopt. Capul

drăguţ al lui Priian se-necă în sânge… Sărmanul se tăvăli şi începu să zvâcnească grozav din picioare.

Mama o văzu venind întunecată şi stropită de sânge pe obraz, pe mâini şi piept.

— Ce e?

— Am tăiat pe Priian în fundul grădinii… Ai să-ţi arăt!

Când ajunseră, Priian se isprăvise de tot.

— Haină, haină! strigă mama… De ce?

— Iac-aşa!

A bătut-o rău; ea a răbdat – nici o vorbă, nici o lacrimă. Mama însă s-a văicărat mult de mâhnire şi de grije…

Dar când s-a supărat pe tat-său şi i-a trântit candela din cui şi a umblat fugară trei zile pân pădure, de nu mai ştiau und' s-o caute?… Dar mai târziu – fată mare! – când, dintr-o vorbă de nimica, a înşfăcat în braţe pe Stanca Radii, şi nici una nici alta, s-o arunce de sus de pe tăpşan, unde se făcea hora, de râpă?… Au trebuit doi flăcăi să lupte s-o scape pe Stanca… Păcat de aşa frumuseţe şi mândreţe de femeie să fie aşa de cruntă şi dârje!

Pe biata preoteasă Sultana a chemat-o Maica Domnului de vreme… a plâns-o mult bărbatul pe blânda femeie, pe care o iubise atâta pentru sufletul ei cel bun, pentru mila ei de sărmanul cules de pe drumuri.

Văduvul nemângâiat şi-a măritat fata curând după moartea nevestii: nu mai era de trai – trebuia odată căpătuită.

E un om de treabă ginerele; dar e slab de înger… urât şi moale de genunchi… vorbeşte peltic… pricepe greu… Bun om, cumsecade… dar nu e ce-ar fi să fie – mai ales pentru astfel de femeie, alt bărbat trebuia.

Mitu a crescut mare şi voinic… Astăzi el este învăţător în Dobreni. Părintele Niţă a dorit mult să-l aibă aproape şi a izbutit să-l permute aici de acum şase luni, ca să-l poată însura şi aşeza.

II.

Toate acestea trec acum prin mintea părintelui Niţă, şi de aceea bătrânul e foarte mâhnit. Zadarnic luptă să gonească gândurile care-l frământă – cântecul de afară i le încurcă şi mai tare: Ileana fata lui, nevasta lui Matache, şade în curte cu bărbia rezemată în mână şi cântă.

Ileana cântă frumos, e ştiută; dar acuma căldura cântecului este deosebită; glasul ei arde. Omul, care învăţase atâtea, asculta muşcându-şi buzele: el bănuia… nu, înţelegea bine ce putere a ridicat aşa de înalt coardele cântăreţii.

O melodie simplă şi monotonă, – dar câte înţelesuri, câtă pierzanie de suflet, câte făgăduieli fără margini şi poftă oarbă! Fata cânta tinereţele lui. Cântecul acela îl lua în sus, ca pe nişte aripi largi şi puternice, şi-l ducea îndărăt cu treizeci de ani… întorcându-se de-acolo către clipa de faţă, număra el unul după altul exact toate belciugele ce-i făcuseră lanţul vieţii.

Cântecul Ileanii durea prea mult: nu mai era de suferit: trebuia năbuşit. Tatăl ieşi pe prispă şi-o chemă brusc. Ea tăcu şi s-apropie.

— Ileano, Ileano! zise popa mustrător şi fulgerând-o cu privirea. E păcat!

— Taică!

— E păcat, adăugă popa şi mai apăsat. Ruşine şi păcat! şi ieşi pripit din ogradă fără să se uite înapoi.

El merse drept la învăţător… Omul acesta scotea pe Ileana din minţi… da, el!

Aci s-a urmat o scenă foarte neplăcută: amare imputări de nerecunoştinţă deoparte, de alta protestări călduroase de nevinovăţie. Tânărul jura că n-au fost decât poate glume umflate de gura rău-voitoare a oamenilor sau mai bine a femeilor din sat, care dacă nu bârfesc, nu trăiesc. Bătrânul ţinea într-una fără s-asculte, că un bărbat în toata firea nu se cuvine să se rătăcească după o minte slabă de femeie. Şi la urmă scurt: o voinţă hotărâtă până la sânge a împiedica ruşinea şi păcatul… Numaidecât învăţătorul trebuia să

ceară permutarea în alt judeţ: preotul avea mijloace să capete aprobarea imediată. Îi dedea o sumă însemnată; îi găsea o fată bună să-l însoare… îl iubea ca pe un scump copil al lui… cu mult mai mult decât pe Ileana… Ş-asupra cuvintelor din urmă bătrânul simţind că-i scade energia, se grăbi să plece făr-a mai raspunde la observaţiile tânărului, care nu se ştia să merite această izgonire.

Preotul porni spre casă; dar deodată se opri… un moment nehotărât… apoi îşi întoarse paşii – nu vrea să vază pe Ileana… să meargă la Cuţiteiu… Nu că doar avea sa-i spuie ceva, dar simţea nevoia să nu fie singur.

Primarul era acasă. Bătrânii prieteni se aşezară pe pălimar… De mâncare n-avea părintele poftă; dar un pahar de vin bun e bine oricând… Cuţiteiu scoase din beci o cană cu spumă… Primarul era foarte vesel şi fiindcă nu-i era somn, ca de obicei, avea poftă de lafuri[ii].

Între un om şi altul este adesea ca de la o stea la alta. Arde acolo un soare uriaş şi dincolo altul. Printre învârtitoare pulbere de lumi, un colos de flăcări d-abia zăreşte pe celălalt ca o scânteie ce clipeşte pierdută în negura fără fund… Ba câţi încă nu se mai zăresc deloc şi unul de altul nici măcar nu bănuiesc. Adesea tot aşa se pricep oamenii între ei şi pot înţelege unul altuia sufletul.

Steteau aci faţă-n faţă cei doi bătrâni şi buni prieteni, dar era atât de nemăsurată depărtarea dintre ei şi aceasta reducea pentru Cuţiteiu la proporţii ce nici nu mai merită socotite spaimele părintelui. La urma urmelor, ce lucru mare şi grozav?… E ceva să se-ntâmple mai des şi mai lesne?… Ce?… Se iubesc doi oameni tineri… Ei! ş-apoi?… Lume nu e?

— Eu ştiam de la-nceput ca o să fie-ncurcătură, zise Cuţiteiu cu zâmbetul lui obişnuit… Nici că se putea altfel… Întâi numai bănuiam – acum mi-aş pune capul… Stăi să vezi… Duminica vreo două săptămâni, nu ştiu ce roboteam prin grădină… Numa ce să-i vezi: venea amândoi dinspre gârlă, trecea pe lângă gard şi vorbea şoptit… N-am putut

auzi mai nimic… Atâta doară mi s-a părut că zicea ea: „Nu te crez!” da el zice: „O să vezi!” Am sărit repede din grădină şi până s-ajungă ei pe linie, cum umbla domol şi se tot oprea pe loc, le-am ieşit înainte pe poartă… Se legăna alături parcă mergea pe o apă… Era să treacă pe lângă mine făr’ să mă vază.

„Bună dimineaţa, fină”, zic; zice: „Sărut mâna, naşule”. „Da-ncotro?” „Mergeam şi noi la biserică… Ne-am întâlnit mai colea cu neica Mitu…” I-am tras cu ochiul, şi zic: „Cale bună, fină”. El a tăcut şi s-a făcut roşu ca ardeiul; da ea, diavoloaica, a-nceput să râză; zice: „Sărut mâna, năşicule!” şi-a plecat amândoi înainte.

M-am uitat lung după ei până a intrat în curtea bisericii… aşa mândri!… Ei! Ce să mai vorbim degeaba, taică? Dacă aşa a făcut Dumnezeu lumea noastră… Am zis şi eu: aşa da, aşa-mi place şi mie!…

Ş-apoi, adică ce-ar fi – adăogă Cuţiteiu după o scurtă tăcere – ce-ar fi să-l lase pe pârlitul de Matache şi să ia pe Mitu?

— Cât oi trăi eu asta nu se poate, zise popa.

— Ce se potriveşte!… De ce?

— Că nu voi eu!… Şi popa înghiţi în sec şi, simţindu-şi gâtul uscat, bău două pahare unul după altul… ş-apoi încă unul.

— Ei! asta-i… Or să te întrebe şi pe tine!… Şi dacă-i vorba, tot mai bine să-i fie nevastă decât ţiitoare… Uite popa cum se miră! parcă-ntâia oară a văzut d-alde astea… Ce, mă, tu n-ai fost tânăr niciodată? Nu ţi s-a-ntâmplat… Iacă mie, cum mă vezi, mi s-a-ntâmplat… şi încă la mine… a fost ca nelumea… Acuma poci să-ţi spui ca la un duhovnic, c-a trecut de mult… Eu mă-ndrăgisem de cumnată-mea…

Popa făcu o mişcare.

— Da, da, de nevasta lui frate-meu răposatul… Să murim şi ea şi mai multe nu… Satul tot ştia şi frate-meu nimic… Bietul răposatul!… bun om, da prost! Parcă-l împingea dracul să m-ajute el. Ţiu minte odată zor-nevoie să mă duc

şi eu la târg cu ea, că el avea treabă la deal… Bucuria noastră! Mă şi suisem în căruţă cu Smaranda, când iacătă maică-ta… Venise so luăm şi pe ea cu noi. Ce să faci? Am luat-o… O zi întreagă n-a fost chip s-o rătăcim pân târg…”

Taica mă dăscălea pe-o parte, maică-ta pe alta… Şi unul ş-altul o păzea pe Smaranda… Unde să te apropii?

— Ce mi-a dat păcatu-n gând? Să fug cu ea-n lume… Cine să le fi spus… cum or fi aflat-o şi p-asta… nu ştiu… ştiu numai atâta că m-a vândut alde taica – să scape de mine şi pe mine de păcat.

— Cum?

— Iaca lesne… M-am pomenit într-o dimineaţă cu larmă mare-n sat, chiote, ţipete de muieri şi copii… Ce e? Ce e? Alergau aleşii[iii] cu ceauşii să prinză flăcăi la miliţie… N-apucasem să-mi pui minteanul, şi numa iacă Smaranda într-un suflet: „Fugi Constandine! după tine umblă… fugi că te ia!” Odată mi-a scăpărat pân cap: „Tii! asta hoţul de taica mi-a făcut-o!” că-mi spusese cu vreo câteva zile mai-nainte: „Mă, Constandine, tu ai fi bun de dorobanţ… ce nu vrei tu să te bagi la miliţie?” „Acu, zic, tot mă ia ei încai…” Am apucat-o pe Smaranda ş-am smucit-o înăuntru-n odaie… Ţi-ai găsit!… Nici n-am atins bine clanţa, şi iacă şi taica cu toporul ridicat: „Ticăloşilor, vă trăzneşte Dumnezeu! vă crăp capul ca la nişte câini…!”…

Ăia intraseră în curte… Îi dau brânci bătrânului – Dumnezeu să-l odihnească! – cât colo, ies pe prispă şi pui mâna la brâu pe prăsele: „Mă! zic: ăl dintăi de-o pune mâna pe mine… îi vărs maţele!” ş-o iau la fugă spre pârleaz… Ei după mine. Un ceauş de dorobanţi venea înainte mâncând pământul şi-nvârtea peste cap ştreangul… parcă-l văz ş-acu nalt şi spătos cât o namilă. „Dă-te!… nu te da!… ţinea-aci!” Când să pui piciorul peste gard, mi-a şi aruncat laţul pe gât şi m-a întors înapoi lat pe spate. M-am zbătut cât am putut… da-mi luase apa. Ce să mai lupţi cu beregata strânsă-n ştreang! M-a legat cot la cot… şi m-a dus…

— Ei şi?

— Ei! şi m-a dus. Cine era să mă plătească? taica?… M-a dus la tact şi de acolo la oraş… Am fugit odată cu gândul să viu să iau pe Smaranda şi să m-apuc de hoţie. A pus mâna pe mine, m-a bătut şi m-a închis… Am sărit într-o noapte peste zid… A prins de veste straja, s-a luat după mine şi m-a împuşcat în picior – ş-acu am semnul… Mi-a tras o bătaie straşnică… Am stat închis multă vreme până a venit să mă scape – şi cu ce cheltuială! – cine te gândeşti?… Bietul neica, frăţină-meu!…

M-am întors acasă… Smaranda avea doi copii… fusese bolnavă… se făcuse urâtă… Când ne-am văzut, ne-a apucat şi pe mine şi pe ea o ruşine…

— Pe urmă?

— Pe urmă m-am căsătorit şi am trăit cum mă ştii… Bodaproste lui bietu taica: el m-a mântuit de păcat… că după cum eram nebun, îl făceam – îl făceam şi era făcut…

Venise popa să caute chipurile linişte la cumnatul Cuţiteiu! Nu cu vin, cu otravă-l cinstise. Şi de aceea se întorcea părintele într-un târziu cam pe două cărări, căutând o inspiraţie luminoasă şi neputând apuca în mintea-i turburată calea spre o hotărâre. O oboseală nespusă, un fel de dezgust mai zdrobitor decât chiar deznădejdea apăsa greu pe amândoi umerii bătrâni.

Care va să zică el cerea o jertfa – ştia deaminteri şi el astea tot aşa de bine ca şi Cuţiteiu – o jertfă care nu se dă de bunăvoie, care trebuie luată cu de-a sila… „Cu de-a sila!…” Şi omul grăbi pasul… Ajunse acasă, luă din fundul lăzii şi vârî în sân un pachet învelit într-o basma, încălecă şi porni… Când răsarea soarele era departe.

Drumul a fost şi scurt şi lung de neastâmpăr, scurt de gânduri… O să se învoiască prefectul?… Un învăţător nu poate fi luat în armată… Cum să propuie? ce să zică? cum să înceapă?… Dar dacă n-o izbuti?… Dacă nu s-o putea? Ei! numai să vrea prefectul şi se poate…

Prefectul era o veche cunoştinţă – procurorul de odinioară. Fost deputat, om bogat acuma, cu putere şi influenţă

nemăsurată… S-ar putea dacă ar vrea el… În mâna omului aceluia stătea liniştea călătorului. Acesta îşi aducea aminte cât de bun fusese acela cu el… Da, dar acu nu mai era tânărul vesel de p-atunci, trebuia să fie un om matur… Lucrul poate că n-o să meargă aşa de uşor ca aldată…

Şi astfel, bătându-se cu socotelile călăreţul se trezi înainte-i cu sclipeala turnurilor de tinichea din oraş… Încă o fugă de cal… În sfârşit!

Intră pe aceeaşi barieră pe unde acu mai bine de douăzeci de ani ieşise ducând în căruţă comoara găsită lângă altarul lui Sfântul Ion… Călăreţul ocoli cu dinadinsul stradele principale şi piaţa, nevoind să mai vază locurile ce fusese odinioară teatrul talentelor micului bufon.

Prefectul locuia la marginea oraşului într-o casă de jur împrejur cu o grădină mare… La prefectul era lume multă… Preotul aşteptă în sală. D-abia se aşezase cu sfială pe un colţ de scaun şi auzi deodată în o odaie de-alături un zgomot grozav: ceartă, palme, buşeli, ţipete; uşa odăii se deschise smucit, o slujnică urâtă şi lălâie, răgind ca o bestie, cu nasul şi gura pline de sânge, ieşi zăpăcită; după ea numaidecât, o damă mititică şi uscată, cu capul plin de funde de hârtie, fierbând şi spumegând, cu un cleşte de soba în mână, şi strigând: „S-o puie la coteţ! la coteţ!” Una după alta pieriră-ntr-o clipă pe altă uşe.

Popa se ridică-n picioare mai mult de frică decât de respect. Până să-şi dea bine seama de ce văzuse, auzi un hohot de râs straşnic şi-apoi alte ţipete, de astădată jalnice şi sfâşietoare – o femeie se chinuia parca să-şi dea sufletul. Uşa se deschise înapoi, şi un ungurean intră purtând în braţe pe dama cu capul înfăşurat în hârtii… Membrele-i erau înţepenite, gâtul şi mijlocul strâmbe, faţa ca varul, şi din ochii ei mari, deschişi peste masură, se vedeau gogoşile albe… Gemea şi scrâşnea din dinţi. Slugoiul, ajutat de două femei, o duse în odaia ei. Peste un moment, el ieşi ştergându-se pe mâini – îl muşcase.

— Ce e? îndrăzni popa aiurit.

— Iacă nişte păcate!

Şi fără multă stăruinţa, popa află cât e de rea şi de bolnavă stăpâna casei, nevasta prefectului… O scorpie!… bate slugile până la sânge, le înţeapă cu ace, le frige cu fierul de frizat roşit în spirt… şi când osteneşte, o apucă: râde, plânge, ţipă şi rămâne ceasuri întregi ţeapănă… Trebuie frecată cu perii aspre, bătută cu nuiele subţiri şi afumată cu nişte doftorii tari până să-şi vie iar în fire.

Popa îşi făcu cruce şi s-aşează la loc s-aştepte. Tocmai târziu, prefectul ieşi să conducă până la scară un boier bătrân. Isprăvind, dete cu ochii de preot care sta umilit în picioare. Din două vorbe cei doi vechi cunoscuţi se recunoscură. Preotul zise încet:

— Aş vrea, să trăiţi, domnule prefect, să vă spui un foc al meu… între patru ochi… dar între patru ochi…

Fiindcă mai avea doi musafiri, prefectul pofti foarte politicos pe popa, cu toate protestările de rigoare ale acestuia, în salonul de-alături şi intră în birou să expedieze pe cei doi.

Popa trecu în salon şi se opri un moment la uşe… De mult nu mai intrase în aşa apartament! de mult nu-i mai lovise vederile aşa combinaţie de forme şi culori! Era în adevăr minunat. Salonul da în grădină şi reflexul copacilor, trecând prin perdeluţele de răţea, dedea şi mai mult farmec acestui interior şi bogat şi de gust.

Omul făcu un popas, înaintând ca un călător într-o vale plină de încântătoare amintiri pe care o revede deodată după o îndelungată pribegire… Uimit, privi de jur împrejur; dar când ajunse cu privirea în colţul unde bătea-n plin lumina verzuie de la trei ferestre mari, călătorul rămase trăsnit… Un strigăt i se-necă în piept: ochii lui întâlniseră căutăturile unui portret mare…

Era o arătare din altă lume – mai dulce, mai bună… fericită! Zâmbea cu acelaşi zâmbet neuitat în care se amesteca multă blândeţe cu multă patimă, atâta inteligenţă limpede cu atâta oarbă pornire… Bătrânul stete mult…

mult înaintea ei, şi, voind parcă s-aprinză cu privirea lui ochii nemişcaţi de sus şi să-i facă să clipească o dată măcar, măcar o dată, clătină din cap şi şopti: „Ei!… să ştii tu ce e acuma pe sufletul meu!”

— Poftim, părinte, zise prefectul.

Bătrânul tresări:

— Cine e? întrebă el, întinzând mâna spre chipul din perete şi fără să se uite la omul ce-l trezea aşa de brusc din vis.

— Soacră-mea… mama nevesti-mi… O femeie nenorocită: a murit tânără, sărmana!

Bătrânul se întoarse machinal.

— Ei! ce e! spune-ţi păsul, adăogă prefectul; poftim de şezi.

Popa şezu şi tăcu.

— Ai vreo pricină?… vreo daraveră?… spune.

Popa nu zise nimic.

— Suntem singuri, n-ai nici o sfială… Nu ne-aude nimeni… Spune, zise foarte binevoitor, deşi cu oarecare nerăbdare prefectul. Dacă e posibil, te cunosc ce om eşti, fac tot pentru sfinţia-ta.

Bătrânul alunecă de pe scaun şi căzu mototol pe covorul moale… Poliţaiul, care aştepta afară ordine, era din norocire aci, gata la chemarea superiorului, să ajute pe omul bolnav; l-a descheiat la gât, la sân, la brâu… l-a frecat cu oţet la tâmple şi la inimă… Când îşi veni în fire, preotul era întins în birou pe canapea… Se încheie degrabă, îşi ceru iertăciune – era bolnav, bătăi de inimă şi ameţeli – simţise cum îl ia ca p-o apă, cum i se-ntunecă tot împrejur şi cum adoarme… Se ridică, salută şi porni să plece.

— Bine, nu mi-ai spus nimic, zise prefectul, făcând semn poliţaiului să iasă.

Poliţaiul ieşi foarte mulţumit de serviciul umanitar ce realizase… Popa se căuta mereu în sân, la brâu, prin buzunare, fără să spuie o vorbă… Prefectul, obosit, zise:

— Ei! spune-mi odată…

— Am pierdut-o! răspunse popa naiv, salută şi ieşi grăbit.

Prefectul dete din umeri… Chemă pe poliţai… Poliţaiul lipsea, dar trebuia să se întoarcă la moment; plecase în fugă mare – „uitase raportul de noapte la canţilerie!”

Oricât era de tânără Ileana, înţelesese că taică-său citise în sufletul ei tot aşa de bine ca-n cărţile lui de la biserică…

Dacă-i aşa, care va să zică ştie şi el… Şi-apoi?… să ştie! Cine ce treabă are?… Frică?… de cine? de ce?… De Matache? tontul?… cârpa?… O să-l lase şi pace bună: trai cu de-a-sila nu se poate. Cinste?… Vorbe. Ruşine?… N-are. Da, să ştie tot satul!… I-ar părea rău să nu ştie lumea toată!… Are să spuie chiar dânsa… Da, pentru că nu mai poate ascunde focul ce-o arde; trebuie odată să-l dea afară… şi cântecul şi plânsul pe-nfundate nu-i mai ajung pentru asta. Are să iasă pe drum… nu; are să meargă la biserică, când o fi tot vileagul strâns, o să strige în gura mare că-i plesneşte inima de atâta chin mut, că fără omul ăsta înnebuneşte, omoară pe cine i-o ieşi înainte şi se strânge singură de gât cu ghiarele ca o fiară nebună!

Şi cu mâinile înfipte în păr, femeia îşi legăna ca de durere capul frumos într-o parte şi-n alta… De pân dosul caselor porni – aşa de târziu! – semnalul cunoscut: fiara nebună dintr-o săritură fu de gâtul prăzii.

— Ci vino odată! gemu ea. De ce mă chinuieşti? Ce vrei? – să mor? Zi tu că vrei să mor… Pe sufletul mamii din groapă – s-ajung să mă gunoiesc la garduri până or fugi şi câinii de mine! să-mi pice carnea putredă de pe oase! să mi se macine oasele până la măduvă! jigăniile pământului să mi se-ncuibe în coşul pieptului şi-n ţeasta capului: zi tu că vrei să mor… acuşica, acilea, mor!

Ochii i se-nchiseră, obrajii şi gura îi îngheţară, şi cazu moale în braţele lui. Când de suflarea bărbatului femeia îşi căpătă iar glasul, se puse să-i spuie cât de nedrept se supărase el pe ea, cât de copilărească şi fără temei fusese cearta lor şi cât suferise ea de lipsa lui.

Se zbăteau de mult unul în braţele altuia, când se auzi portiţa trântită: sosea părintele călare. Amândoi rămaseră nemişcaţi. Călătorul descălică, luă şaua şi dete drumul calului să pască… De departe, din fundul grădinii unde erau ei, se văzu fereastra de la odaia bătrânului luminându-se.

„Să ştie el că sunt aici, zise Ileana râzând înfundat şi strângându-se ca de teamă lângă Mitu, m-ar omorî!”

Preotul stinsese lumina şi se trântise pe pat să-şi adune gândurile şi să facă un plan nou, altă socoteală.

Deşi obosit de atâta drum călare, de-atâtea, ş-atâtea; nu putea adormi… Încet-încet însă p-aci să aţipească. Era tocmai să păşească hotarul fericit dincolo de care gândurile scapă din ştirea noastră ca să alerge şi să-şi ţopăie libere danţurile bizare…

El sări în sus.

Umblă cineva pân curte… O uşă se deschise şi se-nchise în casele din faţă ale fie-sii… Vorbă tainică!… Bătrânul ieşi repede… Nimic… S-auzea numai prin răcoarea nopţii ronţăiala calului… Fusese o părere bolnavă… Ocoli împrejurul caselor… Iar nimic… Beznă… Nici o mişcare…

Bătu la fereastra Ileanii… încă o dată… mai tare… tare de tot… Nici un răspuns…

Să spargă uşa! Se duse, luă toporul şi se-ntoarse, dar când pipăi să găsească clanţa, dete cu mâna de verigă: era pusă şi încuiată cu lacătul… Nimeni!… Cu capul gol, cu pletele-i cenuşii desfăcute şi lăsate-n voia vântului, bătrânul ieşi pe poartă în goana mare… La şcoală încuiat cu lacătul… Îndărăt!… Era lumină la Ileana; se dezbrăca să se culce… Înapoi!… La şcoală lumină!

El sui dintr-un pas cele trei trepte ale prispii şi se uită pe fereastră: Mitu sta la masă cu capul rezemat pe mână… Frumuseţea tânărului, privirile lui pierdute cine ştie unde, aerul extatic care-i lumina capul încremeniră pe omul de afară: acesta-şi acoperi ochii să nu mai vază spăimântătoarea icoană. O clipă stete aşa, apoi bătu hotărât în uşă, intră desfigurat, se înfipse în prag şi izbucni:

— Ce ai tu cu mine? ce? om fără suflet, fără lege şi fără Dumnezeu!… Nu răspunzi… ai?… Te-am strâns după drumuri, te-am încălzit la sânul meu; şi tu vrei necinstea casei mele! tu vrei să mă omori pe mine? Ce rău ţi-am făcut eu ţie? Cu ce ţi-am greşit? Spune: să mă căiesc şi să mă ierţi!… Iartă-mă!… Fie-ţi milă de un biet păcătos de bâtrân… Mitule, copilul meu!…

Şi bătrânul cu părul despletit se târa în genunchi şi lupta să-i apuce şi să-i sărute mâinile cu zorul…

— Părinte! zise tânărul tremurând şi căutând să-şi scape mâinile. Tu să mă ierţi pe mine… Iartă-mă!… Eu nu uit ce-ai fost pentru mine: nu voi să-ţi fac nici un rău, nici o ruşine. Ea nu mai poate trăi cu bărbatu-său… ea dacă se desparte, eu… o iau.

— S-o iei tu?

— Da, eu; nu mai poci trăi fără ea…

— Omule, ţi-e soră!

— Pentru că m-ai crescut.

— Nu!… ţi-e soră bună!

— Cum?

— Tu eşti copilul meu adevărat… Carnea mea!

— Părinte… vrei să mă amăgeşti…

— Nu, nu te amăgesc… Am greşit… am păcătuit, şi Dumnezeu a vrut să mă bată, şi te-a trimis pe tine să mă baţi… Trebuia de mult să-ţi spui taina asta: erai tânăr şi eu eram duhovnic… mă puteam eu spovedi unui copil?… Dar atâta dragoste câtă ţi-am purtat eu ţie… niciodată n-ai înţeles, n-ai bănuit măcar că eu îţi sunt tată cu adevărat?… Pentru că n-ai înţeles, iacă-tă viu eu, duhovnicul, la tine şi mă spovedesc ţie şi te rog: nu-mi lăsa sufletul în frica de moarte!… Dacă simţi că nu poţi birui păcatul care te târăşte, pleacă, fugi departe: aici e iad şi pentru tine şi pentru ea şi pentru mine!… Să ştiu eu numai unde eşti… Lasă… ţie o să-ţi treacă… o să te-nsori cu o fată frumoasă… o să ai copii… Lasă tot aici… şi vine taică-tău bun să

trăiască lângă tine şi să moară fericit, fără buba asta grozavă care-mi roade inima!

Bătrânul se opri pentru că nu mai putea. Mitu ascultase galben. Fără să răspunză sărută mâna preotului, care-l strânse ca şi odinioară la piept stropindu-i capul cu lacrimi bogate şi calde.

— Acu mă duc, taică, zise el; mă duc!

Şi se duse.

De două zile… Acu e a treia noapte de când părăsita anină la fereastră semnul ştiut, ştergarul înnodat, degeaba… nu vine. Ea geme în chinurile aşteptării, nesiguranţii, deznădejdii.

Bolnav printre străini?… Răpus?… Cu altă femeie?…

Să-l caute? unde… Să aştepte? cât?… Să moară? cum?

Unde e?… Unde?

E aici foarte aproape… Se-ntoarce din depărtări la locul lui… El a cugetat atâta vreme pe drumuri, şi-a ajuns să vază că nu poate lăsa pe nenorocita în necăinţă, fără să-i zică o vorbă, fără să plângă amândoi împreună păcatul săvârşit din neştiinţă… Dar daca preotul, pentru cuvinte de bigotism sau eresuri sociale, o fi inventat o poveste de fantazie?… Caldă speranţă! dragostea lui atunci n-ar fi neiertată!… Dar dacă ar fi adevărat?… Ei, şi? La urma urmei el strică?… Ea? Soarta!… Şi de aci o întreagă filosofie păgână, în faţa căreia orice e o invenţie e eres, superstiţie orice credinţă.

Aşa filosofând a sărit pârleazul şi trage cu urechea… Nu poate păşi înainte… i-e frică… Un moment voieşte să se întoarca şi să plece… acu pentru totdeauna… Pune piciorul pe pârleaz… Dar se socoteşte mai bine… Coboară iar îndărăt şi stă ţintuit pe loc… Stă pe loc de mult între două căi, fără să poată intra nici pe una: trebuie târât ca să se urnească… şi are să fie târât.

Lumina de la fereastra părintelui s-a stins. Tânărul lasă să mai treacă timp apoi face un pas într-o parte ca sa vază dacă la Ileana e aprins… Nu e… Se apropie binişor. Câinele începe să latre… Omul îl cheamă şoptit pe nume; animalul

se gudură şi se potoleşte… Acum s-aprinde iar lumina la bătrânul. Tânărul se retrage lângă pârleaz. Preotul iese… merge la poartă… se-ntoarce, şi Mitu îl vede cum trece prin bătaia luminii de la fereastră şi se-ndreaptă după câine, ca după o călăuză, cercetând fundul grădinii. Uşor, învăţătorul trece afară peste gard şi se pitulă în dosul crucii mari de sub deal, la răspântie… Câinele sare şi el şi vine să dea din coadă pe lângă cruce… Preotul se-ntoarce în casă şi stinge iar lumina. A început acu o luptă aşa de-ncordată, încât între zvâcnelile repezi ale inimii nu mai încape nici un moment pentru căinţă… Câinele, gonit, ia drumul de ocol; omul sare înapoi în grădină… Ce face femeia? Să fie bărbatul acasă? Nu e probabil… căruţa nu e-n şopron şi-n grajd nici un zgomot… Lumină deodată la fereastra Ileanii… ştergarul înnodat… II aşteaptă. Inima-n dinţi!… şi freacă cu mâna pe uşă foarte discret.

Un ţipăt năbuşit înăuntru… Ileana suflă-n lumânare şi iese. Tremură scuturată din rărunchi de friguri… Ea îl târăşte în grădină la locul ştiut, unde de-atâta vreme aşteaptă velinţa întinsă. Femeia se acaţă de gâtul lui… El o strânge-n braţe cu putere şi dă să-şi apropie buzele de ale ei… dar îl cuprinde un fior de groază ş-o împinge departe.

Acum porneşte potopul ei de vorbe – jurăminte, blesteme fără şir, dar pline de înţeles; bănuieli de necredinţă… teama de saţiu… ameninţări de crimă şi sinucidere… plânsete şi rugăciuni de milostivire. El rătează grav cuvântarea ei monstruoasă… şi spune tot, tot… Ea rămâne-ntâi înlemnită… apoi începe să râză înecat şi din ce în ce mai nervos şi mai nervos, până când izbucneşte cu hohot şi, lovindu-l brutal peste braţul vânjos, pe care i-l apucă şi-l striveşte sub degete:

— Prostule! A râs de tine!… Ai crezut? Nu-i adevărat! Minte!

Şi se năpusteşte asupra lui şi-l îngenuche jos la pământ…

O sprânceană alburie se iveşte pe coama dealului de către răsărit… Pe lângă crucea din răspântie scârţâie roatele

căruţelor ce pleacă din vreme să nu le ajungă zăduful pe drum… Mitu tresare din somn.

— Se face ziuă, Ileano! scoală degrab!

Sprinceana albă creşte şi alte roate venind din deal la vale se aud apropiându-se… o doină din frunză, cântec de drumeţ fără griji… şi vorbă… Tânărul ridică femeia de jos ş-o ajută, cum era ameţită, să ajungă până la uşa casii…

E grea despărţirea… O să fie chiar peste putinţă!

Bătrânul a dormit rău: bătăile inimii l-au deşteptat prea de multe ori… Se ridică năbuşit din pat; îi trebuie aer: merge să deschiză fereastra, dă perdeluţa într-o parte, şi i se năzăreşte că vede-n pragul din faţă două umbre albe ce vor parcă să se topească una-ntr-alta… Se şterge la ochi şi se uită mai bine… Da!… Ia puşca din cui şi iese-n prag:

— Cine-i?

O flacără roşcată, un trosnet, la care răspunde împrelung deal după deal – Mitu a picat fulgerat.

— Ce-ai făcut, nebunule?! răcneşte femeia şi porneşte un pas.

A doua ţeavă! Ileana cade în genunchi… se zbuciumă în zadar să se scoale… Vrea să strige… o gâlgâitură de sânge o podideşte pe gură… Se moaie de la junghietură şi târându-se cât colo, se aşează de-a binelea.

Popa aruncă jos puşca, a cărei guri tot fumegă mirosul necăcios de silitră… Trece gardul, suie în clopotniţă, se atârnă cu amândouă mâinile de funiile de tei şi-ncepe să le smucească cu o înaltă energie: cele trei clopote mici şi sărace se pornesc deodată să ţipe şi să se vaiete cu o jale nebunească…

Se strânge multă lume.

Popa ia de mână pe Cuţiteiu şi porneşte urmat de obştea satului. El merge cu toţi la locul unde zac cei doi copii nenorociţi… Sprânceana mică alburie câtă vreme s-au jelit clopotele s-a făcut trandafirie şi mare.

— Eu i-am împuşcat, zice bătrânul liniştit… Întâi pe el şi pe urmă pe ea… Da, eu!

Şi se-ntoarce să-i privească… Ileana a adormit, strângând în braţe genunchii lui frate-său… Popa se apleacă la ea:

— Nu aşa, căţea! zice el zâmbind crud… Nu aşa, că-i păcat!

Şi descleştându-i mâinile calde încă, o dă greoi mai la o parte… A zburat în sfârşit surâsul înţelept de pe chipul prietenului Cuţiteiu… Omul îşi acopere prosteşte buzele învineţite cu o mână, cu alta ochii uzi… Toţi stau cu capul gol… Nici o suflare…

Popa se ridică, se-ntoarce spre mulţime cu privirea ţintă şi-nfricoşat de-ngrijată.

— Inima!… zice el. I!… şi se culcă să doarmă somnu-ăl bun lângă copiii săi.

[i] Legea e aspră, dar e lege! (adagiu latin) [ii] Palavre.

[iii] În fiecare sat se alegeau patru „aleşi”, iar în rândul acestora căpetenia lor: „logofătul”.

NOROCUL CULEGĂTORULUI.

A fost odată un băiat sărman: şi făcându-i-se Maichii Precistei milă de el, s-a prefăcut călugăriţă şi i-a ieşit înainte când bătea el hoinar drumurile.

„Mă băieţele, ce tot umblu tu, de colo până colo, fără rost? Uite, o să vie iarna; tu n-ai părinţi, adapost n-ai, haine nu, n-ai de nici unele. Vrei tu să te procopseşti?

— Vreau, sărut mâna, maică…

— Atunci…vino cu mine”.

Şi a plecat băiatul dupa maica stariţa. Ea l-a dus la o tipografie şi l-a băgat ucenic; i-a dat ceva mărunţele pentru covrigi, l-a blagoslovit şi s-a dus.

A început atunci pentru băiatul sărac frecuşul jugului vieţii: vânzarea puterilor de azi pe o bucăţica de pâine pentru mâine, de mâine pentru poimâine, ş-aşa tot mereu, muncă zdrobitoare câtu-i ziulica de lucru, de sărbătoare, ba şi de duminică până-n amiezi! asprimea celor mari; uşoare greşeli plătite cu vorbe şi lovituri prea grele, şi silinţă niciodată răsplătită cu o vorbă bună măcar, şi dureri de dinţi prăpădiţi de otrava plumbului, şi usturături de urechi

trase la corecturi date prost… şi câte şi mai câte… Avea de ce să mulţumească maichii stariţei, nu-i vorbă.

Dar… le-a răbdat toate.

A crescut băiatul canonit şi muncit şi a ajuns după ucenicie, culegător. Ş-a stat el aşa lucrător multă vreme – şi multă şi grea. Într-o seară, amărât rău de sărăcie şi osteneală, tocmai când trecea să se ducă acasă pe drumul pe unde se-ntâlnise în copilărie cu maica stariţa, şi-a adus aminte cu dor şi cu obidă de ea, ş-aşa s-a gândit de adânc la dânsa, că numai iacăt-o înaintea lui, tot aşa de blândă şi de tristă ca ş-odinioară, tot aşa de tânără şi de frumoasă de parcă nu trecuseră valurile vremii şi peste ea ca peste toată lumea.

„Te gândeai la mine?

— Da maică, mă gândeam la sfinţia ta, că tare mi-e sufletul acrit şi m-am săturat să mă chinuiesc atâtea ceasuri pe zi şi să nu mă procopsesc toată viaţa… ş-mi dam cu socoteala că sfinţia ta trebuie să ai trecere în lumea asta…”

Da, maica stariţă zâmbi cu mâhnire şi-i tăie vorba cu bunătate: „În lumea asta?… nu prea am trecere de la o vreme.

— Şi de aia vream să te rog, zice lucrătorul, să-mi faci şi mie rost de vrun noroc mai bun.

— Să vedem… să mă rog poate de fiu-meu.

— Da ce e fiul sfinţiei tale?… are vreo putere?

— Apoi de! eu aşa gândesc… Da ce ai vrea tu?

— Ştiu eu? aş vrea să nu mai lucrez aşa de mult pentru atât de puţin câştig.

— Bine, zise maica stariţa… Atuncea, dacă-i aşa, o să mă rog de fiu-meu să te norocească”.

Şi râdică ochii ei sfinţi şi dulci cum îi cerul senin, în sus şi zise: „Fiul meu, fiul meu! fă-mi pe gând şi dă omului ăstuia necăjit, că e omul nostru, ce mă rog eu: scuteşte-l de atâta oboseală, şi dă-i şi lui un dar: pentru fiece bârfire ce-a trecut pân degetele şi pân vingălacul[1] lui câte trei parale,

două pentru fiece minciună şi câte o para pentru fiecare două nerozii.

— Aoleu! maică, zice culegătorul, iar cu paraua? văz eu că tot nepricopsit o să rămâi.

— Taci tu, răspunse ea, şi aibi credinţă – vorba fii-meu: credinţa ta te va mântui… Noapte bună!

— Noapte bună, maică”

Şi s-a dus maica stariţa.

— Lucrătorul a pornit şi el spre casă. Când să intre… ce să vază?… Nevastă-sa – că uitasem să vă spui, de graba ce mi-e să isprăvesc, că se şi însurase – nevastă-sa aprinsese o sumă de lumânări şi ţopăia pân odaie singură.

„Ce e femeie? zise omul; ce! ai înnebunit de joci tontoroiul singură fără flaşnetă măcar?”

Aş! femeia n-aude, n-avede: dă-i nainte! ba încă sare şi-l ia de gât şi pe el şi-l târăşte şi-l învârteşte, dă-i la dreapta, dă-i la stânga, mă rog, ca nebunii, până ce cad amândoi pe câte un scaun gâfâind. Bietul om începe să-şi facă cruce ca de alte alea.

„Să ştii că mi s-a smintit femeia de necazul sărăciei!”

După ce s-a mai odihnit ea şi a răsuflat niţel, s-a sculat de pe scaun şi zor-nevoie să-l ia iar la danţ. El de frica tontoroiului, zbughi pe uşă-afară! Ea după el!… şi-i spune toată pricina veseliei ei, pe cum că pe la toacă se trântise puţin obosită de spălatul rufelor şi i se arătase în vis Maica Domnului şi-i zisese: „Femeie, să scobeşti cu un cuţit sub vatra din tindă, şi o să găseşti acolo o oală, şi ce-o fi în oala aceea al vostru să fie”.

„Şi uite!” zice nevasta, şi ridică plapuma… Ce să vezi! Poli, galbeni, patace, franci, băncuţe, hârtii de 20 de 100, ba şi de 1000! pe care le vărsase din oală în pat.

Şi astfel s-a procopsit culegătorul nostru şi a mulţumit maichii stariţii că-i menise aşa de bine.

Pe urmă, mai târziu i s-a deschis lui capul şi s-a dumirit cine să fi fost călugăriţa, că aici stătuse putere

dumnezeiască la mijloc şi că el se procopsise aşa fiindcă de atâta amar de vreme era culegător la un ziar mare cotidian:

Trei parale bârfirea, două minciuna, şi nerozii… două de-o para!

[1] Culegar, unealtă tipografică.

O INVENŢIE MARE.

A venit într-o duminică Aghiuţă la Dumnezeu, şi zice:

— Doamne! ce tot îţi mai baţi capul cu oamenii ăştia?… Nu-i vezi sfinţia ta, ce secături sunt?… Dă-mi-i mie odată şi te mântuie de ei! Păcat de grija sfinţiei tale: sunt răi şi proşti!

Da Dumnezeu – nu prea avea chef de vorbă în ziua aia – zice răstit:

— Piei d-aici, negrule şi hainule, că nu voi s-ascult astăzi duminică aşa vorbe de pâră…

— Doamne…

— Cum au să fie proşti, bre! dacă i-am facut eu întocmai după chipul şi asemănarea mea?! ai?

— I-ai făcut după chip, dar i-ai greşit la cap, să nu fie cu supărare sfinţiei tale.

— Taci, şi piei, pesimistule! zise Dumnezeu foarte aspru, să nu mă necăjesc!… Ce-mi umbli cu minciuni şi cu ponigreli şi cu iscodiri de-ale tale?… Cum sunt proşti?… eu nu-i văz proşti!

— Ei! sfinţia ta, zise Aghiuţă, nu-i vezi, că nici nu prea umbli de la o vreme pe la ei, de când ai păţit-o – adică să mă ierte sfinţia ta că-ndrăznesc – cu istoria, de… când te-au necinstit, fie cinstită faţa sfinţiei tale…

— Care istorie, bre? întrebă Dumnezeu încruntat, făcându-se că nu ţine minte – ori, mai ştiu ce? poate că şi uitase, că, la Dumnezeu, ce nu se poate?

— Ei care istorie?… cu ăi doi tâlhari… la mijloc… pe Golgota, de…

— Bine, bine, zise Dumnezeu, vrând să schimbe vorba… Tu… ai mai fost p-acolo, pe la ei?

— Da unde-mi fac eu vacul, stăpâne? la ei şi cu ei: ziua şi noaptea nelipsit, nici în somn nu-i las… Cine-i creşte? cine-i îngrijeşte? cine-i îndeamnă la bine? Da dacă-s proşti?… De când îi tot dăscălesc eu? giaba: sunt grei de cap.

— Bine, bine, zise Sâmpietru, văzând pe Dumnezeu necăjit, te ştim noi ce procopsit eşti; da Dumnezeu vrea dovezi, nu vorbe… Haide, nu ne mai împuia capul cară-te, cât e cu cinste, că-ţi mai lungesc urechile o toană!

Ce să facă bietul Aghiuţă? A plecat, că ştia că Sâmpietru nu glumeşte. Da ce şi-a zis în gândul lui, demonul?

„Dovezi poftiţi? o să vă dau eu şi dovezi… să vă satur”.

Şi s-a dus… s-a tot dus până a ajuns la o cetate nemţească între două ape mari şi frumoase, tocmai pe la soare-apune… Când să intre pe poartă, numa iacătă aude clopotul de seară.

S-a cutremurat Aghiuţă şi s-a oprit pe loc. A stat el aşa, cu coada bârligată şi cu ghearele înfipte-n pălmi, până s-a stins de tot-de tot auiala din urmă a acioaii.

Atunci a intrat tipa-tipa în cetate şi numaidecât a şi-ntâlnit pe un neamţ c-o barbă lungă pân la brâu.

„Guten Abend!

— Guten Abend!

— Wie geht’s? wie steht’s, Herr von Gutenberg?”[i] (Vezi dumneata, Aghiuţă îi ştia limba şi numele omului!)

Şi… s-a-mprietenit amândoi şi, de colea până colea, mai una-mai alta, s-au dus la berărie.

Ce-or fi vorbit ei acolo, ce s-or fi sfătuit, ce i-o fi şoptit neamţului – Aghiuţă ştie: destul că neamţul n-a putut dormi toată nopticica de gânduri… Pe urmă ş-altă noapte şi altele multe tot aşa; nu putea omul să-nchiză ochii. S-a bătut cu ideile şi cu planurile, s-a sucit, s-a-nvârtit, s-a chinuit până i-a dat de rost şi… şi a născocit în sfârşit tipografia.

Pe urmă… ţin-te hârtie, să nu te rupi! Trage-i şi trage-i…

La-nceput a mers, cât a mers, încet. Pe urmă, ce-i plesneşte prin cap lui Aghiuţă? pune o roată la maşină, şi când vede că roata merge moale, numai odată se repede, îşi

încârligă coada de o spiţă şi-ncepe un vârtej, de sfârâie că nu se mai văd spiţele, şi ajunge de trage astăzi câte 500.000 de coale numărul 12 pe ceas; le tipăreşte, le pune număr, le făţuieşte; le lipeşte adresele şi timbrele şi haida! la poşte şi pe urmă la drumul-de-fier, şi aicea Aghiuţă iar cu coada pe o spiţă, şi face pe ceas şease poştii şi mai bine, de degrabă ce-i e să-şi împartă bunătăţile.

Şi numai ce să se pomenească odată Sâmpietru? Un zgomot şi o tevatură la poarta raiului, de gândeai că vin tătarii, nu altceva – fluiere, sforăituri, uruieli, clopote şi un fum…

Ce e? ce e?

E Aghiuţă cu un tren de marfă, încărcat cu fel de fel de Biblii, Filosofii, Legiuiri, Gazete, Reviste vechi, Reviste nouă şi altele – le descarcă pe toate şi drept la Dumnezeu cu ele. Zice Dumnezeu:

— Iar ai venit, răule?

— Iar, Doamne.

— Ce mai veste-poveste?

— Ce să fie, Doamne? iaca venii cu hârţoagele astea: dovezi aţi cerut, dovezi v-am adus. Ia uitaţi-vă! ia poftim, sfinte Petre: pune-ţi ochelarii şi vezi…”

Şi se porni Aghiuţă să-i arate lui Dumnezeu şi lui Sâmpietru marfa, Dumnezeu se uită, sfântul apostol se uită, şi-ncepură amândoi să se scarpine-n barbă şi să se privească adânc cu ochii lor înţelepţi.

— Aşa e, Doamne? întrebă Aghiuţă.

Da Dumnezeu nu răspunse.

— Aşa e, Sfinte Petre?

Sâmpietru… Nimic.

— Ei? şi ce vrei acu? întrebă Dumnezeu!

— Să mi-i dai, după cum ne-a fost vorba.

— Bre, ia-i odată şi mă lasă-n pace! zice Dumnezeu plictisit…

Aghiuţă, vesel, dă să plece.

— Stăi! und’ te duci, necuratule!

— Mă duc să-i iau.

— Cum?… Apoi terfeloagele astea cui le laşi? Ia-ţi-le d-aici şi să nu te mai văz cu aşa prostii, că pui pe Petre să-ţi taie coada! Auzitu-m-ai?

Când a auzit Aghiuţă asta, şi-a luat degrabă marfa şi ţuşt! p-aci ţi-e drumul, a venit înapoi cu coada-ntre picioare.

Ş-aşa a învăţat pe oameni să facă Biblioteci şi Academii naţionale, ca nu cumva vremea să le prăpădească înţelepciunile!

[i] Bună seara! Bună seara! Ce mai faci? Cum o mai duci, domnule Gutenberg? (germ.).

POVESTE.

IMITAŢIE.

A fost odată un împărat ş-o împărătească, care aveau trei feciori: ăl mai mare să fi avut şapte anişori, ăl mijlociu vreo şase şi Prâslea vreo patru. Şi erau frumoşi şi cuminţi de-ţi era mai mare dragul să-i vezi.

Odată, împăratul pleacă la vânat după fiare cu o sumedenie de curteni; şi merg ei cât merg călări pân păduri, pân munţi, şi numa într-o livede răcoroasă, când se opresc să mai răsufle caii de atâta urcuş, aud nişte miorlăituri, să fi zis că e vreun cotoi sălbatic, ori cine ştie ce lighioană.

Au început să sforăie caii şi să-şi ciulească urechile înspre partea de unde venea zgomotul. Împăratul zice: „Ce să fie?” că nu se vedea nici o mişcare în iarba înaltă a pajiştii şi miorlăiturile îi dedeau zor înainte.

Un curtean tânăr, mai îndrăzneţ, zice: „Nu daţi drumul câinilor!”, sare jos de pe cal şi, pâş-pâş pân iarbă, merge binişor cu arcul gata către locul bănuit. Aproape de tot, se opreşte şi-ntinde arcul. Altă miorlăitură… Trage, săgeata vâjâie şi se pierde în desişul ierbii care se clatină din vârf… Altă miorlăitură tot pe loc. În sfârşit, vânătorul mai face un pas, doi, se uită bine, şi rămâne încremenit.

În iarbă, la un loc bătătorit într-adins, o copăiţă şi în copăiţă un copilaş – el miorlăia aşa. Cine-l lăpădase tocmai

aci? Norocul lui… A vrut el împăratul să meargă-nainte la vânat, că la asta plecase, da unde a fost chip de ţipetele broscoiului, că făcea o gălăgie, un tărăboi de nu-l încăpea pădurea.

Aşa, zice întâiul sfetnic, ăla era un prieten vechi şi bun al împăratului:

— Măria-ta şi boieri dumneavoastră, eu zic să ne mulţumim cu atâta pe ziua de astăzi. Hai să ne întoarcem acasă, să dăm poşândicul ăsta pe mâna unei femei, că cu aşa trâmbiţă nu mai întâlnim noi vânat cât om umbla.

S-au întors cu copilul încet la pas, şi, ori de osteneală că ţipase, ori de zăngănitul armelor, ori de legănătura mersului domol călare, copilul a adormit în braţele sfetnicului, care i-a cântat tot drumul.

În sfârşit, ce s-o mai lungim degeaba! pune-te biata împărăteasă, biată să nu fie! cu cucoanele din casă, ia-l pe copil, desfaşă-l, spală-o – că era fetiţă – premeneşte-o, aleargă de-i caută sân… mă rog, toate celea multe câte trebuiesc la un pui de om. Şi feciorii împăratului, bucuria lor, că aveau acuma o păpuşe vie să se joace cu ea!

Hrănită, îngrijită, alintată ca o fată de împărat, cum nu era să crească bine? Creştea mare şi frumoasă, dar frumoasă, nu aşa – frumoasă! Au crescut feciorii şi fata până a ajuns ca de vreo optsprezece ani şi ei care de câţi era.

O iubeau împărăteasa şi împăratul pe fată de-o pierdeau din ochi, cât era de mlădioasă când umbla de colo până colo pe covoarele moi, de nu s-auzea păşind, şi cu trandafirii în păr şi râdea de toate celea, parcă era, când s-arăta în faţa bătrâneţilor lor, ca un luceafăr strălucitor şi vesel în faţa unui drumeţ ostenit.

Şi erau toţi fericiţi. Da numa, ce să se pomenească odată împăratul şi-mpărăteasa, tocmai când şedeau amândoi de vorbă şi puneau la cale că ce rost să-i facă fetii ăsteia, să-i găsească un voinic, un om de neam pe potriva ei, ca fată de suflet a unei case împărăteşti – ce să se pomenească? Vine feciorul ăl mai mare şi zice cu glas tremurat:

— Măriile Voastre, taică şi maică, vă sărut mâinile, vreau să vă spui o vorba şi să vă fac o rugăciune mare!

Zice împăratul:

— Ce e fătul meu? Spune.

Băiatul zice:

— Sărut mâinile măriilor-voastre, am venit… să îndrăznesc… dacă nu vă e cu supărare… să-mi daţi mie pe Ileana de nevastă… că… mi-e dragă şi fără ea nu pot trăi.

Împăratul răspunde:

— Fătul meu, asta nu se poate. Eşti fecior de împărat şi ai să fii împărat. Nici inima ta n-are voie să bată cum îi place şi nici tu n-ai voie s-o asculţi cum bate. Dacă vrei s-o iei pe Ileana, lapădă-te de tronu-mpărătesc, pe care ar fi să mi-l moşteneşti tu când o vrea Dumnezeu să mă cheme de aici; lapădă-te de tron, şi atunci, rămâneţi: tu bărbatul Ileanii şi frate-tău ăl mijlociu împărat pe bun drept în locul tău la vremea ta. Gândeşte-te bine toată noaptea şi mâine să-mi dai răspunsul!

Dar când a zis vorbele astea, împăratul s-a posomorât rău de tot – adică: să nu te socoteşti că-i glumă ce-ţi spui eu. A plecat tânărul pe gânduri. N-apucă împăratul să se întoarcă spre împărătească, s-o întrebe ce zice de asta, şi iacătă feciorul ăl mijlociu intră, se închină pân’ la pământ, sărută mâna tatii şi mamii şi zice:

— Taică şi maică, măriile-voastre, am venit să vă fac o rugăciune: eu vreau să mă însor şi vă rog să-mi daţi pe Ileana, că fără Ileana eu mor.

— Fătul meu, zice împăratul supărat, asta nu se poate.

— De ce, măria-ta?

— De ce, de ce… Uite pentru că nu vreau eu! zise împăratul restit. Ieşi afară! ieşi, că se întâmplă nu ştiu ce!

— Ai văzut, măria-ta? zise împărăteasa, după ce a plecat flăcăul mâhnit.

— Am văzut, răspunse împăratul încruntat.

— E un lucru mare, măria-ta, zice împărăteasa, şi încă mie mi-e frică şi de altceva.

Şi cum zice vorba asta, hop şi Prâslea, de douăzeci şi doi de ani, de-abia cu câteva tuleie în bărbie, iar: „Ileana şi Ileana, că de unde nu, îmi fac seama singur” şi începe să plângă şi să cază în genunchi la părinţi, că-i era mai mare milă mă-sii de el.

Se scoală împăratul necăjit foc şi şart! o palmă lui Prâslea de a răsunat tot palatul:

— Ieşi afară, mucosule!

Plânse Prâslea şi fugi! Împărăteasa plânge, şi împăratul turbat trimete să cheme numaidecât pe întâiul sfetnic. Cum soseşte bătrânul, împăratu-i spune tot.

— Măria-ta, zice sfetnicul, nu trebuie să te superi aşa de tare. Cine n-a trecut prin asta? La tinereţe e boală cu leac, să-i trimetem pe copii să se plimbe pân lume un an; un an să n-aibă voie nici unul să puie piciorul pe pământul împărăţiei noastre, şi peste un an să mai vorbim: boală trecătoare. Ochii cari nu se văd se uită.

Împăratul chemă pe unul câte unul dintre feciori, şi fiecăruia le spuse porunca hotărâtă, scurt şi apăsat, aşa că nu mai era chip să mai zică băiatul nici cârc.

— Ai înţeles?

— Am înţeles, măria-ta!

Şi au sărutat fiecare mâna taichii şi maichii şi şi-au luat rămas bun de la Ileana, şi-au plecat tustrei călări tot uitându-se-napoi, cât au putut să mai vază, cum fluturau în vârful turnului, de departe, două năframe albe. S-au despărţit la răspântie şi au apucat care pe unde.

Au umblat ei cât au umblat, aşa hoinari, multă vreme pân lumea largă de colo până colo, şi ce să vezi? Când mai erau vreo trei luni până să li se împlinească termenul, ajung ei, fără să se caute, într-un târg mare, unde se ţinea iarmaroc vestit odată la zece ani. Şi ţinea iarmarocul ăsta o sută de zile în cap. Se strângeau acolo la vreme toate bogăţiile de mărfuri din patru părţi ale lumii, bunătăţile şi leacurile pământului, şi minunile iscodeniilor toate, şi comèdii şi solomonii[i], ghicitori, cântăreţi şi panglicari şi paiaţele ăi

mai dântâi: veneau toţi să-şi arate care mai de care meşteşugul… şi lume… lume de toate neamurile şi limbile din depărtări.

Umblând aşa pân iarmaroc, feciorul nostru ăl mai mare dă peste un negustor care vindea un plocat frumos cu părul creţ şi dulce ca mătasea porumbului fraged. Plocatul cela era vrăjit, că cine şede pe el, până să stingă o scânteie, ajungea unde gândea. Ce mai încape tocmeală multă? – l-a cumpărat.

Tot în vremea asta, al doilea frate găseşte pe un pusnic de la Sfântul Munte, ori de unde o fi fost, care vindea o iconiţă făcătoare de minuni a Maichii Precistii, şi iconiţa aceea avea puterea că cine ar fi fost pe moarte, dacă o atingea cu credinţă de buze, îi trecea boala şi se ridica-n picioare bun zdravăn, parcă nu l-ar fi fost durut în călcâie măcar.

— Câte parale?

— Atâtea.

— Poftim.

A luat iconiţa şi-a plecat.

La o înghesuială nerăzbită, cum e la orice iarmaroc, iacă se întâlnesc cei doi fraţi şi nu le vine să crează ochilor, şi se iau în braţe – că pasămite îşi tăinuise unul altuia şiretenia de-acasă. Când să-şi spui câte toate el văzuseră şi cât li e dor de maica şi de taica de-acasă, iacătă un zgomot grozav: un tânăr alerga pân iarmaroc plângând şi căutând cai să zboare ca vântul şi ca gândul că el trebuie numaidecât să plece acasă. Fuga şi ei, să vază şi ei. Când colo era chiar Prâslea. Cum îi vede dă un ţipăt:

— O, fraţii mei iubiţi, ia uitaţi-vă în oglinda asta, gândiţi-vă la părinţii noştri acasă şi să vedeţi grozăvie! Doamne! Doamne! ce să facem?

Şi cum se uită ei în oglindă şi se gândesc casă, ce să le vază ochii? Văd aievea pe Ileana culcată-n pat cu părul despletit, albă cum îi varul, cu ochii ca sticla duşi în fundul capului fără o rază de viaţă – broboane mari de sudoare pe frunte – stârlici[ii] la-ncheietura mâinilor încucişate pe piept

– şi sughite rar – sfetnicul bătrân îi ţine lumânarea, şi mitropolituul în sfită[iii] de aur s-apleacă şi apropie de buzele ei fripte lingurinţa cu grijanie; şi la o parte şi alta a patului, în genunchi, plâng înfundat împăratul şi împărăteasa cu capetele lor bătrâne pe picioarele răcite ale bietei fete…

Repede, flăcăi! toţi pe plocat…

Au ajuns…

Iconiţa la buzele moartei…

Se mişcă fata… clipeşte din ochi… îşi ridică mâna la frunte… îşi dă frumos părul într-o parte… zâmbeşte… se scoală…

E sănătoasă… sărută pe parinţii şi pe fraţii ei, şi începe iar să râză ca mai înainte şi să umble de colo până colo; fuge în grădină, taie trandafiri, şi-i[iv] pune în păr şi spune la copilării şi râde de parcă s-a sculat o ciocârlie din somn şi-şi cântă cântecul de dimineaţă.

A pus împăratul să clădească o biserică mândră cum nu mai fusese până atunci în toată împărăţia, spre lauda Fecioarei, care făcuse o aşa minune. Şi a mâncat şi băut la sărbători mari trei săptămâni lume după lume, pe socoteala curţii împărăteşti.

Acu, toate bune: fata a scăpat; să fie sănătoasă, să trăiască, şi Maica Domnului buna, care a păzit-o, să-i dea noroc… Da… fata ca fata; ce te faci cu flăcăii? că de a doua zi au început iar să vie unul câte unul la împăratul să-şi spuie păsul.

Cui s-o dea?

Care are mai mult drept s-o ia?

Fără oglindă n-ar fi văzut-o în ce hal era şi n-ar fi îndrăznit să calce porunca împăratului, să vie înainte de termen.

Fără plocat, n-ar fi sosit la vreme.

Fără iconiţă ar fi dus-o toţi la groapă.

Au stat seara la sfat împăratul, împărăteasa şi sfetnicul cel bătrân, şi până-ntr-un târziu n-au putut să se înţeleagă cei

doi bătrâni cuminţi, cui trebuie dată fata: ba unuia, ba altuia, ba lui Prâslea; ba să se tragă sorţi, norocul s-aleagă!

Împărăteasa, dacă văzu şi văzu că nu se mai isprăveşte vorba şi ea cam picotea de somn, zice: „Doamne! măria-ta, cum sunteţi dumneavoastră bărbaţii! vă pricepeţi la împrejurări mari, şi la ale mici vă pierdeţi cumpătul şi rostul… Război mare să fi fost de făcut şi pâna acum îl puneaţi la cale. Stau şi v-ascult de-atâta amar de vreme… am căscat de mi-a trosnit fălcile. Ce mai tura-vura… vorbă lungă degeaba? iacă, o s-o ia ăl de l-o iubi fata, că dreptul lui e!”

— Ei? întreabă cine a ascultat povestea, care dintre flâcăi a luat-o pe Ileana?

— Nu ştii dumneata, răspunde povestitorul, cum se isprăvesc toate poveştile cu trei feţi-logofeţi? Pe cine era să iubească fata?… pe Prâslea.

— Dar ceilalţi cum au rămas?

— Au rămas destul de bine. Ăl mare a rămas cu topuzu-mpărătesc; ăl mijlociu cu iconiţa… Puţin lucru e să împărăţeşti? Nu-i destul să nu mori niciodată? Dar era şi drept să fie a lui Prâslea, pentru că el dacă nu o lua pe Ileana, rămânea cu oglinda, şi s-ar fi tot uitat în ea, ar fi văzut-o pe fată mereu cu altu-n braţe şi s-ar fi prăpădit băiatul… Şi dacă se prăpădea el, se prăpădea şi fata, se prăpădea şi mă-sa, împărăteasa, care tot pe el îl iubea mai mult, că era Prâslea, şi ar fi fost mai mare păcatul să se întâmple atâtea nenorociri pentru o biată dragoste de tinereţe.

[i] Vrăjitorii, vicleşuguri.

[ii] Pată mare pe pielea muribunzilor.

[iii] Odăjdii.

[iv] În Schiţe, 1897, greşit: „şi”.

BOBORUL!

În secolul nostru s-a născut şi s-a sfârşit un stat foarte interesant, pe care nu-i este permis unui istoric conştiincios să-l piarză din vedere. Voi să vorbesc despre Republica de

la Ploeşti, un stat care, deşi a durat numai vreo cinsprezece ore, a marcat desigur o pagină celebră în istoria contemporană. Născută din, prin şi pentru popor, pe la două ceasuri în dimineaţa zilei de 8 august 1870, tânăra republică a fost sugrumată în aceeaşi zi pe la ceasurile patru după-amiazi. Nu face nimica! mărirea şi importanţa statelor nu se judecă după extensiunea şi durata lor, ci după rolul mai mult sau mai puţin strălucit pe care l-au jucat în complexul universal.

Cadrul meu e prea strâmt ca să pot închide într-însul istoria generală a veselei republice podgorene. Voiesc numai să contribuiesc şi eu la consemnarea materialului necesar unui viitor istoric; şi sunt autorizat a o face – eu am fost cetăţean al acelei republice. Am asistat la mărirea şi decadenţa ei, şi nu în calitate de gură-cască, ci în calitate oficială. Când poporul a călcat poliţia, eu m-am repezit şi am dezarmat pe un subcomisar de serviciu, luându-i sabia din cui. M-am încins cu ea, şi am avut norocul să treacă atunci pe lângă mine Prezidentul Republicei. Eram de şaptesprece ani; înfăţişarea mea hotărâtă atrase privirile Prezidentului – mă numi subcomisar în locul zbirului pe care-l dezarmasem.

Astăzi, când sper că s-a prescris vina mea contra monarhiei, am curajul s-o spun cu mândrie. Da, am fost unul dintre cei mai aprigi susţinători ai ordinii în Republica Ploeştilor. Ceasuri glorioase, n-am să vă uit! Şeful meu, poliţaiul, era simpaticul şi bravul Stan Popescu, unul dintre cei 1.000 ai lui Giuseppe Garibaldi – volintir în Italia, volintir într-o revoluţie polonă, vrăjmaş jurat al tiranilor şi frate pasionat al poporului. Cu astfel de şef, mergi în foc bucuros pentru o idee mare.

De cu seară din ajun, 7 august, mai mulţi conspiratori, între cari şi Stan Popescu, aşteptând veşti (de unde? istoria nu poate încă spune), jucaseră, în salonul de la otel „Moldova”, la chilometru. Ce însemnează la chilometru? E un joc inocent, foarte puţin complicat – iată. Jucătorii,

indiferent de numărul lor, se aşează la o masă în colţul unui salon. Se aduce fiecăruia câte o sticluţă de vin. Încep să bea. Când unul şi-a ispăvit porţia, aşază sticla goală pe jos, lângă zid, în lungul salonului. A doua sticlă golită, o aşază cu fundul în gâtul celei dântâia, şi aşa mai departe, până când şirul sticlelor ajunge la zidul din potrivă – la chilometru. Cel ce a ajuns mai întâi la chilometru a câştigat partida – ceilalţi trebuie să-i plătească sticlele băute, în proporţie dreaptă cu numărul de sticle ce le lipseşte lor până la ţintă. Se înţelege, când jucătorii sunt toţi de talie, se-ntâmplă să se joace o contra şi adesea partida să fie remisă. În seara aceea, Stan câştigase cu mare avans partida-ntâia.

Pe la unu trecute, după miezul nopţii, când era să se-nceapă o nouă partidă, se aud trei lovituri rare în geam. Toţi jucătorii, uitând de petrecerea lor inocentă, se ridică încruntaţi. Tocsinul[i] sunase. Cauza sfântă a poporului îi chema pe câmpul de onoare. Era ceasul acţiunii… Toţi pornesc tăcuţi şi hotărâţi în grămadă. Ies pe gangul otelului şi apucă spre obor. Pâlcuri-pâlcuri vin din toate părţile; se contopesc toate grămadă; cu cât înaintează acest brav popor, cu atât numărul sporeşte.

La 2 şi jum. despre ziuă, telegraful e în mâna republicanilor; toate 25 firele rupte şi mai ales casa confiscată.

La 4, uşile temniţei de pe drumul Rudului se deschid pentru câţiva republicani închişi în prevenţie.

La 5, batalionul de linie din cazarma de la Sf. Nicolae face act de supunere în mânile Prezidentului.

La 5 şi jum., poliţia republicană este organizată; poporul, ca gardă civică a Republicei, e înarmat cu săbii confiscate de la pompieri şi de la ipistaţi, cu puşti de vânat, cu pistoale şi reteveie.

La 6, în Piaţa Unirii plină de popor – tocmai pe locul unde se ridică astăzi mândră statuia Libertăţii (cetăţenilor ploeşteni, Naţiunea recunoscătoare!) – Prezidentul, urcat

pe un scaun de tocat cârnaţi, citeşte actul solemn al întemeierii Republicii.

La 7, se desfundă în toate răspântiile boloboace, în sunetele marşului eroic de la 48.

La 8, o parte din popor, cu poliţaiul şi un taraf de lăutari, mergem la grădina Lipănescului.

Aci, pe iarbă, se-ncinge un ziafet nepomenit în analele celor mai bătrâne republice. Grătarele sfârâie aruncând în aer valuri de miros fierbinte şi gras, ca nişte altare antice pe cari se ard ofrande unui zeu tutelar. Canalele o dată deschise nu se mai închid. Boloboacele golite se rostogolesc hodorogind departe, ca nişte ruginite instituţiuni ce nu mai corespund exigenţelor moderne, şi, în locul lor, se-mping cu greutate alte boloboace pline, ca nişte reforme pe cari le reclamă spiritul progresist al timpului şi interesele vitale ale societăţii. Ce veselie! ce avânt! ce entuziasm!… A! sunt sublime momentele când un popor martir sfarmă obedele şi cătuşele tiraniei şi, aruncându-le departe, tare de dreptul său, fără ură, uitând trecutul odios, închină des, dar sincer, pentru sfânta Libertate şi – te pupă! O!

Eram la Lipănescu-n grădină de vreo câteva ceasuri. Uraganul entuziasmului creştea mereu, când o onoare nenchipuită veni să-l ridice la paroxism. Prezidentul – el, în persoană! – urmat de un adiutant, veni să viziteze petrecerea noastră populară şi să spargă o oală cu poporul lui. Marele om ne zise câteva cuvinte. Era încântat de purtarea bravilor săi ploeşteni, cari au ştiut ca totdeauna să se sacrifice pentru libertate. A fost un fanatism, o furie! Oalele toate de pământ, căciulile-n sus şi „Ura! Vivat Republica!” Prezidentul a plecat, luând cu dânsul pe Stan Popescu, poliţaiul… încet-încet, cu ultimii cârnaţi, cu ultimele fleici şi oale, se strecură şi poporul martir… Probabil cheltuiala frugalei gustări populare rămase să fie trecută în viitorul buget al Republicei.

Mi-adusei aminte că am părinţi, cari m-aşteptau, şi mă dusei degrab acasă încins cu sabia mea peste jiletcă.

Răposata mama era foarte bună, dar o femeie de moda veche, un spirit reacţionar; era departe de a-nţelege importanţa politică a formelor democratice. Aflase tot ce se petrecea în oraş şi tremura de grija mea văzând că nu viu la dejun. Mi-a făcut o scenă grozavă – că de ce m-am amestecat cu derbedeii, că doresc s-o fac de râs în mahala, că vreau să grăbesc, poate, sfârşitul lui tata, care era greu bolnav; pe urmă mi-a poruncit aspru să rămân acasă. În zadar am protestat; în zadar i-am spus, arătându-i arma, că am o funcţiune publică de îndeplinit: mi-a luat sabia, pe care a aruncat-o, unde? nu ştiu, şi mi-a încuiat ghetele şi pălăria în scrin. O săptămână m-a ţinut astfel captiv, până s-a potolit primejdia. Atât mai bine! Când eu plângeam acasă de ciudă soarta ruşinoasă a săbiii mele, ce se-ntâmpla în inima Republicei?

Pe la trei şi jumătate după-amiazi, în vagoanele de material ale liniei ferate Bucureşti-Ploeşti, atunci încă-n construcţie, sosea grabnic în Republică un grozav oaspete. Ce era? Era Reacţiunea. Reacţiunea cu tot ce are ea mai oribil şi mai hidos – un batalion complet de vânători sub comanda maiorului Gorjan. Cum puseră piciorul pe pământul sacru, începură vânătoarea după republicani. Reacţiunea căuta însă mai cu seamă pe Prezident; dar acesta, printr-o inexplicabilă coincidenţă, ieşise prin graniţa de răsărit a Republicei, bariera Bucovului, pe când Reacţiunea intrase pe graniţa de apus, bariera Rudului. În trei ceasuri de goană, vânătorii arestară mai bine de şease sute de copii ai poporului. Puşcăria şi patru hanuri, prefăcute în puşcării, gemeau de republicani. Cuminte mama! Dumnezeu s-o odihnească! Era o femeie fără multă învăţătură, dar ce prevedere politică! Dacă mă prindea Reacţiunea cu sabia la brâu!

Reacţiunea restabili cu brutalitate statu quo ante[ii]. Pe Prezident l-au prins călăreţii prefecturii către seară de tot, pe drumul Buzăului, dincolo de Lipia, la vreo două poşti departe de graniţele răsăritene ale Statului său. Când i-au

strigat călăreţii din goană: „Stăi!” el, care era pe jos, a avut curajul să stea. Iar când l-au întrebat: „Ce făceai aici?” el a răspuns scurt: „Mă plimbam”. Şi fiindcă este indiferent, când te plimbi, dacă te plimbi aşa ori aşa, l-au pus mizerabilii să se plimbe-napoi. Tot înapoi şi iar înapoi! niciodată înainte! iată deviza Reacţiunii.

Dar poliţaiul?… Ce se făcuse Stan Popescu? Se dusese să ia în posesiune jeţul lui de muşama în cancelaria poliţiei. De două zile nu dormise… Partida la chilometru… apoi alergăturile cu poporul… pe urmă festivitatea de dimineaţă la Lipănescu… entuziasmul… Se simţea zdrobit, şi era atât de plăcută răcoarea în cancelarie. O dulce aromeală, foarte naturală după atâtea emoţiuni, după atâta triumf, îi apăsa cu putere brava cerbice. Omul îşi încrucişă mânile pe biuroul său, îşi aşează bine capul şi, gândind cu drag la viitorul tinerei Republice, adormi butuc.

Pe dânsul îl căutau mai întâi după Prezident – a cărui urmă o aflaseră şi în goana căruia porniseră călăreţii-şi l-au şi găsit. Maiorul Gorjan, dând uşa de părete, intră cu zbirii săi în cancelarie. Poliţaiul horcăie cu capul pe masă. Maiorul face patru paşi mari şi trage o puternică lovitură cu palma pe masă. Stan Popescu tresare cu ochii cârpiţi.

— Cine te-a pus pe tine aici? răcneşte straşnic reacţionarul.

— Boborul! răspunde foarte răguşit republicanul.

Atâta i-a trebuit Reacţiunii! Când a auzit de bobor, a turbat: l-a şi-nhăţat pe Stan şi, valvârtej cu el, drept la hanul Călugărului!

Aşa s-a sfârşit cu Republica noastră! Aşa Reacţiunea a sfâşiat cea mai eroică pagină a liberalismului român!

[i] Clopot de alarmă.

[ii] Starea înainte de (lat.).

NOAPTEA ÎNVIERII.

Novelă.

Notiţă explicativă.

Dacă literatura este, în adevăr, o artă, atunci se întâmplă cu dânsa, în deosebire de toate celelalte arte, un lucru foarte ciudat. Să vedem.

Toate artele cer de la om o străduanie mai mult sau mai puţin îndelungată. Muzica, pictura, sculptura, arhitectura, teatrul, până şi călăria, trebuiesc învăţate încet-încet, ani întregi. Cu cât le învaţă omul şi le pătrunde, cu atât descoperă că-i mai rămâne încă mult de ştiut; aşa s-a zis cu drept cuvânt că viaţa este prea scurtă şi arta prea lungă.

Toate – afară de literatură.

Literatura este o artă care nu trebuie învăţată; cine ştie cum din litere se fac silabe şi din acestea cuvinte, este destul de preparat pentru a face literatură.

Deosebirea acestei nobile arte de celelalte se poate compara cu privilegiul de odinioară al claselor aristocratice; când intra copilul nobil în armată, intra dintr-o dată cu un grad înalt; nu-i trebuia, pentru ca să ajungă polcovnic, nici vechime, nici practică, numele lui era de ajuns pentru înaintare.

Aşa e şi-n literatura; ai învăţat alfabetul, poţi fi literat. Aminteri, nici nu s-ar explica progresul şi bogăţia de producere a acestei nobile arte la noi.

Întrebaţi pe un muzicant, pe un pictor, pe orice alt artist, om matur: în câtă vreme ai învăţat d-ta arta dumitale? Are să-ţi răspunză, dacă e adevărat artist, aproape invariabil: „în foarte mult timp, vreo douăzeci de ani, şi tot nu o ştiu bine”. Dar ia întreabă şi pe un june literat, în cât şi-a învăţat arta; are să-ţi spună: „Domnule, literatura nu se învaţă; talentul este suficient; am talent, prin urmare am tot ce-mi trebuie ca să fiu literat desăvârşit”.

Şi astfel vedem că lumea părăseşte artele ingrate, care reclamă atâta bătaie de cap până să le înveţi, şi că tinerimea dă năvală în ogorul literelor, pe atât de comod pe cât de nobil.

Dar nu numai pe calea producerii literatura-i exigentă, ci şi pe calea judecării producerilor.

Un exemplu. Ca să judeci o operă de artă, un tablou, o statuie, o simfonie, mai ştiu cu ce, îţi trebuie, pe lângă gustul înnăscut, şi o deprindere îndelungată, o anume pregătire, care nu se pot căpăta decât cu vremea.

Un muzicant bătrân, om care şi-a petrecut o viaţă cu cercetarea secretelor artei sale, nu îndrăzneşte a se pronunţa aşa dintr-o dată asupra valorii unei produceri de şcoală nouă.

Un pictor, vechi meşter, nu poate judeca lucrarea altuia, trecând numai pe dinaintea ei, dintr-o singură aruncătură de ochi.

Aşa cu toate artele – afară de literatură. Şi e de drept să fie aşa; dacă, pentru ca să o faci cu succes, nu-ţi trebuie altă pregătire decât scrisul, de ce ţi-ar trebui mai mult decât cititul ca să o judeci cu competenţă?

Ştii să scrii? eşti literat.

Ştii să citeşti? eşti critic.

Prin urmare, eu, care nu am învăţat arta ce profesez, nu am deloc dreptul să mă supăr, nici cuvânt sa mă mir că d-ta, fără nici o preparare, îmi critici producerile; cum mie nu mi-a trebuit învăţătură ca să le scriu, nici d-tale nu-ţi trebuie ca să pricepi producerea mea decât să o citeşti.

Şi iată, numaidecât am să dau aici o novelă. Eu n-am făcut până acum literatură serioasă, şi mă jur că n-am vreo prealabilă pregătire pentru aşa ceva; de astă dată însă, m-am hotărât. Trebuie, pe lângă teoria de mai sus, şi un exemplu, şi mi-am ales novela, un gen la modă.

Iată opera mea:

Novelă.

Este în ajunul Învierii.

Natura, ca o mireasă răpită, care a dormit vrăjită în lanţurile de gheaţă ale unui crud uriaş răpitor, se deşteaptă fericită, graţioasă, mândră, la mângâierile dulci, duioase, molcome ale tânărului şi fierbintelui său mire care o căuta de mult, care a regăsit-o în sfârşit, şi care vine să dezlege vraja de gheaţă cu farmecul unei sărutări de foc. Este

tânărul şi zburdalnicul copil favorit a lui Paşte-Împărat, este minunatul făt-frumos April cu părul auriu, care o ia în braţe pe adormita fecioară, o alintă, o leagănă, o mângâie şi, cu mii şi mii de sărutări, una mai înflăcărată decât alta, o recheamă la o nouă şi strălucitoare viaţă!

Pretutindeni este o mişuială, o forfoteală, o fierbere, o pornire de trai proaspăt: muguri verzi, flori de toate firile de tort ale curcubeului, musculiţe şăgalnice, gândaci nebunateci… Ce viaţă şi ce veselie în totul şi în toate… Totul trăieşte, toate se bucură.

O! primăvară, juneţea anului! O! juneţe, primăvara vieţii! O! nouă şi sublimă antiteză!

Şi pentru ca această sărbătoare a lumii întregi, când prăznuim regăsirea şi reînvierea copilei de împărat de către mirele său, făt-frumosul April, feciorul favorit al lui Paşte-Împărat, să fie vrednică de aşa părinţi şi aşa copii, Cerul, părintele fecioarei, plângând de bucurie, aruncă mană bogată din ochii săi pe ţarinile şi ogoarele muncite cu sudoarea frunţii harnicului şi neobositului plugar, prietenul totdeauna credincios al Zorilor, al Nămiezii şi al Amurgului, iar tunetele largului văzduh vestesc, în chip de biruinţă împărătească, tutulor popoarelor şi seminţiilor isprava mirelui April, redeşteptarea miresei lui fecioare!

Christos a înviat! vom zice mâine. Adevărat a-nviat! vom răspunde tot noi. Da! A renviat Natura, a renviat viaţa şi celor din mormânturi viaţă dăruindu-le!

O zi frumoasă, măreaţă, sublimă va fi ziua de mâine pentru toţi, pentru toţi, – afară de Leiba Zibal, hangiul de la Podeni.

Cine este acest Leiba?

Este un jidan, un om, prototipul rasei lui în veci persecutate pentru defectele ei sociale, laş, fricos, slab, temându-se şi de o umbră şi urând pentru aceasta pe români, pe cari-i numeşte, în jargonul său barbar, trifene goi, adică infideli spurcaţi, tocmai pentru că sunt energici, îndrăzneţi, nepăsători şi voinici. El vede în îndrăzneala şi voinicia lor o ameninţare veşnică pentru laşitatea sufletului

lui pururea clătinat de frică, de spaimă, de groază. El este în mijlocul românilor, ca o hienă, fricoasă deşi crudă, în societatea leilor bravi şi incapabili de laşitate.

Dar să lăsăm aceste consideraţiuni şi să facem cititorului portretul laşului nostru erou. Iată singurul caz, în care un laş poate fi erou.

Mic, slab, pipernicit, nervos, bolnav de friguri, el e cuprins de o nedescrisă groază la apropierea nopţii învierii, fiindcă ştie bine că, în noaptea aceasta, un tâlhar are să-l calce ca să-şi răzbune asupra lui. Acela care va veni peste noapte, care trebuie să vie, se cheamă Gheorghe; el a fost odată slugă pripăşită de pe drumuri la hanul jidanului. El era un om fioros, şi hangiul ştie că, odată căzut în mâinile lui Gheorghe, nu mai poate fi scăpare pentru el. Acela, om rău şi crud, îl ura pe hangiu de două ori, şi ca de un vrăjmaş şi ca de un creştin. Îi promisese că are să vie, şi acum jidanul îl aştepta.

Până acolo mergea groaza laşului jidan, că visa ziua-n amiaza mare că cineva îl atacă, în faţa lumii întregi, că un nebun furios vine în faţa unei mari mulţimi de oameni să strivească, sub ochii lui, capetele copilului şi balabustei lui unul de altul şi să le confunde ca pe nişte ouă moi. Teribil! Oribil! Înfiorător! Atunci să deşteptă.

Dar iată că sosia şi dilijenţa cu doi studenţi, care mergeau să facă Paştile în provincie, în familie.

De ce sosise astăzi dilijenţa aşa târziu?

La tactul poştii, de unde trebuise să ia cai odihniţi; se făcuse un omor, mai bine adică cinci omoruri, şi se furaseră patru cai. Era teribilă, înfiorătoare, oribilă înfăţişarea teatrului crimei. Aceasta o putea afla Leiba Zibal de la cei doi pasageri, studenţi, care ospătând subt umbrar, discutau despre crimă în genere, foarte emoţionaţi de cele ce văzuseră.

Ei erau doi din acei tineri care înţeleg năzuinţele unei lumi viitoare, care, la lumina ştiinţei, văd păsurile şi nevoile societăţii, şi suferind de suferinţele altora, dorind dorinţele

tuturor, cred şi speră într-o lume mai bună, mai frumoasă, mai adevărată, mai justă, mai echitabilă. Ei erau amândoi de unanimă părere că în o mai bună organizaţie economică, o organizaţie socială care să nu lase nimica de dorit, crima nu va mai avea loc şi prin urmare va trebui să dispară de tot, sau mai bine zis să nu mai apară deloc.

Deşi jidanul nu înţelegea bine teoriile înalte economico-sociale ale celor doi tineri altruişti, el în egoismul său înţelegea instinctiv că, în organizaţia actuală, care e încă foarte departe de idealul lor sublim, Gheorghe poate să-i facă peste noapte ceea ce tâlharii ceilalţi făcuseră dimineaţa trecută la tactul poştii…

De aci, îndată după plecarea dilijenţii rămânând singur, pe înserate, fricosul jidan intră într-o grijă omorâtoare. Se puse să încuie hanul şi să se închidă înăuntru ca într-o cetate, de unde să reziste în ruptul capului la atacul lui Gheorghe.

Aşa, închis în cetăţuia lui, ca un senior din evul mediu, care ştie că are să fie atacat de un măreţ suveran însoţit de o puternică oaste, el aşteaptă prins de frigurile groazei… Noaptea a sosit într-un târziu, iată soseşte şi momentul oribil. Tâlharii, cu Gheorghe în frunte, încep atacul cetăţuiei. Ei au un plan lesne de înţeles: să facă patru găuri cu un burghiu mare în scândura groasă de stejar a porţii; pe urmă, cu un ferăstrău, să unească toate găurile, şi, când acestea vor fi toate unite, pătratul dintre ele să-l tragă afară, apoi, prin locul rămas gol, unul să introducă mâna înăuntru, să apuce bârna care închide poarta, s-o dea-ntr-o parte, să deschiză poarta de perete, şi să intre la jidan, să-l apuce în culcuş.

La această închipuire jidanul, care urmărea dinăuntru, dârdâind de groază, ce se petrecea afară, fu coprins de toţi fiorii: era pierdut! era faţă-n faţă cu moartea neîmpăcată, moartea pe care nu forţe inconştiente i-o preparau cu toată rafinata cruzime de care numai omul este capabil.

Care va să zică, e prins în laţ, în laţ!… „În laţ! Iehova!” zise jidanul în sine… „În laţ…!”… Şi atunci, se bătu în piept şi se rugă, ca şi cum ar fi cerut lui Iehova o inspiraţie de mântuire.

„În laţ!” mai zise el o dată. Apoi după o zguduitură teribilă, începu să zâmbească sardonic: „În laţ! în laţ! las’ să ziche el!” şi, galben, desfigurat, abătut, zdrobit, torturat de groaza apropiatei morţi, dispăru pe furiş iute în întuneric…

Puţin apoi, apăru iarăşi.

Jidanul era acum gata. El combinase astfel planul său: o frânghie lungă legată cu un căpătâi de un butuc al gârliciului pimniţei; la o potrivită lungime, pe unde era să dispară pătratul scobit, un ochi pe care îl ţinea deschis cu mâna stângă, în timp ce cu mâna dreaptă ţinea strâns celălalt căpătâi. La momentul dat, jidanul dă drumul ochiului şi apucând repede cu amândouă mâinile căpătâiul liber, cu o smucitură supremă trage înăuntru braţul întreg.

Se înţelege că tovarăşii banditului prins astfel îl părăsiră în fuga mare: se ştie că bandiţii în genere sunt laşi!

Uf! Jidanul scăpase: era triumfător!

Jidanul se repezi în dughiană: luă o lampă şi o apropiă de mâna captivă. Atunci mâna simţi, şi această simţire dete jidanului o inspiraţie diabolică.

El intră iarăşi în dughiană, cuprins de o nouă dârdâială de friguri; luă o făclie mare, o aprinse, şi o fixă să arză subt mâna banditului, care nu l-ar fi cruţat pe el.

Era acum, nu numai salvat, era chiar răzbunat!…

Da! dar… Dar era… nebun…

Spaima pe de o parte, mulţumirea şi emoţia triumfului pe de alta îi rătăciseră minţile…

Nebun! căci atunci când propria lui balabustă şi toţi ţăranii, care, natural, de la Înviere veneau la cârciumă, l-au întrebat: „ce s-a petrecut, jidane? ce este?” el, cu privirile pierdute, vagi, rătăcite, le răspunse că el nu e jidan, că el merge la leşi să spună rabinului că el e creştin, fiindcă el a aprins o făclie lui Christos în noaptea Învierii!…

Şi a şi pornit să plece spre laşi.

Se făcea ziuă, ziua Paştilor.

Natura, ca o mireasa răpită, care a dormit vrăjită în lanţurile de gheaţă ale unui crud uriaş răpitor, se deştepta fericită, graţioasă, mândră, la mângâierile dulci, duioase, molcome ale tânărului şi fierbintelui său mire, care o căutase de mult, care o regăsise în fine, şi care venea să dezlege vraja de gheaţă cu farmecul unei sărutări de foc. Era tânărul şi zburdalnicul copil favorit a lui Paşte-Împărat, este minunatul făt-frumos April cu părul auriu, care o lua în braţe pe adormita fecioară, o alinta, o legăna, o mângâia şi, cu mii şi mii de sărutări, una mai înflăcărată decât alta o rechema la o nouă şi strălucitoare viaţă.

Pretutindeni, o pornire, o fierbere, o forfoteală, o mişuială de trai proaspăt: muguri verzi, flori de toate firele de tort ale curcubeului, musculiţe nebunatice şi gândâcei şăgalnici!

Ce viaţă şi ce veselie în toate şi în totul!… Totul trăia, toate se bucurau!

O! juneţe, primăvara anului! O! primăvară, juneţea vieţii! O! sublimă şi mai ales nouă antiteză!

Şi pentru ca această sărbătoare a lumii întregi, când se prăznuia regăsirea şi reînvierea copilei de împărat de către mirele său, făt-frumos April, feciorul favorit al lui Paşte-Împărat, să fie vrednică de aşa părinţi şi aşa copii, Cerul, părintele fecioarii, plângând de bucurie, arunca mana bogată din ochii săi peste ţarinele şi ogoarele muncite cu sudoarea frunţii harnicului şi neobositului plugar, prietenul totdeauna credincios al Zorilor, al Nămiezii şi al Amurgului, iar tunetele largului văzduh vesteau, în chip de biruinţă împărătească, tutulor popoarelor şi seminţiilor isprava mirelui April, redeşteptarea miresei lui fecioare!

„Christos a înviat! jidane!” ziceau veseli românii.

„Adevărat a-nviat!” răspundea nebun jidanul.

Da! reînviase natura, reînviase viaţa, şi celor din mormânturi viaţă dăruindu-le.

O zi frumoasă, măreaţă, sublimă era aceea pentru toţi, chiar pentru Leiba Zibal, hangiul de la Podeni!

Notă.

În momentul când cronica mea este deja culeasă la tipografie, un amic îmi spune că i se cam pare a fi citit odată o novelă ceva cam aşa.

Acum e prea târziu ca să mai schimbi subiectul.

Nu voiu putea fi acuzat de plagiat, căci mai la urmă subiectul nu e atât de important în arta cât este de importantă tratarea.

Vedeţi, de exemplu, în pictură sau în sculptură de câte ori nu s-a tratat acelaşi subiect, fie profan, fie sacru, de diferiţi artişti, şi n-a mai făcut nimeni gură.

Am încercat dar şi eu să tratez în modul meu original un subiect pe care poate l-a tratat şi un altul, de unde ştii? poate am avut norocul să fac mai bine.

În fine, orişice puteţi zice de novela mea! un lucru rămâne netăgăduit: ce stil! ce limbă! ce limbă românească! Ei? Apoi, dacă e limba frumoasă, ce mai poftiţi?…

BAIONETA INTELIGENTĂ [GARDA CIVICĂ]

De câte ori auz zgomote de război, îmi amintesc cu pietate şi cu mândrie de acum atâţia ani trecuţi, când eram unul dintre aprigii apărători ai Independenţii. Pe vremea ultimei conflagraţiuni orientale, am servit în garda civică – „baioneta inteligentă” – în compania din mahalaua armenească. Timpuri eroice! am de la voi frumoase amintiri! Căpitanul meu, d. Guţă Cotoi, odinioară sergent în pompieri, era un tip de haidamac, care fusese apoi, pe rând, birjar, cârciumar, binagiu, samsar de slugi, spion de poliţie, bătăuş, ş-acum, în sfârşit, urmând unei vocaţiuni irezistibile pentru viaţa politică, se declarase pe faţă pentru guvern. Era un agent propagandist rabiat – groaza cârciumarilor şi altor case publice, spaima birjarilor, lăutarilor, flaşnetarilor, alunarilor, salipgiilor şi a tuturor câţi îi picau înainte în momentele-i de arţag contra ciocoilor. Dar, aminteri, om plăcut, deştept şi vesel. Când a venit pentru prima oară să mă cheme-n serviciu, era tămâiat. Îl cunoşteam de mult – cine nu-l cunoştea în mahala pe d. Cotoi? – zic:

— Frate Guţă, te rog, pe mine să mă scuteşti; sunt slab de constituţie.

— Ei, aş! zice. Oftică rusească!… Nu se poate, d-le Iancule… adică… se poate, dacă pui om în loc.

— Atunci, pui om în loc.

— Atunci, scoate rubla. I-am dat-o, şi d. Guţă a plecat legănându-se şi strigând:

— Trăiască ai noştri, d-le Iancule!

Apoi o teribilă înjurătură: de ciocoi! Peste vreo opt zile, m-a călcat d. Guţă iar, şi iar mi-a şters carboava, şi iar: „Trăiască şcl. ” Peste vreo cinci zile, altă rublă; pe urmă, din patru-n patru zile, regulat. Dar toate tiraniile trebuie să aibă un capăt. Am hotărât să mă revolt. Când vine d. capitanul tun şi zice:

— Mâine ai servici…

— Neică Guţă – zic – oi avea, n-oi avea servici, nu ştiu, da rublă ştiu că n-am, şi nici n-o să mai am de aici înainte. Scurt!

— Atunci… cum?
— Iac-aşa.
— Atunci te bag la arest.
— Să pofteşti!
— Car’ va s’ zică nu dai rubla?
— Nu pot.
— Bine…

Şi a plecat supărat, înjurând strajnic pe ciocoi. A doua zi, dis-de-dimineaţă, am auzit goarna, m-am îmbrăcat repede şi m-am dus la companie: am luat o puşcă bătrână, care clănţănea din toate încheieturile când umblam; mi-am încins centuronul cu patrontaşul peste palton, şi am plecat prin lapoviţă cu cârdul companiei. Un comisar de poliţie ne-a dus în şireag pe Podul Mogoşoaii – era parada Bobotezii. Mai târziu când a venit şi căpitanul şi m-a văzut, el care mă credea un laş incapabil de a purta o armă, a rămas încremenit:

— Bravos, d-le Iancule! mă lucraşi car’va s’zică?… Da nu face nimica! Trăiască ai noştri! de ciocoi!

După ce a dat câteva târcoale în faţa companiei, a venit iar la mine, m-a tras la o parte şi, foarte discret, mi-a duhnit la ureche:

— D-le Iancule, nu face pentru d-ta să stai între boccii… Dă-mi o jumat’ de rublă şi du-te acasă.

— N-am nici sfanţ, nene Guţă, zic eu tare, ca să m-auză cocoanele înghesuite pe trotuar la spatele şireagului nostru.

Dar d. căpitan se-nţepeneşte-n călcâie şi, ca să-mi acopere glasul, strigă răguşit din fundul bojocilor:

— Cumpanie… drepţi!

În acelaşi moment, s-aud venind din susul stradei nişte huiduituri zguduitoare… Ce era? Cine ştie cine prinseseun câne jigărit de mahala, îi legase o tinichea de coadă şi-l aruncase în mijlocul stradei, să-l dea garda-n tărbacă, după o veche datină consacrată a acestei instituţiuni urbane. Apucat între cele două şiruri de bravi, cari aveau la spate

câte un zid de lume; aiurit de huiduituri, de ameninţările puştilor şi de loviturile tinichelii, nenorocitul animal fugea făcând nişte salturi nebuneşti şi chelălăind într-un chip infernal, pe când garda şi publicul făceau un haz nespus. A trecut pe dinaintea noastră ca o vedenie himerică. Încă târziu se auzeau în depărtare huiduituri tocmai pe la Piaţa Teatrului.

Noi eram companie de elită. Eu stam postat peste drum de Creţulescu, aproape de palat, între doi armeni foarte borţoşi, unul basmangiu pe Podul Tîrgului-de-afară, şi altul fabricant de cafea măcinată şi alte mirodenii în Caimata. Acesta-şi pusese de degrabă paltonul peste şorţul cu care se acoperea când măcina martinică, şi şorţul era cu o palmă mai lung decât poalele paltonului, care se mai scurtase o schioapă din pricina centuronului încheiat sub burtă. Cafegiului, răzbit de frig, îi curgea nasul enorm plin de guturai, şi, om curat ca toţi armenii, mă ruga din când în când să-i ţiu puşca: s-apleca din greu, îşi ridica şorţul şi se ştergea la nas. După aceea, când îşi lua puşca-napoi, foarte politicos:

— Mersâm… Am aut noroc; dacă nu am uitat şorţu pa mine, cu ce m-am şters la nas?

De atunci, n-am mai băut cafea cu caimac! în sfârşit, iată că se-ntorc înapoi spre palat trăsurile oficiale… Strigam încă ura, când trecea pe dinaintea noastră escadronul de suită. Jandarmii mândri, cu săbiile scoase, se uitau, pe sub cozorocul chiverelor, la compania noastră, mai ales la mine şi la armenii mei, cu un zâmbet aşa de ciudat, încât am aplecat ochii-n pământ şi, din ceasul acela, mi-am promis să fac toate sacrificiile pentru a mă scuti pe viitor de o aşa penibilă situaţie. Am alergat la d. Cotoi şi, după multă tocmeală, ne-am ajuns: două ruble pe lună şi să mă lase-n pace. I-am dat una înainte şi apoi câte una la fiecare cinsprece zile. Am servit regulat patriei, spre deplina mulţumire a comandantului meu, până la desfiinţarea

gardei. Şi o dovadă că am fost un brav e că d. căpitan a venit odată la mine foarte bine dispus şi mi-a zis:

— D-le Iancule, să ştii că acuma ne-mparte şi noă, la garda naţională, dicorăţii pentru apărarea Independenţii; să ştii că te pui pe listă.

Eu, înţelegând unde vrea să m-aducă d. Guţă, i-am răspuns că eu n-am pretenţie… am luptat aşa, de dragul liberarilor. Dar d. Guţă:

— Trăiască ai noştri, d-le Iancule! de ciocoi! Da nu se poate! să dau la toţi bocciii şi mitocanii dicorăţii şi tocmai d-tale să nu-ţi dau! nu face! Eu ştiu că te trec pe listă.

— Nu mă trece, că cine ştie cât costă… acu sunt cam tinichea.

— Ce să coste? un moft… Facem noi pentru d-ta.

Pe urmă mi-a cerut o jumătate de pol, pe urmă i-am dat o rublă şi pe urmă ne-am ajuns cu o rublă şi jumătate. M-a încasat şi m-a trecut la portofel. Peste vreo câteva zile după desfiinţarea gărzii, m-am întâlnit cu d. Guţă – îl făcuseră perceptor, şi era foarte vesel! L-am întrebat în glumă:

— Nene Guţă, ce se mai aude cu decoraţia mea?

— Care dicoraţie?…

— Aia… nu ţii minte?… o rublă şi jumătate…

— Dracu să-i ştie, d-le Iancule, ce-a făcutără ăia de la comenduire, că eu le-am trimes de atunci listele; dar acolo e acuma un balamuc cu predarea armelor! Cică s-a furatără sumedenie…

— Se prea poate, nene Guţă; în vreme[i] de război câte arme nu se prăpădesc!

— Poate la alte cumpănii să se fi făcut vrun abuz; dar la noi, nu-mi vine să crez… Ei! da nu face nimica… Trăiască ai noştri, d-le Iancule! de ciocoi!

Astfel, din pricina unei neglijenţe a comenduirii am rămas nedecorat, după ce am luptat atâta! Asta nu e drept! mi-am zis. Sunt sigur că lui Sarchiz cafegiul i-a dat. M-am dus să-l văz. L-am găsit tot cu şorţul cunoscut şi cu guturaiul cel vechi; amesteca martinică cu rio ca să facă moca. Din

vorbă-n vorbă, zic eu, ascunzând cât puteam mai bine sentimentul de invidie:

— Dumitale cum ţi-a dat decoraţie, frate Sarchiz, şi mie nu? că eu încai am plătit înainte.

— Aşa am aut orbă… Când ne-a aduce dicoraţie, platim… Ne-a adus dicoraţie, am platit.

— Aşa?… zic eu domirit.

— Bei un cafe proaspăt?… să-ţi fac un gingirlie…

— Nu, nene Sarchiz, mersîm; nu mai metahirisesc[ii] de mult cafea cu caimac!

[i] În ediţia de bază (Momente, 1901), greşit: „vremea”.

[ii] Obişnuiesc, poftesc (ngr.).

CĂNUŢĂ OM SUCIT.

A fost odată un om care toată viaţa lui nu s-a putut potrivi cu lumea – un om sucit.

Mă-sii i-a abătut să nască tocmai despre ziuă la lăsata secului de postu mare, când se pornise o zloată grozavă. Paştele în anul acela cădea în iarnă de tot. Tată-său a alergat cu brişca la moaşa satului tocmai în margine. Moaşa dormea; d-abia se întorsese acasă de la arendaşul moşiei, unde fusese chef. A trebuit vreme până s-o deştepte, până să se îmbrace femeia, până să se urce-n brişcă. Copilul a aşteptat cât a aşteptat şi, până să-şi piarză răbdarea mă-sa care se văita cumplit, şi-a pierdut-o el p-a lui şi s-a repezit aşa fără socoteală în lume, tocmai când s-auzeau clopoţeii de la brişca lui tată-său la scară.

Peste vreo patru săptămâni, a venit vremea să-l boteze: Radu, Răducanu, Canuţă – fără praznic la călindar. După ce s-a lăpădat de trei ori de Satana naşu-său pentru el, popa satului a luat copilul în mâni şi l-a vârât odată în cristelniţă: „În numele Tatălui!…” copilul a răbdat; pe urmă înc-odată: „…şi-al Fiului!…” copilul a-nceput să urle de apă rece parcă-l băga în foc; iar când l-a vârât a treia oară: „…şi-al sfântului Duh!…” copilul s-a smucit dintre degetele popii ca o vârlugă, şi a scăpat în fundul cristelniţei. Popa a scos mâinile goale din apă, iar naşa a început să ţipe:

— Se-neacă, părinte, copilul!… Ce faci?

Popa şi-a sumes iute mânicile şi l-a scos cât a putut mai degrab la aer. Mititelul era vânăt ca un ficat de bivol bătrân; nici miau nu mai zicea; clipea numai din ochişorii lui cârpiţi ca un broscoi în pierzare.

L-au luat de picioare, l-au învârtit, l-au scuturat, l-au frecat, până i-a venit iar sufletul la loc.

— Măă! zice popa; mulţi copii am botezat de când sunt preot… să vă trăiască! dar aşa copil sucit n-am mai văzut!

Cănuţă a rămas sărman de părinţi tocmai când se făcuse copil de-nvăţătură… De una, mai bine pentru ei: mare bucurie n-aveau să capete dupa urmările lui.

Bunică-sa despre tată l-a luat pe copil la oraş şi l-a dat la şcoală. A-nvăţat Cănuţă cât a-nvăţat, până a ajuns cu chiu cu vai în clasa a patra. Într-o zi, dascălul, un om foarte serios, a venit supărat. Cum a intrat în clasă, s-a aşezat pe catedră încruntat, a strigat catalogul şi pe urmă:

— Cănuţă!

— Prezent!

— Câţi domni a avut ţara românească?

— Mulţi, domnule.

— Mulţi, mulţi! da câţi? neghiobule!

— Câţi, domnule?

— Dar tu mă-ntrebi pe mine? or eu pe tine, prostule?

— Să-i numărăm, domnule…

— Dar pân-acu ce-ai făcut, neghiobule?

— Am învăţat la armetică,domnule.

— Mergi la loc, nătărăule! Altădată să-i numeri.

S-a dus Cănuţă la loc şi s-a apucat să numere şi iar să numere. A doua zi a venit dascălul şi mai supărat:

— Cănuţă!

— Aci.

— Câte feluri de numere complexe avem?

— Multe, domnule.

— Câte, dobitocule?

— Câte, domnule?

— Răspunde tu, boule!
— Să le numărăm, domnule!
— Acu să le numeri? până acum ce-ai numărat, măgarule?
— Am numărat domnii, domnule!
— Mergi la loc, vită! Altădată să le numeri. Iar s-a dus la loc şi s-a apucat să numere câte feluri de numere complexe avem.

A treia zi, dascălul intră turbat:
— Cănuţă!
— Prezent! Numerele complexe…
— Nu te-ntreb de numerele complexe…
— Domnii ţării româneşti…
— Stăi, întâi să te-ntreb, loază. Câte râuri are Europa?
— Mă duc să le număr, domnule…

Şi a plecat Cănuţă. S-a dus la bunică-sa acasă şi i-a spus că nu mai merge la şcoală măcar să-l taie. Bunică-sa a alergat la dascăl, şi dascălul i-a spus:
— Babo, dă-l la meşteşug. Poate meşteşugul să-i dea de capătâi, că nu-i de şcoală, e copil sucit, una îl întrebi şi alta răspunde.

S-a mâhnit bătrâna, dar s-a gândit: de unde ştii? nu e toată lumea făcută să se procopsească-n şcoală… să-l dau la stâpân; poate acolo să-i fie norocul lui.

L-a dat pe Cănuţă la un băcan. A slujit băiatul cât a slujit, când mai bine, când mai rău. Într-o seară, băcanul a încărcat un coş mare cu fel de fel de mezeluri şi cu vreo douăzeci de sticle de vin, să le trimeaţă la un muşteriu. Afară era un polei grozav. Cănuţă s-a aplecat şi d-abia a putut ridica greutatea pe loc limpede în prăvălie.
— N-o să aluneci cu el, mă? a-ntrebat jupânul.
— De! jupâne; ştiu eu?
— O să-l poci duce?
— E greu…
— Haide! s-a răstit jupânul. Dar sa dormi şi să mănânci, ştii? leneşule!

Canuţă a dat să ridice coşul şi n-a putut. Jupânul ca să-l îmbărbăteze i-a dat un pumn în ceafă; pe urmă, jupânul şi încă un băiat au ridicat greutatea şi i-au pus-o lui Cănuţa în cârcă.

Copăcel-copăcel, băiatul a mers câţiva paşi până la colţul stradei pe unde presăraseră negustorii cenuşe pe dinaintea prăvăliilor: dar când s-apuce pe o ulicioară mai neumblată, ca să mai scurteze din drum, tocmai venea o birjă cu caii răscăcăraţi de teama alunecuşului. Băiatul s-a ferit repede-n lături şi odată, bâldâbâc! şi sdronc! Cănuţă într-o parte cât colo şi sarcina din spinare într-alta. Băiatul s-a lovit la cot de i-a secat sufletul; dar s-a ridicat degrab să vază ce s-a făcut coşul. L-a apucat vârtos de toartă şi l-a smucit cu putere.

Ciudat lucru! Coşul era acum mai uşor. Când l-a ridicat de la pământ, a-nceput să curgă din fundul coşului ca dintr-o stropitoare ciuruită: se spărseseră sticlele şi acum se scurgea rămăşiţa vinului. Ce să facă? La muşteriu, cu cioburi de sticlă nu putea merge. Să fugă? Unde să se ducă? Să se-ntoarcă la prăvălie!… N-are să-l omoare doar.

De omorât nu l-a omorât jupânul, că jupânul nu era om aşa de rău… Dar…

— Unde ai căzut, ticălosule?

— La colţ la ulicioară.

— Pentru ce ai apucat pân ulicioară, afurisitule? Nu puteai merge pe podul Mogoşoaii, pe unde e măturat şi cu cenuşă pe jos? Ai?

— Ca să nu mai ocolesc, jupâne!

— Să nu mai ocoleşti?… Ţi-e lene să umbli, mişelule!… Patruzeci de franci!… Face pielea ta câtă pagubă mi-ai făcut tu mie?

Şi trage-i, şi trage-i… I-a tras atâta, încât bietul Cănuţă, după ce s-a închis prăvălia, nici n-a mai mâncat. S-a culcat îmbrăcat pe mindir şi a dormit tun până la ziuă, parcă făcuse un ziafet.

A treia seară îl trimite iar cu marfa la alt muşteriu. Acuma era coşul foarte uşurel.

— Măă! să vii degrabă.

— Viu, jupâne.

— Bagă de seamă să mai spargi ceva iar!...

Peste câteva minute vine-n prăvălie o damă şi târguieşte fel de fel de trebuincioase pentru casă.

— Să-mi dai un băiat să mi le ducă numaidecât cu mine şi cu contul, să-l plătesc acasă.

— Care dintre băieţii ăi mici e aicea? întreabă jupânul.

— Niciunu! răspunse tejghetaru. Sunt toţi duşi.

— Dar Cănuţă?

— N-a venit încă.

— Veni-i-ar numele...

Dama-şi pierde răbdarea; se uită la ceas:

— Atunci, zice, iau o birjă, că m-aşteaptă la masă; am musafiri; şi trimite dumneata pe băiat mâine, ori poimâine, cu contu.

Jupânul, negustor vechi, care cunoştea cât se-ntinde poimâine al cocoanei, zice dulceag:

— Dar... ştiţi că... mai este un contişor...

— Ce contişor? zice dama. Orice-o fi, plăteşte bărbatu-meu când o trece pe aici.

— E cam de mult, zice jupânul zaharisind şi mai tare tonul. De! cu vremea asta, şi la noi, negustorii, nu prea merge... Eu zic, coniţă, mai bine să aşteptăm băiatul... zău! mai bine să aşteptăm băiatul.

— Care va să zică nu am atâta credit la dumneata?

— Mă iertaţi, sărut mâna, răspunde cu glasul ca miambalul[i]jupânul, frecându-şi mâinile.

Apoi schimbând deodată tonul, aspru către tejghetar, pe când intră mai mulţi muşterii:

— Băiete! vezi ce-a poftitără domnii.

— Mersi, zice dama foarte înţepată, şi iese, trântind uşa. Orişicât, să laşi să plece aşa un muşteriu suparat, o damă, nu face pentru un negustor... Tocmai când se gândea

jupânul la asta cu părere de rău că s-a-ntâmplat, iacătă şi Cănuţă, alb de măzăriche.

— Unde ai stat până acuma, nemernicule? zbiară jupânul.

— Am fost la d. Popescu.

— La d. Popescu?… Un ceas pentru o palmă de loc?…

— Am dat pe podul Mogoşoaii, jupâne; pân ulicioară alunecă.

— Pe podul Mogoşoaiei?… ca să caşti gura la prâvălii!…

Şi şart! part! o pereche de palme fierbinţi peste urechile degerate…

Desigur numai din pricina firii lui pe dos, i s-a părut lui Cănuţă două palme mult mai dureroase decât bătaia de deunăzi. Deunăzi, după atâta pisăgeală, se culcase fără să se plângă de şeale şi dormise ca o buturugă; acuma n-a putut s-adoarmă de usturimea urechilor. A plâns înfundat toată noaptea pe mindirul lui până despre ziuă.

Se împlinea acu, peste o minută, a treisprezecea învârteală a pământului împrejurul soarelui de când tânărul Cănuţă se grăbise a ieşi să se bucure de razele acestuia. Un neastâmpăr nesuferit ridică pe băiat de pe mindir. Cănuţă oftă adânc ca şi cum ar fi răsuflat întâia dată, îşi şterse repede ochii ca şi cum ar fi văzut întâia oară lumina. În perete ardea o lămpşoară afumată. Toţi băieţii ceilalţi dormeau adânc. Îşi luă într-o basma lucruşoarele lui, mai nimic, şi ieşi.

Mijea de ziuă când, rupt de oboseala trupului şi mai ales de a sufletului, îngheţat de atâta umblet pe frig, bătea în geam la cocioaba bunică-sii, în fundul unei mahalale de la marginea oraşului. Baba se deşteptase, îşi aprinsese candela la icoane şi se-n-china.

— Cine e?

— Eu bunico.

I-a deschis.

— Ei! ce cauţi tu până-n ziuă?

— Am fugit de la jupânul.

— De ce? a-ntrebat bunica încruntată de cine ştie ce urât gând i-o fi fulgerat prin mintea ei veche.
— Pentru-că… nu mai vreau să stau.
— Nu-ţi dă de mâncare?
— Ba da.
— Munceşti prea mult?
— Mult… dar… nu mult.
— Te bate?
Băiatul dete din cap ş-ncepu să plângă. A vrut bunica să-l mustre, să-l îndemne la supunere – ba, că aşa bate stăpânul, să-nveţe băieţii minte; ba, că trebuie să aibă copilul răbdare dacă e la stăpân: că dacă n-a vrut să-nveţe carte şi nici la stăpân nu vrea să stea, atunci ce-o să se facă el? s-ajungă vagabond, ori pungaş, ori să se prăpădească pe drumuri; că de! e băiat mare acuma, de treisprezece ani… de treisprezece ani!… Şi şi-a adus aminte baba că adineaori, acu, a împlinit copilul copilului ei d-abia atâta, şi că e destul de mâhnit el şi de bătut la ziua lui, când alţi copii cine ştie ce bunătăţi şi ce mângâieri au la ziua lor: ce să-l mai mustre şi ea?… şi tot uitându-se la el cum plângea ca un prost, şezând pe marginea lăzii, cu legătura într-o mână, şi se ştergea cu căciula la ochi, a început şi baba să plângă ca o proastă.
Când răsărea soarele mare pe un cer limpede ca sticla, Cănuţă dormea la căldură în patul bunică-sii. Tot fire sucită! omul când doarme fără grijă, doarme pe-o ureche, nu pe brânci: nici pe una nici pe cealaltă nu voise să doarmă, fiindcă-i erau prea simţitoare de cu seara.
Tot aşa şi iar aşa, pentru nimicuri, a schimbat Cănuţă mulţi stăpâni. Istoria lui se poate asemăna cu istoria unui pahar care rabdă să-l umpli cu litra şi pentru o picătură se supără şi dă pe-afară. Şi lumea vede măcar ce se petrece cu paharul; dar putea lumea înţelege ce se petrece în sufletul lui Cănuţă? Paharul stă de faţa; sufletul lui Cănuţă sta ascuns şi pe semne era prea mic, prea strâmt – dedea repede pe dinafară.

Multe şi de toate a încercat el în viaţa lui, ca să şi-o poată cârpi de azi pe mâine. A făcut, fiindcă şi el era român, a făcut şi politică: a părăsit totdeauna opoziţia, din cauza nemărginitei şi injustei ei violenţe, în anul venirii ei la putere, şi s-a alipit totdeauna de guvern, care în definitiv nu era aşa de vinovat, cu câteva zile înainte de trecerea acestuia în opoziţie. Şi pe urmă iar aşa şi tot aşa.

Ducând viaţă destul de grea, i-a venit şi lui ceasul, şi s-a însurat ca toată lumea. L-a înşelat la început soacră-sa, nu i-a dat zestrea făgăduită – el a zis şi n-a prea zis ceva. L-a înşelat nevasta întâia oară – el a zis prea puţine. A doua oară – n-a zis nimic. Dar odată, la Blagoveştenii, a făcut ce-a făcut şi din toata sărăcia a cumpărat un crap mare şi borţos, ceva rar: patru chile şi plin cu icre. L-a dus acasă şi a rugat pe nevastă şi pe soacră să i-l facă umplut la cuptor cu stafide şi coconari[ii]. Femeile, din una într-alta, mai cu treabă, mai cu vorba, au uitat să scoată peştele la vreme. Când l-a dat la masă – sfarog. Cănuţă şi-a ieşit din pepene. Fără nici o vorbă şi-a lăsat nevasta şi a pornit divorţ a doua zi cu probe de altă dată; ar fi pornit numaidecât, dar nu se putea, era sărbătoare, mâncare de peşte, nu se ţinea tribunal.

Femeia era însărcinată… A început să plângă, că ce o să se facă ea fără Cănuţă. El n-a vrut s-asculte. De necaz, de mâhnire, femeia a lepădat la mă-sa şi cât pe-aci să moară de boală şi de mizerie. A alergat soacră-sa la el:

— Cănuţă maică, fie-ţi milă! e nevastă-ta, iart-o! se prăpădeş-te fata, moare! ce Dumnezeu! Cănuţă maică, pentru un crap! Aş! Cănuţă, bărbat straşnic, o ţinea într-una:

— Crap necrap, nu se poate, cocoană! am pornit hârtie, s-a isprăvit.

În sfârşit a scăpat femeia după o îndelungată suferinţă.

Într-o dimineaţă, când plecase după daraveri, Cănuţă se întâlneşte cu nevastă-sa, slabă, legată pe sub fălci: se plimba în piaţa Teatrului de colo până colo ca o desperată.

O durea îngrozitor o măsea de sus. Fusese la dentist, dânsul dormea. Îl aştepta să se deştepte; dar nu putuse sta locului; ieşise să se plimbe; stând în salonul de aşteptare, i-era să nu-nebunească de durere.

Pe când vorbeau amândoi – c-aminteri nu erau supăraţi – iată că vine în fugă mare feciorul de la dentist şi-i spune să poftească. Femeia porneşte hotărâtă; dar după un pas se opreşte şi, întorcându-se către bărbatu-său:

— Ai şi tu cu mine Cănuţă; mi-e frică.

Omul merge după ea. Ajung în salonul de aşteptare. Femeia cade zdrobită pe un jeţ, legănându-şi capul strâmbat şi aiurit de suferinţă.

— Poftiţi, zice doctorul deschizând o uşa.

Femeia se scoală şi ia de mână, dârdâind ca de friguri, pe Cănuţă; amândoi intră după doctor. Ea albă ca hârtia, se aşează pe scaunul de operaţie. El se face că fluieră ca pentru el singur, ţinând mâinile la spate şi uitându-se la o cadră din perete. Dar n-are răbdare, vrea să se-ntoarcă… Atunci un ţipăt… Gata!

— Haha! zice doctorul. Bine-ai făcut c-ai venit! aveai un abces care se putea sui la ochi, şi pe urmă…

— Ei, domnule doctor! zice femeia cu tonul blând al celei mai hotărâte scârbe de viaţă, după ce se clăti bine în gură… Câte supărări am eu, mă mir cum nu mi-a copt până acu şi inima!

Cănuţă nu mai fluiera. A plătit vizita doctorului. A plecat cu nevastă-sa. A tratat-o cu o cafea cu lapte la Fialcowski, că nu pusese femeia nimic în gură de trei zile. Pe urmă s-au suit amândoi într-o birje; au mers acasă, s-au împăcat şi au trăit încă destulă vreme împreună.

Ar mai fi trăit încă bine, daca nu i se întâmpla lui Cănuţă să moară. Într-o zi, dintr-un nimic, iarăşi pentru un moft – ceruse împrumut o mică sumă unui prieten pe care l-a fost îndatorat pe vremuri cu mult mai mult, şi acesta îl refuzase – s-a iritat aşa de grozav din ceartă încât i-a venit un fel de

necăciune… Rău… rău… până seara a murit. L-au îngropat a doua zi ca pe toţi morţii.

La şapte ani, i-au facut după obicei parastas ca să-i scoată oasele şi să i le spele. Era de faţă la slujbă nevasta şi câteva rude. Când au dat groparii de coşciugul lui şi i-au ridicat binişor capul putred, ce să vezi! În loc să stea oasele lui Cănuţă de-a lungul şi cu faţa-n sus, hârca sta-n sus cu ceafa şi ţurloaiele erau pornite către grătarul coastelor.

— Asta n-a fost mort bine când l-au îngropat, a zis popa.

— Aş! a răspuns femeia. M-aş fi mirat, Dumnezeu să-l ierte, să-l găsesc la loc… Sfinţia ta nu l-ai cunoscut pe răposatul Cănuţă… om sucit!

[i] Suc de lemn-dulce, coagulat şi turnat în formă de bastonaşe, întrebuinţat în trecut ca medicament împotriva tusei.

[ii] Seminţe de formă ovală şi gust de alune ale coconarului, conifer din regiunea mediteraneeană.

LA HANUL LUI MÂNJOALĂ.

Un sfert de ceas până la hanul lui Mânjoală… de-acolea, până-n Popeştii-de-sus, o poştie: în buiestru potrivit, un ceas şi jumătate… Buiestraşu-i bun… dacă-i dau grăunţe la han şi-l odihnesc trei sferturi de ceas… merge. Care va să zică, un sfert şi cu trei, un ceas, şi până-n Popeşti unul şi jumătate, fac doua şi jumătate… Acu sunt şapte trecute: ăl mai târziu până la zece, sunt la pocovnicu Iordache… Am cam întârziat… trebuia să plec mai devreme… dar în sfârşit!… de aşteptat, mă aşteaptă…

Aşa socotind în gând, am şi văzut de departe, ca la o bătaie bună de puşcă, lumină multă la hanul lui Mânjoală, adică aşa-i rămăsese numele; acum era hanul Mânjoloaii – omul murise de vreo cinci ani… Zdravană femeie! ce a făcut, ce a dres, de unde era cât p-aci să le vânză hanul când trăia bărbatu-său, acum s-a plătit de datorii, a dres acaretul, a mai ridicat un grajd de piatră, şi încă spun toţi că trebuie să aibă şi parale bune. Unii o bănu-iesc că o fî găsit vreo comoară… alţii, că umblă cu farmece. Odată au vrut s-o

calce tâlharii… S-au apucat să-i spargă uşa. Unul dintre ei, ăl mai voinic, un om cât un taur, a ridicat toporul şi când a tras cu sete, a picat jos. L-au ridicat repede! era mort… Frate-său a dat să vorbească, dar n-a putut – amuţise. Erau patru inşi. L-au pus pe mort în spinarea lui frate-său, şi ceilalţi doi l-au apucat de picioare, să-l îngroape undeva departe. Când să iasă din curtea hanului, Mânjoloaia începu să strige pe fereastră: hoţii! şi-n faţă-le, iacă zapciul cu mai mulţi inşi şi cu patru dorobanţi călări. Strigă pomojnicul: „Cine-i?” Hoţii cei doi fugi care-ncotro! rămâne mutul cu frate-său mort în cârcă. Acu, ce te faci la cercetare? Toată lumea ştia că mutul vorbeşte; cui putea să-i treacă prin cap că mutul nu se preface? L-au bătut până l-au smintit, ca să-i vie glasul la loc – degeaba. De atunci li s-a tăiat pofta flăcăilor să mai calce hanul…

Până să-mi treacă toate astea prin minte, am sosit. O sumă de cară poposesc în curtea hanului; unele duc la vale cherestea, altele porumb la deal. E o seară aspră de toamnă. Chirigiii se-n-călzesc pe lângă focuri… de aceea se vedea atâta lumină de departe. Un argat îmi ia calul în primire să-i dea grăunţe la grajd. Intru în cârciumă, unde fac refenea[i] oameni mulţi, pe când doi ţigani somnoroşi, unul cu lăuta şi altul cu cobza, ţârlâie într-un colţ olteneşte. Mi-e foame şi frig – m-a răzbit umezeala.

— Unde-i cocoana? întreb pe băiatul de la tarabă.

— La cuptor.

— Trebuie să-i fie mai cald acolo, zic eu şi trec, printr-o săliţă, din cârciumă în bucătărie…

Foarte curat în bucătărie… şi abur nu ca în cârciumă, de cojoace, de cizme şi de opinci jilave – abur de pâne caldă. Mânjoloaia privighea cuptorul…

— Bine v-am găsit, cocoană Marghioalo.

— Bine-aţi venit, cocoane Fănică.

— Mai s-o fi găsind ceva de mâncare?

— Pentru oameni de omenie ca dumneata, şi la miezul nopţii. Şi repede cocoana Marghioala dă poruncă unei

cotoroanţe să puie de masa-n odaie, şi pe urmă s-apropie de cotlon la vatră, şi zice:

— Uite, alege-ţi.

Cocoana Marghioala era frumoasă, voinică şi ochioasă, ştiam. Niciodată însă de când o cunoşteam – ş-o cunoşteam de mult; trecusem pe la hanul lui Mânjoală de atâtea ori, încă de copil, pe când trăia răposatul taică-meu, că pe acolo n-era drumul la târg – niciodată nu mi se păruse mai plăcută… Eram tânăr, curăţel şi obraznic, mai mult obraznic decât curaţel. M-am apropiat pe la stânga ei, cum era aplecată spre vatră, şi am apucat-o peste mijloc; ajungând cu mâna la braţul ei drept, tare ca piatra, m-a-mpins dracul s-o ciupesc.

— N-ai de lucru? zice femeia şi s-a uitat la mine chiorâş… Dar eu ca s-o dreg, zic:

— Straşnici ochi ai, cocoană Marghioalo!

— Ia nu mă-ncânta; mai bine spune ce să-ţi dau.

— Să-mi dai… să-mi dai… Dă-mi ce ai dumneata…

— Zău…

— Şi eu, oftând:

— Fie, că straşnici ochi ai, coană Marghioalo!

— Dacă te-aude socru-tău?

— Care socru?… de unde ştii?

— Dumneata gândeşti că dacă te ascunzi sub căciulă, nu te mai vede nimeni ce faci… Nu te duci la pocovnicu Iordache să te logodeşti cu fata a mai mare?… Aide, nu te mai uita aşa la mine; treci în odaie la masă.

Multe odăi curate şi odihnite am văzut în viaţa mea, dar ca odaia aceea… Ce pat! ce perdeluţe! ce pereţi! ce tavan! toate albe ca laptele. Şi abajurul şi toate cele – lucrate cu igliţa în fel-de-fel de feţe… şi cald ca sub o aripa de cloşcă… şi un miros de mere şi de gutui.

Am vrut să mă aşez la masă şi, după obiceiul apucat din copilărie, m-am întors să văz încotro e răsăritul să mă-nchin. M-am uitat cu băgare de seamă de jur împrejur pe toţi pereţii – nici o icoană. Zice cocoana Marghioala:

— Ce te uiţi? Zic:

— Icoanele… Unde le ţii?

Zice:

— Dă-le focului de icoane! d-abia prăsesc cari şi păduchi de lemn…

Femeie curată!… M-am aşezat la masă făcându-mi cruce după datină, când deodată, un răcnet: călcasem, se vede cu potcoava cizmii, pe un cotoi bătrân, care era sub masă. Cocoana Marghioala sare repede şi deschide uşa de perete; cotoiul supărat dă năvală afară, pe când aerul rece năpădeşte-năuntru şi stinge lampa. Caută chibriturile pe bâjbâite; caut eu încolo, caută cocoana-ncoace – ne-am întâlnit piept în piept pe-ntunerec… Eu, obraznic, o iau bine-n braţe şi-ncep s-o pup… Cocoana mai nu prea vrea, mai se lăsa; îi ardea obrajii, gura-i era rece şi i se zbârlise pe lângă urechi puful piersicii. În sfârşit iacă jupâneasa aduce tava cu demâncare şi cu o lumânare. Pesemne om fi căutat mult chibriturile, că ţilindrul lămpii se răcise de tot. Am aprins-o iar.

Bună mâncare! pâine caldă, raţă friptă pe varză, cârnaţi de purcel prăjiţi, şi nişte vin! şi cafea turcească! şi râs şi vorbă… halal să-i fie cocoanei Marghioalii! După cafea zice cotoroanţii:

— Spune să scoată o jumătate de tămâioasă…

Grozavă tămâioasă!… Mă apucase un fel de amorţeală pe la încheieturi; m-am dat aşa-ntr-o parte pe pat, să trag o ţigara cu ale din urmă picături chihlimbarii din pahar, şi mă uitam prin fumul tutunului la cocoana Marghioala, care îmi sta pe scaun în faţă şi-mi făcea ţigări. Zic:

— Fie, cocoană Marghioală, straşnici ochi ai!… Ştii ce?

— Ce?

— Dacă nu te superi, să-mi mai faci o cafea; da… nu aşa dulce…

Şi râzi!… Când vine jupâneasa cu cafeaua, zice:

— Cocoană, dumneavoastră staţi de vorbă aici… nu ştiţi ce-i afară…

— Ce e?

— S-a pornit un vânt de sus… vine prăpăd.

Am sărit drept în picioare şi m-am uitat la ceas: zece şi aproape trei sferturi. În loc de o jumătate de ceas, stătusem la han două ceasuri şi jumătate? Vezi ce e când te-ncurci la vorbă!

— Să-mi scoaţă calul!

— Cine?… Argaţii s-au culcat.

— Mă duc eu la grajd…

— Ţi-a pus ulcica la pocovnicu! zice cocoana pufnind de râs şi ţinându-nii calea la uşă.

Am dat-o binişor la o parte şi am ieşit pe prispă. În adevăr, era o vreme vajnică… Focurile chirigiilor se stinseseră; oameni şi vite dormeau pe coceni, vârându-se cuminţi unii-ntr-alţii jos la pământ, pe când pe sus prin văzduh urla vântul nebun.

— E vifor mare, zise cocoana Marghioala, înfiorată şi apucându-mă strâns de mână; eşti prost? să pleci pe vremea asta! Mâi de noapte aici; pleci mâine pe lumină.

— Nu se poate…

Mi-am tras mâna cu putere; am mers la grajd; cu mare greutate am deşteptat un argat şi mi-am găsit calul; l-am închingat, l-am tras la scară şi m-am suit în odaie să-mi iau noapte bună de la gazdă. Femeia, dusă pe gânduri, şedea pe pat cu căciula mea în mână, o tot învârtea ş-o răsucea.

— Cât am de plată? am întrebat.

— Îmi plăteşti când treci înapoi, răspunse gazda, uitându-se adânc în fundul căciulii.

Şi pe urmă se ridică în picioare şi mi-o întinse. Mi-am luat căciula ş-am pus-o-n cap, aşa cam la o parte. Zic, privind pe femeie drept în lumini, cari-i sticleau grozav de ciudat:

— Sărut ochii, cocoană Marghioalo!

— Umblă sănătos!

M-am aruncat pe şea; jupâneasa bătrână mi-a deschis poarta, şi am ieşit. Rezemat cu palma stângă pe coapsa calului, mi-am întors înapoi capul; peste zaplazul înalt se

vedea uşa odăii deschisă, şi în deschizătură, umbra albă a femeii adumbrindu-şi cu mâna arcurile sprincenelor. Am ţinut la pas încetinel, fluierând un cântec de lume ca pentru mine singur, până când, cotind după zaplaz să-mi apuc drumul, mi s-a ascuns vederea cadrii. Am zis: hi! la drum! şi mi-am făcut cruce: atunci am auzit bine uşa bufnind şi un vaet de cotoi. Gazda mea ştia că nu o mai văz, intrase degrab în căldură şi apucase pe cotoi cu uşa, desigur. Afurisit cotoi! se tot vâră pântre picioarele oamenilor.

Să fi mers o bucată bună de drum. Viforul creştea scuturându-mă de pe şea. În înalt, nori după nori zburau opăciţi ca de spaima unei pedepse de mai sus, unii la vale pe dedesubt, alţii pe deasupra la deal, perdeluind în clipe largi, când mai gros, când mai subţire, lumina ostenită a sfertului din urmă. Frigul ud mă pătrundea; simţeam că-mi îngheaţă pulpele şi braţele. Mergând cu capul plecat ca să nu mă-nece vântul, începui să simţ durere la cerbice, la frunte şi la tâmple fierbinţeală şi bubuituri în urechi. Am băut prea mult! m-am gândit eu, dându-mi căciula mai la ceafă şi ridicându-mi fruntea spre cer. Dar vârtejul norilor mă ameţea; mă ardea sub coastele din stânga. Am sorbit în adânc vântul rece, dar un junghi m-a fulgerat pân tot coşul pieptului de colo până colo. Am plecat iar bărbia. Căciula parcă mă strângea de cap ca o menghinea; am scos-o şi am pus-o pe oblanc… Mi-era rău… N-am făcut bine să plec! La pocovnicu Iordache trebuie să doarmă toată lumea: m-or fi aşteptat; pe vremea asta, or fi crezut oamenii, fireşte, că n-am fost prost să plec… Am îndemnat calul care se-mpletecea parcă băuse şi el…

Dar vântul s-a mai potolit; s-a luminat a ploaie; lumină ceţoasă; începe să cearnă mărunt şi-nţepos… Îmi pun iar căciula… Deodată sângele începe iar să-mi arză pereţii capului. Calul a obosit de tot; gâfâie de-necul vântului. II strâng în călcâie, îi dau o lovitură de biciuşcă; dobitocul face câţiva paşi pripiţi, pe urmă sforăie şi se opreşte pe loc ca şi cum ar vedea în faţă o piedică neaşteptată. Mă uit… În

adevăr, la câţiva paşi înaintea calului zăresc o mogândeaţă mică sărind şi ţopăind… Un dobitoc!… Ce să fie?… Fiară?… E prea mică… Pun mâna pe revolver; atunci auz tare un glas de căpriţă… Îndemn calul cât pot; el se-ntoarce-n loc şi porneşte-napoi. Câţiva paşi… şi iar stă sforâind… Iar căpriţa… îl opresc, îl întorc, îi dau câteva lovituri, strângându-l din zăbală. Porneşte… Câţiva paşi… Iar căpriţa… Norii s-au subţiat de tot; acuma văz cât se poate de bine. E o căpriţă mică neagră; aci merge, aci se-ntoarce; aruncă din copite; pe urmă se ridică-n două picioare, se repede cu bărbiţa în piept şi cu fruntea înainte să-mpungă, şi face sărituri de necrezut şi mehăie şi fel-de-fel de nebunii. Mă dau jos de pe cal, care nu mai vrea să meargă în ruptul capului, şi-l apuc scurt de căpăstru: mă aplec pe vine-n jos: „Ţa-ţa!” şi chem căpriţa cu mâna parcă aş vrea să-i dau tărâţe. Căpriţa se apropie zburdând mereu. Calul sforăie nebun, dă să se smucească; mă pune în genunchi, dar îl ţiu bine. Capriţa s-a apropiat de mâna mea: e un ied negru, foarte drăguţ, care se lasă blând sa-l ridic de jos. L-am pus în desaga din dreapta peste nişte haine. În vremea asta, calul se cutremură şi dârdâie din toate încheieturile ca de frigurile morţii.

Am încălecat… Calul a pornit năuc.

De mult acum, mergea ca praştia sărind peste gropi, peste moşoroaie, peste buşteni, fără să-l mai pot opri, fără să cunosc locurile şi fără să ştiu unde mă ducea. În goana asta, când la fiecare clipă îmi puteam frânge gâtul, cu trupul îngheţat şi capul ca-n foc, mă gândeam la culcuşul bun pe care-l părăsisem prosteşte… De ce? Cocoana Marghioala mi-ar fi dat mie odaia ei, aminteri nu mă poftea… Iedul se mişca în desagă să se aşeze mai bine: mi-am întors privirea spre el: cuminte, cu capul deştept scos afară din desagă, se uita şi el la mine. Mi-am adus aminte de alţi ochi… Ce prost am fost!… Calul se poticneşte; îl opresc în silă; vrea să pornească iar, dar cade zdrobit în genunchi. Deodată, printr-o spărtură de nori se arată felia din urmă aplecată pe

o rână. Arătarea ei m-a ameţit ca o lovitură de măciucă la mir. Mi-era în faţă… Atunci sunt două luni pe cer! eu merg la deal: luna trebuie să-mi fie în spate! Şi mi-am întors repede capul, s-o văz pe cea adevărată… Am greşit drumul! merg la vale… Unde sunt? Mă uit înainte; porumbişte cu cocenii netăiaţi; la spate, câmp larg. Îmi fac cruce, strângând de necaz calul cu pulpele amorţite ca să se ridice – atunci, simţ o zvâcneală puternică lângă piciorul drept. Un ţipăt… Am strivit iedul! Pun mâna iute la desagă: desaga goală – am pierdut iedul pe drum! Calul se scoală scuturându-şi capul ca de buimăceală; se ridică în două picioare, se smuceşte-ntr-o parte şi mă trânteşte în partea ailaltă; pe urmă o ia la goană pe câmp ca de streche şi piere-n întunerec. Pe când mă ridic zdruncinat, auz foşneală pântre coceni şi un glas de om din apropiere, tare:

— Tiu! Ţa-ţa! Ptiu! Ucigă-te toaca, duce-te-ai pe pustii!

— Care-i acolo? strig eu.

— Om bun!

— Care?

— Gheorghe!

— Care Gheorghe?

— Nătruţ… Gheorghe Nătruţ care păzeşte la coceni.

— Da nu vii încoace?

— Ba iaca viu.

Şi din coceni, se arată umbra omului.

— Mă rog, frate Gheorghe, unde suntem noi aicea? am ratăcit cu viforul ăsta drumul.

— Da unde vreai dumneata să mergi?

— La Popeştii-de-sus.

— Ehei! La pocovnicu Iordache.

— Ei da.

— Apoi, n-ai rătăcit drumul… da mai ai de furca până-n Popeşti… Aicea eşti d-abia în Hăculeşti.

— În Hăculeşti? am zis cu bucurie. Atunci sunt aproape de hanul lui Mânjoală…

— Uite-l colea; suntem în spatele grajdului.

— Hai de-mi arată drumul, să nu-mi rup gâtul tocm-acuma.

Rătăcisem vreo patru ceasuri…

În câţiva paşi am ajuns la poartă. La odaia cocoanii Marghioalii lumină, şi umbre mişcă pe perdea… A avut parte cine ştie ce alt drumeţ mai înţelept de patul cel curat! Eu oi fi rămas să capăt vreo laviţă lângă cuptor. Dar noroc! cum am ciocănit, m-a şi auzit. Jupăneasa bătrână a alergat să-mi deschiză… Când să intru, mă împedic pe prag de ceva moale – iedul… tot ăla! era iedul gazdii mele! A intrat şi el în odaie şi a mers să se culce cuminte sub pat.

Ce să spui? Ştia femeia că mă-ntorc?… ori se sculase de dimineaţă?… Patul era nedesfăcut.

— Cocoană Marghioalo! atât am putut să zic, şi vrând să mulţumesc lui Dumnezeu că m-a scăpat cu viaţă, am dat să ridic dreapta spre frunte.

Cocoana mi-a apucat repede mâna şi, dându-mi-o în jos, m-a luat cu toata puterea în braţe.

Parcă văz încă odaia ceea…

Ce pat!… ce perdeluţe!… ce pereţi!… ce tavan!… toate albe ca laptele. Şi abajurul şi toate cele lucrate cu igliţa în fel de fel de feţe… şi cald ca sub o aripă de cloşcă… şi un miros de mere şi de gutui.

Aş fi stat mult la hanul Mânjoloaii, dacă nu venea socru-meu, pocovnicu Iordache, Dumnezeu să-l ierte, să mă scoată cu tărăboi de acolo. De trei ori am fugit de la el înainte de logodnă şi m-am întors la han, până când, bătrânul, care vrea zor nevoie să mă ginerească, a pus oameni de m-au prins şi m-au dus legat cobză la un schit în munte: patruzeci de zile, post, mătănii şi molitve. Am ieşit de-acolo pocăit: m-am logodit şi m-am însurat.

Tocma-ntr-un târziu, într-o noapte limpede de iarnă, pe când şedeam cu socru-meu la lafturi, după obiceiul de la ţară, dinaintea unui borcan de vin, aflarăm de la un isprăvnicel, care sosea cu cumpărături din oraş, că despre ziuă stătuse să fie foc mare la Hăculeşti; arsese până în

pământ hanul lui Mânjoală îngropând pe biata cocoana Marghioala, acu hârbuită, subt un morman uriaş de jăratic.

— A băgat-o în sfârşit la jăratic pe matracuca! a zis socrumeu râzând.

Şi m-a pus să-i povestesc iar istoria de mai sus pentru a nu ştiu câtea oară. Pocovnicul o ţinea într-una că în fundul căciulii îmi pusese cocoana farmece şi că iedul şi cotoiul erau tot una…

— Ei aş! am zis eu.

— Era dracul, asculta-mă pe mine.

— O fi fost, am răspuns eu, dar dacă e aşa, pocovnice, atunci dracul te duce, se vede şi la bune…

— Întâi te dă pe la bune, ca să te spurce, şi pe urmă ştie el unde te duce…

— Da dumneata de unde ştii?

— Asta nu-i treaba ta, a răspuns bătrânul; asta-i altă căciulă!

[i] Petrecere în comun, chef.

DOUĂ LOTURI.

Asta e culmea!… culmea!… strigă d. Lefter, ştergându-şi fruntea de sudoare, pe când madam Popescu, consoarta sa, caută fără preget în toate părţile… Nu e şi nu e!…

— Femeie, trebuie să fie-n casă… Dracu n-a venit să le ia!…

Dar ce au pierdut? ce caută?

Caută două bilete de loterie, cu care d. Lefter Popescu a câştigat.

Însă oricine mă poate întreba:

— Bine, dacă a pierdut biletele, de unde ştie d. Lefter de câştig?

— E lucru simplu. Biletele le-a fost cumpărat cu bani împrumutaţi, ca de cabulă[i], de la d. căpitan Pandele, fiindcă îi spuseseră mulţi, când se tot plângea că n-are noroc la joc, să-ncerce a juca cu bani de-mprumut… Şi a

făcut învoială, pe onoare, faţă cu martori, să dea din câştig, dacă s-o întâmpla, zece la sută căpitanului.

Când a cumpărat biletele, d. Lefter a râs pesimist:

— Ţi-ai găsit! eu şi noroc!

Dar d. căpitan Pandele, mai optimist:

— De unde ştii dumneata norocul meu?

Ş-a pus pe d. Lefter să-i însemneze în carnet numerele biletelor.

A trecut mult de la aceasta. Lotăriile, amânate de atâtea ori, s-au tras în sfârşit amândouă în aceeaşi zi. La prima (Lotăria „Societăţii pentru fundarea unei Universităţi Române în Dobrogea, la Constanţa"), lotul cel mare de 50.000 lei l-a câştigat numărul 076.384; iar la a doua (Lotăria „Asociaţiunii pentru fundarea şi înzestrarea unui Observatoriu Astronomic la Bucureşti"), lotul cel mare de 50.000 lei l-a câştigat numărul 109.520.

D. Lefter, până adineaori, habar n-avea că se trăseseră ieri amândouă lotăriile. Era seară; omul şedea la masă cu consoarta sa în săliţa de intrare, vorbind în ticnă despre cum se scumpeşte viaţa din zi în zi, când aude o birje oprindu-se-n poartă, apoi paşi apăsaţi în curticică şi pe urmă bătând cineva tare grăbit la geamlâcul d-afară. D. Lefter sare să deschidă bănuind în gând: „Hait! iar ne chiamă deseară la serviciu extraordinar turbatul (turbatul e şeful), să ne canonească până la miezul nopţii, ca să se recomande ministrului că e grozav!" – iar madam Popescu se repede în odaie, fiindcă era în négligé. D. căpitan Pandele intră ca o furtună şi, vorbind din ce în ce mai tare, ca şi cum d. Lefter ar fi surd:

— Bine, nene, păcatele mele! de ce n-ai venit la berărie?... se poate să fii aşa de indiferent? te caut ca un nebun de atâtea ceasuri?

— Ne-a ţinut până adineaori turbatul la canţilerie... De ce?

— Leftere!... nu ştii nimica?

— Ce!

— Ieri s-a tras lotăriile noastre!

— Ei?
— Am câştigat!
— Nu mă-nnebuni!… Cât?
— La amândouă am câştigat loturile mari! ale mari de tot! Şi căpitanul pune pe masă listele oficiale şi alături carnetul său. În adevăr, carnetul sună tocmai ca-n liste: 076.384 Universitate-Constanţa, 109.520 Bucureşti-Astronomie.

Cititorul a înţeles acuma ce căuta de trei zile pe brânci soţii Popescu.

D. Lefter a trimis turbatului o scrisoare, cerând cu tot respectul un congediu de două-trei zile, pe motiv că nu se simte de loc bine. Aşa şi e; e bolnav.

După o muncă zadarnică de atâta vreme, dupa ce toată casa a fost răsturnată de zece ori, când aşa, când aminterea, d. Lefter a căzut pe o canapea sfărâmat de oboseală; a simţit că i se taie încheieturile şi aşa, un fel de slăbiciune la lingurea, parcă-l lua o apă; a moţăit câteva ore ş-a adormit. Femeia a şezut şi ea pe un scaun că nu mai putea de picioare şi de mijloc – se-nţelege de atâta alergătură şi de-atâtea ridicături. Să fi aţipit d. Lefter ca vreun sfert de ceas şi de odată, se scoală drept, cu faţa luminată de raza adevărului…

— Ştiu unde sunt! acuma ştiu!… uf!… le-am găsit.
— Unde?
— În jacheta mea a cenuşie de vară… Cu ea eram la berărie când le-am cumpărat. Ţiu minte bine, le-am pus în buzunarul de la piept, înăuntru… Acolo, sunt!… sigur!… Adu-mi jacheta!

Pe cât îşi aducea mai limpede aminte domnul Lefter, pe atât madam Popescu se turbura, se roşea, se-ngălbenea…

— Care jachetă? întreabă ea aiurită, ca de pe altă lume.
— A cenuşie.
— Leftere! zice femeia punând mâna la sânul stâng, ca şi cum ar fi simţit un junghi grozav.
— Ce?
— Am… dat-o.

— Ce-ai dat?
— Jacheta!
— Care jachetă?
— A cenuşie!
— Cui?
— N-ai spus tu că n-o mai porţi?
— Cui? cui ai dat-o, nenorocito!
— La o chivuţă.
— Pentru ce?
— Pe farfurii.
— Când?
— Alaltăieri…
— Alaltăieri!… fără s-o cauţi pân buzunare!
— Am căutat-o, răspunde femeia îngrozită de vina ei; nu era nimic.
— Taci! strigă crunt d. Lefter… Pe câte farfurii ai dat-o?
— Pe zece… Destul m-am tocmit: n-a vrut să-mi dea o duzină întreagă, răspunde ea fără să mai ştie ce spune.
— Unde sunt farfuriile?… Voi să văz farfuriile! Adu farfuriile! porunceşte straşnic d. Lefter.
Consoarta sa, fără să mai zică o vorbă, se supune; i le aduce şi le pune pe masă. Frumoase farfurii! cu chenar dublu, unul conabiu lat pe muche, şi altul pembè îngust pe buză. Domnul Lefter ia una ş-o sună – porţălan.
— Bravo! bun gust ai! zice rânjind sardonic.
Şi, pac! trânteşte una jos… ţăndări! şi pe urmă, paf! alta asemenea.
— Leftere!
— Aşa sunt eu, galant, cocoană! când am chef, sparg; sparg cocoană, când am chef, farfurii de câte zece mii de franci una! sparg, mă-nţelegi, sparg al dracului!
Şi iar pac! paf! până la a din urmă, pe când cocoana se scutură la fiecare, parcă ar arde-o cu un bici de foc. După ce le isprăveşte pe toate d. Popescu îşi scoate batista, îşi şterge sudoarea frunţii şi se aşează grav pe scaun, apoi, cu

tonul sever, dar calm, al judecătorului ne-nduplecat către criminalul care-i stă de faţă-n picioare:

— La care chivuţă? o ştii?

— La Ţâca, aia tânără frumoasă, care vine totdeauna pe aici, răspunde vinovata, plângând cu inima frântă de târzie căinţă.

— Ştii unde se află această chivuţă?

— Zice că stă tocmai la margine, în mahalaua Farfurigiilor.

— Destul, nenorocito!

Peste un ceas, pe-nserate, o birje trece în goana mare prin strada Emancipării din Farfurigii: pe capră, alături cu birjarul, un sergent; în fund, d. Lefter şi d. căpitan Pandele: iar, dinainte, încă un sergent şi d. comisar al secţiei respective, Turtureanu, deja cointeresat cu cinci la sută asupra câştigului – se-nţelege, câştig, dacă se vor găsi cele două bilete. Comisarul ştie unde stă chivuţa Ţâca.

Birja, trecând din greu prin noroi, se opreşte în sfârşit în apropierea unei cocioabe de pământ, care şade singuratică pe un peş, pe un maidan. Comisarul postează pe sergenţi, pitulaţi, în dosul cocioabei, după regula strategică consacrată la călcări de vizuini; le face semnul clasic al lui Harpocrates, ş-apoi trece, urmat de d. căpitan şi de d. Popescu, să bată la uşe… O fetică zdrenţuită vine să deschizâ. În săliţa luminată de pălpăiala a câţiva tăciuni de pe vatră, miroase straşnic a carne cu prune: o ţigancă bătrână pregăteşte de cină. Ţoţi trei vizitatorii se dau înapoi pe prispă punându-şi mâna la nas.

— Unde-i mă-ta, fa? întreabă d. comisar.

— Trebuie să vie acuma, zice copila uitându-se sperios la cei trei domni.

— Aprinde-un muc de lumânare şi hai de ne du în odaie, s-o aşteptăm. Fata stă la-ndoială.

— Haide! se răsteşte d. Turtureanu… şi toţi trei intră, împingând pe fată-nainte.

— Da ce e? întreabă bătrâna, ridicându-se de la vatră, unde sta stârcită.

— Avem treabă cu fie-ta, cu Ţâca…

— Lipseşte ceva dintr-o casă… ştie ea ce lipseşte, adaogă d. Lefter.

— Vai de mine! boiarule, zice bătrâna… N-are Ţâca obiceiul… La toate casele boiereşti o cunoaşte pe Ţâca… la toate cocoanele mari o ştie pe Ţâca…

— Haide! nu mai lungi vorba, comandă d. căpitan Pandele, ş-aprinde! cât vrei să mă ţii în picioare?

— Iac-aprinz… Da nu se poate, Ţâca, boiarule! să ferească Dumnezeu! eu, pântru Ţâca, poci să-mi pui mâna-n foc pântru Ţâca… Poate, altă chivuţă…

Şi zicând aceasta, baba a aprins o lumânare de seu ş-a trecut în odaie, urmată de boieri. Odaia are două paturi, o masă, o laviţă, un scaun şi o sobiţă de tuci. Pe amândouă paturile, stau grămezi de haine, încălţăminte, pălării, şaluri purtate, pe sub paturi şi pe laviţă fel-de-fel de mărfuri de farfurărie şi sticlărie…

La vederea mormanelor de vechituri, d. Lefter tresare; se repede şi-ncepe să scotocească luând şi examinând pe rând bucăţică cu bucăţică, fir cu fir. Câte reflexiuni ironice, picante, sentimentale, se pot face asupra unei aşa grămezi pestriţe de vechituri, cu privire la zădărnicia lumii trecătoare prin care au trecut şi ele o clipă, nouă, neveştejite! Dar d. Lefter n-are vreme să filosofeze… el caută… caută mereu… Fatalitate! jacheta cenuşie nu se află. Când gânduri peste gânduri îi clocotesc în cap, iacătă şi Ţâca, d-abia ducându-şi coşul plin de vechituri nouă, foarte obosită de alergătura zilii-ntregi şi flămândă: de departe i s-au umflat nările ca răspuns la chemarea generosului miros de pe vatră.

Cum intră, o înconjură toţi trei musafirii; d. Lefter o ia de pept:

— Unde mi-e jacheta?

— Care jachetă?

— Jacheta a cenuşie…

— Care jachetă cenuşie?

— Jacheta cu biletele…
— Care belete, boiarule?
— Te faci că nu ştii, gaşperiţă!
— Să mă trăsnească Dumnezeu! să hie al dracului!
— Mai bine, spune drept, zice d. Turtureanu.
— Dacă spui ai bacşiş bun, adaogă d. căpitan Pandele.
— Ce sa spuie boiarule! zice bătrâna apilpisită: ce să spuie? vai de păcatele noastre, dacă nu ştie… auzi colo! ce sa spuie?
— Taci tu! zbiară d. Turtureanu şi-i dă brânci babei cât colo în săliţă.
Baba îşi face cruci, iar copila tremură ca varga lângă vatră, unde prunele sfârâie tare-n cratiţă.
— Să n-aibă parte!… dă să zică Ţâca.
— Na-i fost tu, o-ntrerupe d. Lefter, în strada Pacienţii numărul 13, la madam Popescu, madam Lefter Popescu, o damă – naltă, subţirică, frumoasă, oacheşă, casele ale verzi cu geamlâc, care are o aluniţă cu păr d-asupra sprâncenii din stânga şi se poartă legată la cap cu roşu?
— Ba, am fost.
— Atunci, de ce minţi?
— Ba, nu mint, boiarule; am fost. Ei?
— Nu ţi-a dat pe zece farfurii, că n-ai vrut să dai o duzină-ntreagă, cu chenar conabiu lat pe muche şi altul pembè îngust pe buză, o jachetă cenuşie?
— Ba, mi-a dat.
— Atunci, de ce minţi?
— Nu minte, boiarule! zice bătrâna din săliţă.
— Taci tu!… Unde e jacheta?
— E pa mine… o port pa dedesubt.
— Ca să nu te prinz!
— Ba, sa hie al dracului care n-o poartă de frig… Sunt borţoasă, boiarule… alerg toată zâulica pân zloată – bogdaproste, îmi ţâne cald la pântece şi la şale.
— Dezbracă-te, porunceşte d. Lefter.
— Iaca…

Şi Ţâca începe a-şi lepăda ţoalele de pe ea. Tocmai dedesubt de tot, peste cămaşe, se vede jacheta cenuşie. D. Lefter repede o caută-n buzunarul de la piept; chivuţa se strâmbă, că se gâdilă la sân. În buzunar, nimic; dar în fund are o descusătură… desigur o fi căzut în căptuşeală. Ţâca scoate şi o dă d-lui Lefter, care o descoase cu briceagul din toate tighelurile… În căptuşală, nimic şi iar nimic.

— Ce mi-ai făcut biletele? răcneşte îngrozitor cu pumnii-n-cleştaţi d. Lefter, pe când ceilalţi doi o strâng de aproape într-un colţ.

— Care belete? zbiară şi chivuţa ca o nebună ş-apoi, schimbând tonul, strigă tare către baba din săliţă în ţigăneşte: „Săi, că se sfarojesc prunele de tot!”

— Ce ai spus pe ţigăneşte? urlă d. Lefter.

— Hauleu! începu să se bocească baba şi copila, ce năpaste a fost să cază pe noi!

— Să-mi scoţi biletele! scrâşneşte d. Lefter; să-mi scoţi biletele, hoaţo! că te omor, mă-nţelegi? te omor!

Şi-i trage Ţâchii o palmă, s-o năucească. Atunci, toate trei femeile se pornesc pe răgete, să crezi că s-a aprins o cuşcă cu pantere. D. Turtureanu dă într-o parte pe d. Lefter şi cu gravitate:

— Las-o mă rog… Las’ că spun dumnealor la secţie. Apoi iese-n uşă, dă un ţignal; sergenţii răsar ca din pământ, şi haide! le-au pornit pe nemâncate…

Toată arta d-lui Turtureanu a rămas infructuoasă… Femeile nu ştiau nimic despre bilete… Cu tot zelul său, nu putuse depăşi limitele prudenţii; de aceea, el spunea seara la berărie d-lui Lefter şi căpitanului:

— Cu baba şi cu fata, de! merge să le mursici[ii] mai zdravăn; dar cu Ţâca, nu prea, fiindcă, e pardon, în poziţie; dacă se întâmplă la secret vreun avort… Nu ştii dumneata? Astăzi nu mai poţi conta pe inferiori… şi nici pe superiori! S-aude… Gazetele atât aşteaptă ca să ne persecute… Dar îţi spun eu că nu e! Biletele n-au fost în jachetă; pot face prinsoare pe ce pofteşti… Să vezi când ţi-o mai trece niţel

asta… cum să zic? amorul-propriu, – aşa e tot omul la început când îi vine o surpriză de aşa un câştig – să vezi, ai să dai peste ele acasă.

D. Lefter susţine că Ţâca i-a furat biletele – chivuţele şi jidanii nu sunt proşti: când cumpără haine vechi, le purică pân toate-ndoiturile.

— Ia, dă-mi-le, mă-nţelegi, la discreţie, să stau eu cu dumnealor în tête-à-tête la secret… Să vezi cum scot biletele…

Şi zicând aceasta, se uită cruciş, fioros şi scrâşneşte din dinţi. D. Turtureanu răspunde făcând teorii asupra instrucţiunei criminale pe temeiul îndelungatei d-sale experienţe în serviciul siguranţei publice. Aşa, femeile rabdă mai mult, sunt mai piloase[iii] decât barbaţii. Dintre bărbaţi, bulgarii întrec pe toţi la răbdare; mai puţin ca toţi rabdă ţiganii şi ţigancele mai puţin de cât toate: cum le strângi puţin în corset, „stai că spui, mânca-te-aş!”

De aceea le slăbise pe chivuţe, lăsându-le însă tot la secret nemâncate, să se mai gândească – poate!… dar nu-i vine să crează.

Pe când vorbeşte d. Turtureanu, d. căpitan Pandele citeşte gazeta de seară, iar d. Lefter ascultă dus pe gânduri. La un moment, d. Popescu se face palid: un domn a intrat în berărie şi trece pe lângă masa lor către fund. Este şeful său de la minister, un tip foarte posomorât şi din cale afară aspru. D. Lefter se scoală şi salută; şeful d-abia moţăie din cap şi se aşează la o masă puţin mai departe.

— Uite, zice d. căpitan şi arată şi celorlalţi gazeta care scrie: „Precum se ştie, cele două mari loterii s-au tras zilel trecute. Numerile care au câştigat loturile cele mari, de câte 50.000 lei sunt: la Constanţa-Universitate, 076.384 – la Bucureşti-Astronomie, 109.520.

Un lucru curios însă; până acuma, fericiţii posesori ai numerilor câştigătoare nu s-au prezentat să-şi reclame dreptul. Pentru numeroşii noştri cititori şi gentilele noastre cititoare, în rândurile cărora am dori din suflet să se afle

câştigătorii, amintim că, după şase luni de la trageri, nu se mai poate sub nici un cuvânt reclama vreun câştig. Sumele nereclamate până la termenul fatal trec de drept la fondurile societăţilor respective.”

Cu tot respectul ce i-l insufla d-lui Lefter şeful său, care-l ochia pe sub sprincene din când în când cu privirea plină de „mustrare – adică: „Dumneata ne tragi pe sfoară; scrii că eşti bolnav, ca să-mi lipseşti de la datorie, şi pe urmă-mi baţi berăriile… Bravo!” – cu tot respectul acela foarte legitim, d. Popescu nu se putu stăpâni la propoziţia finală din notiţa gazetei, şi izbucni într-un hohot de râs, un râs vânăt:

— Hahaha! să ştii nene Turturene, că le găsim tocma a doua zi după termen… îmi cunosc eu norocul!… Hahaha!

Râsul şi vorbele acestea au făcut pe d. căpitan Pandele să sară din loc. El, care până aci păstrase o atitudine calmă, mai presus de orice laudă, a trebuit în sfârşit şi el să izbucnească… Imputări amare de neglijenţă, de indiferenţă, de imprudenţă! Când are cineva hârtii de valoare aşa de mare, nu le lasă să se târâie astfel de colo până colo… Trebuie să fie cineva prea sec! Aşa trebuie să paţi când faci afaceri de o sută de mii de franci cu un zevzec! ş.c.l… Şi asupra acestora d. căpitan pleacă, spumând şi înjurând ca un grad inferior. D. Lefter parcă n-a auzit nimic; bate toba încetinel cu deştele pe marmura mesii.

Peste câteva momente, domnul şef, care a plătit paharul său de bere, se scoală şi, trecând spre uşă pe lângă masă, zice:

— Domnule Popescu, dacă dumneata nu mai vrei să vii la serviciu, atunci, te rog, cel puţin trimite mâine cheia sertarului, unde ai acte publice în întârziere.

— Am fost bolnav, domnule şef.

— Mofturi!…

— Parol, domnule şef; mâine viu negreşit.

— Te rog! zise scurt şi apăsat şeful şi plecă fără să salute. D. Turtureanu se uită la ceas… Târziu! Trebuie să meargă la serviciul de noapte: peste un ceas trece inspectorul pe la

secţie. Pleacă; d. Lefter pleacă după el. Să arunce într-o birjă; d. Lefter se aruncă după el.

— Merg şi eu la secţie, nene Turturene, s-o mai văz pe hoaţă! D. Turtureanu se-nvoieşte numai după ce amicul îşi da cuvântul solemn de onoare că n-are să mai fie violent, n-are să mai facă nimic femeilor arestate. Pe drum, d. Popescu promite amicului său să-i ridice partea din câştig de la cinci la zece ta sută, dacă se găsesc biletele.

— Pe viitorul şi pe onoarea mea! nene Turturene!

Au sosit... Nenorocire!... Inspectorul trecuse pe la secţie adineauri; cercetase la secret, notase ceva foarte supărat, în portofel, şi liberase pe cele trei femei, îmbunându-le cu vorbe blânde.

— De mare belea mi se pare că m-ai dat, nene Popescule, cu ipohondriile dumitale! a zis d. comisar.

D. Letter atunci a-nceput să se vaite.

— Prin urmare, care va să zică, dacă nici dv., poliţia, nu ne protejaţi contra bandiţilor, atunci, mă rog, ce mai rămâne? Am înţeles, care va să zică, cum merge chestia! Nu vă săturaţi nici cu zece la sută? Cât vreţi, cât poftiţi, domnule? şaptezeci? nouăzeci? sută la sută?

Şi apoi o cascadă, un torent de invective la adresa autorităţii, care e compusă din pungaşi, din zbiri complici cu briganzii! exemplu: d. inspector, care s-a învoit cu ţigancele...

— Frumos! sublim! adaogă, după o pauză de resuflu, d. Popescu, cu un ton de acră ironie.

Ş-apoi, schimbând tonul, cu glasul tunător:

— Ruşine pentru acest început de secol! de trei ori ruşine!

Prudenţa şi amiciţia au oprit pe d. Turtureanu să nu-i dreseze cuvenitul proces-verbal pentru insultă adusă autorităţii în exerciţiul funcţiunei, şi poate că tot i l-ar fi dresat dacă, asupra ultimelor cuvinte d. Lefter n-ar fi ieşit în fuga mare ca un nebun, strigând că se duce să reclame la parchet.

Era cam pe la rândul al treilea al salipgiilor; mijea bine de ziuă, când d. Lefter, după ce rătăcise atâta vreme prin mahalale, ajunse în sfârşit în maidanul din strada Emancipării, în faţa cocioabei, de unde ridicaseră aseară pe cele trei chivuţe…

Poate… poate că rugăciunea să biruie ce n-a putut birui violenţa… şi d. Popescu bate cu sfială la uşa sărmanei locuinţe… Nici un răspuns… Mai bate odată, tot aşa de discret… Acelaşi rezultat… Să bată mai cu inimă!… Dar mai multă inima n-are… Se apropie în vârful galoşilor de ferestruică şi ascultă ce să fie înăuntru… În tăcerea dimineţii umede şi neguroase, se aud bine horcăieli… Femeile, zdrobite de împrejurările prin care trecuseră, dormeau duse.

D. Lefter şezu pe marginea de lemn a prispii şi aprinse o ţigaretă… Şezu cât şezu aşa, meditând un discurs bine simţit pentru a convinge pe chivuţe că nişte femei muncitoare pot câştiga o avere într-un chip onorabil, fără să caute a ruina pe un om, de la casa căruia au câştigat totdeauna o bucăţică de pâine… Ar fi păcat! şi mai la urmă, el a dat de ştire: biletele sunt anulate; dar zece, cinsprezece la sută, da! o avere necalculabilă, care le pică din cer: bogate, independente şi… oneste, ş.c.l…

Deodată, se aude zgomot uşor în casă… în sfârşit, s-au deşteptat… Musafirul se scoală-n picioare, tuşeşte şi pune mâna pe bordul pălăriei. În acelaşi moment uşa se deschide şi se arată-n prag chipul neţesălat al fetii:

— Haoleu, mamă! săriţi! c-a venit hăla iar! Femeile sar degrab:

— Iar ai venit, nebunule? ţipă Ţâca.

— Ai venit iar la belete, ai? urlă bătrâna. Şi, până să n-apuce d. Popescu să salute măcar, se pomeneşte fleaşc! drept în ochi, o strachină cu prune sleite!

— Na belete!

— Să pui să ne omoare, nevinovate, la poliţie, ai? oţule!

Şi după ce i-au luat văzul, trege-i pumni, palme, şi pe urmă care cu ce apucă, baba cu o cratiţă, fata cu o scurtătură de lemn şi femeia cu un târn, şi dă-l tava pân noroi:

— Na belete! na belete! na belete!

Când au ostenit bine chivuţele, a plecat şi d. Lefter destul de ostenit şi dumnealui dar repede, şi cu capul gol, de degrab ce-i era, – şi chivuţele după el:

— Ho! Ho! nu mai vrei belete? să mai vii la belete! ho! oarrba!

Pe la şeapte şi jumătate d. Popescu era acasă. Consoarta sa nu dormise toată noaptea de grijă. Cocoana, văzând halul omului, s-a pornit pe plâns… De cu seara, venise un prieten de la minister şi lăsase o scrisoare…

0 citeşte: „Dragă Leftere, Astăzi, când am plecat de la canţilerie, d. Georgescu, şeful, mi-a zis să te anunţ că, dacă mâine nu vii la serviciu, poţi să nu mai vii deloc, căci face raport de destituire şi pune să spargă broasca sertarului tău, unde ai încuiat dosarul cu afacerea Goldstein. Au venit astăzi trei deputaţi şi au făcut gură că se trăgănează lucrurile. De mâne, începem pe cât o ţine Camera, canţileria la 8 dim. Te rog, în interesul tău, vină negreşit. Şeful e turbat rău.

Al tău fidel amic, MITICUŢĂ”

La opt şi cinci, d. Lefter, spălat şi premenit, suie treptele ministerului. întreabă pe aprod:

— Şeful a venit?

— Acuşica, răspunde aprodul. A ordonat să mergeţi imediat la dumnealui.

D. Popescu grăbeşte şi intră foarte umilit. Şeful, care se plimbă de colo până colo, cu mâinile în buzunar, cum îl vede, se opreşte:

— Ai venit, domnule?

— Da, domnule Georgescu…

— Aici nu sunt domnul Georgescu, domnule! aici sunt domnul şef… Să-mi aduci la moment dosarul afacerii Goldstein… Şi altădată, să ştii că te dau afară! Statul nu

plăteşte impiegaţii, ca să facă beţii noaptea şi ziua să zacă – uite ce prăpădit eşti! – în loc să vie la datorie… M-ai auzit? Mergi de-mi adu dosarul!

Impiegatul iese împleticindu-se. Se duce la masa lui de lucru, descuie sertarul şi apucă nervos un vraf de hârtii. Când dă să pună vraful pe masă, scapă pântre deşte jos o hârtiuţă mică îndoită. S-apleacă – o ridică – o priveşte lung – dă un ţipăt…

Toţi zeii! toţi au murit! toţi mor! numai Norocul trăieşte şi va trăi alături cu Vremea, nemuritoare ca şi el!… Sunt aci!… aci biletele!… aci era soarele strălucitor căutat atâta timp orbeşte pe-ntuneric!

D. Lefter e liniştit – acea linişte a mării, care, înţelenită în fine, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan: faţa ei este senină, fără creţ, pe când în fundu-i zac atâtea sfărâmături de corăbii înghiţite pe de-apururi, înainte de a fi putut ajunge la liman!

El ascunde-n sân, între flanelă şi piele, într-un plic de pânză, cele două bucăţele de hârtie tipărite conabiu, ca muchea unor farfurii pierdute pe veci. Surâzând de această reminiscenţă vizuală, se încheie la jiletcă fără pripă, se aşează bine în jeţul său de muşama şi aşterne cu mâna sigură pe o coală de hârtie ministerială, următoarea compoziţie, care, sub forma-i laconică, ascunde atâta ironie:

Domnule Ministru, „Sănătatea mea prea delicată nu-mi permite să mai suport asprimile de tot felul ale serviciului.

Vă rog dar respectuos să binevoiţi a-mi primi demisia din postul ce ocup la acest onor minister.

Binevoiţi etc.” „ELEUTHERIU POPESCU”.

Ia apoi dosarul şi demisia şi intră hotărât la şeful, care lucrează cu nasul vârât în hârtii:

— Domnule şef, iată dosarul Goldstein.

— Bine, răspunde superiorul fără să ridice capul. Lasă-l aici.

— Şi mai iată, „domnule Georgescu”, vă rog foarte mult, şi demisia mea.

— Bine… Las-o aici.
— Vă salut.
— Bine… Du-te.
După zece minute, omul care a scuturat în fine jugul nesuferitei robii, intră la bancherul unde au fost depuse biletele en gros.
— Mă rog, unde se încasează câştigurile de la lotăriile care s-au tras alaltăieri?
— Fondul e depus la casa de depuneri, dar poate cinevă să le-n-caseze şi prin noi. Aveţi vreun bilet câştigător?
— Am două câştigătoare, răspunse fără afectare d. Popescu, şi arată de departe biletele, ţinându-le graţios între două degete.
— Sunt câştiguri mari?
— Măricele… Am amândouă câştigurile mari! Bancherul deschide nişte ochi plini de admiraţie şi zice, dând să ia biletele:
— Daţi-mi voie, mă rog.
Dar d. Lefter retrage încetinel mâna, desdoieşte biletele şi întreabă:
— N-aveţi listele oficiale?
— Ba da. Iată-le.
— Mă rog, zice d. Lefter cu vorbă respicată, Avem odată: zero-şaptezeci-şi-şase-de-mii-trei-sute-opt-zeci-şi-patru Universitate-Constanţa.
— Nu, răspunde bancherul: una-sută-şi-nouă-mii-cinci-sute-două-zeci.
— Dă-mi voie, nu mă-ncurca: una sută-şi-nouă-mii-cinci-sute-două-zeci – Bucureşti-Astronomie.
— Ba, pardon, zice bancherul… Bucureşti-Astronomie zero-şaptezeci-şi-şase-de-mii-trei-sute-opt-zeci-şi-patru.
D. Lefter nu-şi dă seama bine de ce, dar simte o sfârşeală, şi cade, alb ca porţelanul, pe un scaun lângă cantoră[iv], întinzând machinal mâna cu biletele. Bancherul le ia se uită bine la liste, la bilete, la posesorul lor, şi zâmbind şi el fără afectare zice d-lui Lefter, care ascultă stupid:

— Uite ce e, stimabile: v-aţi înşelat. Şi iacă de unde provine… Dumneata ai… Ciudat lucru, ce-i drept… Cum s-a întâmplat!… Al dracului!… Dumneata ai la una tocmai numărul care a câştigat la cealaltă şi…

— Şi ce?

— şi vice-versa.

Cum aude cuvântul vice-versa, d. Lefter se face vânăt ca ficatul şi se ridică izbucnind cu o volubilitate supremă:

— Vice-versa! Nu se poate, domnule! peste poate! Vice-versa! Asta-i şarlatanie, mă-nţelegi! Vă-nvăţ eu minte pe d-voastră să umblaţi d-acu-ncolo cu infamii, şi să vă bateţi joc de oameni, fiindcă este o exploatare şi nu vă mai săturaţi ca vampirii, pierzând toată sudoarea fiecare om onest, deoarece se-ncrede orbeşte-n mofturile d-voastră şi cu tripotajuri ovreieşti de bursă, care suntem noi proşti şi nu ne-nvăţăm odată minte ca să venim, mă-nţelegi, şi să ne revoltăm… da! să ne revoltăm! Aşa să ştiţi: proşti! proşti! proşti!

Ş-a-nceput să se jelească, să se bată cu palmele peste ochi şi cu pumnii în cap şi să tropăie din picioare, făcând aşa un tărăboi, încât a trebuit bancherul să ceară ajutorul forţei publice ca să scape de d. Lefter…

Dacă aş fi unul din acei autori care se respectă şi sunt foarte respectaţi, aş încheia povestirea mea astfel…

Au trecut inulţi ani la mijloc.

Într-un târziu, cine vizita mânăstirea Ţigăneşti, putea vedea acolo o mică bătrână, oacheşă, înaltă şi uscată ca o sfântă, cu o aluniţă mare păroasă d-asupra sprincenei din stânga şi cu privirea extatică. Ea nu scotea un cuvânt, nu voia să răspunză la nici o întrebare; nu făcea nici un rău, era dimpotrivă foarte blândă. O singură apucătură denunţa oarecum că, sub fruntea ei senină, clipea o minte cu reazimul dezrădăcinat: toată ziulica, maica Elefteria culegea, te mir pe unde le mai găsea, cioburi de străchini, pe care le ascundea cu scumpătate în scunda ei chiliuţă.

Tot într-un timp, colo departe, în haosul zgomotos al Bucureştilor, trecătorii puteau vedea un moşneag micuţ, intrat la apă şi scofâlcit, plimbându-se liniştit, cu acea linişte a mării, care, potolită în sfârşit, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan. Bătrânelul se plimba regulat, – dimineaţa, de colo până colo pe dinaintea Universităţii – seara, cum răsăreau aştrii, de jur împrejurul Observatorului pompierilor de la bifurcarea bulevardului Pake, – şoptind mereu, cu un glas blajin, acelaşi cuvânt: „Vice-versa!… da, vice-versa…!”… – cuvânt vag ca şi vagul vastei mări, care sub faţa-i fără creţ, ascunde-n tainicele-i adâncuri stâncoase cine ştie câte corăbii, zdrobite înainte de a fi ajuns la liman, de-a pururi pierdute!

Dar… fiindcă nu sunt dintre acei autori, prefer să vă spun drept: după scandalul de la bancher, nu ştiu ce s-a mai întâmplat cu eroul meu şi cu madam Popescu.

[i] Superstiţie de jucător de cărţi.

[ii] A învineţi în bătaie.

[iii] Tari, puternice, răbdătoare (pop.) [iv] Birou (înv. şi reg)

CAUT CASĂ…

Caut casă cu chirie, caut şi nu găsesc. E absurd ce se petrece la noi, în Bucureşti! în fiecare an, se clădesc sute de binale, acareturi peste acareturi, şi, în loc să scază, chiriile cresc. Şi ce construcţii! tot cum nu-mi convin mie.

— Aide-nainte! strig eu samsarului, care mă poartă de azi-dimineaţă. Înainte, jidove rătăcitor!

— A! iată încă una… Asta e a douasprecea astăzi.

— S-o vedem şi p-asta.

E tăcută parcă numai şi numai să fie admirată de dinafară. Fireşte că în pragul iernei nu caut o casă cu chirie pentru a o admira din curte – adică din uliţă, fiindcă n-are curte. Pe dinafară, şease ferestre mari, ciubuce şi ornamente monumentale. Înăuntru, trei chichineţe, din cari una n-are lumină decât de la uşa coridorului, ce duce la atenanţe – cocoana, stăpâna casei, zice: independenţe.

Independenţele! Deschid usa să le văz şi repede o-nchid, la loc; m-a-necat! E foarte cald în odăiţe – o căldură năbuşitoare.

— Dar – întreb – a fost cineva bolnav aci?

— Nu!

— Parcă aţi făcut foc.

— E tinicheaua de la acoperiş. Ştiţi, când e soare… Dar când plouă, se răcoreşte.

— Dar à propos, sobe nu văz.

— Sunt coşurile de zid… Puneţi sobă cu cărbuni… Aşa am pus şi noi: e mai iconomie.

— Şi căt pe an?

— Două mii.

— Înainte, jidove rătăcitor!

Ahasverus răsuflă din greu; scoate o basma murdară cu care-şi curăţă fruntea de sudoare şi porneşte… Eu, după el.

Atunci, ca în faţa beduinului călător prin pustiul de nisip, începe să mi se ridice la depărtată zare fata morgana. Iat-o cât e de luminoasă! Bun şi neuitat adăpost! E casa lui Hagi Ilie lumânărarul, de la Sf. Gheorghe din Ploeşti, unde am stat atâta vreme cu chirie până să-mi completez studiile şi să-mi obţiu diploma de patru clase primare la şcoala domnească. Cu cât mijesc ochii mai tare, cu atât bătrâna mea prietină apare mai limpede între cei patru salcâmi venerabili… Iată şi liliecii… Au înflorit a doua oară – semn de toamnă lungă… îmi trimet de departe florile albe mirosul lor onest. Să ne apropiăm binişor şi să intrăm în grădina care parcă n-are fund. Grădina asta – s-o vezi noaptea pe lună! Atunci să-i mănânci discret prunele brumării. Iată ce frumuseţe de prune. Dar gutuile… Şi perele astea de iarnă… Astea se mănâncă tocma-n postul Paştelui. Şi viţa, uite ce încărcată e!

Uitaţi-vă departe până-n ulucile cari d-abia se zăresc colo jos. Toată câmpia aceasta plină de bălării uriaşe e curtea caselor. Nu simţiţi cum miroase a bălărie răscoaptă de soare? Grădina de alături e vestită pentru vişinele ei

turceşti. Gardu-l poţi sări uşor, dar trebuie mare băgare de seamă, nu cumva să simţă stăpânul: aleargă foarte iute şi are un bici, care arde ca focul; e mai rău dacă te ajunge cu sfârcul când vrei să sai gardu-napoi. Ia uitaţi-vă acuma la casă. Ce mândru se ţuguiază acoperişul cu şindrilă, îmbrăcat spre miazănoapte cu muşchi verde moale şi purtând în vârfu-i un urcior smălţuit care sclipeşte în soare. Ce mare şi stufoasă a crescut urechelniţa! Iată dasupra gârliciului, din care izvorăşte aşa potrivită răcoare, pridvorul larg.

Dar ia să suiţi numai, după mine, cele nouă trepte până-n pridvor. Vedeţi cât de frumos se ţine pe stâlpii lui bondoci de stejar cioplit! Ce cuminte adăposteşte de bătăile arşiţei şi apelor cerului! Să trecem acum din pridvor în sală. Ce largă încăpere! Colea, la dreapta, două odăi; dincoace, la stânga, alte două. La deschizătura ferestrelor se vede cât de groase sunt zidurile. Pe firida uneia din ele, şed fără primejdie şase borcane respectabile de murături. Ce ziceţi de sobe? Cu ce dignitate magistrală stau, proaspăt văruite, la locurile lor, gata să prezideze o dezbatere, într-una din şedinţele lungilor nopţi de iarnă! Şi iată cum, alăturea de perete, protectorul nebiruit, departe de ferestre şi de uşi, se odihnesc paturile copiilor, cu faţa către lumina vetrei şi cu căpătâiul sub icoane...

— Iacă alta! îmi strigă Ahasverus, stingând din ochii-mi arătarea cea albă. Iacă alta!

„De închiriat!”

Iar monumentală! iar terra-cotta! iar ferestre ca la Palatul Justiţiei. S-o vedem şi p-asta... a treisprezecea. Intrăm. Începem minunat... O entrée zugrăvită pompeian... Un motiv, în toată pictura, îmi atrage cu deosebire atenţia: e un amoraş verde, fluturând pe fundul cărămiziu şi purtând în mânuşiţe, dasupra capului, un ghiveci cu trandafiri albaştri. În stânga, salonul; e în trei colţuri... Locul este tăiat cu o foarte pronunţată oblică pe linia stradei, care se realiniază acuma toamna, căci aliniarea de astă-primăvară a fost

greşită. La mirarea mea că văz un salon în trei colţuri, stăpâna casei, care e marşandă, robes et confections[i], îmi desluşeşte că toate casele de pe strada aceasta sunt aşa: adică au toate câte un salon în trei colţuri, fiindcă toate locurile sunt taiate en biais[ii]. Sofrageria e luminată de sus, din tavan, prin pod.

— E cam strâmtă… îndrăznesc eu.

— Vai de mine! zice marşanda. Cum strâmtă? e destul de comodă: doi metri cinzeci pe trei treizeci.

Două odăi de dormit. Nici un perete neperforat. Doi au câte două ferestre; alţii doi câte-o uşe… Şi răspund spre apus. Ce nopţi plăcute de vară! Ce somn unsuros şi ce cămăşi de noapte lipicioase! Peste drum e o magherniţă cu fel de fel de poame şi mustărie… şi muşte…

— Dar eu am copii; paturile copiilor… nu ştiu unde le-aş putea pune la adăpost… ştiţi, iarna…

— Iarna, puteţi astupa o fereastră; bateţi o saltea şi pe deasupra o scoarţă.

— E cam departe de centru.

— Aveţi tramvaiul nou, la o distanţă de zece minute de aici… şi de acolo mai e niţel şi dai în bulevard. Sobele le-aţi văzut?… sunt de porţelan, de la Bazalt.

— Şi mă rog, cât costă pe an?

— Pe un an nu le putem da… cel puţin pe trei…

— Dar cât pe an?

— Douămii-cinsute…

— Porneşte – strig eu aspru – jidove rătăcitor!

Ahasverus se supune poruncii seculare. Ieşim…

A-nserat; m-a răzbit foamea. Isaac e zdrobit de atâta umblet. Îi dau doi franci de cheltuială.

— În sfârşit, îmi zice rătăcitorul, plictisit de atâtea dificultăţi din parte-mi; în sfârşit, ce fel de casă vrei? poate să ţi-o găsesc eu singur, fară să mai alergi şi dumneata.

— Ce casă vreau? zic eu şi mai plictisit. Uite ce casă vreau… Vreau o casă cu şase odăi mari, fiecare nu mai mult decât cu o fereastră şi o uşă, cu sală de baie, cu bucătărie,

două odăi pentru slugi, cu parchete, cu apă-n curte şi-n odăi, cu tout à l’égot[iii], cu seră, cu grădină de fructe şi grădină de flori şi un havuz mare, în mijlocul curţii… Asta vreau!

— Pe unde să fie?

— În centru… pe linia tramvaiului.

— Şi cât vrei să dai pe an?

— Între o mie şi o mie o sută…

— Bine, zice Ahasverus oftând resemnat, şi vrea să plece.

— Stai! zic eu. Ia seama, Isaac, să nu fie cu zidul la uliţă, să-mi scârţie cu cărbune pe zid când ies de la şcoală… M-ai înţeles?

[i] Rochii şi confecţii (fr.).

[ii] De-a curmezişul (fr.).

[iii] Closet cu apă curgătoare (fr.).

LA CONAC.

Din Poeniţa vine domol la vale un călăreţ tânăr în buiestru ţâcanit…

N-are de ce să gonească; soarele nu s-a ridicat nici de două suliţe; înainte de nămiezi, are să ajungă la conac, la Sălcuţa, dincolo de jumătatea drumului… Acolo stă un ceas, să dea grăunţe calului; până la toacă, e-n oraş la boierul. Gândindu-se la boierul, se pipăie-n sân – legătura cu banii stă bine.

A trecut de cotul dealului la câmp deschis.

E a doua zi de sfântul Gheorghe. Ceru-i fără pată cât de slabă în tot largu-i de jur împrejur. La vale, în zare adâncă, sclipeşte undoind aerul dimineţii calde, iar în păduriştea de mesteacăni de pe poala din bătaia soarelui, păsările primăverii se-ngână şi care de care se-ntrec în feluri de glasuri.

— Da-ncotro, -ncotro, flăcăule? întreabă cineva din urmă pe tânărul călăreţ.

Acesta întoarce capul. Din urmă îl ajunge un alt călăreţ. De unde a răsărit omul acesta? fiindcă, tot drumul, tânărul, măcar că şi-a întors privirile de multe ori pe calea umblată,

nu a luat seama să mai vină cineva după el; chiar a gândit: câtă singurătate de dimineaţă pe un drum aşa de căutat întotdeauna!

— La vale… răspunde tânărul. Da, dumneata?

— Tot la vale…

Şi cu vorba aceasta strângându-şi calul în pulpe trece alăturea înaintaşului.

— Drum bun, flăcăule!

— Şidumitale!

— Bine că te-ntâlnii!… Mi-e urât să fiu singur, mai ales la drum.

Călătorul după chip şi port e un negustor, vreun orzar ori cirezar, de cari umbla pân sate după daraveri; un roşcodan grăsuliu, cu faţa vioaie; cârn şi pistrui; dar om plăcut la înfâţişare şi tovarăş glumeţ; numai atâta că e şaşiu, şi când se uită drept în ochii tânărului, îi face aşa ca o ameţeală, cu un fel de durere la apropietura sprincenelor.

Merg ei astfel domol alături în buiestru ţăcănit, vorbind mai de una mai de alta, şi rămâne lucru hotărât că se opresc împreună la conac pentru o gustare; şi din vorbă-n vorbă, nici nu prind de veste când ajung aci aproape să intre-n Sălcuţa. Cotind la stânga, de după tufişul movilei pe care stă biserica, li se arată, ca la o bătaie de glonţ, coperişul nou de tinichia al turnului strălucind în soare.

Tânărul îndeamnă calul ţinând scurt zăbala. Tot aşa şi negustorul. Calul ia vânt. Trecând prin faţa bisericii, flăcăul îşi face cruce. Atunci aude pe tovaroşul, rămas câţiva paşi înapoi, râzând grozav. Întoarce capul: tovaroşul, nicăieri… Mare minune!… Unde a putut pieri? A intrat în pământ?

Nu… E la han… îl aşteaptă sub umbrar…

Flăcăul nu a luat seama că negustorul i-a fost trecut înainte. Fireşte că aşa a trebuit să fie: în pământ n-ar putea intra un călăreţ cu cal cu tot…

La conac, tingirile şi căldările clocotesc, grătarele sfârâie, cântă lăutarii, forfoteală şi larmă mare, şi clopote şi clopoţei, pe care le sună vite şi cai mişcându-şi capetele.

Tovaroşii de drum, după ce atârnă de gâtul cailor trăistile cu grăunţe, se aşează la o masă. Negustorul scoate din geanta lui un şip cu rachiu şi cinsteşte pe tânărul… Bun rachiu!… O căldură plăcută cuprinde măruntaiele, şi ce poftă de mâncare!… Mâncarea e bună şi vinul e şi mai bun… Negustorul bea şi-mbie pe tânăr, şi tânărul voinic, se ţine bine: pahar la pahar şi duşcă la duşcă…

Încet-încet, tovaroşii s-au înfierbântat bine… Dar le trebuie vin, şi degeaba bat în masă şi strigă: nimeni nu-i aude. E îmbulzeală mare înăuntru în prăvălie şi afară sub umbrar. Pierzându-şi răbdarea, negustorul se scoală de la masă şi merge-n cârciumă. Tânărul stă foarte aprins la locul lui, se şterge de sudoare şi suflă din adânc.

Celălalt se-ntoarce mânând înainte o fată voinică şi frumoasă, care, cu mânecile sumese până la subţiori, aduce pe o tavă uscătură şi udatură. Ajungând prin îmbulzeală la masă, şaşiul se uită lung la tânăr, ba-i mai face şi cu ochiul către fată.

Fata lasă tava pe masă şi porneşte. Flăcăul vrea s-o apuce de braţ: ea scapă şi pleacă: el o cheamă-napoi; ea-şi întoarce capul râzând, dă din umeri parc-a zice: „acu n-am vreme de jucării!” şi intră-n prăvălie. Şaşiul se uită la flăcău şi iar îi face cu ochiul: „după ea!” Flăcăul se scoală hotărât drept în picioare şi urmează calea ce i-o arată ochiul tovaroşului…

A trecut de mult de nămiezi şi încet-încet au plecat, unii câte unii, cără uşi, negustori şi drumeţi alţii, care la deal, care la vale, şi lăutarii au tăcut şi s-a liniştit de tot şi s-a limpezit locul.

La conac a mai rămas prea puţină lume… Într-o odaie, aţipesc aşa după masă, cei doi tovaroşi, fiecare pe câte un pat… Fata le aduce cafele… Acu nu-i mai e degrabă; poate sta şi de vorbă cu un drumeţ. Negustorul se uită la fată, se uită şaşiu la băiat şi merge să vază ce mai e pe dincolo, până-n odaia unde s-au pus nişte orzari să-nvârtească un ştosişor…

Acu, ce mai una alta? Multă vreme nu poate sta de vorbă o fata care are atâta treabă… N-apucă să plece fata şi roşcovanul intră-napoi. Tânărul s-a culcat de-a binele… Aş! E vreme de dormit acuma? Trebuie să meargă îndată după tovaroş în odaia d-alături, unde e pont mare de câştigat: orzarii sunt şi mai buni de iubit – joacă şi prost şi gros.

— Hai, scoală!

Între orzari, cine să fie?

— Neica Dincă, unchiul, frate bun cu taica flăcăului nostru.

Nu stau mult la vorbă ca să înţeleagă unchiul de unde vine şi unde se duce tânărul. Vine de acasă şi se duce la oraş, să plătească boierului câştigul întârziat, cincizeci de galbeni, pentru sfoara de moşie din Poeniţa, pe care o ţine taică-său în arendă.

Şi jocul porneşte iar… Tânărul se vâră şi el… şi joacă.

— Mă, ţângăule, zice unchiul, ia-ţi calul şi mergi de-ţi caută de treabă!… Ai auzit?…

Dar ţângăul se uită în ochiul tovaroşului, care-i stă în faţă, şi se face că n-aude. Merge înainte şi bine merge! are noroc nemaipomenit.

— Mă, Secule! zice unchiul. Ţi-e destul… Pleacă!

Aş!… S-a-nserat de tot; nu se mai vede cartea; se aprind lumânări.

— Mă, băiete! a-nnoptat… Ce faci?

— Bine! răspunde omul bâtrân şi joacă -nainte…

Dar jocul e joc şi norocul noroc… Începe cartea flăcăului să se schimbe şi să meargă tot d-a-ndăratele… Sudori peste sudori… Tânărul se opreşte şi stă la gânduri, uitându-se ca-n gol; dar întâlneşte ochiul tovaroşului, care-i dă o povaţă mai tare decât cea mai tare poruncă… Pune mâna-n sân şi scoate legătura… Înainte… Unchiul ridica ochii spre nepot, zâmbind cuminte, şi fără să mai zică o vorbă, îi apleacă cu multă luare aminte asupra mesei.

E trei după miezul nopţii. S-a dus arenda!… şi două inele şi ceasul!… S-ar fi dus şi calul şi şaua, dacă unchiul şi orzarii n-ar fi suflat în lumânări şi n-ar fi mers să se

odihnească… Cine a câştigat?… Cine a ştiut să joace, fireşte: unchiul şi cu unul dintre orzari, tovaroşul lui; alţi doi orzari au pierdut, nu tocmai cât nepotul, adică nu tot ce aveau; dar au pierdut şi ei destul de frumos pe potriva unor negustori nu tocmai tari.

Acu, toţi jucătorii dorm, fiecare la odaia lui. S-a-nnorat de pe la miezul nopţii şi e întunerec adânc.

Flăcăul nostru stă pe prispă cu fruntea-ntre mâni, pe când, în picioare, drept, în faţă-i, stă tovaroşul său de drum. Înecat de gânduri, tânărul ridică fruntea-n sus şi-i pare că vede în întunerecul nopţii strălucind ochiul ciudat care l-a stăpânit toata ziua.

— Ce-i de făcut? întreabă.

— Dorm toţi butuc, şopteşte cald şaşiul… Uşa e scoasă din ţâţâna de jos… Dacă o ridici binişor, poţi intra pe dedesubt; poţi pe urmă s-o descui pe dinăuntru şi să ieşi frumos. Intră încetinel; lasă-te pe vine; mergi pe dibuite la paturi; ascultă bine unde răsuflă, şi trece-le cu basmaua asta pe la nas fiecăruia… Odată să tragă-n suflet din mirosul ăsta, şi nu se mai deşteaptă până la ziuă, să-i tai cu ferestrăul.

Şi zicând acestea, îi dă basmaua-n mână şi-l împinge pe flăcău încet-încet spre uşă. Băiatul trece basmaua în mâna stângă şi, ştergându-se de sudoare:

— Doamne! doamne! suspină el şi cu dreapta-şi face cruce. Atunci un hohot straşnic se aude… Flăcăul se-ntoarce-n loc. E beznă-mprejuru-i, şi nicăieri ochiul luminos al tovaroşului. Tânărul se moleşeşte din toate-ncheieturile şi se prăbuşeşte pe prispă.

Se face ziuă…

— Scoală mă! aici ai adormit, procopsitule? zice un glas cunoscut.

Flăcăul se trezeşte buimăcit.

Unchiul îl cheamă în odaie; nepotul ascultă d-abia târându-se pe picioare.

— Cât ai pierdut, mă?

— Tot.

— Cât tot?
— Ce-am avut eu… şi…
— Şi ce mai?
— Şi… arenda.
— Cincizeci de galbeni?
Nepotul dă din cap punând ochii în pământ.
— Cine te-a pus sa joci, dacă nu ştii jocul?
— Dracul m-a pus!
— Nu ţi-am spus de trei ori să pleci?
— Da.
— N-ai înţeles că te luam la sigur?
— Nu.
— Prostule!
Şi unchiul trage din brâu un pungoi mare, scoate o mână de bani şi numără pe masă.
— Numără-i şi tu. Sunt cincizeci?
— Da.
După o tăcere, în timp ce băiatul a strâns banii, i-a legat şi a vârât adânc legătura în sân:
— Cu mine să joci tu, mă! ţângăule mucos?
Şi-i arde părinteşte două palme straşnice.
— Altădată să nu te mai apuci să joci cu oameni bătrâni, dacă nu ştii juca! Ia-ţi acu banii şi pleacă degrabă la boierul… Uite… mai ţine doi lei de parale, să ai ce mânca pe drum.
— Sărut mâna!
În câteva clipe, băiatul e călare…
— Ei! ce stai? nu pleci?
— Unchiule, să-ţi faci pomană, să nu spui taichii, că mă omoară!
— Dacă te faci băiat de treabă, nu-i spui.
— Mă fac… sărut mâna!
Şi flăcăul dă călcâie buiestraşului.
— Mă! strigă după el unchiul. Ia seama, că te ia dracul dacă te mai iei după el, nătărăule!

Către seară, tânărul, flămând şi-nsetat, trece pe dinaintea conacului de la Sălcuţa în buiestru-mbăşicat. O fată naltă şi voinică cu mânecile sumese până la subţiori, stând rezemată de un stâlp al prispei, se uită lung după călăreţ. El apleacă bărbia-n piept, strânge scurt zăbala şi îndeamnă calul la iuţeală. Vrea şi el să se uite odată înapoi, dar a apucat să cotească la dreapta pe după movila bisericii, şi prispa conacului nu se mai poate vedea.

Ajungând la cotul dealului, unde apucă drumul spre Poeniţa, buiestraşul gâfâind îşi potoleşte puţin mersul la urcuş.

Soarele, scăpătând la apus, se uită îndărăt cu stăruinţă caldă la pădurişţea de mesteacăni, unde atâtea pasări ale primăverii se cheamă, se-ntreabă şi-şi răspund, se-ngână şi se-ntrec în fel de glasuri, întorcându-se fiecare pe la cuibul său.

MONOPOL...

În vara anului 1907, aflându-mă în străinătate şi având în ţară daraveri, m-aşez în trenul Berlin-Bucureşti, cu gândul să m-abat o zi-două pe la Iaşi, unde să vizitez pe nişte vechi şi buni prieteni, familia Ronetti Roman.

A doua zi, mă cobor în gara Paşcani la 12.30 p.m. Numaidecât întreb cu respect pe un domn impiegat de mişcare foarte tânăr, care poartă o şapcă prea matură, odinioară desigur stacojie, „pe ce linie este tras trenul ce trebuie să plece peste câteva minute spre Iaşi”... Domnul impiegat îmi răspunde politicos că, „în legătură cu BerlinBucureşti, pleacă din Paşcani spre Iaşi numai un tren, la 4.10, cu sosirea la 6.5 p.m.”.

— Dar...

— Ştiu, mă-ntrerupe ghicindu-mi gândul; este şi un tren cum vrei dumneata; dar acela nu umblă...

— Este, dar nu umblă?

— nu umblă decât pe zezonul băilor.

— Am înţeles, răspund eu pe jumătate domirit. Fireşte, e prea de timpuriu, înainte de sfârşitul lui mai, să-nceapă

băile… Dar nu ştiam să fie acuma şi-n Berlin pătimaşi cari vin să se caute la băile din Iaşi.

Trei ceasuri şi jumătate în Paşcani – cam prea mult!… Dar ce pitoresc!

Ce glodăraie şi colbăraie!… Ce abdomene de copii malarici! şi se joacă şi râd – cam trist, dar tot râd!… Ce grav municipalul care ţine ordinea la fântâna din piaţa gării, unde se-mbulzesc multe vite însetate!… Ce jigăraie de câni costelivi cu ochii rătăciţi şi coada-ncârligată înspre pântece, furnizori ai amicului meu doctorul Lebel!… Şi, cu tot regimul nostru protecţionist, nici o fabrică de mănuşi în tot ţinutul!… Ai de ce să ţi se rupă inima – de mila oamenilor, fireşte, după a vitelor şi a câinilor. Bine că avem o S. P. A.[i]; să sperăm că încet-încet, cu vremea, vom ajunge s-avem şi o S. P. O.[ii]

4.10… Am pornit. Mergem şi înaintăm domol în sus spre Ruginoasa, şi ne apropiem de culme.

Soarele, aplecându-se către piscurile Ceahlăului, se ascunde după grămezi uriaşe de nouri, cari se tot ridică una peste alta venind dimpotrivă, pe când largile adâncături din dreapta urcuşului nostru se-nvăluiesc treptat în umbră.

Blânda melancolie a ţarinelor moldoveneşti – un cântec de neam mâhnit, din glas copilăresc, ajungând la mine limpede din de-departe vale – închipuirea marelui sinistru de acum două luni – apropierea de Iaşi… Apoi dulci amintiri din zilele primei nesocotite tinereţi – gândiri amare din pragul cu deşarte regrete al bătrâneţii… Toate mă-mpresoară, şi care de care luptă să mă-ngenunche şi să mă copleşească… Pe lângă astea, suflarea de monstru astmatic a locomotivei şi ţăcănitul din ce în ce mai obosit al roatelor… E penibilă mişcarea în alt tempo decât al sufletului…

În sfârşit, tica-taca, încetinel, ajung cu voia lui Dumnezeu joi seara, 24 mai, în gara Iaşi, unde sunt întâmpinat nu se poate mai frăţeşte de prietenii mei.

Mă gândesc, cum sunt obosit de drum şi de atâtea impresiuni, să mă duc repede la baie; dar îndată mi-aduc aminte de şapca odinioară stacojie: nu s-a deschis încă „zezonul”. Mă mulţumesc să mă spăl la bunele mele gazde cu apă de Vichy-Célestins; apa comună de Iaşi e mult mai gustoasă şi mai hrănitoare, dar costă mai scump şi cam irită pieliţa, mai ales vara.

E, cum spusei, la sfârşitul lui mai. Găsesc iubitul meu Iaşi în tremurul alegerilor generale… Ce febră! peste 43 de grade; aproape să se coaguleze albumina!

Fierbe lumea de grija cea mai mare ce poate – cum să zic? – poseda pe un adevărat român – aşa-numita despuiare a scrutinului… Scrutinul este pentru noi modernii, adică românii moderni, un fel de zeu, care s-arată în toată maiestatea lui despuiat: Apollo resplendescens[iii]…

Ziua de vineri, 25 mai, mi-o consacru deci de dimineaţă să vizitez redacţia Opiniei (o instalaţie în adevăr europeană; chiar un telefon; cam năzuros – e încă june), unde, în calitatea mea de confrate mai în vârstă, sunt primit cu destulă consideraţie. De aci, voi să contemplu apariţia zeului – pe un potop de ploaie, să crezi că s-au rupt băierile firmamentului.

De cu noaptea a-nceput a turna, şi toarnă… Pieţele, ogrăzile, locurile virane sunt mări şi lacuri; uliţele, fluviuri şi niagare… Caii înoată; birjile plutesc; tramvaiele par nişte vaporaşe de curse intraurbane, ca la Hamburg.

Mă plâng unui amic, impiegat superior, om cu carte, de furia elementului.

— Las’, coane Iancule – îmi zice – ploaia aiasta-i bună după atâtea călduri dropicale!

Şi mă conving că are omul toată dreptatea… De trei ori binecuvântat, diluviu!

1) ad rem[iv]: căldurile au fost, ce-i drept, foarte tari şi înainte de vreme;

2) ad locum[v]: se spală Iaşii; nu-i vorbă, Iaşii sunt un târg tare curat; dar orşicât, cineva, cât de curat să fie, tot nu

strică să se şi spele din când în când; măcar dacă nu se spală singur, să se lase spălat, şi

3) ad personam[vi]: servitoarea bunelor mele gazde a avut ingenioasa inspiraţie să pună la gurile zgheaburilor toate cofele şi putinile din casă… Las să se premenească umplutura de mai multe ori până curge limpede de tot, şi mă spăl bine cu apă de ploaie – excelentă pentru pieliţă.

Din adâncul sufletului zic: Domnul fie lăudat! el, care ne trimite răcoare după călduri tropicale; care ne spală câteodată cu d-a sila; care ne dă apă aşa de ieftină, mult mai ieftină decât cea de Vichy – o bagatelă.

Mă aflu, cum zisei, la Opinia înainte de amiazi. După ce, ca musafir, îmi fac datoria să ţin pe tinerii confraţi vreo trei sferturi de ceas, cu palavre, încep a pricepe că le cam stau pe suflet… Eu n-am treabă; toată ziua mi-e de petrecere; pe când ei ard în toiul bucătăriei, unii cu condeiele-n mână, altul cu telefonul la ureche, celălalt cu nasul în listele electorale… în trei-patru ceasuri trebuie s-apară foaia.

— Domnilor – zic – de-acu vă las.

— Dar de ce te grăbeşti, coane Iancule?… de ce nu mai stai oleacă, olecuţă?

Olecuţă! diminutivul acesta îmi pare un categoric superlativ.

Tineri politicoşi! nu-mi ascund pălăria, nici umbrela, nu-mi fac nici o violenţă… Mă lasă să plec… E şi vremea. În faţă, la Mitropolie, sună 5 antemeridiane… La 12 fix ziua, sună în faţă la Mitropolie 5 antemeridiane; la 12 fix noaptea, 5 postmeridiane – dar foarte regulat.

Am plecat, spre marele regret al confraţilor, pe când potopul se-nteţeşte din ce în ce. Mă urc în luntrea mea cu un triton bătrân care tuşeşte straşnic şi strănută… Simptome alarmante la aşa vârstă… Se vede bine că, în atribuţiunile amicului nostru doctorul Jocu, nu intră şi inspectarea animalelor marine.

— Avanti, gondoliere! strig.

Bravul gondolier îi trage câteva tritonului cu coada lopeţii. Bălăcind contra torentului, navigăm încet-încet la deal.

Unde să merg? La Smirnov, or la Ermacov? Sunt amândoi imperfecţi; dar la primul merge colegiul I; eu merg la colegiul II, cu intelectualii. Oprim la Ermacov. Debarc. Am călcat pe pământ ferm.

Sui scăricica, intru, când… simt că-mi fuge pământul de sub picioare şi, cât p-aci, dacă nu sare cineva repede să m-apuce, dau să cad pe spate înapoi afară, în valuri. Ca fulgerul mă săgeată un gând sinistru: un atac de dambla!… Sunt pierdut!… Dumnezeule! aibi milă de familia mea rămasă departe în străine locuri… Ce bucurie pe mine când, cu toată supărarea gleznei din pricina alunecării, aflu, după primul moment de groază, că damblaua mea a fost numai nişte sâmburi de masline risipiţi – pi gios!

Dugheana e plină de amici, toţi funcţionari publici şi profesiuni liberale[vii]. Aşteaptă aci de mult să se oprească potopul, şi, aşteptând, ca să le pară timpul mai scurt, iau aperitive, ţuică, mastică, pelin, mişmaş şi gustă mezeluri, salam, ghiudem, caşcaval, masline…

Fireşte, mai cu samă cum sunt vesel că n-am avut dambla, intru şi eu în combinaţie.

Şi aperitive, şi mezeluri, şi vorbă, şi discuţie asupra „situaţiunii dificile în care se găseşte ţara în urma tristelor evenimente, ca să zicem aşa, şi-n faţa atâtor reforme ce această situaţiune le reclamă imperios, dacă ne putem pronunţa astfel”, şi apoi „asupra trecutului, prezentului şi viitorului, ideilor şi programului fiecărui ales şi fiecărui candidat” – şi dezbateri, şi vorbă, şi aperitive, şi mezeluri, şi aruncăm sâmburii – pi gios!…

Dar e unu şi jumătate; m-aşteaptă la dejun. Am stat aci un ceas şi mai bine! Vezi cum trece de uşor vremea vorbind despre chestii grele!… Cu multă prudenţă, de teama unui al doilea atac, mă mişc şi vreau să-mi plătesc consumaţia. Dar amicii protestează: astăzi este rândul de plată al amicului

X..., care a repurtat, ca orator la o întrunire electorală, un fenomenal succes...

Încă un rând de aperitive şi masline, şi aruncăm sâmburii... Eu mă lipesc bine cu talpa de duşumea... Şi încă un rând... cel din urmă! şi masline, şi aruncăm...

— Socoteala! în total!

Nu-i mult! Mezeluri şi masline, 3.15; băuturi, 17.05; total 20.20.

Amicul X..., după ce plăteşte galant, se suie în gondolă cu mine; locuieşte în drumul meu, pe un canaletto – să-l las acasă.

Pornim.

— Coane Iancule – îmi zice – 'm par' rău amu, după su'cesul meu, c-am cedat şi nu mi-am pus cand'atura!

Face iconomie de silabe, probabil fiindcă mai avem puţine momente de petrecut împreună; vrea omul cât mai scurt să-mi spună cât mai multe. Şi, cum se clatină gondola pe valuri, amicul adaogă:

— Aveam o ide' de refo'mă... Nu mai me'ge, monşăr, cu ţaranii... S' beţivi!... T'eb'e un mo'opol al... ac'... (gondola se clatină) al... ac'cololului)...

Ne-am oprit. Ne pupăm în gondolă ca doi patricieni de pe timpul ilustrului doge Francesco Morosini. Se dă jos încetinel pe trotuarul plin de apă şi intră, leoarcă de ploaie, pe portalul bătrânului său palazzaccio[viii].

— Ia sama (îi strig), pe San Giovanni, padrone mio[ix]! nobilul meu senior, să nu-ţi fi rămas vreun sâmbure de maslină pe talpă!

El se-ntoarce-n loc, smulge cu vârful degetelor o sărutare unsuroasă de pe buze şi mi-o aruncă magnific din depărtare.

Sunt opt ceasuri şi trei sferturi... Gondola aşteaptă... îmi iau rămas bun de la graţioasa mea gazdă şi plec cu Ronetti Roman la gară.

După ce-i mulţumesc de afectuoasa primire, urc în vagon.

— Amice – zic – ştii d-ta cu ce mă duc eu de la Iaşi la Bucureşti?

— Cu trenul.

— Da, cu trenul, fireşte; dar nu numai cu trenul, merg şi cu o idee…

—?…

— O idee de reformă!

—?!…

— Trebuie de înfiinţat numaidecât un monopol al ac’cololului…

Trenul s-a pus în mişcare… M-aplec pe uşa vagonului:

— la sate!… pentru rurali!

[i] Societatea pentru protecţia animalelor.

[ii] Societatea pentru protecţia oamenilor.

[iii] Apollo strălucitorul (lat.).

[iv] Cât priveşte faptele (lat.).

[v] Cât priveşte locul (lat.).

[vi] Cât priveşte persoana (lat.).

[vii] Profesiuni libere.

[viii] Mic palat (it.).

[ix] Sfântul Ion, patronul meu (it.).

MAMĂ…

A fost odată un împărat şi o-mpărătească sănătoşi şi voinici, dar tot mâhniţi, fiindcă de aproape zece ani, de când se luaseră, duceau degeaba dorul unui copil măcar.

Venind vremea să plece împăratul la război departe, cum trebuie să se-ntâmple orcărui împărat într-o poveste, după ce şi-a sărutat soţia, i-a zis:

— Măria-ta, eu acuma plec şi numa Cel-de-sus ştie când m-oi întoarce. Să te găsesc sănătoasă! Dar să ştii că la-ntoarcere trebuie să găsesc şi copil în casă; de unde nu, pâine şi sare cu mine nu mai mănânci!

Pe urmă a-ncălecat şi a plecat cu oştile.

A trecut de la astea o lună… au trecut trei… cinci… aproape nouă – suna a pace – şi nici un semn.

De grijă şi de supărare, sta biata împărăteasa în odaia ei, fără să mai vază pe nimini decât pe o bătrână credincioasă, care o crescuse pe ea de mică, de când rămăsese fară mamă; sta închisă cu bătrâna, ofta şi se jelea… Ce o să se facă ea când o da cu ochii de soţul ei?

Văzând că se prăpădeşte de atâta inimă rea, i s-a făcut bătrânei milă, şi s-a gândit cum i-ar mai risipi gândurile negre. Şi aşa, într-o zi, pe la scăpătatul soarelui, a luat-o, şi amândouă, îmbrăcate ca nişte cocoane de rând, să nu le cunoască nimini, s-au dus la plimbare într-o pădure.

Acolo umblând ele încet, duse pe gânduri, iată că găsesc o ţigăncuţă zdrenţeroasă şi lihnită, stând jos pe o buturugă în acea singurătate, cu un dănciuc aproape gol în braţe… îi dedea ţâţă; el sugea şi ea plângea.

— De ce plângi, fetico? a-ntrebat-o bătrâna.

— Cum să nu plâng, coconiţă?… M-a amăgit hoţul, şi după ce şi-a bătut joc de mine, a fugit în lume şi m-a lăsat să umblu aşa, gonită de la părinţi, cu pruncu-n braţe!… Nu mai mă ţin picioarele de nemâncată… şi pruncul nu vrea să ştie – cere… Şi n-am încai inimă să-mi fac seama singură: să-l omor şi pe el şi să mă omor şi pe mine… că dă Dumnezeu prunci cui nu-i trebuie, la o păcătoasă ca mine, şi la cine trebuie nu-i dă!

Împărăteasa a oftat adinc auzind vorbele astea atât de duioase.

— E băiat? a-ntrebat cocoana a bătrână.

— Băiat, săru’ mâna!

— De câte luni?

— La noapte e de zece zile.

Bătrâna sta la gânduri o clipă şi, pe urmă, zice:

— Fetico, eşti tu cuminte?

— N-am fost pân-acuma, coconiţă, sâru’ mâna; da de-acu-ncolo, să fie ea a dracului care o mai…

De prisos să ne mai lungim la povestit cu de-amănuntul toate… Destul să spunem că, peste un an de la plecare, întorcându-se împăratul biruitor de la război, a găsit acasă

mare mulţumire: cocon împărătesc de trei luni în vârstă, dar crescut cât unul de un an… şi doica» o mândreţe de fată oacheşe, îmbrăcată numa-n mătăsării, ca orce doică de cocon împărătesc… şi sânul!… şi s-a bucurat foarte mult împăratul despre toate.

S-a făcut botez cu paradă mare şi s-a-nveselit norodul întreg, că, fireşte, soarta împărăţiilor este legată de a împăraţilor – şi l-au botezat Florea-voievod.

Creştea voinicelul, şi nu mai putea o lume după el, că, ce-i drept, mare minune de băiat! iar doica, la care mulţi se uitau lung, le spunea:

— Ia, nu vă mai uitaţi aşa, parcă n-aţi mai văzut copil! să nu mi-l deochiaţi!

Când a ajuns băiatul la vreo şase anişori, împăratul a-nsărcinat pe un curtean de credinţă să-l înveţe mânuirea armelor, călăria, înotatul, jocurile felurite şi cântarea din harfă şi din gură – în sfârşit toate câte trebuiesc pentru desăvârşirea unui tânăr care va să-mpărăţească.

Doica, iubind foarte pe băiat, îl însoţea mereu la ceasurile de-nvăţătură; astfel, învăţătorul, care preţuia şi el mult pe şcolarul său aşa de deştept şi cu frumoase apucături vitejeşti, văzând-o zi cu zi, a ajuns să o placă atâta, încât, a răbdat cât a răbdat, până n-a mai putut, şi a cerut-o în căsătorie; iar dânsa plăcându-l asemenea, că era om de seamă şi mândru, şi-l vedea că ţine şi el mult la băiat, bucuroasă l-a luat.

Şi i-au cununat chiar împăratul cu împărăteasa, dându-le mare cinste şi daruri scumpe.

Când a intrat în biserică mireasa – gătită de nună-sa sub ochii nunului – cu flori şi beteală de aur în păru-i negru, cu chipul şi trupul, şi cu zâmbetul şi mersul acelea, păşind aşa de cuminte, nici îndrăzneaţă, dar nici sfioasă – a rămas toată lumea-ncremenită, nu altceva, că-n adevăr era o arătare.

Mai mulţumit ca oricine de această căsătorie a fost tânărul Florea-voievod; el îi iubea mult, şi pe mama-doica şi pe

învăţătorul lui; avea şi de ce: şi ei îl iubeau pe el destul.

Când îl vedeau aruncându-se pe cal sălbatec prins de coamă-n fuga mare, şi când se-ntorcea cu calul, adineaori nebun, acu domolit şi plin de spumă; când îl vedeau săgetând rândunica din zbor; când îl auzeau, pe urmă, cântând din gură şi cu harfa, de te sfinţea – amândoi soţii nu mai puteau de mândrie, îl luau în braţe şi-l sărutau, şi femeia zicea:

— Mulţi feciori de-mpărat or mai fi, da ca şi ăsta al nostru, nu mai crez altul!… s-a isprăvit!

Au trăit ei aşa cu toţii, la curte, în bună pace, liniştiţi şi fericiţi, fiecare cu partea şi gândul lui, pân-a-mplinit Florea-voievod douăzeci şi doi de ani – un flăcău ca un brad.

Dar într-o zi, iată că vine de la palat curteanul, învăţătorul lui, acasă, şi zice vesel:

— Ştii tu un lucru, dragă nevastă?

— Ştiu, dacă mi-ei spune…

— S-a hotărât! îl însurăm pe Florea…

— Pe băiatul nostru?… cum asta?

— Ei! cum!… iac-aşa, cum se-nsoară toţi flăcăii.

— Cine-l însoară?

— Ei cine!… împăratul şi împărăteasa.

— Cu cine?

— Cu fata unui crai vecin.

— Asta nu se poate! auzi? coşcogea fecior de-mpărat să ia o fată de crai… Asta nu se poate!

— De ce nu?

— Fiindcă trebuie să ia fată tot de-mpărat, pe potriva lui… Nu! asta nu se poate, în ruptul capului!

— Dar bine, femeie, dacă aşa au hotărât părinţii lui?…

— Or fi hotărât ei… Dar eu?… eu unde sunt?

Şi repede s-a gătit şi-nvăpăiată s-a dus la palat să dea ochi cu împăratul şi cu-mpărăteasa, să-i întrebe: cum se poate, fără ştirea şi a ei, care l-a crescut pe băiat, să hotărască dânşii aşa de soarta lui? şi, răspicat, le-a spus că Florică al ei nu poate lua pe orcine, că lui Florică al ei trebuie pe

puţin o fată de-mpărat; de unde nu, nu trebuie! că, slava domnului! tânăr e, frumos e, voinic e, fecior de-mpărat mare e! Are vreme să mai aştepte pân-o găsi una pe potriva lui.

Împăratul a zis una, împărăteasa două, doica nouă… au început să se-nteţească femeile la vorbă, şi din vorbă la-mpunsături, şi de-acolea, ceartă la toartă… împărăteasa, supărată de-atâta tevatură, ca s-o taie scurt, zice:

— În sfârşit, aşa a hotărât politica măriei-sale împăratului, aşa am hotărât eu – aşa trebuie să se facă! destulă vorbă!

— Ba, nu!

— Ba, da!

Doica, înfierbântată grozav, a ţipat o dată, ah! şi a leşinat.

Sări, toţi… 0 descheie la sân şi dă-i cu oţet de trandafir. Vine şi Florea:

— Mamă-doică!

Şi-ncepe să se vaite ca un copil mic şi să se bată cu pumnii-n cap:

— A răpus-o pe mama-doica!… Aoleu!… nu mai e de rană!

Împărăteasa – leşină şi ea.

Împăratul, straşnic de turburat de toate astea, strigă:

— Eu stric, că m-apuc să vorbesc politică cu nişte femei nebune!

Împărăteasa se deşteaptă şi pleacă foarte mâhnită de asemenea cuvinte.

Se deşteaptă şi doica; se uită la-mpăratul şi, lovindu-se cu pumnul peste sânul gol, începe să se bocească flăcăului:

— Nu se poate, maică! nu voi, maică, moartă tăiată! Nu te dau, Florică, decât după fată pe potriva ta! Să nu mă faci de ruşine, Florică mamă, că mă omor!

Florică o mângâie plângând şi zice:

— Nu, mamă, nu! fără voia ta nu fac nimica!

Împăratul, ţinând şi el foarte mult la doică şi auzind şi vorbele băiatului, nu s-a-ndurat să le strice hatârul, şi le-a zis:

— Dacă nu vreţi voi, bine!

S-a făcut război pentru asta; căci craiul vecin, care avusese făgăduială de căsătorie pentru fiică-sa, n-a putut suferi o astfel de nesocotire. Războiul s-a sfârşit, ca toate războaiele, cu pace. Iar peste un an, plimbându-se pe la curţile din lume, Florea-voievod, însoţit de doica şi de-nvăţătorul lui, s-a dat în dragoste – că era ochios – cu o tânără vestită de frumoasă, fata unui împărat, mai mare chiar decât tatăl lui; şi numaidecât între cele două curţi s-a pus la cale căsătoria.

Când s-a făcut nunta aceea strălucită cu mari petreceri în grădinile-mpărăteşti, toată lumea s-a-nveselit; dar mai mult ca toţi, doica.

A privit lung la mire şi mireasă, cum se plimbau prin grădină, încet, strâns alături, şoptindu-şi unul altuia cine ştie ce nimicuri tinereşti, i-a arătat soţului ei şi, strălucindu-i ochii de mulţumire, a zis:

— Aşa da, Floric-al mamei! aşa-nţeleg şi eu!… Să ia fiecare pe potriva lui!… aşa trebuie!

ION…

Pe un zăduf de nămiez, la un han, cum erau în vremuri hanurile, a poposit un flăcău, drumeţ sărac, ostenit şi prăfuit. Cum a sosit, răsuflând greu de oboseală, a dat bună vremea la toată lumea şi s-a aşezat cuviincios pe o laviţă, la un colţ de masă subt umbrar, unde ospătau călători mulţi, care treceau unii la deal şi alţii la vale; şi a cerut hangiului să-i dea şi lui un sfert de pâine, brânză şi o bărdacă de vin mai ieftior.

Stând aşa la un loc cu atâţia inşi, l-au întrebat unul şi altul: cum îl cheamă, dincotro vine, încotro se duce, cu ce rost şi daraveri, dacă are părinţi şi rude; în sfârşit, cum fac toţi drumeţii când se întâlnesc care de pe unde.

El le-a răspuns bucuros… că pe el îl cheamă Ion; că mai are o soră gemenă, cu care de mititel nu s-a putut împăca; iar părinţii, văzându-i că necontenit se ceartă, şi, cu cât cresc, din ce în ce mai rău se ocărăsc şi se bat pân’ la

sânge, i-au gonit pe amândoi de-acasă, să se ducă-n lume, unu-ncoace, altu-ncolo, încotro i-o lumina Dumnezeu; că soră-sa a avut noroc; iar el, ba: ea a ajuns procopsită, doamnă mare, primită pe la curţi împărăteşti; iar el, umblând de colo până colo, slujind, când la un stăpân, când la altul, este, precum se arată, un… neprocopsit.

Şi a oftat adânc de nedreptatea norocului.

— De, mă băiete! zice un bătrân; poate că şi tu ăi fi vinovat! ăi fi având şi tu cine ştie ce cusur or slăbiciune, de schimbi mereu la stăpâni, şi nu te poţi tu, băiat voinic, sălta din nevoie.

— Poate oi fi având şi vrun cusur, ce să zic?… dar despre slăbiciune, alta nu mă ştiu să am decât că nu pot suferi pe soră-mea… Şi nu fac pas, să nu dau de ea, tot de ea şi iar de ea. Şi, cum o-ntâlnesc, nu mă pot stăpâni… mă reped ş-o apuc de piept… Chiar aseara am avut o întâmplare cu dumneei… M-au bătut ei, prietenii dumneei, straşnic, nu-i vorbă… halal să le fie!… aşa mângâietură, n-am ce zice, de mult n-am mai căpătat; dar… nu-mi pare rău; încai mi-am sărat sufletul – i-am dat eu dumneei ce i se cuvenea…

Pe urmă, după ce soarbe din bărdacă, povesteşte, cui are vreme să-l asculte, întâmplarea.

Ieri, plimbându-se pân cetatea de scaun, a auzit sunând trâmbiţe; a alergat să vază ce e… La o răspântie, unde se strânsese multă gură-cască, un pristav[i], cu o chivără mare de hârtie, striga din fundul bojocilor că „să vie diseară orcine pofteşte în grădina împărătească, s-auză acolo fără plată cum cântă un vestit măgar de prăsilă, sosit de curând de la-nvăţătură, pe care împăratul, ţinând la el foarte mult, l-a fost trimis cu cheltuială în străinătăţi, să se desăvârşească-n şcolile înalte la meşteşugul cântării frumoase”. Ion a-nceput să râză de mofturile caraghiozului; dar, pe urmă neavând altă treabă, s-a dus şi el la grădina împărătească, foarte curios să auză cum o fi cântând un măgar învăţat…

— că eu – a zis Ion către ascultătorii de la masă – eu ştiu ce glas are măgarul, şi ştiu asemenea că orce şcoală, cât de înaltă, nu poate da ce n-a vrut să dea naşterea… Aşadar, m-am dus… am intrat fără supărare şi am găsit multă lume adunată, şi din boierime şi din tagme şi prostime – destulă. Grădina era luminată cu multe lumini în băşici de hârtie văpsită. În fundul grădinii, era o moviliţă cu flori pe de margini, şi acolo, sus, de jur împrejur, lăsând un loc gol la mijloc, şedeau pe jeţuri împăratul, împărăteasa şi toată curtea, şi-ntre cei dintâi ai curţii, tocmai la faţă, surioara mea, îmbrăcată mai strălucit ca-mpărăteasa; îi sclipeau capul, pieptul şi mâinile de diamanticale. Am aşteptat cât am aşteptat, înghesuit în fund, şi-n sfârşit am auzit! A! a! şi bătăi în palme din toate părţile. Se arătase sus pe movilă vestitul cântăreţ, gătit cu un valdrap de mătase cusut numa-n fireturi, şi decoraţii atârnate de gât, şi fel de fel de zorzoane, şi-n frunte, la coamă şi la coadă, funde de panglici în trei feţe. S-a făcut tăcere mare… A-nceput măgarul să cânte… ce, credeţi?… Carnavalul de Venezia!… din ce?… din gură!… cum? cu variaţiuni!

Aici, s-a oprit Ion şi s-a uitat râzând ca un prost la ascultători. Dar, de unde să ştie ascultătorii aceia din lumea de rând ce însemnează Carnavalul de Venezia şi „variaţiuni…”!… şi unul întreabă;

— Ei! şi pe urmă?

— Pe urmă, după ce a zbierat măgarul aproape un ceas, surioara mea (că la ea mă uitam mereu) s-a ridicat în picioare, a-nceput să bată din palme, s-a repezit la el, l-a luat de gât şi l-a pupat şi p-o falcă şi pe cealaltă, şi, scoţându-şi de la mână o brăţară, care scânteia de departe, i-a petrecut-o pe dup-o ureche. Atunci, lumea toată de la mare pân’ la mic a pornit să răpăie din palme şi să ţipe ca nebunii: „bravo! bravo! bis! bis!…”

Cântăreţul a mulţumit foarte mândru, moţăind când în dreapta, când în stânga, şi iar s-a pus pe zbierete. Iar surioara mea, la fiecare zbieret al lui, da din cap încântată,

aruncându-i câte un trandafir, şi se uita galeş când la-mpăratul şi la-mpărăteasa, când la boieri şi la prostime…

N-am mai putut suferi… Când s-a opintit odată dumnealui să ridice glasul sus de tot, am pus şi eu două degete-n gură şi-am început să fluier din răsputeri.

S-au ridicat toţi în picioare…

— Cine?… cine a-ndrăznit?

Şi-n turburarea aceea, am auzit glasul sorii-mi:

— Obraznicul ăsta trebuie să fie ticălosul de frate-meu!

Numaidecât, care cum m-a ajuns, m-a luat în palme, în ghionturi, în picioare; m-au scuipat; şi după ce s-au săturat, m-au aruncat ca pe o strachină spartă afară din grădină… Am stat puţin aşa, până să-mi mai vie sufletul la loc; m-am sculat şi am plecat şchiopătând… şi până foarte departe, auzeam mereu zbieretele măgarului şi bătăile-n palme ale celorlalţi, şi bravo! şi bis!… Ei! vă place?…

Când să isprăvească Ion povestea, iată că soseşte dinaintea hanului o caleaşcă mare cu falaitar[ii] şi cu o ceată de curteni călări. Opresc să răsufle caii; descalecă boierii, şi coboară din calească o mândreţe de curteană.

— Uite-o, strigă Ion, ridicându-se de pe laviţă… Uitaţi-vă, asta e procopsita de soră-mea!

Dar ea:

— Nici aici nu scap de tine, neprocopsitule?

— Nici aici! răspunde fratele râzând. Unde te-i duce, tot de mine ai să dai. Om fi umblând, tu iute, că zbori pe sus cu falaitar, şi eu încet, că mă târăsc pe jos; dar tot trebuie să ne-ntâlnim! n-am să te las! am să-ţi dau mereu peste bot şi la cap! să vedem: care pe care?…

— Ia-ţi seama la gură, nebunule! a strigat un curtean strălucit, dându-i o palmă să-i strămute căpriorii.

— Poţi să dai palme cât pofteşti – a zis Ion – sunt deprins cu aşa mângâieri… Deocamdată, lasă-mă numa să-ntreb pe surioara mea iubită: când vă mai cântă, soro, măgarul?

— Ce-ţi pasă ţie?

— Cum să nu-mi pese, dragă?… Vreau să ştiu… să viu să-l mai ascult… că-mi place, de mă-nnebunesc, mai mult ca la toată lumea…

— Să ştii tu că place la toată lumea!… Vedeţi-l, oameni buni, pe nenorocitul ăsta!… Tutulor nouă, şi împăratului şi-mpărătesei, la toţi boierii, la tot norodul, mie şi dv., ne place la toţi; numai dumnealui nu-i place! Toţi, şi eu şi dumneavoastră suntem nişte proşti; numa dumnealui, pricopsitul! mai cu moţ… Vine să strice petrecerea şi mulţumirea şi cheful la o lume-ntreagă… Apoi de!

— Ia, ascultă, mă băiete – a zis unul de la masă – are dreptate dumneei: dacă place la toată lumea, ce te amesteci tu?… ce-ţi pasă ţie?

— Cum o să placă, nene, săracul de mine?… măgar! din gură! Carnavalul de Venezia! cu variaţiuni!

— Daca le place, mă! n-auzi?

— Ia m-ascultă şi pe mine, flăcăule, zice altul mai dârz, pierzându-şi răbdarea; de ce eşti căpăţânos şi nu vrei să-nţelegi?… Dacă ne-o plăcea şi nouă, ăstora de aici?

— Cum să vă placă, omule?

— Ei! uite aşa: să ne placă!… Ce!… nu cumva o să cerem voie de la tine să ne placă?… Uite, mă!… Cine eşti tu?

— Nu-i vorbă de cine sunt eu! strigă Ion aprins; e vorba: se poate să placă?… măgar – din gură Carnavalul de Venezia-cu variaţiuni?… Ai?…

— Nu zbiera aşa la mine, că eu te plesnesc!… Uite-aşa! o să ne placă!

— Lăsaţi-l, mă, zice altul; asta e părerea lui…

— Părerea lui s-o ţie pentru tat-său şi pentru mă-sa! să nu ne-o vâre nouă cu de-a sila pe gât!

Şi-ncep să vorbească tare toţi deodată, unul aşa, altul aminterea… Sora face haz… iar Ion strigă mai tare ca toţi:

— Nu trebuie să vă placă!

— De ce mă, pârlitule?

— Că nu e de plăcut!

— Că nu vrei tu, ai? Ei! iaca, la toţi ne place, să crăpi!

— Atunci daca la toţi vă place – a strigat şi mai tare Ion – să mă iertaţi, dar sunteţi toţi nişte…

— Nişte ce, mă?

— Nişte urechiaţi mai mari ca el!

Maica ta, Christoase! ce foc pe Ionică!… L-au luat în palme, în ghionturi, în picioare… şi trage-i, care mai de care, şi tăvăleşte-l prin umbrar, unu-l lăsa de ostenit, ş-altu-l lua de odihnit… Au spart cu el toate borcanele şi bărdacele hangiului – pe când surioara se suia în caleaşcă şi pornea cântând, urmată de droaia curtenilor călări… Dar flăcăul nu se lăsa… când pe mese, când pe subt mese, într-una ţipa: „urechiaţi” şi iar „urechiaţi”.

L-au lăsat măr, şi s-a dus fiecare la treaba sa.

S-a sculat Ion, mulţumit de atâta-nvârtitură, şi-a căutat căciula, a scuturat-o frumos şi, cum parcă nu i s-ar fi întâmplat nimica, zice liniştit hangiului, care se uită cu milă la cioburile risipite pe jos:

— Nu se poate, mă omule, măgar, fie cât de-mpărătesc şi de-nvăţat, să cânte din gură… ce? Carnavalul de Venezia şi încă cu variaţiuni – gândeşte şi dumneata…

— Ei! du-te la dracul cu prostiile tale! a zis hangiul plictisit. Nu vezi ce tărăboi şi ce pagubă mi-ai făcut?

Şi s-a dus Ion cu pas potrivit – dracul ştie-ncotro… să caute una mai bună.

[i] Vestitor, crainic, herald.

[ii] Cal înaintaş (germ.: Vorreiter).

PARTEA POETULUI

„Nehmt hin die Welt!…” [i]

SCHILLER

„Luaţi-vă lumea! a strigat domnul; luaţi-o, oamenilor! a voastră să fie ca moştenire-n vecii vecilor! şi frăţeşte v-o-mpărţiţi!”

S-au repezit care mai de care cu mânile-ntinse să-şi apuce partea; mişunau tineri şi bătrâni.

Plugarul se duse spre roadele câmpului; Vânătorul porni să bată pădurile; Neguţătorul îşi înfundă hambarele; Viierul

îşi alese zeama nobilă; Regele puse streji la poduri şi drumuri şi zise: «Daţi-mi dijma!»

Într-un târziu, după ce se isprăvise-mpărţeala, iată vine şi Poetul din depărtări… Nimic nu mai rămăsese de apucat; pretutindeni toate aveau stăpân.

— Vai! eu singur – strigă el cu mâhnire – eu singur fusei uitat, eu, cel mai supus copil al tău!

Şi-ngenunchie înaintea domnului, care-i răspunse:

— Dacă te-ai desfătat în lumea visurilor, ce stric eu? Unde erai când s-a-mpărţit pământul?

— La tine eram! zise Poetul. Ochiul meu ţintea la faţa ta; urechea mea la armonia cerurilor… Iartă sufletului care, îmbătat de lumina ta, nesocoti cele pământeşti!

— Ce-i de făcut? zise domnul… Nimic de acolo nu mai e al meu; toate le-am dăruit! Vrei tu să trăieşti în cerul meu?… Vino când doreşti: orcând, bucuros îţi va fi deschis!”

Pe urmă i-a adăogat domnul cu multă bunătate:

— Ei, acuma, mai du-te pe pământ şi te mai plimbă.

A mulţumit Poetul din fundul sufletului şi a plecat măgulit de atâta frumoasă atenţie din partea domnului. S-a coborât pe pământ…

Acolo toată lumea forfotea în sus şi-n jos, alergând fiecare fără astâmpăr după treburile sale: care mâhniţi, care mulţumiţi, toţi îngrijaţi…

Poetul a salutat în dreapta şi-n stânga; unii tot i-au moţăit din cap; dar alţii, parcă nici nu-l văzuseră. A dat să intre-n vorbă ici şi colo…

Unul i-a răspuns:

— N-am vreme de fleacuri… am treabă!

Altul, după ce l-a ascultat puţin, zice:

— Îmi pare rău, dar nu-nţeleg de loc… Salutare…

Pe altul, l-a povăţuit Poetul cu blândeţe să nu mai bea atâta bere, că berea multă tâmpeşte. Acela, pesemne tâmpit gata, i-a zis o vorbă foarte proastă şi i-a turnat o halbă-n cap.

Poetul a cazut mâhnit pe gânduri – făr-a-nţelege cum poate avea o lume întreagă, stăpânind întreg pământul, atâtea griji, atâta bătaie de cap şi atâta răutate – şi s-a hotărât să se-ntoarcă la domnul.

Când a sosit sus, a dat la poartă de sf. Petre, care-i era binevoitor.

— Ei! zice sfântul – te-ai întors iar? atâta ţi-a fost plimbarea?

— Să-ţi spun drept, sfinte Petre, e tare urât pe pământ… şi am venit, după cum mi-a spus domnul…

Dar sfântu-i taie vorba:

— Drăguţă, să ierţi, domnul acuma are alte treburi; mai du-te şi te mai plimbă; vino aldată.

— Bine! a zis Poetul cuviincios.

Şi s-a-ntors la plimbare jos. Dar nu s-a mai dus în oraş; s-a dus la ţară…

Era o zi blagoslovită de vară… Limpede şi cald… în depărtări se-ntindeau, cât apuca ochiul, câmpuri aurii cu spicele coapte, şi aci aproape se auzeau într-o adâncătură fâşiituri de coase şi cântece de cosaşi.

Poetul s-a apropiat de unul dintre muncitori, care trăgea cu gresia pe buza coasei, şi i-a zis:

— Frumoasă e natura, ai?

Dar muncitorul asudat, punându-şi gresia în brâu şi ştergându-se cu mâneca pe frunte, i-a răspuns:

— O fi şi frumoasă!

— E duioasa noastră mamă! a adăogat Poetul.

— Da, duioasă mamă, ce e drept… Trebuie numa s-o baţi să-i sângerezi sânul până să se-ndure să-ţi dea o picătură de lapte… Şi încă vara, cât să fie de zăduf, calea-valea; dar să pofteşti d-ta iarna – că pasămite nu eşti de p-aici – să pofteşti când turbă şi urlă… atunci s-o vezi ce duioasă e!

— Da, ştiu; dar, chiar în furoare, ce sublimă este!

— Bag seama, zice muncitorul, d-ta or eşti lovit cu leuca, or altă treabă n-ai decât să râzi de mine… Ia cată-ţi de drum, domnule, că n-am poftă de glumă pe nemâncate!…

Şi s-a pornit omul la lucru mai departe.

Vorbele şi purtarea atât de grosolane ale acelui ţăran l-au mâhnit pe Poet, îndemnându-l să se ducă-napoi, sus.

— Iar d-ta, drăguţă? l-a-ntrebat portarul.

— Iar eu, sfinte Petre, şi te rog să mă laşi a mă apropia de domnul, care mi-a făgăduit că „orcând, bucuros cerul îmi va fi deschis”.

— Puiule – zice sfântul – eu ştiu ce ţi-a făgăduit domnul, că eram de faţă; dar acuma, drept să-ţi spun, nu e vreme potrivită să i te-n-făţişezi; e foarte supărat pe oameni, fiindcă-i vede cum se-nvrăjbesc şi duşmănesc între ei şi gata-gata să facă iar războaie şi vărsări de sânge; şi domnul este peste măsură scârbit de purtările lor, şi chiar se gândeşte cum să-i pedepsească amarnic, cu foc, apă, cutremure şi alte răni, ca să-i aducă la calea pocăinţii… Prin urmare, mai plimbă-te…

— Bine, a zis Poetul.

Şi iar s-a dus jos la plimbare… Dar nu s-a mai dus la ţară; a mers într-un oraş foarte mare.

Umblând de colo până colo, cum umblă omul fără treabă, a intrat, către seară, pe gangul unui palat, s-a suit pe scări, pe unde se-mbulzea fel de fel de lume, şi a nemerit într-o sală mare. Acolo ţineau sfat diplomaţi şi militari împrejurul unei mese, pe care, sub lumina a o sumă policandre strălucitoare, stau întinse hărţi, documente, tractate; iar în capul mesei, într-un jeţ mai înalt, aromea dulce un împărat bătrân, cu toate că toţi ceilalţi făceau gălăgie straşnică, strigând înfierbântaţi, unii pace, alţii război, alţii cine mai putea înţelege ce. Poetul a înaintat până la masă şi, cu glas olimpian, a tunat:

— Pace! domnul este peste măsură scârbit…

Dar unde-a fost chip să urmeze mai departe?… Un general l-a luat de ureche şi l-a-nvârtit în loc cu faţa spre uşe şi cu spatele spre-mpărat; iar un diplomat l-a consiliat de dinapoi, să zboare pe scară-n jos.

Plecând astfel, mai mâhnit de asta decât de mojicia cosaşului, a dat pe stradă, noaptea, de o ceată de măşti, care cântau, ţopăiau şi chihoteau, cum are tinerimea fluşturatică obiceiul în carnaval. Îndată ce l-au văzut, au năvălit la el să-l tachineze; una dintre fete l-a apucat de gât cu mâinile ei subţiri şi reci şi l-a sărutat de l-a fript până-n fundul sufletului; pe urmă, l-a luat la braţ pe sus, şi au pornit cu toţii înainte, să ridice târgul cu nebuniile lor. La o respântie, iată că se întâlnesc, în bătaia unui felinar, cu un bătrân gros şi pântecos, roşu ca morcovul şi cam prea-foarte vesel – un fel de negustor provincial, d-ăi de care se-ncurcă bucuros la petreceri pân oraşele mari, mai ales în toiul câşlegiului. Cum dau de el, se opresc derbedeii, iar măsculiţa Poetului i se smulge de la braţ şi se repede la negustor strigând:

— Unchiule!

Iar „unchiul” zice:

— Sufletu-meu! nepoţico!

Ea îl ia de gât cu aceleaşi mâini subţiri şi reci şi pupă-l… Poetul se repede să-i despartă; unchiul îi dă brânci încoace, nepoţica încolo, şi pe urmă tifla… şi pleacă toţi încolo cu negustorul. Poetul rămâne în loc; îşi pune mâna la frunte şi stropeşte cu lacrimi calde mormântul iluziunilor sale, ca să crească dasupra florile pe veci pierdutelor, în veci neuitatelor tinere sfinte amintiri…

Apoi, mai mâhnit chiar decât de consiliul diplomatului, merge iar sus…

— S-a isprăvit, sfinte Petre; mă simt zdrobit de atâtea plimbări!…

Şi-i povesteşte pe larg cu multă obidă, dar într-un stil nobil şi sus-ţinut, toate câte le-a-ntâmpinat.

Sf. Petre, ţinând la băiatul ăsta, se duce la domnul şi zice:

— Doamne, iar a venit Poetul… Eu aş zice să-l primeşti şi să-i dai şi lui ceva, că prea a rămas fără parte pe lume…

— Ce să-i dau, Petre?… Nu i-am spus că nu mai am ce-i da, daca au luat ăilalţi tot?… Eu stric, dacă a umblat gură-cască

şi n-a mers şi el la-mpărţeală?… Poate să mijlocim pe pământ pentru vreo slujbă…
— Nu e de slujbă el, zice sfântul… e delicat…
— Atunci, ceva bani…
— Nu-i trebuiesc… e dezinteresat.
— Vreo decoraţie…
— Aş! se supără… e şi mândru.
— Ei! zice domnul; mi-am găsit beleaua cu omul ăsta…
— Doamne – zice Petre – eu stiu ce i-ar trebui lui…
— Ce?
— Nu-i vreun lucru mare: o cutie cu peniţe, un clondir cu cerneală şi trei topuri mari de hârtie.
— Dă-i-le, să ne scăpăm de el; că iar aşa într-una, toată ziua-bună ziua, a cam început să mă plictisească.
I le-a dat… A plecat Poetul foarte mulţumit. Nu trec nici trei săptămâni, şi iar se pomeneşte sfântul cu el:
— Iar, iubitule?… ce mai pofteşti?
— Am isprăvit hârtia şi cerneala…
— Cum se poate?
— şi am venit să vă rog, daca nu vă supăraţi, să-mi mai daţi. Sfântul se uită lung la el şi, pe urmă:
— Să-ţi mai dăm…
I-a mai dat două clondire şi patru topuri.
Peste o lună, iar…
— Nu mai pot de la mine, drăguţă, fără voia domnului, că lucrurile astea le am şi eu luate-n primire cu socoteală… Aide de te roagă singur…
Şi domnul s-a-ndurat şi i-a mai dat Poetului – cinci clondire şi zece topuri.
Dar când a vrut să plece Poetul, domnul zice:
— Ia ascultă, mă băiete, nu mai strica atâta, fă şi tu niţică iconomie… vezi ce scumpă e acuma hârtia!
Iar după ce a plecat Poetul, senin, zice domnul:
— Petre, bun băiat o fi ăsta; dar e cam…
— Cam cum, doamne?
— Cam… găgăuţă… Nu ţi se pare şi ţie?

— De! doamne – răspunde Petre – fiecare cu partea lui!

[i] Luaţi-vă lumea!… (germ.).

PASTRAMĂ TRUFANDA.

În portul Kavalei, de pe coastele Archipelagului – până nu se pomenea de vase cu abur – într-o dimineaţă se pregătea o corabie mare, încărcată cu mărfuri şi cu mulţi călători, să pornească spre coastele de răsărit, la Iafa, în Asia Mică.

Între călătorii aceia, se afla şi unul Iusuf, un negustoraş, mergând la Ierusalim după daraveri. Omul se suise de cu vreme pe corabie, să-şi găsească loc bun şi se aşezase jos turceşte, pe chilimul lui, mai la o parte, ca să nu stea în drumul corăbierilor, cari umblau de colo până colo serta-ferta[i], strângând fringhiile şi-ntinzând pânzele, ca pe orce vas când mai sunt câteva clipe până să pornească dezlegat în largul apelor.

Iusuf sta liniştit şi trăgea ciubuc, cu gândul pe de o parte la drumul lung ce-l avea de făcut, pe de alta la casa pe care şi-o părăsea de nevoie… Când erau toate aproape gata, şi căpitanul se suia la locul său, să dea semn de plecare, s-aude de pe mal, pân zgomotul şi forfoteala mulţimii de lume – unii cu treabă, alţii numai aşa gură-cască, precum e-n orce port la sosirea şi plecarea unui vas mare – s-aude un glas strigând:

— Iusuf! Iusuf! unde-i Iusuf?

Şi până să se ridice Iusuf, să vază dacă pe el îl cheamă, şi cine, iacătă trece peste punte în corabie, gâfâind de alergătură, cu un sac în spinare, Aron, un ovrei negustor, vecin cunoscut al lui.

— Bine că te găsesc, dragă Iusuf, zice Aron; tot mergi tu la Ierusalim; fă-mi, te rog, o bunătate frăţească… Uite sacul ăsta cu nişte haine – nu-i greu; nici douăzeci de oca – să-l duci lui frate-meu Şùmen… ştii unde şade… Vrei?

— De ce să nu vreau? a zis Iusuf; nu-l duc în spinare; pe corabie e destul loc; de la Iafa la Ierusalim, tot o să iau or cămilă, or catâr, cum mi-o veni mai bine la-ndemână… ţi-l duc bucuros.

— Şi să-i zici lui Şùmen, dar să nu uiţi! că numaidecât să facă păcum i-am scris eu cu hainele astea rămase de la tata… şi…

Ar fi vrut Aron să mai spuie ceva, dacă nu-ncepea să se legene corabia de plecare; a lăsat sacul lângă Iusuf şi a sărit repede afară pe mal. A pornit vasul cu pânzele umflate, şi până s-a depărtat bine, încă mai auzea Iusuf glasul lui Aron:

— Păstrează-l binel să nu mi-l prăpădeşti!

Seara, i-a prins bine călătorului sacul prietenului; l-a pus căpătâi şi, fiind marea liniştită, a dormit odihnit până la ziuă; dar toată noaptea a visat că mânca lucru sărat – fireşte, răsuflând aerul mării.

Când s-a deşteptat, a simţit mare poftă de mâncare, şi iar i s-a părut că-i miroase a sărătură. A băut o cafea, a tras ciubuc; parcă i s-a mai potolit foamea, şi s-a tolănit iar cu capul pe sac. După ce a stat puţin aşa, se ridică iar… „Bre – zice în gândul lui – eu am mai umblat pe mare, dar aşa miros plăcut de sărâtură!… ce să fie asta?”

Când se pleacă să-şi strângă chilimul şi căpătâiul, simte miros şi mai tare; apropie nasul de sac şi-nţelege sigur că din sac iese ce iese… Deznoada sfoara şi desface; când colo, peste ce dă? Sacul nu era cu haine, era plin îndesat cu pastramă trufanda.

„Al dracului şarlatanul de Aron!… ca să nu mă-ndemn să gust o bucăţică din pastrama lui, m-a minţit că sunt haine.”

Şi gândind astfel, i-a lăsat gura apă… A scos din brâu cuţitaşul, din legătura lui o bucată de pâine, şi din sac o halcă de pastramă. A tăiat o felie… a gustat… Straşnică aromă! A mâncat Iusuf frumos, şi a legat sacul la loc.

Din pricină că a-ntâlnit şi vânturi în potrivă, ba de vreo câteva ori chiar furtuni, a umblat corabia mai bine de o lună până la Iafa. În vremea asta, Iusuf, care se spurcase la lucru bun, a tot dezlegat sacul şi a mîncat; ba, a mai şi vândut, cu paralâcul şi cu bucata, să nu mai stea să cântărească, la alţi călători, cari nu sufereau şi puteau să mănânce pe mare; şi,

fireşte, marfă bună, năvală mare; aşa că, încet-încet, i-a tot scăzut căpătâiul, şi când a ajuns la Iafa mai rămăsese-n sac numai frumuseţea aceea de miros.

De la Iafa, s-a luat Iusuf cu mai mulţi călători, şi au mers pe catâri până la Ierusalim. Pe drum, i-a dat unul şi altul să guste din pastrama lor…

— Ei! zice Iusuf, pastramă ce-am avut eu pe corabie, de la noi, de la Kavalal aia pastramă!… Ia, mă rog, poftiţi dv. de vedeţi numa ce aromă frumoasă! (şi le da sacul pe la nas). Păcat că nu mi-a mai rămas! să fi văzut!… şi fragedă… şi grasă… o bunătate! aşa pastramă, zic şi eu…

Ajungând la Ierusalim, s-a gândit Iusuf:

— Ce să mai mă duc la Şùmen cu sacul gol? Frate-său, Aron, or din nebăgare de seamă, de degrabă, a luat un sac cu pastramă, în locul sacului cu haine; or că, de calic, să nu mă lăcomesc, m-a minţit. Orcum, am mâncat-o? am mâncat-o: o să i-o plătesc cinstit omului când m-oi întoarce la Kavala, şi atâta tot… Nu mai mă duc la Şùmen! Şi s-a dus să-şi vază de daraverile negustoriei lui. După ce şi le-a isprăvit, s-a-ntors înapoi la Iafa, acolo s-a suit pe altă corabie şi a pornit înapoi spre casă. Pe drum, mânca din pastrama altora, dar mirosea sacul lui Aron, şi mereu, la toţi călătorii:

— Ei! pastramă, dacă vreţi, să poftiţi la noi, la Kavala! – acolo pastramă!… E mai ales unul, Aron, un prieten al meu, face straşnică… la vedeţi numa ce frumuseţe de aromă!… Geaba! ca la noi, la Kavala, pastramă!…

Şi, seara, se culca cu capul pe sacul lui Aron şi visa noaptea că mănâncă sărătură; iar dimineaţa când se scula, îşi mirosea căpătâiul, şi gândea: „Cum ajung la Kavala, drept la Aron mă duc, după pastramă; să o fac eu, crestată şi pârlită la spuză, uşor, să nu-şi scoată sarea…”

Şi-i lăsa gura apă lui Iusuf.

Cum coboară pe pământ la Kavala, să fi zis c-a dat în bobi! pe cine vedentâi?… pe prietenul Aron – parcă ştia că soseşte şi-l aştepta cu patru ochi.

— Bre, Aroane, de ce eşti şarlatan şi mă minţi că-n sac sunt haine vechi de la tată-tău?… de frică să nu ciupesc din pastramă…

Aron s-a făcut odată galben, şi, cuprins ca de un fior, d-abia a putui băigui:

— Ce? ce?

— Câte ocale era în sac, bre?…

Dar Aron mai rău:

— Ce? ce?

— Că, să spun drept, ca om cinstit ce mă ştii… eu… pe drum… ţi-am mâncat pastrama toată, şi…

Dar Aron ţipă o dată şi-ncepe să se plesnească peste ochi cu palmele, să se bată cu pumnii-n cap, să-şi smulgă barba şi perciunii; se vaită şi urlă, ca de cine ştie ce nenorocire grozavă.

— Ce urli, bre, aşa, şi faci atâta tărăboi? câte ocale a fost, eu sunt negustor de treabă, nu tăgăduiesc: ţi le plătesc pân' la para.

Aş! ovreiul cade jos, se tăvăleşte, bătându-se cu fruntea de ţărână şi urlând mai tare, parcă-i ieşit din minţi.

— Bine, bre, ţi le plătesc; n-auzi?

Se scoală ovreiul de jos, apucat ca de turbă, îl înhaţă de piept pe Iusuf, şi, haide, techer-mecher[ii] cu el, la cadiu, la judecată!

Cadiul face cercetare cum a mers pricina.

Iusuf spune tot cum s-a-ntâmplat: că el, întâi, a crezut că sunt haine; că, pe urmă, după aromă, a descoperit şmecheria, şi a găsit în sac pastramă de oaie, şi, ca omul, la drum lung, s-a-ndemnat şi… a mâncat-o; dar el, negustor cinstit, nu tăgăduieşte, şi se dă dator să plătească până la para.

În vremea asta, Aron se jeleşte mereu smulgându-se de barbă:

— Bine, bre – zice cadiul – dacă omul nu tăgăduieşte şi se dă dator să-ţi plătească cinstit până la para, ce mai faci gură?… ai?…

— Să plătească? urlă ovreiul… să plătească?… ce să plătească?… pe tată?… poate el să plătească pe tată?
— Care tată, bre? întreabă Iusuf.
— Tata meu!
— Care tată, bre? întreabă cadiul.
— Tata meu, Leiba Grosu, care a murit… şi Iusuf l-a mâncat.
— Pe cine l-am mâncat, bre?
— Pe tată!
— Când, bre, l-am mâncat eu pe tat-tău?
— Când a fost pe corabie…
— A fost tat-tău cu mine pe corabie?
— A fost!
— Şi l-am mâncat?… eu?
— Tu! tu!
— Efendi cadiu – zice Iusuf – nu vezi că e nebun ovreiul?
— Nu sunt eu nebun! zbiară Aron; tu ai fost nebun, că ai mâncat pe tată!
— Mai spune o dată: care tată?
— Tata meu, Leiba Grosu, care a murit!… parcă n-am spus?
— Apoi de, efendi! zice Iusuf.
— Carnaxi![iii] nu mai zbieraţi, strigă cadiul… Staţi, că nu mai înţeleg nimic!… Bine, nu zici tu că tat-tău a murit?
— A murit!
— Bine, dacă a murit, cum era să mai umble pe corabie, bre?
— A umblat!
— După ce a murit?
— După!
— Cum, bre?
— Tată, când a murit, m-a jurat să-l trimit să-l îngroape în pământul sfânt la Ierusalim, că acolo vrea el să putrezească… şi eu m-am gândit că oasele tot nu putrezesc; le-am îngropat aici, şi carnea am făcut-o pastramă…

Iusuf s-a-ngălbenit deodată şi s-a apucat cu mâinile de pântece.

— şi – a urmat jelindu-se Aron – m-am gândit, de ce să nu fac iconomie la transport; am pus pastrama-ntr-un sac şi i-am dat lui… să-l ducă la Ierusalim, la frate-meu, Şùmen, s-o îngroape acolo, că el a ştiut… Şi el a mâncat pe drum pe tată!… Ce fac eu acuma?

Când le-a auzit toate astea Iusuf, i s-a-ntors inima pe dos; a-nceput şi el să se bată cu pumnii-n cap şi-n pântece, şi să se vaite:

— M-a spurcat jidanul, efendi cadiu! aman! m-a spurcat! Ce mă fac eu acuma?

— Tu de ce-ai mâncat? zbiară Aron.

— N-ai zis tu că sunt haine?

— Şi parcă trebuia să le mănânci?

— De ce nu mi-ai spus drept, că e tat-tău?

Şi iar ovreiul, vei! şi turcul, aman! Cadiul, ascultându-le toate, a zis:

— Bre! de treizeci de ani judec aicea la Kavala lume după lume, cu fel de fel de pricini; dar încă aşa nebuni şi aşa pricină ciudată nu mi s-a mai înfăţişat… Asta… să aveţi răbdare… că trebuie să chibzuiesc mai adânc!…

Şi, după ce a chibzuit şi iar a chibzuit adânc, a hotărât ca:

Turcul să plătească ovreiului, pe preţul zilei, douăzeci de ocale pastramă prima, pe care i le-a mâncat; iar ovreiul să plătească turcului douăzeci de lire, fiindcă l-a-nşelat dându-i un sac de haine, în care nu era haine, ci pastramă, şi nu pastramă adevărată de oaie, ci de ovrei.

Şi pe urmă, cu o vorbă scurtă turcească, i-a dat afară p-amândoi.

[i] Du-te-vino (ngr.).

[ii] Cu de-a sila, pe sus (turc.).

[iii] Vorbă turcească de ocară, cuvânt cu cuvânt: apuca-te-ar colicele!

Zice că odată, acu vreo sută şi nu ştiu câţi ani, a dat poruncă Dardarot, împăratul iadului, să s-adune dinainte-i diavolii, de la mare pân la mic, unul să nu fle lipsă, că-i scurtează coada şi-i lungeşte urechile! Şi, dacă s-au adunat ei cu toţii, împăratul s-a tras de ţăcălie scrâşnind straşnic, a tuşit de i-a pârâit jeţul, a holbat ochii la el şi le-a zbierat aşa:

— Afurisiţilor! care dintre voi nu e zevzec, să-i treacă pe sub nas toate şi el să nu bage nimic la cap, trebuie să fi luat seama, ca şi mine, că toţi oamenii sosiţi de pe la dânşii aici la noi nu se plâng decât numa şi numa de soţiile lor; toată vina pentru pierzarea lor o aruncă în spinarea nevestelor; pe care-l întrebi de ce a ajuns aici: „femeia” şi iar „femeia”. Măi, am zis eu în gândul meu, adevărat să fie asta?… Pe spusele oamenilor, fireşte, mare temei nu putem pune, fiindcă-i ştim ce iubitori de adevăr sunt. Dar iarăşi nu-mi vine să las aşa lucru ciudat fără de aproape cercetare; căci politica împărăţiei noastre cere ca să ştim tot, fără greşală, nici îndoială… Mai întâi, era să vă poruncesc a supune la cazne fioroase pe toate femeile, doar de-om putea afla de la dânsele un crâmpei de adevăr; dar, pe urmă, m-am gândit că nici aşa n-ajungem la mare ispravă; le cunoaştem şi pe dumnealor cât de-ndărătnice şi de-ncăpăţânate sunt… Aşadar şi prin urmare, după multă chibzuinţă, am hotărât să trimit pe mititelul, pe Aghiuţă… Ce? n-a venit Aghiuţă?… Unde-i Aghiuţă?

Mititelul sta pitit tocma pântre diavolii mărunţei de la urmă, şi, pe când cuvânta Dardarot, el, trăgând cu urechea, îşi cântărea coada-n mâni. Cum şi-a auzit numele, a lăsat coada şi a ţipat:

— Aici sunt, întunecimea-ta!

— Apoi, dacă eşti aicea, ce nu te-arăţi mai la vedere? Vino-n-coace, proclete! Te dai coadei, ai? Simţişi c-am să te pun la treabă şi te piteşti, să nu-ţi văd mutra, să nu-mi aduc aminte de tine, mititelul taichii!

Şi când s-a apropiat Aghiuţă de tron, l-a-nhăţat Dardarot de urechi şi scuturându-l, de-i trosnea junghietura – de dragoste multă ce avea pentru el, fiindcă era mititelul mucalit şi când se plictisea împăratul de treburile-mpărăţiei, pe el îl chema, să-i spuie lafuri şi să-i facă giumbuşuri.

— Ascultă-mă, Aghiuţă puiule… Dumneata numaidecât ai să iei din comoara-mpărătească suta de mii de galbeni aduşi alaltăieri cu zgârcitul pe care-l îngropară cu talerul pârliţii de mahalagii, că-ncepuse să le miroasă – zi o sută de mii de galbeni. Apoi, o să te-mpeliţezi din cap până-n călcâie în chip de om muritor şi să te duci pe pământ, în ce loc ţi s-o părea mai potrivit. Acolo – ascultă bine, astâmpără-te cu codiţa! – să te căsătoreşti şi să trăieşti cu nevasta zece ani. Pe urmă să te faci că mori; să-ţi laşi acolo trupul, şi să te-ntorci să-mi dai socoteală una câte una de toate pân câte ai fost trecut ca om însurat…

Bietul Aghiuţă! ştia el de ce sta pitit pântre plevuşcă, măcar că era un drac şi jumatate: bănuise ce-l aştepta, că iar o să-i dea cine ştie ce grea sarcină. Când a mai auzit că o să aibă a face şi cu femeie, a vârât coada-ntre picioare; încă n-o putea uita pe baba la care intrase să slugărească trei ani… Îi dedese baba de lucru – să-i îndrepteze un fir de păr creţ: l-a tot muiat cu limba Aghiuţă şi l-a tras pân degete, zi şi noapte fără răpaos; de ce-l muia şi-l trăgea, de-aia firul se-ncârlionţa şi mai tare; şi aşa şi iar aşa, până i-a ieşit dracului părul pân căciulă; s-a lipsit şi de simbrie şi de tot, ş-a fugit de la stăpână.

— Şi să ştii – a adăogat Dardarot, după ce a stat puţintel la gânduri – că în toată vremea de zece ani pe pământ, ai să fii supus la toate necazurile, slăbiciunile şi ticăloşiile pământenilor… la neştiinţă, la sărăcie, robie, prostie şi la mânie chiar, rămânând să te aperi de toate relele cum ăi putea şi cum te-o tăia capul… înţelesu-m-ai, puiule?

Ce să mai zică puiul? Nu mai încăpea câr-mâr; că Dardarot, cât îi vorbise, nu-l slăbise din gheară.

— Înţeles, întunecimea-ta!
— Apoi, dac-ai înţeles, puiule dragă, ce mai stai?
— Dacă nu-mi dai drumul de ureche…
Mare haz a făcut împăratul de vorba asta, şi zice râzând:
— Pt! să nu te deochi!
Şi l-a stupit pe mititelul în vârful nasului. Pe urmă, i-a lăsat urechea şi, fără să mai zâmbească, răcnindu-i furios: „Ai plecat?”, i-a tras un picior drept unde-ncepe să-i zică spatelui coadă. S-a dus de-a berbeleacul puiul până la comoara împărătească; a luat suta de mii de galbeni, şi, p-aci ţi-e drumul! într-un suflet, la-mplinirea datoriei.
Pe drum s-a prefăcut în chip de om, nici matuf[i], dar nici prea ţângău; om tocmai în puterea vârstei, frumos şi arătos; şi, după ce s-a gândit, în care loc anume să meargă pe pământ, zice: „Ştii ce?… Am să mă duc la Bucureşti… cunosc oraşul… (că mai umblase de multe ori p-acolo) e loc de petrecere. Banul e scump; învârtit bine, aduce peste sută la sută; vorba veche: dacă eşti sărac, du-te-ntr-o politie[ii] bogată… din ce scapă pântre degete altora, poţi culege destul; dacă eşti bogat, du-te-ntr-una săracă… din orice firimitură dă s-aducă un nevoiaş la gură, îi smulgi peste jumătate”.
Gândind astfel, cum a picat în Bucureşti, a tras în miezul târgului, la hanul lui Manuc. Acolo, a chemat îndată un samsar şi i-a spus să-i găsească fără zăbavă o pereche de case frumoase, cu încăperi multe pentru stăpâni, musafiri şi slugi, la aer curat, cu grădină şi fântână-n curte, cu pimniţe, bucătării, spălătorii, cu grajduri şi şoproane, în sfârşit cu toate câte trebuiesc pentru aşezarea cuviincioasă a unui negustor chiabur. La vreo câteva zile, casele erau şi dereticate cu tot dichisul – nişte case mari în mahalaua Negustorilor; şi slugi peste slugi, şi cai la grajd, şi caleşti în şopron…
Stăpânul casei, cunoscând păcatul oamenilor şi mai ales al femeilor, că or să-l descoasă care mai de care, ca să-i afle rostul – că de unde e, cine e, cu ce trăieşte, ce caută aici şi

câte altele – a chemat pe jupâneasa bătrână – o cotoroanţă zugrăvită şi smălţuită, pe care o pusese mai mare peste slugi, să poarte cheile şi să ducă grija de toate – a poftit-o să şază jos pe chilim, iar el, de pe divan, trăgând ciubuc, s-a apucat a-i povesti pă cum urmează.

— Uite, dragă kera Marghioalo… Mie, cum ţi-am mai spus, îmi zice kir Ianulea… Eu sunt de felul meu din părţile despre Sfântagora. Părinţii mei, oameni de jos, se ţineau cu o livede mică de măslini. Pe când împlineam şeapte anişori, le-a venit părinţilor dorinţa să meargă la hagialâc; şi aşa, după ce au făcut rost „de ceva parale, m-au luat împreună şi ne-am dus călare pe catâri până la portul Saloniculuí. Acolo, ne-am suit pe o corabie mare, care aştepta cu pânzele ridicate vânt, ca să pornească spre miazăzi către Iafa. N-a trecut mult; a-nceput să sufle vântul aşteptat; s-au umflat pânzele, şi am pornit. Trei zile cu soare şi trei nopţi pe lună am mers tot drept înainte fără nici o supărare. Noi mâncam după datină post. Cam a treia zi, am mâncat la nămiez fasole şi ridichi… Ce sa te pomeneşti?… Aşa pe la toacă, au început amândoi părinţii mei să se ţie cu mânile de pântece şi să se vaite grozav: „mor” şi iar „mor…”!… Căpitanul, văzându-i cum se zvârcolesc şi se zgârcesc în dureri de moarte, a chemat degrab pe un călugăr papistaş, care se suise cu noi pe corabie, om învăţat, priceput şi la căutarea boalelor. Până să vie acela, bolnavii începuseră să-nvineţească şi d-abia i-au putut spune ce mâncaseră – fasole şi ridichi. Călugărul a-ntrebat încă o dată:

— Înţeleg, fiilor; dar trebuie să-mi spuneţi: aţi mâncat fasole şi ridichi, ori ridichi şi fasole?

Iar mama i-a răspuns cu glasul leşinat:

— Ridichi şi fasole…

— Atunci, nu prea e bine! a zis călugărul.

Şi a poruncit să-i frece pe pântece cu câlţi aspri… Dar degeaba i-au frecat până le-au jupuit pielea; că, pe când răsărea luna, tata întâi şi mama îndată după el, şi-au dat otpustul[iii]… Eu, copil, ce să fac?… Mă ţineam plângând tot

după căpitan şi după călugăr, şi i-am auzit vorbind aşa: zice capitanul:

— Părinte, dac-o fi holeră, m-am nenorocit; patruzeci de zile nu-mi dă voie să intru-n port, mi se strică marfa şi rămâi sărac pe drumuri!

Dar omul învăţat i-a răspuns:

— Nu e holeră cum nu sunt eu călugăriţă. Asta e un fel de boală care bântuie mai cu samă în postul Paştelui la christianii răsăriteni… Greşesc oamenii – c-aşa e bietul om, supus greşelii – mănâncă întâi ridiche şi pe urmă fasole… Vezi bine, ridichea îşi repede tăria-n sus, iar fasolea îşi navăleşte puterea spre partea dimpotrivă; una-mpinge, alta nu se lasă; se-ncinge luptă cu iuţeală mare în măruntaie, cârcei peste cârcei, până se face încurcătură-n maţe, de se sparge praporul – şi se prăpădeşte omul de hurdubarismós – aşa zic grecii la năpasnica asta de boală.

— Dar nu se ia?

— Deloc; n-ai nici o grijă.

I-au înfăşat frumos pe bieţii părinţii mei în nişte cearşafuri curate; le-au aprins câte o lumânare de ceară la cap; un alt călugăr grec i-a prohodit şi, de dimineaţă, când s-a arătat soarele deasupra talazurilor – „vecinica lor pomenire!” – una! două! trei! i-au aruncat în adâncime… Pe mine, văzându-mă plângând, şi-a făcut pomană căpitanul de m-a luat pe procopseală – întâi slugă, pe urmă ajutor, mai apoi tovarăş… Nu-ţi mai spui, dragă kera Marghioalo, pân câte necazuri am trecut; câte ocări, înjurături şi bătăi am înghiţit; de câte ori era să pier în vultoare; de câte ori m-au amăgit împrejurările şi înşelat lumea – mai ales de când am încăpuit eu singur o corabie şi m-am apucat de negoţ pe seama mea, fără alt stăpân nici tovarăş decât norocul meu! Nu-ţi mai spui cum am scăpat odată cu viaţa numa-n pielea goală, că, după ce umblasem şapte luni pe ape, tocmai când să intru în Ţarigrad, mi s-a aprins corabia încărcată cu cositor şi chihlimbar de peste două mii de lire, pe care le cumpărasem cu piper şi curmale nici de trei sute! Nu-ţi mai

spui câte şi mai câte am pătimit, prin atâtea depărtări, pe mări şi pân ţări, cu fiarele, şi, încă mai grozave, cu oamenii!… Destul să-ţi spui că, încet-încet, m-am chivernisit cumsecade, ajungând să am o stare destul de bună pe potriva mea… Am învăţat, cât am colindat pân lume, purtările cele frumoase; ştiu destule limbi străine – încai despre a rumânească, pot zice, fără să mă laud, că o ştiu cu temei; măcar că de viţă sunt arvanit şi nu prea am învăţat buche, dar, drept să-ţi spun, la asta nu mă dau pe nici un rumân, fie cât de pricopsit cărturar. Îmi plac cu deosebire limba şi lumea de-aici, şi, aşa, fiindcă m-am săturat de atâtea primejdii ale călătoriilor, de atâta bătaie de cap şi de inima ale negoţului, am venit să m-aşez aici, în Valahia, la Bucureşti; să mă bucur în isihie[iv] de rodul îndelungatei mele trude…

— Doamne, kir Ianuleo, a zis kera Marghioala; pân multe ai mai trecut şi dumneata!… Dar să nu-ţi pară rău! Încai n-ai pătimit ca atâţia alţii degeaba! Frumos eşti, voinic eşti, bogat eşti! de trăit ştii să trăieşti! Halal să-ţi fie!

Iar kir Ianulea a adăogat:

— Uitam ceva… Ascultă, rogu-te bine, dragă kera Marghioalo: să nu care cumva să aflu că ai spus la vreun vecin, ori altcuiva – da măcar tatii, de s-ar întoarce din fundul mării – câte le aflaşi acu de la mine, că, vezi dumneata? câtă nevoie am de slujba dumitale, ca femeie cinstită şi credincioasă ce te ştiu; cât sunt eu de blând şi cât eşti de bătrână, nu-ţi caut!… te cotonogesc! îţi rup ciubucul ăsta pe şale şi te dau ş-afară din pâine cu ocară!… Ai priceput?

— Vai de mine! a zis bătrâna; s-ar putea?… N-am obiceiul!… În viaţa mea n-am mâncat labe de pui!… Hei! kir Ianuleo; eu am slujit la case mari boiereşti… Câte am văzut ş-am auzit eu!… n-am vreme acuma să ţi le povestesc!… dar, lasă…

— Ei, eu atâta-ţi spui dumitale… te nenorocesc!… s-a isprăvit!

— Să mă omori! a zis jupâneasa şi n-a mai stat; s-a ridicat de pe chilim şi a plecat degrabă cu cheile la treburile ei.

Până seara, toţi ai casei; până-n două zile, mahalaua-ntreagă; până-ntr-o săptămână, tot târgul… toată lumea a ştiut istoria lui kir Ianulea mai bine chiar decât el; corabia arsese de trei ori; chihlimbarul prăpădit făcea douăzeci de mii de lire; iar de atunci, în post, nu mai mănâncă – nimini ridichi cu fasole, toată lumea mănâncă fasole cu ridichi.

Cu azi, cu mâine, a făcut cunoştinţă kir Ianulea cu fel de fel de negustori, ba şi de boieri; a-nceput să meargă pe la ei şi să-i poftească pe la el, la sindrofie. Şi la toată lumea plăcea, fiindcă era om deştept şi blând, cu multă ştiinţă despre ale lumii, cu purtări-alese şi, mai vârtos, cu dare de mână: levent şi galantom, pătruns de filotimie[v] şi de hristoitie[vi] – într-un cuvânt, adevărat om de omenie. Astfel, care dintre negustori ba chiar dintre boieri aveau mai multe copile decât stare, umblau cu dinadinsul să-l ginerească. În vremea asta, el şi pusese ochii pe o tânără din vecini – o chema Acriviţa, fata a mai mare a lui Hagi Cănuţă, toptangiu pe vremuri. Hagiul, văduv, era om de seamă, însă cam ififliu[vii] pe potriva greutaţilor casei lui, fiind împovărat de trei fete, una după alta gata de măritat, şi încă doi feciori – băieţi buni, aminteri, da cam nepricopsiţi; aşa că puţină nădejde de zestre de la Acriviţa. Dar zestre-i trebuia lui kir Ianulea? Fata era vestită de frumoasă; numai atâta cusur avea şi ea, că se uita, uneori, nu totdeauna, cruciş; dar tocmai asta îi plăcea lui cu deosebire. Fata-l plăcea şi ea pe el… A cerut-o hagiului, iar acesta, fără nazuri multe, i-a dat-o.

Fiind şi kir Ianulea, ca tot omul, supus slăbiciunilor omeneşti, era stăpânit de patima fuduliei; îi plăcea să trăiască domneşte, numa-n petreceri scumpe, împărţind în dreapta şi-n stânga daruri preţioase. Aşadar, a făcut o nuntă strălucită cum nu se mai pomenise vreodată în mahalaua Negustorilor; încât bărbaţii ziceau: „Trebuie să fie putred de bogat arvanitul!… Văzuşi, nene, ce bine a

lovit-o sărăcia de hagiu!”, iar femeile: „Poftim, soro, noroc pe chioara lui Cănuţă!”

Cum a adus-o kir Ianulea în casă cu lăutari, parc-a întors-o pe dos. Până la sfârşitul cununiei, duminică seara, era blândă şi supusă ca o mieluşea; dar, luni dimineaţa, s-a ridicat din pat ca o leoaică…; A chemat toate slugile, femei şi bărbaţi; s-a uitat o dată chiorâş de i-a băgat în spaime pe toţi şi, de faţă cu bărbatu-său, le-a zis:

— Să ştiţi că de azi încolo sunt eu stăpână aici! Şi să mai ştiţi că cu Ianuloaia n-o să vă meargă cum vă mergea cu prostul de Ianulea! şi încă să mai ştiţi că eu am toane: pe cine m-o supăra cu atâtica măcar, îl plesnesc şi-l trimit numaidecât la agie să-şi ia merticul[viii] şi de-acolo! Scurt!… Aţi înţeles?… Aid-acuma! ieşiţi afară!

De atunci, zi cu zi, cocoana se făcea mai aspră şi mai ţanţoşă; şi, de ce era mai ţanţoşă şi mai aspră, d-aia kir Ianulea o iubea mai tare; şi de ce creştea dragostea dumnealui, de-aia-i creştea şi ifosul dumneei. Toata ziulica ofta omul după o vorbă mai dulce, or după un zâmbet… Ea sta tot posacă şi-ncruntată. Daca „s-apropia de ea şi da s-o mângâie, ca s-o mai îmbuneze: „Dragă Acriviţo, de ce eşti supărată?” ea-l împingea cât colo:

— Ah! Ianuleo, fugi ca n-ai haz deloc… nu vezi? Alt barbat, în locul lui, şi-ar fi pierdut răbdarea şi ori îi punea picioru-n prag, s-o potolească, ori o trimitea-napoi la babacă-său, la Hagi Cănuţă… Dar el, unde? Când îl împingea, el îi cădea-n genunchi: „Dragă Acriviţo, iarta-mă!” şi da să-i sărute mânile; dar ea:

— Uf! Ianuleo, scoală-te! nu mai mă plictisi!

— Nu mă scol până nu ma ierţi!

— Atuncea, stăi aşa până poimâine, dacă pofteşti!

Şi se scula ea şi pleca, după ce-i da cu tifla.

Kir Ianulea, ce să facă? Se uita după ea lung cum ieşea înţepată fără să-şi întoarcă ochii, măcar că o ruga cu lacrimi să nu-l părăsească aşa… ofta, se ştergea la ochi şi… o iubea şi mai mult.

A mers aşa cât a mers, până i-a dat în cap cocoanei să-ntoarcă foaia, să-l prăjească şi pe altă parte: s-a prefăcut că-l teme, că e zuliară[ix]. S-a prefacut azi, s-a prefacut mâne, pân-a-nceput -chiar să crează. Omul da bani cu împrumut, şi fireşte veneau la el boieri, cocoane, negustori, slujbaşi, fel de fel de lume cu daraveri. Cocoana Acriviţa sta cu urechea la uşă, s-auză tot; şi nu s-a mulţumit s-auză numai; a sfredelit uşa cu un burghiu, ca să şi vază. Şi-ncai, nu tăcea? îi spunea fără sfială ce auzise şi văzuse, şi ţine-te: că ăla ţi-a zis aşa şi i-ai răspuns aşa; că pe aia ai strâns-o de mână şi i-ai sărutat-o de trei ori, şi, pe urmă, când a vrut să plece, ai luat-o de mijloc şi te uitai la ea aşa galeş, şi ai dus-o până la uşă şi iar i-ai sărutat mânaşi câte alte ponosuri şi mai şi.

Iar dacă el se jura că pe nedrept îl bănuieşte, că el e dator să se poarte politicos cu lumea şi mai ales cu cocoanele, ca orice negustor – ea începea să-l ocărască, făcându-l neruşinat şi mincinos. Nu mai putea kir Ianulea; îi venea să se strângă de gât ca piţigoiu şi mai multe nu. Dar nici cu atâta nu se mulţumea cocoana. Nu-i era de ajuns cum le încornora toate câte le auzea şi le vedea pe ascunsele; ca să afle şi mai multe, da bacşişuri la slugi să-l iscodească; ba a pus chiar pe un frăţior al ei să nu-l slăbeasca de pe urme, să-i descopere toate „berbantlâcurile dumnealui”. Fireşte că nici slugile, nici frăţiorul, n-au putut afla nimica, fiindcă omul era un bărbat nu se poate mai de ispravă.

Cocoana s-a pornit atunci cu ocări pe slugi, că-i mănâncă pâinea, ca hişte „păcătoase, ticăloase şi necredincioase”; frăţiorului i-a strigat că ori e halpe, ori „pes... semne altceva”, şi i-a poruncit să nu-i mai calce pragul, că-i rupe picioarele; iar pe slugi chiar în faţa lui kir Ianulea, le-a smintit în palme şi le-a dat afară.

Cum a schimbat slugile, alte bănuieli şi alte certuri... Dar nici nu putem zice aşa, fiindcă la ceartă unul spune una, altul alta, ori pe rând, ori amândoi deodată; în sfârşit, are parte fiecare de cuvânt; pe când aicea, ţipa, ocăra şi

blestema numai dumneei, iar dumnealui asculta, înghiţea şi tăcea. Aflând slugile că în casa asta nu cântă cocoşul, se dedeau bine cu găina; îi turnau fel de fel de gogoşi, care de care mai umflate pe placul dumneei: că dumnealui face şi drege, că umblă aşa şi pe dincolo; şi, fiindcă Ianuloaia era mulţumită cu astfel de slugi, apoi şi ele-şi făceau de cap; furau de stingeau.

Totodată, Acriviţa mai căzuse şi la darul foiţelor: casa plină de jucători, masă lângă masă – otusbir, ghiordum, ba şi stos – şi dulceţuri, zumaricale, vinuri, cafele şi vutci, şi ciubuce peste ciubuce, ziua până seara, şi noaptea până la ziuă. Pe lângă asta, era şi agiamie şi-nfumurată că nimini nu ştie juca mai bine ca ea – şi, se-nţelege, pierdea gros. Toate cheltuielile şi pierderile astea îl dedeau mult îndărăt pe kir Ianulea; nu se mai ajungea din venituri. De regulă nu zicea nimica; dar aşa, uneori, cam în glumă, se-ntâmpla să-i scape şi lui câte o vorbă, bunioară:

— Numa de nu ne-ar bate odată toba cu atâtea cacialmale! Nu-i trebuia mai mult cocoanei…

— Da ce? nici atâta petrecere nevinovată să n-am în casa mea?… Dumneata nu trebuia sa te fi-nsurat, dacă te ştiai pârlit, să iei pe Acriviţa, fata lui Hagi Cănuţă, care n-a fost învăţată la casa părinteaseă să-şi mănânce de sub unghie!… Să fi luat o mahalagioaică sărmană, s-o ţii încuiată pe măsline şi pe mămăligă, să-ţi spele rufele şi să nu se-ndure s-aprinză un muc de lumânare-n casă! ori una, să-ţi puie nişte coarne, să nu le poţi duce!… Nu ţi-e destul că sunt cinstită, după ce că-ţi rabd, ca o nenorocită, toate ticăloşiile şi murdăriile dumitale?… Eu voi să trăiesc; d-aia m-am măritat; aminteri mă duceam la călugărie!… Şi-n sfârşit, dacă-ţi place, kir Ianuleo! de unde nu, du-t’ te plimbă, şi să ne vedem când mi-oi vedea ceafa… fără oglinzi!

Într-o zi, stând ei la masă împreună cu o sumă de musafiri, până s-aducă ciorba, a-nceput din chiar senin Ianuloaia să vorbească despre o prietină măritată, care nu se afla de faţă: că s-a ţinut cu beizadea cutare, un copil! şi vodă,

suparat foc, era să puie să-i taie coadele şi s-o trimită surghiun la un schit, tocmai în fundul munţilor; că a prins-o odată bărbatu-său, ziua-n amiaza mare, la Ţurloaia, la chiolhan, la iarbă verde, cu consulul muscălesc şi cu alţi drăngălăi; – ţiganii îi trăgeau de unul singur „Măi, cazace, căzăcele!” şi ea chiuia şi juca numa-n papuci, cu palmele-n ceafă, apilpisită, ca un maladeţ zaporojean; că-ntr-un rând, a plecat la Căldăruşani, s-o spovedească sfinţia-sa părintele Ioanichie, şi a stat acolo de miercuri în săptămâna patimilor până-n săptămâna luminată după izvorul tămăduirii; – se plimba toată noaptea cu duhovnicu-n luntre pe lună şi cânta de răsuna lacul: „Frunzuliţă lobodă, of! ţaţo, gura lumii slobodă!” iar părintele lucra din lopeţi şi-i ţinea isonul pe glas al optulea…

Şi câte alte grozăvii.

Musafirii şi mai ales musafirele faceau haz; iar bietul kir Ianulea, om cu hristoitie, făcea feţe-feţe. A răbdat el cât a răbdat, şi zice, întâi cu destulă blândeţe:

— Bine, Acriviţo, scumpa mea! cum poţi dumneata, mai ales că ştii ce bun prietin sunt cu bărbatu-său… cum poţi, fără să le fi văzut toate astea cu ochii dumitale, fără nici un temei, să catigoriseşti astfel pe o prietină, pe care o primim aproape în toate zilele în casa noastră?… Îmi pare rău!

— Ei! apoi vezi bine că dumneata o s-o aperi… ca vă scoateţi ochii unul la altul!

Şi apoi le spune tutulor că acuma prietina nu se mai duhovniceşte la Căldăruşani: i-a pus lui kir Ianulea gândul… „să-mi spargă casa!” Da o s-o prinză odată şi n-o s-o ierte cum a iertat-o vodă; o să puie s-o tunză ca la cazarmă pe… şi din „muscălească” şi „călugărească” n-o mai scoate.

N-a mai putut suferi kir Ianulea; s-a ridicat foarte turburat şi s-a răstit odată tremurând:

— Ascultă-mă, Acriviţo! nu-ţi dau voie, mă-nţelegi, să mai zici o vorbă măcar despre o femeie care – poţi spune dumneata toate murdăriile ce-ţi trec prin gândul dumitale! – este mai cumsecade ca dumneata; că dumneata eşti, mă-

nţelegi, mai îndrăcită decât talpa iadului, şi oricât de blajin să fie omul, îl scoţi din toate răbdările! Să taci din gură, scorpie nebună, că pui de te leagă şi te trimit la balamuc, mă-nţelegi!

Cocoana s-a ridicat şi dumneei şi s-a năpustit asupra dumnealui, să-i arză o palmă; dumnealui s-a ferit repede-ntr-o parte; iar dumneei, de necaz că nu l-a putut nemeri, a luat castronul cu ciorbă de pe masă şi i l-a aruncat în faţă – l-a opărit de sus până jos. Kir Ianulea şi-a ieşit din pepene; s-a repezit cu pumnii-n-cleştaţi, s-o pilduiască; dar musafirii s-au pus la mijloc şi l-au oprit în piept:

— Nene Ianuleo! stai, omule! nu şade frumos!

Şi, pe urmă, către dânsa:

— Mai potoleşte-te şi dumneata, coană Acriviţo, pentru Dumnezeu! nu-l mai turba!

Ţi-ai găsit!… S-a pornit cucoana pe răcnete, să rădice mahalaua-n picioare:

— Săriţi! săriţi, oameni buni! că mă omoară păgânul, arvanitul!… Mă baţi, ai? după ce-ţi râzi de casa şi de cinstea mea, hoţule şi pehlivanule!… Dacă te-ai îmbătat şi ai poftă de bătut, du-te de-ţi bate ţiitoarele de pân fundul mahalalelor, pe care le-n-dopi cu pumnii de lire şi-n casă te caliceşti până la lescaie, râtane!… Da pe mine să mă baţi? pe mine, mă! spurcăciune de bă-dăran?… pe mine, fata lui Hagi Cănuţă, să-ndrăzneşti tu să mă baţi, păcătosule, janghinosule şi râiosule…?!… Stăi tu, că te-nvăţ eu pe tine, cenghene turcească!

Şi până nu i s-o stins glasul, n-a contenit… Fireşte că petrecerea n-a mai mers înainte… Au sărit toţi musafirii, care mai de care: „Nene Ianuleo!”, „Cocoano Acriviţo…!”… că „la necaz spune omul multe”; că „are mâna cinci degete şi nu se potrivesc unul cu altul”; că „şi măruntaiele din om tot se ceartă uneori”; dar orişicum „nu e bine să s-auză-n lume de aşa-ntâmplări într-o casă de seamă…!”… şi aşa mai departe, cu chiu cu vai, i-au împăcat. Dar, fireşte, s-a ştiut îndată în toată mahalaua că „biata Acriviţa lui Hagi Cănuţă

a ajuns de-o bate arvanitul – la masă! faţă cu musafirii! – după ce o-nşeală cu care-i iese-nainte!…” şi pe urmă prietenele: „Cum a fost ea crescută, mititica, şi pe ce mâini a-ncăput!… o s-o bage-n pământ păgânul!”

Lui kir Ianulea i-a trecut repede necazul şi iar „dragă-n sus! dragă-n jos! puiule şi suflete!” şi orce poruncea dumneei, dumnealui răspundea:

— Cum pofteşti dumneata, fos-mu, parigboria tu kosmu! (vorbe frumoase, care-nsemnează, pe elinica: lumina mea, mângâierea lumii!).

În vremea asta, cocoana Acriviţa se gândea: „Eu cu budalaua, cu capsomanul ăsta de Ianulea, mult n-am să mai fac purici… Ia să mă gândesc la viitorul meu…”

Astfel, zi cu zi, i-a luat diamanticalele şi sculele[x] şi argintăria, şi le-a pus la păstrare acasă la Hagi Cănuţă; pe urmă, a-nceput să vânză şi de pân lucrurile de preţ ale casei, despre care „budalaua” habar n-avusese să facă şi el, ca orce negustor cuminte, o catagrafie[xi]. Totodată, s-a luat cu binişorul pe lângă el; a-nceput să-l mângâie şi să-l mâglisească[xii]. După ce l-a răsucit şi l-a fermecat cum a ştiut ea, când erau într-o seară amândoi singuri la iatac, s-a pomenit kir Ianulea că se repede dumneei şi-l ia-strâns în braţe şi pupă-l!… El zice:

— Mă iubeşti, draga Acriviţo?

Dar ea, uitându-se la el cruciş:

— Mai mă-ntrebi, Ianulică; fos-mu?

N-a putut kir Ianulea s-adoarmă toată noaptea de bucurie că s-a dat Acriviţa lui pe brazdă… De-acu-ncolo, trai, neneco! Despre ziuă, când s-aţipească şi el, haţ! îl ia dumneei iar în braţe şi zice:

— Dragă Ianulică, am să te rog ceva… dar… să nu zici ba.

— Când am zis eu ba la vreo dorinţă a mătăluţă, sufletul meu?

— Uite ce e… Tătiţa ar vrea să mărite şi pe surioarele mele – să nu-i rămâie fete bătrâne-n casă – c-au şi-nceput mahalagioaicele (le ştii guriţa) să le zică „iepele lui Cănuţă”

– şi nu prea are cu ce sa le-nzestreze pe potriva lor; că dacă nu era om cinstit şi filotim cum e, ar fi avut astăzi stare!… Mulţi bani are de luat de pe la boieri mari; ce folos, dacă deocamdată nu-i poate scoate?… Dar, după ce o-nchide el ochii, fireşte, dumneata ai să fii mai mare între clironomi[xiii]; ai să strângi pe boieri în chingi negustoreşte şi o să-ţi intri-n bani… Şi… aşa, m-am gândit să-l ajutăm noi; să le facem fetelor o zestre cât de micşoară; că, de! cine se mai însoară astăzi fără zestre, doar de dragoste?… Numai eu am avut noroc să te găsesc pe dumneata – şi plăcut şi bogat, şi galantom şi să mă iubeşti atâta! „

Şi pe urmă, strânge-l iar şi pupă-l.

— Bine, puică, să le dăm… Cam cât?

— De! ştiu eu?… cam câte o mie, două de galbeni.

— Bucuros, sufleţele!… adu-mi aminte mâne să mergem la hagiul, să-i numărăm paralele… Acu, aide, bibilico, să ne culcăm.

Dar ea îl strânge iar şi zice:

— Şi… pe urmă, uite… Frăţiorii mei… Nu e bine să mai stea aşa degeaba… M-am gândit să le faci dumneata rost de un capitălaş, să s-apuce şi dânşii’ de vreo negustorie, că sunt gogeamite găliganii acuma, nu mai face să se lase tot în spinarea bătrânului: pun-te masă! scoal-te, masă!… Ce zici dumneata, nu zic bine?

— Dragă puiule, nu ştii că eu zic ce zici mătăluţă?… Adu-mi aminte mâne dimineaţă… Acuma, hai să-i tragem un somn.

— Mai dă-mi o guriţă, Ianulică, parigboria tu kosmu!

I-a mai dat o guriţă, şi au adormit ca nişte copilaşi scăldaţi.

A doua zi, s-a isprăvit daravera: au fost înzestrate surioarele amândouă şi amândoi frăţiorii încăpuiţi; iar peste vreo câteva zile, după ce i-a dăscălit pe larg cumnatul mai mare în toate privinţele negoţului, ca om încercat, au pornit, cu chimirul plin, după marfă – unul, cu corabia, de la Galaţi cătră Smirna înspre părţile răsăritului; altul pân

Braşov, spre părţile apusului cătră Lipsca, în chervan, cum umblau negustorii p-atunci.

Nu mai încăpea-n piele kir Ianulea de fericire… Ziafeturi peste ziafeturi zi şi noapte, cu toate bunătăţile şi trufandalele; chef şi tămbălău cu zeci de musafiri şi de lăutari – şi tot ce dorea Acriviţa trebuia să se-mplinească: Turnul Colţii să-l fi cerut pe masa, kir Ianulea pe masă i l-ar fi adus.

Au mers lucrurile tot aşa şi iar aşa; a tot băgat mânile kir Ianulea în lada cu bani; a tot luat cu pumnul, la loc n-a mai pus nimic, pân-a dat într-o zi cu unghiile de fundul lăzii. N-avusese până-acuma obicei nici vreme să numere ce-avea-n ladă; acu i-a dat în cap să facă şi asta, şi nu i-a trebuit multă răbdare… Mai rămăseseră vreo trei sute şi ceva de lire – să tot ajunga pentru coşniţă şi cheltuielile mărunte pe vreo două-trei săptămâni… Dar, om cu fire neclintită, s-a gândit aşa: „Ei! ş-apoi?… ce-mi pasă?… Mâine, poimâine se-ntorc băieţii cu marfa, ne apucăm de negustorie şi, cu stăruinţă multă şi puţin noroc, umplem lada la loc… Pân-atunci, helbet! avem credit destul!”

Şi s-a pornit după împrumuturi. Alergau cu limba scoasă samsarii de colo până colo, să-i găsească bani cu orşice preţ… Pân-acuma el luase dobânzi cam sărate; de acum ajunsese să plătească el camătă din ce în ce mai piparată. Mai întâi nu s-a prea băgat de seamă; dar n-a trecut mult şi a aflat negustorimea că se clatină rău kir Ianulea; şi mai ales că bântuia p-atunci mare chesat[xiv] asupra târgului, i s-a scurtat omului creditul de tot: cu mai bine de sută la sută şi de-abia găsea, şi nu vreo sumă mai însemnată, doar num-aşa de mezelic. Toată nădejdea lui se răzima pe întoarcerea tinerilor, care, nu-şi putea el închipui, de ce zăbovesc atâta, când toţi negustorii plecaţi totodată, ba unii chiar mai târziu, se şi-ntorseseră de la tacsid[xv], fiecare cu încărcătura lui, la potrivită vreme.

Pasămite, cumnăţeii aveau cuvinte să zăbovească… Tocmai când să-şi piarză kir Ianulea răbdarea, iacă-i sosesc, una

după alta, două veşti destul de urâte… Băiatului dintâi, pe când se-ntorcea de la Smirna, i se cufundase corabia încărcată; iar el, începător în ale negustoriei, a fost uitat s-o asigureze… Cel mai tânăr dedese la Lipsca, în iarmaroc, peste alt chilipir, se-ntâlnise cu nişte elini, de care mişună totdeauna pân îmbulzeala târgurilor mari; hoinărise cu ei pe la berăriile nemţeşti toată ziua, iar seara, merseseră-mpreună la cafeneluţa unui simpatriot, într-o ulicioară dosnică de lângă Casa Sfatului, să-nvârtească un endekamisi, şi pe urmă, la iuţeală, un stosişor; şi aşa, de pe la aprinsul lumânărilor până despre ziuă, îl lăsaseră tinichea: nu mai avea băiatul nici cu ce să vie-napoi acasă.

Cum s-a răspândit vorba şi despre asta, au intrat la grijă mare creditorii lui kir Ianulea, că rămâne mufluz, şi s-au adunat cu toţii la cafeneaua de la Hanul cu Tei, spre a se sfătui ce-i de făcut, ca să-l ţină zi şi noapte sub de aproape pază, nu cumva s-o şteargă înainte de sorocul plăţilor, cum au muflujii obicei. Pe de altă parte, văzându-se scos la selemet[xvi], l-a apucat pe kir Ianulea un fel de groază… Ce are să facă el de-acuma, căzut în sărăcie, în necinste şi-n ocară?… Or să-l vâre întâi în temniţă, şi, pe urmă, când i-or da drumul, să-ntinză mâna pe la porţile ălor de i-a-ndopat cu atâtea bunătăţi şi daruri!… Şi încă, treacă-meargă toate!… Dar ce te faci cu fata lui Hagi Cănuţă?…

N-a stat mult la gânduri spre a vedea că alta nu-i mai rămâne decât să spele degrabă putina – să se ducă, încotro vedea cu ochii, până dincolo de Mărul Roşu. Astfel dar, în faptul zilei, s-a sculat binişor, a strâns câtă drojdie se mai găsea pe fundul lăzii, s-a dat jos la grajd, a poruncit să-i puie şaua pe un buiestraş tătăresc, a-ncălecat, spunând argatului că merge până la Snagov după plătică proaspătă, că are deseara musafiri la masa, a ieşit pe poartă la pas şi… pe urmă, cu ochii tot înainte, p-aci ţi-e dmmul…

Când a luat-o pe subt mitropolie la stânga, către câmpul Filaretului, se luminase de răsărit, aşa că, suind la deal, pân dreptul Cuţitului de Argint, şi uitându-se-napoi în vale, a

zărit un pâlc mare de călăreţi în goană venind parcă pe urma lui. În adevăr, bănuiala i-era întemeiată… Prinseseră de veste negustorii şi porniseră repede după el cu ceauşi de la agie. El a vrut s-abată din drumul mare şi s-o ia pe subt deal la dreapta; dar a dat de nişte şanţuri; buiestraşul s-a poticnit şi l-a trântit cât colo… Atunci, omul s-a sculat, a părăsit calul şi a apucat-o pe jos. A suit la nişte uluci, le-a sărit; pe urmă, alt şanţ şi alte garduri, până când, rupt de osteneală, ajungând pe culme, s-a oprit în faţa viişoarei unui margmaş bondoc şi-ndesat, care tocmai se spăla pe ochi de dimineaţă la soare în prispa cramei.

Kir Ianulea, cum l-a văzut, i-a zis gâfâind:

— Bună dimineaţa, neicuţule; cum te cheamă?

— Bună dimineaţa, jupâne… Pe mine Negoiţă mă cheamă; da pe dumneata?

— Kir Ianulea…

Şi d-abia mai ţinându-l balamalele, a păşit pârleazul înăuntru şi zise:

— Frate Negoiţă, fă-ţi pomană şi mă scapă! Umblă nişte duşmani să puie gheara pe mine, să mă nenorocească! Ascunde-mă undeva pe-aici, şi eu te fac om bogat… Iar, dacă pân-oi pleca nu ţi-oi dovedi că te pot procopsi, atunci primesc să mă dai chiar dumneata pe mâna duşmanilor… Mă rog dumitale, frate Negoiţă, nu mă lăsa-n pierzare! mă rog şi iar mă rog!

Negoiţă s-a scărpinat în cap stând puţin la gânduri şi a răspuns:

— Ascultă-mă, kir Ianulea; ce sunt duşmanii dumitale?… n-or fi boieri?… că de! drept să-ţi spun, cu boieri în cârcotă nu mă bag…

— De unde, hoieri? sunt negustori…

— Atuncea, te scap…

Cum l-a ascuns subt o claie de haraci, peste care a mai trântit şi nişte coceni de porumb, iacătă şi duşmanii…

— Mă, neicuţă – a-ntrebat unul – nu văzuşi dumneata adineaori trecând p-aici un negustor – aşa ş-aşa?

— N-am văzut.
— Ţi-am da un bacşiş bun, să ne spui încotro a apucat…
— Păi, dacă nu l-am văzut…
— Spune, mă! A zis un slujitor ridicând gârbaciul…
— Dumneata mă poţi şi omorî!… da dacă nu l-am văzut…
— Dacă n-a văzut omul, n-a văzut, zice altul… Hai degrabă-nainte, că pierdem vremea degeaba.

Şi au plecat, care călare, care pe jos, unii-ntr-o parte, alţii-ntr-alta, alergând ca nebunii… După plecarea lor, Negoiţă s-a suit într-un dud mare şi s-a uitat pretutindeni roată, să se-ncredinţeze dacă s-au depărtat bine; pe urmă s-a dat jos încetinel şi l-a scos pe fugar din ascunzătoare.

— Te-am scăpat! acuma, să te văz, kir Ianuleo… te ţii de vorba?

— Dragă neică Negoiţă, nu ştii cât îţi sunt de-ndatorat şi cât vreau din tot sufletul să mă ţiu de cuvânt!… Iar ca să-nţelegi că mă pot plăti de dumneata, te rog şezi colea lângă mine să afli cine sunt eu şi să asculţi toate păţaniile mele.

Şi i le-a povestit toate pe şart kir Ianulea lui Negoiţă – de cum a fost plecat din adâncuri după porunca împărătească şi până-n ceasul de faţă – toate, cu de-amănuntul toate, pe care Negoiţă le-a ascultat cu plăcere mare şi cu multă luare-aminte.

— Şi acuma, neică Negoiţă, ascultă bine cum te pot eu procopsi pe dumneata… De câte ori ăi auzi c-a intrat dracu-n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie ori din ce loc, ori de ce neam ar fi, să ştii că eu sunt ăla. Numaidecât dar să vii acolo, că eu nu ies din ea până nu m-ăi goni dumneata… Fireşte că daca i-ai da de leac, degeaba n-are să-ţi fie… Bărbatul femeii ori părinţii fetei or să te răsplătească frumos… Ce zici?… îţi vine la socoteală?

— Cum nu? a răspuns zâmbind Negoiţă. Iar kir Ianulea, după ce i-a mulţumit încă o dată, a plecat p-aci-ncolo.

Nu se-ncheiase nici o lună după astea, şi coborând Negoiţă-n târg cu nişte vişine trufandale de vânzare, a aflat de la precupeţi că pe una din fetele lui Zamfirache Ulierul

din Colentina, a de s-a logodit cu Ilie Bogasierul de la Barăţie, o munceşte dracul de vreo zece zile… Ce nu i-au făcut?… Leacuri, descântece, molitve… degeaba! Părinţii şi logodnicul plâng într-una văzând-o cum se canoneşte… Vorbeşte în toate limbile fără să le fi-nvăţat, şi sporoveşte şi-i turuie mereu gura şi spune fel de fel de taine şi pâre – de unde le-o mai fi ştiind? – încât o lume, care aleargă s-o asculte, stă şi se cruceşte: ba că „sacul cu lire de la pahamicul Iordache din Dudeşti, de nu i s-a mai dat de urmă – furat de grămăticul pe care l-au prins pe drumul Olteniţei şi a scăpat peste noapte din beciurile agiei – se află acum pus bine, înfăşurat într-un testemel ceadiriu[xvii], în fundul sertarului de jos de la scrinul de lângă soba din iatac la clucereasa Tarsiţa, mătuşă despre mamă a lui aga, mai tânără ca dumnealui – se-ntâmplă! – şi că cine nu-i ştie merchezul[xviii] poate scotoci-n sertar cât pofteşte, că nu-i dă de fundul adevărat”; ba că „adiata[xix] lui Agop, tutungiul de la Sfinţi, lăsată nepoati-si, nu-i scrisă de răposatul: a ticluit-o pe urmă, într-o noapte, bărbatu-său Tacor, cafegiul din Caimata, care vinde şi suliman şi canà de păr… Tacor cu Avedic, paracliserul de la biserica armenească”; ba că „fratele ăla tinerelul, de d-abia-i mijeşte mustaţa, călugăraşul sprâncenat, care şade la preacuvioşia-sa părintele archimandritul Hrisant, în curtea mitropoliei – chip şi seamă la-nvăţătura cântărilor – este fata a mai micşoară a lui Ristache Muscalagiul de la Ploieşti”… şi câte şi mai câte alte bazaconii – cine le mai poate ţinea minte?

Cum a auzit Negoiţă toate astea, şi-a desfăcut coşurile la precupeţi cu rădicata pe ce a putut rupe şi s-a dus de-a dreptul să vază şi el pe fata apucată; şi cum a ajuns acolo, s-a vârât pântre lumea adunată ş-a spus părinţilor şi logodnicului că el o scapă pe fată dacă i-or da o sută de galbeni. Fireşte că bieţii oameni n-au mai stat la gânduri: o sută fie! Iar Negoiţă s-a apropiat de urechea pătimaşei şi, făcându-se că o descântă, i-a zis încet şi sfios:

— Am venit, kir Ianuleo, după vorba noastră…

— Am înţeles, i-a şoptit duhul: dar, drept să-ţi spui, neică Negoiţă, nu te-am crezut aşa de nătărău, să te mulţumeşti cu o sută de galbeni… Ce o să-ţi ajungă ţie numai atâta? Trebuia să ceri gros! Dar fiindcă ai greşit, te iert de data asta… Acu mă duc la Craiova, să intru în soţia caimacamului. Săptămâna viitoare să te-nfiinţezi acolo… Nu mă face să te-aştept prea mult; mai am şi alte trebuşoare, nu numai grija dumitale… Caimacamul îşi iubeşte nevasta ca ochii din cap, e şi bogat şi darnic. Socoteşte-te bine în talia asta, că de-acolea-ncolo nu mai ai nici o putere asupra mea; să ştii că după aia sunt dezlegat de orce cuvânt şi nu mai avem nimica de-mpărţit împreună!

Zicând acestea, s-a depărtat duhul… Tânăra s-a tâmăduit. Toată lumea se-nchina; părinţii şi logodnicul nu ştiau ce să mai facă de bucurie, iar Negoiţă, luându-şi suta de galbeni, a pornit la vie să se gătească de drum lung.

Şi-a vândut a doua zi rodul la un oltean; a treia zi şi-a cumpărat un căluşel, cu tot dichisul de călărie, de la pătură şi şea pân la ipingea; a patra, dimineaţa, a plecat. Asta era într-o miercuri… Ziua umbla, noaptea se odihnea; aşa încet-încet, haidea-haidea, marţea următoare, pe la asfinţit, a ajuns drumeţul la straja Craiovei, şi, de acolo, întrebând din om în om că unde ar putea găzdui un negustoraş ca el, l-au mânat la un han peste drum de o biserică mare.

Cum a descălicat, a dat calul în primirea argaţilor şi a intrat în cârciumă, unde mai erau şi alţi isnafi[xx], să-şi prinză inima cu un ciocan de rachiu şi cu ceva mezelic, înainte să meargă la odaie. Înserase binişor. Până să-i frigă nişte pastramă, sta la masă pe gânduri; stând aşa, aude clopote, şi întreabă pe un arnăut, care trăgea ciubuc la altă masă, ce sarbătoare e a doua zi, de se face priveghere mare.

De la arnăut şi de la cârciumăreasă, află îndată ca nu-i a doua zi nici o sărbătoare, dar că aşa se fac ziua şi noaptea slujbe peste slujbe la toate bisericile pentru uşurarea tinerei soţii a caimacamului, care e chinuită de duhuri, şi

nu-i pot da de leac cu nimica: toate babele meştere, toţi doftorii de la Sibiu, pricepuţi la aşa boale, toate maslurile şi molitvele, citite de vlădica şi arhiereii cu patruzeci de preoţi – degeaba. Femeia are năvârlii[xxi] grozave: într-una sare şi joacă tontoroiul, că trebuie s-o lege; cât o ţin legată, dârdâie din toate-ncheieturile şi scrâşneşte, parcă ar arde-o în foc; dacă-i dau drumul, iar începe să sară şi să ţopâie, şi ţopâie şi sare, până o leagă iar; asta de peste o săptămână, fără clipă de odihnă şi fără să primească-n gură măcar o picătură de apă… O lume se-ngrozeşte; iar soţu-i se jeleşte ca un nenorocit; şi de-aia se fac slujbe peste slujbe la biserici, doar s-o milostivi Maica Domhului cu vreo minune.

Negoiţă a dat ţoiul repede pe gât, a-mbucat o fărâmă de pastramă, ca orce slugă, de teamă să nu-l aştepte prea mult stăpânul; a dat un icusar[xxii] arnăutului şi l-a rugat să-l ducă degrabă la curte. Când au ajuns acolo, fierbea lumea, că bolnavei i-era totdeauna mai rău când înnopta… O sumă de cucoane şi slujitoare o ţineau legată-n cearceafuri ude pe biata tânără, care se zbuciuma din creştet până-n tălpi; preoţii-n odăjdii mari o slujeau şi-o afumau cu cădelniţele, iar soţul plângea, făcând mereu la metanii. Când iată că un arnăut vine şi zice-n gura mare:

— Maria-ta, nu te supăra!… este aici un om prost, care vine tocmai de la Bucureşti într-adins; zice că el ştie să descânte la boale ca a m.-sale şi-şi pune capul chezăşie că o tămăduie îndată.

S-a ridicat nenorocitul, luminat în pierzania lui de razele nădejdii din urmă, şi a strigat:

— Să vie!

Cum s-a arătat Negoiţă în prag, până să-l întrebe cineva ce şi cum, tânăra s-a potolit din dârdâială, a poruncit, parcă era sănătoasă la baie, să-i scoată cearceafurile; s-a uitat drept la el, a început să râză veselă, ca la vederea unui vechi prietin de mult aşteptat, şi i-a făcut semn să vie mai aproape, chemându-l chiar pe nume:

— Bine-ai venit, dragă Negoiţă! ce mai faci? sănătoşel? vino-n-coace mai aproape, că am să-ţi spun ceva, să nu ne-auză niminea!

Cine să-şi crează ochilor şi urechilor?… Negoiţă a dat pe toţi într-o parte, s-a apropiat prieteneşte de pătimaşă şi i-a şoptit:

— Drăguţă, să mă ierţi că te lăsai să cam aştepţi, dar nu ştii ce greu drum şi ce gloabă de cal am avut.

— Nu face nimica, a răspuns duhul foarte încet; eu plec de aici… De-acuma, te-am procopsit; nu-ţi mai sunt dator cu nimica. Să ştii prin urmare, neică Negoiţă, că asta ţi-este a din urmă… Să nu care cumva să te mai văz că te ţii de coada mea, că nu numai nu capeţi nimica, dar încă mă şi supăr, şi dacă m-oi supăra, de! poate să-ţi pară foarte rău… Atâta-ţi spun…

A pierit duhul… şi fireşte şi-a venit pătimaşa-n fire, bună zdravănă ca mai-nainte, parcă şi mai veselă… Acuma cu câte daruri şi cinste l-a-ncărcat caimacamul pe Negoiţă, ce să vi le mai înşir eu? – că vi le puteţi singuri închipui… I-a daruit cu hrisov o moşie, s-o stăpânească de veci, şi pe dasupra l-a şi boierit.

Trăia acuma Negoiţă în huzur, ce cu gândul nu gândise, de vreo trei luni şi mai bine. Dar într-o zi, tocmai când îşi făcea după prânz tabietul boieresc, cu cafea şi ciubuc în pridvorul lui de la ţară, iacătă vede de departe, pe drumul care vine dinspre miazăzi, un vârtej de praf, care se tot apropie… Ce să fie?… Sunt nişte slujitori de la curte: vin în goană cu naltă poruncă să-l aducă napristan[xxiii] la Craiova.

Nu i-a prea plăcut lui Negoiţă că i-au turburat tabietul; dar ce să facă?… Ajungând la curte a sârutat mâna stăpânului; acesta l-a luat în braţe, l-a sărutat pe frunte, şi i-a zis:

— Prea iubite frate Negoiţă, dacă ţii la mine câtuş de puţin, să porneşti fară clipă de zăbavă spre Bucureşti: butca e gata; pe drum aşteaptă cai de olac[xxiv] din poşte-n poşte… Fata măriei-sale lui vodă, domniţa, e apucată cum a

fost şi nevasta-mea, poate şi mai rău, după stafeta ce primii… Numai dumneata o poţi scăpa… Aleargă!

„M-am fript!” s-a gândit Negoiţă; dar de zis, n-a putut zice nimic.

Caimacamul l-a strâns în braţe, l-a suit în butcă şi, mânaţi, bre! Surugiii au dat bice şi călcâie, pe urmă ţipete şi chiote… Până a doua zi, pe la ceasul vecerniei, l-au adus pe Negoiţă techer-mecher drept la scara palatului domnesc din Bucureşti.

Vodă şi doamna, frângându-şi mâinile, l-au întâmpinat în capul scării, şi vodă i-a strigat în greceşte, cum vorbea p-atunci boierimea:

— Ah! Dumnezeu te-a adus, boierule! Poftim!

Dar Negoiţă – de unde ştie greceşte? – a răspuns într-o doară:

— Cine nu-l caută îl găseşte, măria-ta, dar cine-l caută! Să vedem!… să-l căutăm!… Dacă s-o putea, şi mie mi-ar părea bine. Să vedem…

— Haide!

Şi zicând asta, vodă l-a-mpins pe Negoiţă până-n sagnasiul[xxv]din fundul sălii… Acolo sta domniţa greceşte pe un covor jos, clătinând mereu din cap ca o păpuşă cu gâtul pe sârmă; într-una se chinuia aşa de cinci zile cu dinţii-ncleştaţi şi fără să-nchidă ochii o clipă.

Cum s-a arătat Negoiţă, donmiţa a stat din cap şi a-nceput să ţipe, apucată de toate năbădăile:

— Afară! daţi-l afară! să nu-l văz m ochii mei pe râtanul de Negoiţă! afară!… să vie băbaca!

Negoiţă n-a aşteptat mai multe şi, în loc să se supere că-l goneşte cu ocară, a ridicat aşa din umeri, parc-ar fi zis: „De! dacă nu pofteşti”…

S-a-ntors în loc şi a voit să plece. Dar doamna l-a apucat de mână, iar vodă s-a apropiat de fiică-sa:

— Aicea sunt! uite băbaca matale!

— Nu tu! ţipa fata. Nu te-am chemat pe tine! sa vie băbac-al meu!

— Eu sunt băbac-al tău! a zis cu lacrimi fierbinţi prăpăditul de bătrân.

Dar copila, ţipând şi mai grozav:

— Nu! nu eşti tu! tu eşti urât! tu du-te cu Negoiţă! să vie căpitan Manoli Ghaiduri, că el e băbac-al meu adevărat!

La aşa vorbe nebuneşti, doamna a leşinat… Dacă nu era Negoiţă s-o apuce-n braţe, cădea lată. Au sărit cocoanele curţii şi au luat-o s-o frece cu oţet de trandafir şi să-i dea pe la nas cu pene aprinse. Iar bietul vodă a-nceput să se bata cu pumnii-n fes, pe câtă vreme copila tot mai tare ţipa.

— Să-mi aduceţi pe băbac-al meu! pe căpitan Manoli! p-ăla-l vreau eu!

În sfârşit, Negoiţă zice lui vodă la o parte:

— Măria-ta, la aşa pătimaşi trebuie să le facem cheful deocamdată; că dacă ne-mpotrivim, îi aţâţăm mai rău.

I l-au adus prin urmare pe capitan Manoli… Mai rar aşa palicar[xxvi]! înalt, spătos şi mustăcios – o mândreţe de arnăut! şi muiat numa-n fireturi de sus până jos – să fie de fală pentru orice curte domnească!

Cu mustăţile lui frumoase înecate de lacrimi, s-a apropiat căpitan Manoli, sluga credincioasă, de fiica doamnei; iar mititica, îndată ce l-a văzut, s-a descruntat deodată, a zâmbit dulce şi, ca orice copil supus când roagă frumos pe tată-său sa-i facă un hatâr, i-a zis cu multă blândeţe:

— Băbacă! te rog, băbacă, dacă mă iubeşti, să-i tai lui Negoiţă nasul şi urechile şi să-l dai afară ca pe un obraznic… că e botos, e lacom şi nemulţumitor!… să nu-l mai văz în ochii mei, că nu-l pot honipsi[xxvii]!

Căpitanul Manoli iubea fireşte pe domniţa din tot sufletul; dar aşa hatâr mare nu-i putea face fară voia stăpânilor. Iar Negoiţă s-a gândit: „Aşa ţi-e vorba?… Bine!” pe urmă s-a-ntors la vodă şi zice:

— Măria-ta, ia să se dea toţi într-o parte, să văz şi eu mai aproape pe pătimaşa.

I-au făcut toţi loc, iar Negoiţă s-a dus drept la domniţa care se zbuciuma şi răcnea cât putea:

— Afară Negoiţă! Ieşi afară, mojicule!

Dar el nu s-a sinchisit de pandoliile ei şi i-a vorbit încet:

— Drăguţă, eu aş zice să pleci mai bine de bunăvoie… Aş! fata răcnea mai rău:

— Afara Negoiţă!

— Şi zi, aşa, ai?… Nu vrei?

Ş-a dat s-o apuce de mână. Atunci domniţa l-a scuipat în faţă şi i-a ars o palmă de i-a scăpărat ochii lui Negoiţă.

El s-a şters cu mâneca pe obraz şi întorcându-se-n loc spre vodă, zice:

— Măria-ta, patima asta vine aicea cu o-mprejurare cum pân-acuma n-am mai întâlnit… Că n-ar fi leac de tămăduire, nu zic; dar, singur eu, nu pot face deocamdată nimica… îmi trebuie un ajutor… Am aicea la Bucureşti, în mahalaua Negustorilor, o prietenă meşteră care ştie să tragă de gâlci şi de năjit[xxviii]; e văduva unuia care şi-a prăpădit averea-n risipă şi-n desfrânări; a rămas mufluz, şi-a luat lumea-n cap şi a lăsat pe biata femeie nevinovată pieritoare de foame… O cheamă Acriviţa Ianuloaia, fata lui Hagi Cănuţă…

La vorbele astea, domniţa a-ncetat deodată cu ţipetele, ş-a-nceput să tremure, clănţănind ca-n toiul frigurilor.

— Aşadar, rog pe măria-ta să poruncească a pune iute caii, s-a-duc numaidecât pe Ianuloaia.

A vrut să facă un pas; dar domniţa l-a apucat strâns de pulpană, ţipând apelpisită:

— Stăi, Negoiţă!

Şi… ce să mai lungim acuma povestea? – că o poveste, cât de frumoasă, dacă-i prea lungă, iar nu face – i-a trecut copilei, parcă numai visase cineva c-ar fi fost bolnăvioară; s-a gătit frumos, ş-a plecat veselă cu doamna la plimbare, în butcă deschisă… Patru telegari cu falaitar[xxix]; doisprece arnăuţi călări înainte şi tot atâţia m urmă fluturându-le fustanelele; iar Manoli, sus pe capră, cu mâna dreaptă pe prăselele hangerului din sileaf[xxx] şi cu stânga răsucindu-şi mustăţile… Şi era mare bucurie pe sufletul lui vodă, când se uita de la fereastră cum zbura butca departe…

Negoiţă a rămas în gazdă la curte. Cam a treia zi, aducându-şi aminte că mai are şi alte daraveri în Bucureşti, a mers drept în mahalaua Negustorilor, să-i ia urma Ianuloaiei… Casele cele frumoase le vanduseră creditorii… Sărmana! părăsită de bărbat, trăia acuma la tată-său, la hagiul… Acolo, găsind-o, a rămas încremenit de aşa frumuseţe, mai ales cum se purta ea acuma, cernită de sus până jos, ca orce văduvă jalnică… După ce i-a sărutat mâna, i-a zis:

— Uite, cocoană; eu mă ştiu dator lui kir Ianulea cu o sută de galbeni; ieri am aflat de nenorocirea dumneavoastră, şi ţi-am adus datoria… Poftim!

Cocoana a-nceput să plângă şi să-l întrebe dacă ştie el ceva despre ce s-o fi făcut omul ei, că ea nu mai poate – se frige, o să moară de dorul lui. Negoiţă i-a răspuns că nu ştie nimica; iar, ca mulţumire că bărbatu-l îndatorase la vreme de mare nevoie, a rugat-o pe cocoana să primească a stăpâni ea de veci viişoara lui de la Cuţitul de Argint, şi i-a şi dat la mână hârtie de danie, întărită cu pecetie domnească. După aceea, ca să se mântuie el odată de slujba doftoritului, s-a gândit câtva şi i-a mai spus:

— Cocoană, eu am văzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale; în cinstea şi pomenirea lui, vreau să te-nvăţ ceva, cu care, la prilej, să te salţi bine din lipsă… Ascultă, rogu-te, cu luare-aminte… De câte ori ăi auzi c-a intrat dracu-n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie din orce loc, or de ce neam ar fi… numaidecât să mergi acolo, că nu iese din ea până nu l-ăi goni dumneata… Să-i zici pătimaşei numai atâta, parc-ai fi-ntâlnind pe omul dumitale: „Aici mi-ai fost ascuns, Ianulică?… şi eu te căutam ca o nebună… fos-mu! parigboria tu kosmu!”

— De unde ştii dumneata vorbele astea? a-ntrebat cocoana privindu-l cruciş.

— Le-am învăţat, demult, de la un prietin… a răspuns Negoiţă, zâmbind la privirea cocoanei; apoi a adăugat: Numai atâta să-i spui… Pe urmă, s-o apuci în braţe, tot cu

gândul la kir Ianulea: să te uiţi la ea aşa frumos, cum te uiţi acuma la mine, s-o săruţi cu foc şi să n-o slăbeşti din dragoste până nu-i trece de tot… Fireşte că, după potriva ipochimenilor, n-are sa-ţi fie osteneala degeaba… Ai înţeles?

— Am înţeles.

— Acuma, rămâi sănătoasă, cocoană! S-auzim de bine!

S-a-napoiat după acestea Negoiţă la curte, unde a stat încă vreo patru-cinci zile, numa-n bunătăţi şi-n cinste mare. Când şedea el sus la masă cu măriile-lor, cu protipendada şi cu evgheniştii ăi mai simandicoşi, cântau jos pe sub ferestre meterhanele[xxxi]şi jucau soitarii[xxxii] pentru petrecerea isnafilor ş-a prostimii. A opta zi, s-a hotărât Negoiţă să se pornească la urma lui înspre părţile Jiului… L-au căftănit şi i-au dăruit vodă şi doamna câte trei pungi de ibrişim cu câte o mie de galbeni; iar domniţa, un inel cu o nestemată cât o alună turcească, şi cu sevas[xxxiii] mare l-au pe-trecut toţi până jos în capătul scării.

Căpitan Manoli s-a rugat de stăpâni să ducă el pe Negoiţă pân-acasă. Toată vremea, pe drum, l-a-ngrijit căpitanul ca un frate ziua şi noaptea, cântându-i din gură şi cu tambura manéle turceşti şi cântece de palicari de pân munţii lui depărtaţi – şi cânta straşnic; avea şi glas şi pătrundere. I-a plăcut mult lui Negoiţă tovărăşia lui Manoli şi ajungând acasă la moşie, s-a crezut dator să poftească şi el în gazdă pe căpitanul, care era tot atât de plăcut şi de bun, pe cât de voinic şi de viteaz… Seara au cinat împreună, cu vin vechi de Drăgăşani, cu cafele şi ciubuce până târziu; iar, după cină, la care, osteniţi cum erau de drum, se cam trecuseră din pahare, căpitanul, cât era de mare palicar, înecându-l deodată aşa un parapon, s-a lăsat să-l podidească plânsul ca pe o femeie, şi căzând în genunche, i-a zis gazdei;

— Eu sunt sarac, bei-mu (adică prinţul meu), n-am să-ţi dăruiesc nimica de preţ; dar numai Dumnezeu şi sufletul meu ştiu cât îţi sunt de recunoscător!… că, dacă se prăpădea fetica, eu -uite, vezi hangerul ăsta?… până-n

prăsele mi-l băgam în piept!… că, fără copila asta, ce s-ar mai fi făcut Manoli sărmanul, sărmanul Manoli?

Ş-a-nceput să sărute mânile lui Negoiţă şi l-a rugat să-i primească-n dar o pereche de mătănii de la Ierusalim.

Câtă vreme căpitan Manoli vărsa aici lacrimi de mulţumire, colo, departe, la Bucureşti, se jelea de durere mitropolitul, că una dintre nepoţelele î.p.s.-sale începuse sa aibă pandolii… Dar s-a-ndurat pronia şi nu l-a lăsat să plângă prea mult pe robul Iubitoriului-de-oameni… Cum a intrat coana Acriviţa pân gangul clopotniţei, parcă i-a luat tinerei boala cu mâna… Şi a zis bodaproste Ianuloaia când a plecat blagoslovită şi mulţumită destul de la mitropolie.

Iar, noaptea aceea chiar, în adâncuri se aduna soborul demonilor dinaintea lui Dardarot, să asculte pe Aghiuţă, care se întorsese şi el la urma lui cu coada-ntre picioare, rupt de oboseală.

Le-a povestit el toate câte le pătimise dincolo, mai cu şart şi mai frumos decât vi le-am putut eu povesti dumneavoastră. Împăratul a tăcut un haz nespus şi a zis râzând:

— M-am pătruns acuma cum merge pricina… Halal să-ţi fie, dragă Aghiuţă! frumos te-ai purtat, n-am ce zice… Cu ce vrei să te răsplătesc pentru atâta osteneală?

— Întunecimea-ta, spre răsplată, două hatâruri am să-ndrăznesc a cere. •

— Spune, puiule dragă.

— Întâi, pe Acriviţa şi pe Negoiţă să nu-i văz vreodată p-aici! Ducă-se la rai, să se-mpace sf. Petre cu ei cum o şti.

— Bine… Şi al doilea?

— Al doilea, să mă lăsaţi să mă mai odihnesc şi eu puţintel acasă, că m-am dehulat[xxxiv] de atâtea trebuşoare pe pământ.

— Bine, ş-asta!… ai dreptul să dormi trei sute de ani de aci-ncolo fără să te mai supere nimini cu nimic!

Zicând acestea, Dardarot i-a tras un picior după obicei şi l-a trimis să se culce.

Şi aşa, au mers cocoana Acriviţa şi Negoiţă, fiecare la ceasul său, în rai; iar Aghiuţă s-a pus să-i tragă la soamne… şi dormi! şi dormi! ş-o fi dormind ş-acuma, dacă nu cumva s-o fi sculat, mititelul, să se apuce iar de cine ştie ce drăcii[xxxv].

[i] Bătrân hodorog (turc.) [ii] Cetate, oraş (ngr.) [iii] A muri (din rus.) [iv] Linişte, odihnă, tihnă.

[v] Generozitate (ngr.) [vi] Cuviinţă (ngr.) [vii] Fără bani, lefter (turc.) [viii] Porţia, raţia.

[ix] Geloasă.

[x] Bijuterii.

[xi] Inventar.

[xii] Să-l linguşească.

[xiii] Moştenitori.

[xiv] Criză de bani (turc.) [xv] Călătorie (ngr.) [xvi] Vânzare, faliment (ngr.) [xvii] Verde deschis (turc.) [xviii] Rostul (turc.) [xix] Diata, testamentul (ngr.) [xx] Breslaş, meseriaş (turc.) [xxi] Năbădăi, furii.

[xxii] Monedă turcească, irmilic (ngr.) [xxiii] Îndată.

[xxiv] Schimb.

[xxv] Un fel de balcon turcesc cu geamlâc.

[xxvi] Voluntar grec în războiul de independenţă din 1821; voinic, viteaz.

[xxvii] Suferi.

[xxviii] Nevralgii (pop., din bulg.) [xxix] Călăreţ care ţinea de dârlogi caii înaintaşi la o trăsură domnească.

[xxx] Cingătoare lată (turc.) [xxxi] Muzică instrumentală turcească.

[xxxii] Măscărici.

[xxxiii] Alai, cinste.

[xxxiv] Istovit, sleit de puteri.

[xxxv] Cu privire la această poveste Caragiale a inclus la sfârşitul volumului Schiţe nouă următoarea notă: „Această poveste se găseşte în Giovanni Brevio, Rime, Roma, 1545, intitulată Novella di Belfagorx; mai târziu, în 1549, apare cu

acelaşi titlu sub numele lui Machiavelli, şi de atunci trece între operele complete ale ilustrului secretar florentin.

— Un savant bibliograf englez, John Dunlop, crede că originalul lui Belfagorx se găsea într-un manuscript latinesc al Bibliotecii St. Martin din Tours, manuscript dispărut pe vremea războaielor civile. După Machiavelli, La Fontaine, fabulistul francez, a dat pe Belphégor în colecţia de Contes, publicată întâia oară la Paris, chez Denis Thierry et Claude Barbin, 1682.”

CALUL DRACULUI.

Era odată, la marginea unui drum umblat, o fântână, şi lângă fântână şedea jos o babă, ghemuită pe nişte zdrenţe de cergă, şi morfolea-n gingii un crâmpei de covrig muiat într-o năstrapă cu apă rece. Când vedea drumeţ, or pe jos, or călare, or cu carul, lăsa baba covrigul din gură, întindea dreapta şi se milogea tânguios numai din vârful limbii: „Faceţi-vă milă şi pomană, măiculiţă, de o biată păcătoasă fără putere!” Dacă-i da cineva ceva, zicea baba: „Bogdaproste, măiculiţă! Dumnezeu drăguţul să primească!… de unde dai să sporească şi să izvorească!” Rar se-ntâmplă creştin drumeţ să treacă pe lângă aşa bătrână nevoiaşă şi să nu se-ndure măcar cu ce, după potriva lui; dacă nu o lescaie, măcar o fărâmă de pâine; dacă nici atâta, barem o vorbă bună. Când îi zicea vreunul: „Crede, bătrânico, altădată!” ea răspundea: „Crez, măiculiţă, crez… să ne crează Dumnezeu pe toţi, drăguţul!” Pe urmă îşi muia covrigu-n năstrapă şi s-apuca iar de morfolit.

Într-o zi, fiind târg devale, a-nceput dis-de-dimineaţă să se care într-acolo lume după lume de la deal. La dus, i-au mai zis babei câte unii „crede”; da spre seară, la-ntors, i-au dat care ce l-a lăsat inima… Păcum e obiceiul la târg: târguieşte omul ce târguieşte, cumpără, vinde; apoi, mai cu rachiu, mai cu vin, mai cu vorbă, se-nveseleşte, şi pe urmă îşi mai aduce aminte şi de sufletul răposaţilor şi le dă pomană după

putere. Şi aşa, a rămas baba pe ziua aceea mulţumită destul cu traista plină.

Încet-încet, pe-nserate, s-au împuţinat drumeţii; tot mai rari şi mai rari, până n-a mai trecut nimeni dupa asfinţitul soarelui, când s-a arătat şi luna la răsărit. Dac-a-nnoptat bine, a căutat baba-n traistă şi a scos nişte turtă dulce, căpătată de la una dintr-un cârd de fete, care trecuseră p-acolo cântând, chicotind şi făcând fel de fel de nebunii, cum fac toate codanele când se-ntorc aprinse de la joc, că-n târg fusese horă mare. A muiat baba turta dulce, a gustat-o şi zice:

— Bogdaproste! am avut o zi cu noroc astăzi… S-o ţie Dumnezeu drăguţul pe fata aia, s-ajungă la bătrâneţi frumoase, ca mine!

Pe urmă s-a înfăşat baba-n cerga ei, şi-a pus traista căpătâi şi s-a ghemuit de-a binele culcată pe partea stângă, cu spatele la lunâ, să nu-i dea lumina-n ochi… Tocmai bine de dormit… Nici prea cald, nici prea răcoare; de vânt, nici suflare; pe câmp, aşa linişte de toate patru părţile că se puteau auzi cum ţârâiau şi forfoteau gângăniile, miş-miş pân pâiş, şi apa cum gâlgăia afară din ghizdul fântânii printre pietricele – că aşa e apa, ca viaţa omului! atâta numa, că viaţa curge cât curge şi pe urmă stă; dar apa curge mereu de când lumea şi cât lumea n-o să mai stea…

Baba-nchisese ochii şi, cu gândul cine poate şti la mai ce, ofta din când în când… şi nu-i venea somnul; iar se mai gândea, ofta şi mişca, să-şi potrivească oscioarele mai odihnit, geaba! nu putea măcar aţipi. Se urcase luna cam de două suliţi, când iacă, i se pare babei că vin paşi de la deal dinspre partea apusului. Trage cu urechea şi aude bine că s-apropie drumeţ; mijeşte ochii, şi-l şi vede aci-aci. Se ridică de mijloc, întinde mâna şi-ncepe duios, după canonul ei:

— Faceţi-vă milă şi pomană, măiculiţă, de o biată păcătoasă fără putere!

Totdeodată, drumeţul a sosit în dreptul fântânii; abate din dmm spre babă şi-i zice:

— Bună seara, băbuţo; da… n-ai adormit încă?

— N-am adormit, maiculiţă; că n-am somn, vai de păcatele mele!

Drumeţul se aşază jos lângă babă, în bătaia lunii, şi răsuflă adânc de oboseală…

— Da de unde vii dumneata, măiculiţă, de-ai întârziat aşa pe drum?

— Hei! de unde viu eu… viu de departe…

— De departe, ai?… Şi… un’ te duci?

— Hei! unde mă duc eu… mă duc departe…

— Departe, ai?… Da… cum te cheamă pe dumneata?

— Prichindel mă cheamă…

— Da… de câţi ani eşti?… că te vaz crud de tot…

— Merg pe şaptesprece…
— Da… părinţi ai?
— N-am, c-am fost copil lăpădat…
— Da… fraţiori mai ai?… surioare?
— Oi fi având, dar nu-i cunosc…
— Cum, ăi fi având şi nu-i cunoşti?… Ce vorbă-i asta?
— Păi nu-ţi spusei c-am fost copil lăpădat?
— Bine, aia am înţeles eu; da vorba e, vreau să ştiu…
— Ia ascultă, babo, adică de ce mă-i fi descosând aşa?
— Că vreau să ştiu şi eu…
— Da ce-ţi pasă dumitale?
— Cum să nu-mi pese, mă? întreabă baba cu mirare… Ştii că-mi placi! Cum, adicătele! nu trebuie să ştiu eu ce pramatie de călător primesc noaptea-n gazdă?… ai?
— Da; da iar aşa, să-mi numeri toţi dinţii din gură…
— Uite, mă!… da ce, ţi-i scoţ dacă ţi-i număr? A făcut haz băiatul de vorba babei şi zice:
— Aoleo! la bună gazdă avusei noroc să pic!… În loc să mă-ntrebi: „Ai mâncat tu ceva, mă băiete, astăzi?… ţi-o fi foame?” dumneata îmi ei tacrirul[i] pe nemâncate.
— Păi ce stric eu?… tu de ce eşti găgăuţă şi taci?… N-ai aflat tu că, până nu plânge copilul, nu capătă ţâţă?…
— Ba, aia am aflat-o eu; da, dacă m-ai năvălit cu întrebările, când era să-ţi spui?
— Vino-ncoace, terchea-berchea!
Şi zicând astea, scoate din traistă o costiţă de purcel, nişte colaci şi turtă dulce şi mere, şi i le dă:
— Ia colea şi trage-i fălci, că dinţi, slava Domnului, văz că ai.
A mâncat băiatul cu poftă mare; i-a mulţumit gazdei şi s-a aplecat la fântână să bea.
— Ce faci, mă?
— Ce să fac?… vreau să beau.
— Păi, apă rece să bei dupa costiţă afumată? Ia colea!… Şi i-a dat din desagă un clondiraş cu rachiu de izmă.

— Să-nveţi de la mine, mă băiete: să nu bei apă după lucru gras, că ţi s-apleacă… Ai înţeles?

— Am înţeles… Da multe mai ştii dumneata.

— Ştiu, fireşte; cum să nu ştiu?… că pân la vârsta asta, de mă vezi cu ochii verzi, n-oi fi trecut ca un câine prin apă… Vorba aia: uită-te la faţă şi mă-ntreabă de viaţă… Ehei! fătu-meu; când aş sta să-ţi spui cine sunt eu…

— Înţeleg, a zis băiatul căscând; da vorba mea e, noaptea asta nu ne odihnim noi de loc?… e cam târzior…

— Să se culce cui i-e somn, fătu-meu!… eu ştiu ca mi s-a speriat de tot somnul; pot sta de vorbă pân’ la ziuă, dacă pofteşti…

— Dumneata ăi fi putând, că n-ai umblat toată ziulica, două poştii ca mine, pe jos… Da eu tare aş vrea să mă odihnesc, drept să-ţi spui.

Şi iar a căscat.

— Atuncea – zice baba – culcă-te tu, somnorosule; că eu mai stau… Ia cerga asta şi te-nveseleşte, că despre ziuă se lasă răcoare. Dacă s-a culcat şi s-a-nvelit băiatul, zice baba:

— Întoarce-te pe partea ailaltă, mă; să nu-ţi dea luna drept în ochi… Vrei să-ţi spui un basm, s-adormi mai bine?

— Spune.

— Da, vorba e, asculţi?

— Ascult.

— A fost odata ca niciodată, că de n-ar fi…

— nu s-ar povesti… a mormăit băiatul.

— Bag sama pe ăsta-l ştii… zice baba.

— Ştiu numa-nceputul.

— Ei! începutul nu-i nimica; să vezi dumneata mijlocul şi sfârşitul…

Şi a urmat aşa:

— pe când se potcovea purecele cu nouăzeci şi nouă de oca de fier şi…

— şi sărea pân la cer… iar a mormâit băiatul.

— Mă, spune drept… dacă-l ştii pe ăsta, să-ţi spui altul.

— Dă-i-nainte, babo, şi nu mai mă sâcâi!

— Apoi, atunci, tacă-ţi fleanca ş-ascultă!… A fost odată un împărat ş-o împărătească, bogaţi nevoie mare, putrezi de bogaţi; şi se tot ruga la Dumnezeu să le dea şi lor măcar un copilaş… şi se tot ruga, se tot ruga, şi degeaba se tot ruga… Şi aşa, când şi-a pierdut ei toată nădejdea, că erau bătrâni-bătrâni, cocliţi de bătrâni, numai iacătă că vine o ţigancă, mai bătrână ca ei, şi zice să le dea cu ghiocul…

Aude baba ceva şi se opreşte din povestit… Prichindel jos sforăia, şi luna sus de trei suliţi şi mai bine… Baba s-apleacă pe o rână, să-l vază dacă-i învelit cumsecade, că-i era milă de el; când se uită de-aproape, vede într-o parte învelitoarea băiatului cam ridicată; i-o apasă… cerga iar se ridică; iar i-o netezeşte-n jos… cerga iar în sus. Zice baba-n gândul ei: „Ia să vedem mai bine”… şi trage încetinel cerga, pune mâna şi dă de o coadă. „Am înţeles!” Lasă cerga la loc binişor peste băiatul adormit, şi s-apucă să-l mângâie blând pân păr; o ia-ntâi de la ceafă şi, când ajunge cu mâna spre frunte, dă de două cucuie tari – ce mai încape vorbă? – nişte corniţe în lege.

— Ei! zice baba, d-ăştia mi-ai fost?… Lasă, că-ţi cunosc eu dumitale meşteşugul!

Îi înfige o mână-n păr şi cu alta l-apucă de coadă şi trage ş-aşa ş-aşa. Băiatul sare din somn:

— Ce e, babo?

— Bine, mă puşlama, că n-am să-ţi zic mai frumos!… după ce te-am găzduit, te-am ospătat şi cinstit boiereşte, tu, gogeamite flăcău în putere, să-i tragi la aghioase, şi eu, o biata neputincioasă, să moţăi deşteaptă, să-ţi spui basme şi să te apăr de muşte… ai? Pai ce fel de vorbă-i asta?… Scoală, dulăule, c-ai dormit destul! Uite, ce lună frumoasă!… hai ne plimbăm…

— Ce, nu ţi-e bine, babo?… Culcă-te acolo şi lasă-mă să mă odihnesc… Nu ţi-am spus ce obosit sunt?

— Ia, nu mai umbla cu mofturi… parcă nu ştiu…

— Of! Că multe mai ştii!

— Să ştii tu, că, dacă-i la o adică, te ştiu şi pe tine cine eşti… Cui le tai tu?… ba, că eşti copil sărman; ba, că n-ai fraţi; ba, că eşti prăpădit de drum… Parcă nu ţi-am văzut eu podoabele, ghiavole!… Ce crezi?… Hai scoală, să ne plimbăm! n-auzi tu?

Şi iar îl zgâlţâie…

— Astâmpără-te, babo, şi mă lasă!

— Nu te las, cioflingarule, pân’ nu ne plimbăm… num-aşa, niţeluş, de colea până colea, doar de mi s-o face şi mie somn… Haide, scoală!

— Ei! zice băiatul; mi-am găsit beleaua eu baba asta… înţelege odată, babo, când îţi spune omul!…

— Da tu, om eşti?

— Da ce sunt?

— Om, ai? Da cine moaş-ta a mai văzut om cu codiţă şi corniţe, mă?… Vrei să mă tragi pe sfoară, tu, pe mine? Hehei, băiete! nu mă cunoşti cine sunt… Eu… d-ăştia mărunţei ca d-alde tine… Să-ntrebi odată pe frate-tău, pe Aghiuţă – cu ăla barem ne cunoşteam de mult – să-ţi spuie el; şi tu să-i spui de la mine, c-am zis eu aşa, că de ce nu mai dă p-aci?… Ce? E supărat?… Hai ne plimbăm… Scoală odată, că te plesnesc!

Da diavolul – ce alta are de lucru decât să ispitească şi să păcălească pe bieţii muritori, şi să-şi bată joc de sufletul lor? -ucigă-l crucea! Ce se gândeşte afurisitul de Prichindel, văzând că nu-i chip aminteri să scape de babă? se ridică de mijloc şi zice:

— De! băbuţo, ce să-ţi spui?… Cum mi s-a speriat şi mie somnul, parcă-parcă mi-ar plăcea să mă plimb pe lună.

— Păi, atunci, ce stai?… Haide!

— Da, da nu pe jos…

— Da cum, mă?… călare?

— Călare, fireşte; călare, merg.

— Uite, măi! tu eşti cam ţicnit pesemne… Da un’ să-ţi găsesc cal acuşica?… Ce, acilea sunt grajdurile lui tat-tău, să baţi numa-n palme şi să-ţi vie bidiviul gata la scară?… îmi

pare rău de boiul tăul… ce nu te gândeşti când vorbeşti?… nu şade frumos!

— Păi, eu „cal” am zis?… am zis „călare”.

— Adicătele, cum vine vorba’ asta?

— Şi mie-mi pare rău de dumneata, că-mi spuseşi adineauri că ştii multe şi le-nţelegi pe toate, şi atâta lucru, bag seama, nu pricepi…

— Ce să pricep, mă?

— Dumneata vrei să mergem la plimbare…

— Ei! da…

— Ei! eu merg bucuros, da numa călare merg… Ei?

— Ei?

— Ei! ia-mă dumneata în cârcă, şi hai să ne plimbăm… Uite, ce lună!

— Nu ţi-e ruşine! zice baba; coşcogea flăcăul zdravăn, în floarea vârstei tale, să te bucuri tu la o biată şontoroagă de bătrână ca mine, fără putere… să te ducă-n cârcă oscioarele mele!… Auzi-auzi!

— Ruşine, neruşine, asta e… Dacă pofteşti, bine; de unde nu, lasa-mă să dorm.

— Aşa ţi-e vorba?

— Aşa… Dacă eşti bătrână fără putere, ce-ţi mai arde de plimbare?… Stăi de-ţi odihneşte „oscioarele”…

Şi zicând astea, Prichindel s-a aşezat la loc să doarmă… Luna sclipea deasupra de tot… Baba s-a culcat şi ea; a-nchis ochii, şi a stat aşa cât a stat; s-a mai învârtit, s-a răsucit, când aşa, când aminterea, şi zice:

— Ai adormit, Prichindel?

— Iar, babo?

— Ia, scoală, mă, să-ţi mai spui o vorbă…

— Care vorbă?

— Mă, Prichindel, da dacă nu te-oi putea eu duce, mă? că tu trebuie să fii greu, cum te văz eu, voinic…

— Noi să-ncercăm… Ce pagubă?

— Ei! bată-te vina să te bată!… Auzi dumneata, neiculiţă, drăcia dracului! ce i-a dat lui Tartorul pân cap: zor-nevoie,

la plimbare de-a călare!… Mă, băiete, hai mai bine pe jos, că-i mai frumos…

— Pe jos nu pot.

— Nu?

— Nu…

Mai tace baba ce mai tace, şi pe urmă:

— Ei! hai, scoală… să vedem ce putem!… să-ţi fac şi hatârul ăsta… să nu zici!

S-au ridicat amândoi… Baba s-a pus piuă, şi strigă lui Prichindel:

— Haide, hopa!

— Ţin-te bine, babo!

Şi ţup odată! în cârca babei; iar baba:

— Mă, băiete, ascultă; să nu te laşi greu şi să nu-mi dai prea des călcâie ca ageamiii!… Apucă-te numa bine cu amândouă mâinile pe după gâtul meu!… Haide, gata!

Bine-i spusese baba că ea ştie multe şi el mai nimic. Prostul de Prichindel – drac-drac, da n-a-nţeles. Cum a luat-o de gât, baba s-a scuturat de zdrenţele şi urâciunea ei şi deodată s-a prefăcut într-o femeie tânără şi voinică, înaltă şi frumoasă ca o zână, strălucind şi ea pe pământ cum strălucea luna-n cer – fiindcă baba asta era o fată de-mpărat mare, care, de mititică se dedese la ştiinţa fermecelor şi la meşteşugul vrăjitoriei, şi, pentru păcatele ei, fusese blestemată să se preschimbe în hodoroagă cerşetoare şi să nu-şi mai ia înfăţişarea ei de mai-nainte decât atunci când o putea păcăli pe dracul, ba încă, şi atunci, numai pe vremea nopţii. Aşa, până să vă lămuresc în aste câteva cuvinte, baba, adică fata de-mpărat, or zâna, cum poftiţi, era departe cu Prichindel. Alerga uşor ca vântul de parcă n-atingea pământul; îi zbura pe deasupra capului lui Prichindel părul ei bălan despletit; iar în lumina lunii, fâlfâia în fel de fel de ape zăbranicul vioriu ţesut în fluturi şi-n fire de argint, cu care era-nvăluită…

Mult au alergat aşa…

— Să stăm, să mai răsuflăm! a zis Prichindel ameţit, când au ajuns într-o pajişte.

Dar ea, ce să-l asculte?... De unde-şi mai potolise fuga, s-a pornit iar şi mai repede, şi tot mai repede, pân-au dat într-o luncă plină numa cu trandafiri albi mirositori, şi aici a-nceput ea să se domolească şi încet-încet să meargă în pas... Apoi, oprindu-se locului, zice:

— Ascultă!

Şi deodată, în tăcerea aceea plină de lumina lunii, s-a auzit din umbra unui tufiş glas de privighetoare.

— Îţi place, dragă Prichindel?

— Straşnic! a răspuns el.

— Îţi pare rău că ţi-ai pierdut somnul pentru plimbare?

— Ei aş!

— Vrei să mai mergem?

— Hai-nainte!

Şi iar a pornit fata de-mpărat...

S-au plimbat mult şi multe lunci au văzut cu câte flori! şi atâtea cântări de păsări, care mai de care, au auzit!... Dar când, departe de tot dintr-o pădurice ieşeau în largul câmpului înspre răsărit, deodată strigă cu groază Prichindel:

— Se crapă de ziuă!

Ea se opreşte scurt, se uită-n zare, vede-n adevăr mijind zorile, şi... p-aci ţi-e drumul! Şi ţin-te, goană!... Zbura cum zboară calul-dracului, peste moşoroaie, gropi, mărăcini, buşteni, bălţi – că bietul Prichindel vedea jucând pe cer trei luni în loc de una. Cum a sosit într-un suflet înapoi la fântână, l-a aruncat pe diavol cât colo mototol; iar ea s-a scuturat şi-ntr-o clipă s-a ghemuit pe cergă jos – tot baba de cu seara... El s-a ridicat zdruncinat de căzătură, şi zice:

— Mai rămâi sănătoasă, babo!

— Umblă sănătos, Prichindel maică!

A plecat băiatul şontâc-şontâc înapoi la deal cătră asfinţit unde scapăta luna... Dar baba strigă după el:

— Mă! n-auzi tu?... când mai vii p-aici?

— Altădată… Cine ştie când? a răspuns el fără să se mai uite-napoi.

— Mă, băiete, ascultă… să nu uiţi să-i spui lui frate-tău că-l aştept negreşit… Ai auzit?

Da, până să isprăvească ea, băiatul a pierit, parc-a intrat în pământ.

Oftează baba şi se culcă; dar n-apucă să-nchiză ochii bine şi aude glasuri de drumeţi. Se ridică de mijloc şi, cu mâna-ntinsă, începe duios, după canonul ei:

— Faceţi-vă…

Când unul dintre drumeţi îi taie vorba:

— De dimineaţă te-ai sculat astăzi, băbuţo!

— Ce să fac, măiculiţă? dacă n-am somn, vai de păcatele mele!… Faceţi-vă milă şi pomană de o biată păcătoasă fără putere!

— Crede, bătrâno! zice ălălalt. Şi îşi văd oamenii de drum.

— Crez, măiculiţă, crez! să ne crează Dumnezeu pe toţi, drăguţul!

Pe urmă, scoate din traistă o bucăţică de covrig, o-nmoaie-n năstrapă şi-ncepe s-o morfolească-n gingii.

SFÂRŞIT

[i] Interogatoriu.